ارتھمٹیک

حصۂ اول

جسکو

واقف فنون رای درگاپرساد صاحب اسسٹنٹ انسپکٹر سرشتۂ مدارس اودھ

سرکل نے

مشتمل بر عمدہ مطالب حسابی ضروری مفید طلبہ تالیف فرمایا

حسب الحکم جناب صاحب انسپکٹر بہادر آف پبلک انسٹرکشن ملک اودھ

باضافۂ سوالات وجوابات

واسطے استعمال وتعلیم مدارس سرشتۂ اودھ کے

باراول

مطبع منشی نولکشور مقام لکھنؤ مین چھپا

اکتوبر سنہ ۱۸۸۱ع

غلطنامہ مبادی الحساب حصہ اول

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۷	۹	گناہ	گیارہ
۹	۲۲	۱۰ کاموںکی	۱۰- اکائیونکی
۱۴	نمبر ۲ کا چوتھا سوال	۶۰۹	۶۹
؍؍	نمبر ۳ کا پہلا سوال	۸۸	۸۹
۱۷	نمبر ۵ کا نوان سوال	۹۳۲۰۰۸۹	۹۵۳۲۰۰۸۹
۱۸	۵	نیوین	نیوٹن
؍؍	۱۸	کارٹکل	کارٹیکل
۱۹	۶	۳۴۵۰۳	۳۴۵۷۳
۴۲	۲	۴۳	۰۴۳
۴۴	۱۸	یہ حاصل مضروب	یہ حاصل ضرب مضروب کو
۴۶	۲۲	۰ مضروب فیہ	۹۰ مضروب فیہ
۵۶	۵	ارسو	اوسکو
۶۰	سطر اول جانب چپ	مقسوم	مقسوم علیہ
۶۴	۶ سطر	کثر بثائی مثلثہ	کسر بسین مہملہ
۷۴	۲۱	۵۲۳	۵۲۲
۸۰	اول سطر	سمت ۶۰۰۰	سمت ۳۰۰۰
۹۷	۴	صہ ۱۱ ر ۱۰ پائی	صہ ۱۱ ر ۱۰ پائی

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۹۷	۴	۱۱ر پائی	۱۱ر ۷ پائی
〃	۱۲	۴ر ۲ پائی	۴ر ۳ پائی
〃	۱۹	۱۴ر ۹ پائی	۱۴ر ۹ پائی
〃	۲۰	۱۳ر ۴ پائی	۱۳ر ۳ پائی
۱۱۵	نمبر۱۵ کا چھبیسواں سوال	۸۲ سے	۱۸۲ سے
۱۵۲	دوسرے سوال کا جواب	۶۲۴۳	۶۲۴۰۲
〃	چوتھا سوال	۵۴۳۸۲۵	۵۴۳۶۲۵
۱۶۳	تیرھویں سوال کا جواب	اشرفی ۴۲ - روپیہ ۱۲ - آنہ ۱۳	اشرفی ۴۲ - روپیہ ۱۳ - آنہ ۱۳
۱۷۰	گیارھویں سوال کا جواب	روپیہ ۲۱۵ - آنہ ۰ - پائی ۳	روپیہ ۲۱۵ - آنہ ۰ - پائی ۳ ۱/۴
۱۷۲	بیالیسواں سوال	برس ۹ - دن ۲۳۱ - گھنٹے ۱۱	برس ۱۹ - دن ۲۳۱ - گھنٹے ۱۱
۱۸۶	نمبر۹ کا ساتواں جواب	۶۹۰۰۰۳۴ روپیہ	۴۳۰۰۶۸۰ روپیہ
۱۹۶	سترھواں جواب	پائی ۹ - آنہ ۱۰ - روپیہ ۴۵۵۰۹۶	پائی ۹ - آنہ ۱۰ - روپیہ ۴۵۵۶۹۶
۱۹۷	نواں جواب	پائی ۹ - آنہ ۱۰ - روپیہ ۱۰	پائی ۹ - آنہ ۱۰ - روپیہ ۲۰
۱۹۹	بارھواں جواب	پائی ۹ - آنہ ۸ - روپیہ ۹۳۹	پائی ۹ - آنہ ۸ - روپیہ ۶۹۳۹
۲۰۰	اٹھارھواں جواب	پائی ۳ - آنہ ۰ - روپیہ ۲۸۹۹۱	پائی ۳ - آنہ ۰ - روپیہ ۲۵۹۹۱
۲۰۸	نمبر۴۲ کا سترھواں جواب	۴۲۸۳۶۶۳ ۱۲ $\frac{5}{9}$	۴۲۸۳ ۶۳ ۱۲ $\frac{5}{9}$

مبادی الحساب حصہ اول

پہلی فصل

علم اعداد کو علم حساب کہتے ہین۔

کسی شی یا چیز کے فرد کو ایک یا اکائی بولتے ہین۔

پورے ایک یا پوری پوری اکائیون کا نام عدد صحیح ہے۔

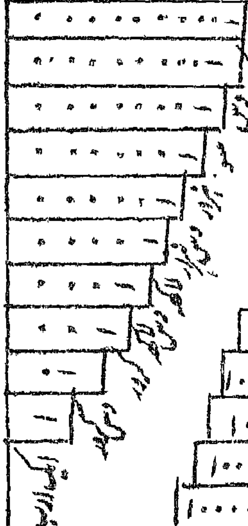
علم حساب مین جملہ اعداد کے لیے دش علامتین یا شکلین مقرر ہین انکو ہندسے کہتے ہین انکی شکلون اور نامون کا جاننا اور پہچاننا اور انمین سے ہر ایک کی طاقت سمجھنا ضرور ہے چنانچہ انکی صورت اور نام یہ ہین۔

ایک ۱ دو ۲ تین ۳ چار ۴ پانچ ۵ چھہ ۶ سات ۷ آٹھہ ۸ نو ۹ صفر ۰

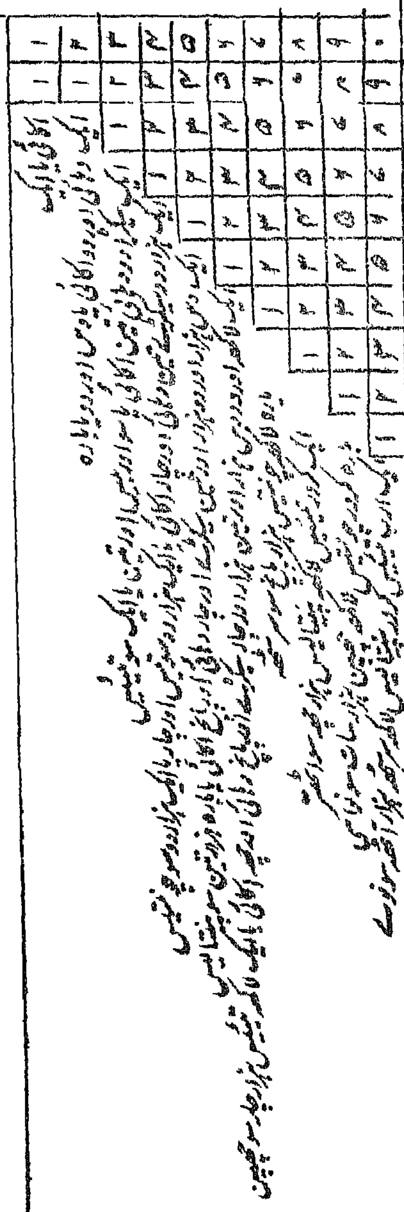
صورت	نام	صورت	نام	صورت	نام	صورت	نام
۱	ایک	۲	دو	۳	تین	۴	چار
۵	پانچ	۶	چھہ	۷	سات	۸	آٹھہ
۹	نو	۱۰	دس	۱۱	گیارہ	۱۲	بارہ

صورت	نام	صورت	نام	صورت	نام	صورت	نام
۱۳	تیرہ	۱۴	چودہ	۱۵	پندرہ	۱۶	سولہ
۱۷	سترہ	۱۸	اٹھارہ	۱۹	اونیس	۲۰	بیس
۲۱	اکیس	۲۲	بائیس	۲۳	تئیس	۲۴	چوبیس
۲۵	پچیس	۲۶	چھبیس	۲۷	ستائیس	۲۸	اٹھائیس
۲۹	اونتیس	۳۰	تیس	۳۱	اکتیس	۳۲	بتیس
۳۳	تینتیس	۳۴	چونتیس	۳۵	پینتیس	۳۶	چھتیس
۳۷	سینتیس	۳۸	اڑتیس	۳۹	اونتالیس	۴۰	چالیس
۴۱	اکتالیس	۴۲	بیالیس	۴۳	تینتالیس	۴۴	چوالیس
۴۵	پینتالیس	۴۶	چھیالیس	۴۷	سینتالیس	۴۸	اڑتالیس
۴۹	اونچاس	۵۰	پچاس	۵۱	اکیاون	۵۲	باون
۵۳	ترپن	۵۴	چون	۵۵	پچپن	۵۶	چھپن
۵۷	ستاون	۵۸	اٹھاون	۵۹	اونسٹھ	۶۰	ساٹھ
۶۱	اکسٹھ	۶۲	باسٹھ	۶۳	ترسٹھ	۶۴	چونسٹھ
۶۵	پینسٹھ	۶۶	چھیاسٹھ	۶۷	سرسٹھ	۶۸	اڑسٹھ
۶۹	اونہتر	۷۰	ستر	۷۱	اکہتر	۷۲	بہتر
۷۳	تہتر	۷۴	چوہتر	۷۵	پچہتر	۷۶	چھہتر
۷۷	ستتر	۷۸	اٹھتر	۷۹	اوناسی	۸۰	اسی
۸۱	اکیاسی	۸۲	بیاسی	۸۳	تراسی	۸۴	چوراسی
۸۵	پچاسی	۸۶	چھیاسی	۸۷	ستاسی	۸۸	اٹھاسی
۸۹	نواسی	۹۰	نوے	۹۱	اکیانوے	۹۲	بانوے
۹۳	ترانوے	۹۴	چورانوے	۹۵	پچانوے	۹۶	چھیانوے
۹۷	ستانوے	۹۸	اٹھانوے	۹۹	ننانوے	۱۰۰	سو

گنتی مین اکائی دہائی وغیرہ کی انیس ۱۹ درجے ہوتے ہین اور ہر ایک درجہ اپنے پہلے درجے کی نسبت دس گنا ہوتا ہے اور درجون کا شمار داہنی طرف سے ہوتا ہے ❊



اکائی	۱
دہائی	۱۰
سیکڑا	۱۰۰
ہزار	۱۰۰۰
دس ہزار	۱۰۰۰۰
لاکھ	۱۰۰۰۰۰
دس لاکھ	۱۰۰۰۰۰۰
کرور	۱۰۰۰۰۰۰۰
دس کرور	۱۰۰۰۰۰۰۰۰
ارب	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰
دس ارب	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
کھرب	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
دس کھرب	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
نیل	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
دس نیل	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
پدم	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
دس پدم	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
سنکھ	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
دس سنکھ	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰



ایک دہائی مین دس اکائی ہوتی ہین ـ
ایک سیکڑے مین دس دہائی یا سو اکائی ہوتی ہین ـ
ایک ہزار مین دس سیکڑے یا سو دہائی یا ہزار اکائی ہوتی ہین ـ
دس ہزار مین ہزار دس یا سیکڑے سو یا دہائی ہزار یا اکائی دس ہزار ہوتی ہین ـ
ایک لاکھ مین دس ہزار دس یا ہزار سو یا سیکڑے ہزار یا دہائی دس ہزار یا اکائی لاکھ ہوتی ہین ❊

اعداد کے پڑھنے کا قاعدہ

جس عدد کو پڑھنا ہو اوسکی سب سے داہنے ہندسے سے اکائی دہائی وغیرہ پڑھنا شروع کرو اور یہ عمل بائیں طرف کے آخر ہندسے تک جاری رکھو اگر عدد میں چار یا چھ یا آٹھ یا دس یا بارہ ہندسے ہوں یعنی ہندسونکی تعداد جفت ہو تو عدد کے سب سے بائیں ہندسے کو مع اوسکے مرتبہ کے پڑھو پھر دو دو ہندسونکو ملاکر مع اونکے مرتبہ کے پڑھو جب تک سیکڑے کے ہندسے تک پہونچو پھر سیکڑے کے ہندسے کو پڑھکر باقی دو ہندسوں کو ملاکر پڑھو

اگر عدد میں تین یا پانچ یا سات یا نو یا گیارہ ہندسے ہوں یعنی ہندسونکی تعداد طاق ہو تو بائیں طرف سے دو دو ہندسونکو ملاکر مع اونکے مرتبہ کے پڑھو جبتک سیکڑے کے ہندسے تک پہونچو

نیچے جو اعداد لکھے ہیں اونھیں پڑھو

۸ و ۱۷ و ۵۲ و ۳۶۵ و ۴۵ و ۹۸ و ۱۰۰۰۱ و ۱۳۲۰۷ و ۹۰۰۰ و ۵۰ و ۲۰۰

۴۳ و ۴۰ و ۳۰۰۰ و ۱۰ و ۶۰۰ و ۶۰۰ و ۷۰۰۰۰ و ۵۰ و ۳۰۰ و ۹۵۰ و ۴۳ و ۲۰ و ۵۰۰۰

اکائی	۴	۶	۳	۵	۵	۰	۶	۰	۰	۴	۰	۹	۵	۰
دہائی		۲	۵	۳	۴	۰	۰	۰	۵	۰	۲	۰	۰	۷
سیکڑا				۳	۴	۰	۳	۰	۰	۴	۰	۰	۳	۳
ہزار					۲	۰	۴	۳	۰	۰	۰	۰	۹	۰
دس ہزار						۲	۲		۳	۰	۹	۰	۰	۳
لاکھ										۰	۰	۹	۵	۰
دس لاکھ										۳	۰		۴	۰
کرور											۴			۰
دس کرور														۵
	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

ارب	کروڑ	لاکھ	ہزار	سو		لاکھ	ہزار	سو
۹۰	۸۸	۵۶	۲۳	۱	۵۰	۳۷	۵۴	۲۳۲
	۹۰	۷۰	۳۰	۵	۲۵	۵۶	۳۷	۲۲۰

اعداد لکھنے کا قاعدہ

جس عدد کو لکھنا ہو اوسمین جو اکائی کا عدد شامل ہو اوسکو اول لکھو اور اکائی کا مرتبہ خالی ہو تو صفر لکھو اور پھر جو دہائی کا عدد ہو اوسکو اکائی کے مرتبہ کے بائین طرف لکھو اور اسیطرح سیکڑا ہزار وغیرہ کے جو عدد ہون اونکو درجہ بدرجہ بائین طرف لکھو اور جو مرتبہ خالی ہو اوسکی جگہ صفر رکھو۔

دوسرا قاعدہ

جس بڑے عدد کو لکھنا ہو اوسکے سب سے بڑے مرتبہ کے شمار کو ہندسے مین لکھو اور یاد رکھو کہ اوسکے بعد جو درجہ بدرجہ چھوٹے مرتبون کو لکھو اور تین سیکڑے کے سوا سے ہر ایک مرتبہ مین دو ہندسے ہونگے اور اگر کسی مرتبہ مین اکائی یا دہائی نہو تو اوس جگہ صفر رکھو۔

سوال

باون و تین سو پینسٹھ و چار سو چار و ایک ہزار آٹھ سو چونتیس و آٹھ ہزار چالیس و دس ہزار چھ سو چھ و بیس لاکھ چالیس ہزار ستانوے و تین کروڑ پینتیس لاکھ چھپن ہزار سات سو نواسی ان عددونکو ہندسونمین لکھو۔

							۵	۲	باون
						۳	۶	۵	تین سو پینسٹھ
						۴	۰	۴	چار سو چار
					۱	۸	۳	۴	ایک ہزار آٹھ سو چونتیس
					۸	۰	۴	۰	آٹھ ہزار چالیس
				۱	۰	۶	۰	۶	دس ہزار چھ سو چھ
		۲	۰	۴	۰	۰	۹	۷	بیس لاکھ چالیس ہزار ستانوے
	۳	۳	۵	۵	۶	۷	۸	۹	تین کروڑ پینتیس لاکھ چھپن ہزار سات سو نواسی

سوالات مشق
نمبر ۱

اعداد مندرجہ ذیل کو پڑھو یا الفاظ میں لکھو۔

۱— ۳۴ و ۶۰ و ۸۸ و ۹۷ و ۵۹ و ۱۲ و ۲۱ و ۱۹ و ۲۵—

۲— ۶۵ و ۷۸ و ۸۹ و ۹۹ و ۶۹ و ۹۴ و ۳۹ و ۴۹ و ۷۹—

۳— ۱۰۸ و ۲۰۹ و ۰۱۹ و ۴۳۰ و ۶۳۹ و ۰۸۰ و ۹۴۰ و ۰۰۹ و ۹۳۵—

۴— ۴۶۰۵ و ۵۰۷۸ و ۵۸۹۰ و ۶۹۰۰ و ۶۰۰۹ و ۰۲۵۸ و ۲۵۸۰
و ۷۰۴۹ و ۸۰۰۲—

۵— ۲۰۷۱۴ و ۳۵۰۱۹ و ۶۴۲۰۵ و ۷۱۸۹۰ و ۸۹۸۴۷ و ۶۵۵۵۶
و ۸۸۰۰۰ و ۹۰۰۰۰ و ۷۶۸۴۷—

۶— ۲۰۴۵۰۹ و ۵۴۶۰۰۸ و ۷۶۸۵۲۶ و ۸۱۱۹۰۰ و ۶۰۰۰۰۷
و ۳۰۰۰۵۹ و ۹۰۰۵۴۷ و ۴۰۵۳۰۸ و ۲۳۰۸۵۳—

۷— ۲۳۰۸۵۳۱ و ۴۰۵۳۰۸۰ و ۹۰۰۵۴۷۲ و ۳۰۰۰۵۹۳
و ۶۰۰۰۰۷۵ و ۸۱۱۹۰۰۴ و ۷۶۸۵۲۶۸ و ۵۴۶۰۰۸۹
و ۲۰۴۵۰۹۷

۸— ۴۷۸۹۳۹۲۵ و ۲۰۷۶۷۳۰۲ و ۶۸۰۵۶۲۷۱
و ۳۷۸۰۵۳۸۶ و ۷۸۷۲۰۵۷۳ و ۵۵۳۸۲۰۸۵
و ۸۰۰۷۵۹۰۴ و ۸۰۰۰۰۳۰۵ و ۷۰۰۰۰۰۰۳—

۹— ۷۴۹۸۸۷۲۰۵ و ۲۸۶۷۳۷۸۰۳
و ۸۶۰۵۶۲۷۰۱ و ۳۰۸۰۳۵۶۸۰
و ۸۷۲۷۰۰۷۳ و ۵۳۰۰۰۰۵۷۹
و ۹۸۰۰۰۰۰۲۴ و ۸۰۷۰۹۰۰۴۱
و ۷۰۰۹۰۸۰۰۴—

سوالات مشق
نمبر۲

ان رقوم کو ہندسون مین لکھو۔

۱۔ تریسٹھ - اکیاسی - ننانوے - چالیس - انتالیس - تیرہ
انچاس - پچپن - اناسی۔

۲۔ ایک سو ترپن - دو سو اونسٹھ - تین سو نو - چار سو بیس - پانچ سو نواسی
سات سو اکہتر - آٹھ سو تیئیس - نو سو اڑتالیس - چھ سو چھپن -

۳۔ دو ہزار تین سو سرسٹھ - چار ہزار آٹھ سو چھیالیس - پانچ ہزار اکیس - تین ہزار چار
چھ ہزار نو سو - آٹھ ہزار سات سو سینتالیس - نو ہزار اکیاسی -
سات ہزار آٹھ سو ساٹھ - نو ہزار ایک -

۴۔ پندرہ ہزار تین سو اکتالیس - گیارہ ہزار ایک سو گیارہ - اکیس ہزار تین سو باون
تیس ہزار پانچ سو چونتیس - چالیس ہزار چھیالیس - ساٹھ ہزار پانچ
اٹھاسی ہزار نو سو پچاس - اٹھتر ہزار دو سو - نواسی ہزار اٹھانوے -

۵۔ تین لاکھ چھ سو تراسی - چار لاکھ پانچ ہزار تین سو چار - دو لاکھ گیارہ ہزار
نو سو اکتالیس - چار لاکھ انچاس ہزار تین سو اونسٹھ - چھ لاکھ اکیس ہزار
آٹھ سو باون - پانچ لاکھ ایک - تین لاکھ چالیس - سات لاکھ چار سو
اٹھانوے - آٹھ لاکھ نو ہزار چار سو اٹھتر -

۶۔ سینتالیس لاکھ نواسی ہزار تین سو بانوے - بیس لاکھ چہتر ہزار سات سو تیس
اڑسٹھ لاکھ پانچ ہزار چھ سو ستائیس - سینتیس لاکھ اسی ہزار چار سو اٹھانوے
اٹھتر لاکھ چہتر ہزار نو سو ستاون - چون لاکھ اڑتیس ہزار دو سو آٹھ -
اسی لاکھ سات ہزار پانچ سو نوے - نوے لاکھ پانچ سو تین -
ستر لاکھ دو -

۷۔ تین کرور اونسٹھ لاکھ بانوے ہزار تین سو اٹھانوے - نو کرور تہتر لاکھ

دو ہزار چھ سو ستتر — چھ کرور چھیانوے لاکھ تہتر ہزار دو سو تئیس — آٹھ کرور
تیس لاکھ چھیاسی ہزار تین سو اکسٹھ — سات کرور اونسٹھ لاکھ چار ہزار پانچ سو
تریسٹھ — نو کرور سرسٹھ لاکھ اٹھانوے ہزار چار سو آٹھ — تین کرور
چھتیس لاکھ ستاون ہزار سات سو اونہتر — چھ کرور اکیاون لاکھ آٹھ ہزار
تین سو بیاسی — پانچ کرور چار لاکھ نو ہزار ستانوے —

۸ — چھپن کرور ستائیس لاکھ تراسی ہزار نو سو چھیالیس — اٹھانوے کرور اکتر لاکھ
باسٹھ ہزار پانچ سو آٹھ — اڑتیس کرور چھیانوے لاکھ باون ہزار آٹھ سو ترانوے
— چھتیس کرور تہتر لاکھ چھیانوے ہزار چھ سو اٹھتر — تیس کرور چالیس لاکھ
پچاس ہزار گیارہ — تیس کرور پانچ لاکھ چار ہزار آٹھ سو — چھیالیس کرور
پچاس لاکھ بیس ہزار آٹھ — اسی کرور ایک — ستر کرور چار ہزار پانچ سو تہتر

۹ — چھیالیس اور اکیاون کے درمیانی اعداد لکھو —
ستاسی اور ننانوے کے درمیان کے عدد اور نو سو سرسٹھ و نو سو ستتر کے
بیچ کے عدد اور سات سو گیارہ سے سات سو تئیس تک کے اعداد لکھو —

دوسری فصل

جمع مفرد

سوالات زبانی حل کیواسطے

۱ — پانچ آنب اور چار آنب کے آنب ہوئے —
۲ — ایک ہاتھی اور ایک گھوڑے اور دو بکریوں اور ایک تیتر کی کتنی ٹانگیں ہوتی ہیں
۳ — زید کے پاس چار پیسے ہیں عمرو کے پاس پانچ بکر کے پاس سات اور خالد کے پاس آٹھ
تو بتاؤ ان سب کے پاس کتنے پیسے ہیں —

جمع مفرد

ایک قسم کے چند عددوں کے اکٹھا کرنیکو جمع کرنا کہتے ہیں یا جمع ایسی ترکیب کو کہتے ہیں

جس سے دو یا دو سے زیادہ عددونکے برابر ایک نیا عدد دریافت ہو جاوے۔ جب دو یا دو سے زیادہ عددونکو اکٹھا کرتے ہین یا جوڑتے ہین تو بعد جوڑنے کے جو عدد حاصل ہوتا ہے اوسکو حاصل جمع بولتے ہین —

جب علامت + ثبت دو یا زیادہ عددونکے درمیان لکھی جاتی ہے تو اوس سے یہ مراد ہوتی ہے کہ اعداد مذکور باہم جوڑے جانے کو ہین مثلاً ۲ + ۴ + ۸ سے یہ مراد ہے کہ اعداد ۲ و ۴ و ۸ باہم جوڑے جانے کو ہین یعنے انکی حاصل جمع سے مطلب ہے اگر دو یا زیادہ اعداد کے درمیان علامت = مساوات ہووے تو اوس سے یہ مراد ہے کہ اوسکے دونون جانب کے اعداد باہم مساوی یعنی برابر ہین مثلاً ۳ + ۵ = ۸

قاعدہ

(۱) جن عددونکو جمع کرنا ہو اونکو ایک دوسرے کے تلے اس ترتیب پر لکھو کہ اونکی اکائی ایک دوسرے کے تلے رہین اور دہائی دہائی کے تلے اور علے ہذا القیاس سیکڑا اور مرتبہ اپنے اپنے تلے رہین اور پھر سب کے نیچے ایک عرضی خط کھینچو —

جیسے ۵۳۶ اور ۳۷۸۵ و ۸۲۸۸۷ — انکو جوڑنا ہے تو اونکو اس ترتیب سے لکھا —

۵ ۳ ۶

۳ ۷ ۸ ۵

۸ ۲ ۸ ۸ ۷

(۲) اکائیونکے سب ہندسونکو جوڑ کر دیکھو کہ اونکے جوڑ یعنے حاصل جمع مین کتنی دہائیاں ہین اونکو ہاتھ لگا مان کر باقی اکائیونکو اکائی کے مرتبے پر لکھو اور اگر باقی مین کوئی اکائی نہ ہو تو صفر رکھدو —

جیسے اکائی کے ہندسے ۱ و ۵ و ۷ کو جوڑا تو ۱۸ — اکائیان ہوتین لیکن دس اکائیونکی ایک دہائی بنتی ہے اسلیے ۱۰ کائیونکی ایک دہائی اور آٹھ اکائی ہوئین

۸ کو اکائی کے مرتبہ پر رکھا اور ایک دہائی کو یاد رکھا ۔

۵۳۶
۳۷۸۵
۸۲۸۵۷
۹

(۳) پھر بطریق مذکورہ دہائیونکو جوڑکر حاصل جمع مین ہاتھہ لگی دہائی کو ملا دو اور دیکھو کہ اس حاصل عدد مین کتنے سیکڑے ہین اونکو ہاتھہ لگا مان باقی دہائیونکو باقی اکائیون مذکور کی بائین طرف لکھو اور اسیطرح اگر ہزار وغیرہ اور مرتبہ ہون تو اونکا حاصل جمع نکالکر بطریق مذکور لکھو اسطرح سے جو عدد حاصل ہو وہی حاصل جمع مطلوب ہوگا جسطرح دہائی کے ہندسے ۳ و ۸ و ۵ و ۸ کو جوڑا تو ۱۹ دہائی ہوئین اونمین یاد رکھی ہوئی دہائی ایک کو جوڑا تو ۲۰ دہائی ہوئین لیکن دس دہائی کا ایک سیکڑا بنتا ہے اسلیے بیس دہائیونکو دو سیکڑے ہوے اس سبب سے دہائی کی جگہ صفر رکھا اور دو سیکڑون کو سیکڑون کے جوڑ ۲۰ مین جوڑا تو ۲۲ سیکڑے ہوے لیکن دس سیکڑے کا ایک ہزار ہوتا ہے اسلیے ۲۲ سیکڑون کے ۲ ہزار اور دو سیکڑے ہوے ۲ کو سیکڑے کے مرتبہ پر لکھا اور ۲ ہزار کو ہزارون کے جوڑ ۵ مین جوڑا تو ۷ ہزار ہوے اسلیے ۷ کو ہزار کے مرتبہ پر لکھا اور ۸ کو دس ہزار کے مرتبے پر لکھا اسی طرح سے ۸۰۲۷۰ حاصل جمع ہوا اسیطرح پر دوسری و تیسری و چوتھی مثال جو نیچے لکھی ہین اونکا حاصل جمع نکالو ۔

۵۳۶
۳۷۸۵
۹۲۸۹۷
۸۷۲۰۸

مثال دوسری	مثال تیسری	مثال چوتھی
۶۸۲۴	۲۳۴۵۶	۳۷۸۰۰۵
۳۶۲	۷۸۹۰۱	۶۳۲۰۰
۴۱	۲۳۴۵۶	۴۲۰۰۹۸
۲۵۴	۷۴۸۱	۲۱۷۹۰۰
۷۴۸۱	۱۳۳۰۹۴	۷۰۹۵۶
		۱۱۵۰۱۵۹

مثال دوسری
ترکیب جوڑنے کی

چار۴ اور دو۲ چھ۶ اور ایک سات۷ اور چار گیارہ۱۱ کا ایک ہاتھ لگا ایک۱ اور ایک اور دو۲ تین اور چھ نو۹ اور چار تیرہ۱۳ اور پانچ اٹھارہ۱۸ کے آٹھ۸ ہاتھ لگا ایک ایک۱ اور آٹھ نو۹ اور تین بارہ۱۲ اور دو چودہ۱۴ کے چار۴ ہاتھ لگا ایک۱ اور ایک اور چھ۶ سات ۔

مثال تیسری

چھ۶ اور ایک سات اور چھ تیرہ۱۳ اور ایک چودہ۱۴ کے چار۴ ہاتھ لگا ایک ایک۱ اور پانچ۵ چھ اور پانچ گیارہ۱۱ اور آٹھ انیس۱۹ کے نو۹ ہاتھ لگا ایک ایک اور چار پانچ۵ اور نو۹ چودہ۱۴ اور چار اٹھارہ۱۸ اور دو۲ بیس کا صفر ہاتھ لگے دو دو۲ اور تین۳ پانچ اور آٹھ تیرہ۱۳ اور تین۳ سولہ۱۶ اور سات تیئیس۲۳ کے تین۳ ہاتھ لگے دو دو۲ اور دو۲ چار اور سات گیارہ۱۱ اور دو۲ تیرہ۱۳ ۔

امثال جمع بموجب طریق طولانی

دہ ہزار	ہزار	سیکڑا	دہائی	اکائی
۲	۳	۸	۷	۲
	۵	۶	۳	۵
	۷	۰	۸	۹

۱۶ اکائی
۱۸ دہائی
۱۴ سیکڑا
۱۵ ہزار
۲ دہ ہزار
۳۶۵۹۶

ہزار	سیکڑا	دہائی	اکائی
۳	۴	۶	۵
۲	۵	۷	۸
۷	۵	۲	۳

۱۶ اکائی
۱۵ دہائی
۱۴ سیکڑا
۱۲ ہزار

حاصل جمع ۱۳۵۶۶

سوالات جمع

(۱)
۹
۴
۵
۳۶
۱۸
۷۲
―――
۱۴۴

(۲)
۸
۱۷
۹
۶۸
۳۴
۱۳۶
―――
۲۷۲

(۳)
۱۸
۷۰
۳۵
۱۷۰
۲۸۰
۱۴۰
―――
۷۱۳

(۴)
۱۹۳۰
۶۸۱
۷۷۲۰۰
۲۸۴۵
۳۸۶۰
۹۶۵
―――
۸۷۴۸۱

(۵)
۸۷۲۱۴۵
۶۲۱۷۸
۴۹۵۸
۴۵۷۸۱
۳۴۲۱
۶۴۳
―――
۹۸۹۱۲۶

(۶)
۱۰۰۵۶
۳۳۷۹۲
۱۳۲
۴۲۲۴
۶۷۵۸۴
۲۱۱۲
۲۶۴
۸۹
―――
۱۱۸۲۵۳

(۷)
۱۵۸۷۲
۳۹۶۸
۴۹۶
۳۱
۶۳۴۸۸
۳۱۷۴۴
۲۴۸
۱۹۸۴
―――
۱۱۷۸۳۱

(۸)
۱۱۰۰۸
۲۷۵۲
۶۸۸
۱۷۲
۸۸۰۶۴
۱۳۹
۳۴۴
۲۲۰۱۶
―――
۱۲۵۱۷۳

سوالات جمع

(۱) ایک سوار یکشنبہ کو ۲۷ میل چلا دوشنبہ کو ۲۹ میل سہ شنبہ کو ۴۳ میل چہارشنبہ کو ۲۹ میل پنجشنبہ کو ۵۰ میل چلا اور جب بہت تھک گیا تو جمعہ کو ۴۰ میل چھ پہیے کی گاڑی مین سوار ہوکر چلا تو بتاؤ کہ وہ شخص ۶ دن کے عرصہ مین کتنے میل چلا۔

جواب ۲۱۸ میل

(۲) ایک گھوسی کے پاس ۳۵ گائین اور نو بھینسے اور ۴۰ بیل اور ۵۱ بکری اور ۲ گھوڑیان تھین تو بتاؤ اوسکے پاس سب کتنے جانور تھے۔

جواب ۱۴۲ جانور

(۳) ایک بنیا داد و ستد یعنی لین دین کا کام کرتا تھا اور اوسکے چار شخصون پر روپیہ لینے تھے پہلے شخص کو ۱۵۴۳ روپیہ ایک دفعہ کے دئیے تھے اور ۵۶۵ دوسری

دوسری دفعہ کے دینے تھے اسیطرح دوسرے شخص کو ۴۳۳ روپیہ اور ۹۰۵ روپیہ دینے تھے اور تیسرے شخص کو ۳۵۹ روپیہ دینے تھے اور چوتھے شخص کو ۲۹۸ روپیہ دینے تھے تو بتلاؤ اوس بنیے کو سب کتنے روپیہ لینے تھے۔ جواب ۶۰۱۱ روپیہ

(۴) ایک باغچہ مین ۶۵۳ پیڑ آم کے تھے اور ۱۷ جامن کے اور ۵۲۱ نیبو کے ۱۹۲ سنگترہ کے اور ۱۲ کھرنی کے اور ۶ شہتوت کے تو بتاؤ اوس باغچہ مین کل ملکر کتنے درخت تھے۔ جواب ۱۴۰۱

(۵) ایک چمار کی دکان پر ۳۷۵ مردانہ کفشی جوڑے جوتونکے تھے اور ۵۶۰ جوڑے نری کے اور ۲۰ جوڑے ہرن کی کھال کے اور ۸۹۵ جوڑے چھوٹے لڑکون کے پہننے کے تھے تو بتاؤ اوس چمار کی دکان مین سب کتنے جوڑے تھے۔ جواب ۱۸۵۰ جوڑے

(۶) ایک راجہ کی سواری نکلی اوسمین ۶۰۰۔ آدمی ہاتھی کے ہودونمین سوار تھے اور ۲۰۰۴۔ آدمی گھوڑون پر سوار تھے اور ۷۶۷۔ آدمی اونٹون پر چڑھے چلے جاتے تھے اور ۳۵۴۔ آدمی پیدل تھے تو بتاؤ کہ کل آدمی کتنے تھے۔ جواب ۳۷۲۵ آدمی

(۷) ایک شخص ستائیسوین اکتوبر سنہ ۱۸۵۳ء کو ایک جگہ نوکر ہوا اور ۵ جون سنہ ۱۸۷۰ء تک اوسی جگہ نوکر ہے تو بتلاؤ اب تک اوسنے کتنے دن نوکری کی اور یاد رکھو کہ ہر ایک سن ماہ جنوری سے شروع ہوتا ہے اور ماہ دسمبر مین آخر ہوتا ہے اور مہینونکے نام اور اونکے دنونکی تعداد اسطرح پر ہے۔

ایام	۳۱	۲۸	۳۱	۳۰	۳۱	۳۰	۳۱	۳۱	۳۰	۳۱	۳۰	۳۱
نام مہینہ	جنوری	فروری	مارچ	اپریل	مئی	جون	جولائی	اگست	ستمبر	اکتوبر	نومبر	دسمبر

جواب ۱۶ برس ۷ مہینے اور ۸ دن

سوالات جمع نمبر ۳

اعداد مندرجہ ذیل کو جمع کرو۔

۱۔

ا	ب	ج	د	ہ
۸	۹	۱۶	۳۵	۲۱
۲۷	۳۲	۸	۱۴	۸
۱۴	۴۱	۵۴	۲	۳۵
۹	۶	۳۸	۶	۴۳
۶۷	۳۵	۸	۱۰	۲
۳	۴	۲۷	۹	۶۵
۹۳	۹	۸	۱۴	۸

و	ز	ح	ط
۱۴	۵۶	۹	۸۱
۸	۴۳	۱۵	۳۲
۹۹	۶۰	۳۲	۵۰
۹	۷	۲۵	۸
۱۶	۵	۶	۶۳
۶۱	۱۸	۴۰	۲۵
۵	۱۲	۱۳	۱۴

۲۔

ا	ب	ج	د	ہ
۱۴	۴۷۰	۳۷۰	۸۴	۶۵۲
۳۷۰	۷۰	۲۹	۷۲۵	۲۹
۸۶	۳۰۷	۸۶	۶۰۹	۴۵۸
۵۲۱	۶۵	۹۴۳	۵۳۷	۳۶۷
۳۹	۱۷۶	۲۷۹	۲۶۸	۴۹

و	ز	ح	ط
۳۷۲	۴۷۶	۸۳۰	۵۰۰
۴۱۴	۲۵۵	۲۱۶	۳۰۴
۳۴	۱۴۹	۸۴۲	۶۱۶
۱۳۷	۴۳۶	۹۹	۷۰۷
۷۳۶	۸۴	۱۶	۸۹۵

۳۔

ا	ب	ج	د	ہ
۳۰۵	۶۰۲	۴۸	۴۹۰	۳۸۵
۲۶	۹	۶۳۹	۱۸	۴۷
۱۴۳	۳۰۸	۲۵۸	۲۰	۶۹۳
۸۹	۵۸	۶۵	۶	۹
۴۶	۶۴۷	۸۹۳	۹۹۰	۲۰۹
۲۵۳	۸۹۲	۴۷۶	۴۶۵	۴۶۵

۶

۹
۶۷
۵۰۰
۳۵
۹۰۹
۸۰

۷

۶۵
۳۰۸
۴۰
۵۳۹
۶۷۰
۹

۸

۴۲
۴۴۰
۹۰
۱۹
۹۱۰
۶۸۸

۹

۶۷۹
۸۵۸
۳۷۹
۶۸۵
۹۲۷

۴—

۱

۳۲ ۱۴ ۱۳
۴۵ ۲۷ ۳۴
۳۷۱۸
۲۴۵۶۱
۳۴ ۱۳ ۲۳

۲

۵۴۳۱۲۳
۲۳۴۵۱۲
۷۱ ۳۱ ۴۵
۱۰ ۴۲ ۳۴
۳ ۶۱ ۴۲
۳۴۵۱

۳

۵۳ ۶۱۲۳
۴۵ ۳۲۱۵
۱۲ ۳۴
۴۲ ۳۱
۵۱۲ ۳۴
۰۶۱ ۳۲۵۴

۴

۱۲ ۳۴۵۶
۲۳ ۴۵۶۱
۳۴ ۵۶ ۱۲
۴۵ ۶ ۱۲۳
۵۶ ۱ ۲۳۴
۶۱ ۲۳۴۵

۵

۷۶۱۲۸۴
۶۱۲۸۷۴
۸۷۱۹
۴۶۷۵۹
۵۸۷۹۹۹
۹۸ ۷۶۷۸

۶

۶۵ ۷۸۹۰
۲۷ ۸۶۷۹
۵۷۹۸
۶ ۷ ۸۴۳
۴۸ ۹ ۵۶۷
۳ ۷ ۴۲۹

۷

۶۹ ۲۳ ۸۷
۴۹ ۵۶
۸۷۵۸
۷۶۹۳۷۸
۵۷۹۰
۸۷۶۵۸

۸

۷۶۸۴۵۳
۳۵۸۴۲۸
۸۷۹۶
۵۴۹۳۷
۴۹۵
۸۷۶۵۷۸

۹

۹۴۱۶۲
۲۱۹۵۴
۸ ۱۲
۵۹۳
۳۵۶۴۷
۴۸۹۵

۵ —

(۱)

۲۰۷
۱۸۱۶
۹۶۵۴
۲۷۱۸
۳۰۶۴
۹۷

(۲)

۳۰۱۹
۷۲۸
۶۵۱۴
۷۰۲۱۸
۶۴۰۰
۲۱۷

(۳)

۴۰۹
۱۷۱۸
۶۰۷
۲۰۱۹۱
۷۹۰۲
۱۸۰۶۱

(۴)

۲۰۱۷۱
۳۸۶۴
۱۹۷
۲۱۲۱۶
۸۹۰۷
۶۳۴۱۸

(۵)

۲۱۰۱۷۶
۳۴۹۸۰۰۱
۳۲۱۸۱۶
۴۹۷۸۱۰۱
۲۱۸۰۶۹
۱۷۶۵۴

(۶)

۴۸۷۹۴۵۶
۱۸۳۲۱۹۱۸
۸۴۷۱۶۵۴
۵۷۹۰۸۱۴
۳۱۵۶۱۹
۴۱۰۰۷

(۷)

۹۹۱۷۳۲۱
۴۲۰۶۵۴
۸۷۳۹۷
۲۴۱۶۸۵۴
۸۲۷۹۱۶
۴۹۷۲۸

(۸)

۹۰۰۱۸۵۳۸
۱۰۴۷۰۶۱۵
۹۱۰۵۶۸
۱۰۰۶۴۹
۱۶۹۱۲
۶۴۰۳۹۷
۷۵۱۸۴۳۸

(۹)

۶۷۴۸۰۶
۱۳۶۰۸۱۱۱
۸۲۰۰۶۴۹
۳۷۳۸۴۶۳۹
۹۰۶۷۰۵۳۸
۹۹۴۱۵۷۰۷

۶ —

(۱)

۵۱۴۰۷
۹۰۷۸۱
۶۸۹۴۳
۳۲۶۰۰
۷۲۷۷۷

(۲)

۸۲۰۷۹
۸۸۰۹۹
۶۷۰۰۵
۷۴۳۸۷
۱۲۳۴۵

(۳)

۹۶۷۴۸
۲۵۰۰۳
۸۴۰۶۷
۹۵۶۷۴
۹۸۷۶۵

(۴)

۳۲۳۵۶
۸۴۷۷۱
۶۶۸۵۴
۷۲۹۸۴
۹۹۹۹۹

(۵)

۱۵۱۶۱
۸۰۹۸
۹۵۸
۴۹۷۹۰
۷۸۳۶۸

(۶)

۹۴۶۶۴۹۵
۷۵۴۵۴۷۸
۲۹۰۹۹
۲۹۸۸۶۰۷
۹۲۹۲۹۲۹
۷۸۳۳۲۱۰

۵۷۷۰۸۲۱	۲۷۵۹۱۰۴۶	۷۶۸۴۰۰
۹۱۰۱۴۶	۵۷۶۸۰۰۰	۹۳۲۰۰۸۹
۶۵۴۳۰۸۹	۳۹۰۳۹۵۸۷	۶۹۴۹
۷۳۰۰	۵۹۶۴۵۹	۸۴۹۸۲۷۵۹
۷۶۸۳۷۰۹	۵۳۴۸۴۲	۷۰۰۸۹۷
۳۶۸۴۷۹۲	۱۹۸۲۷۶۳۴	۷۸۵۶۳۴۱۲

۷ —

(۱)	(۲)	(۳)
۷۶۴	۵۷۸۰	۶۰۳۸
۳۰	۳۶	۴۷
۷	۵۴۱	۶۵۱
۶۹	۶۸۳۷	۸۳۰۶
۳۰۷	۹۰۶	۸
۲۴۰	۷۸	۹۷

(۴)	(۵)	(۶)
۵۶۳۴	۸۷۰۵	۷۶۳۰۵
۷۳۲۵	۶۸۱۷	۳۷۵۶
۶۰۳	۵۹۶	۴۸
۴۶۲۰	۷۳۸۴	۷۶۴
۷۶	۷۶۹	۸۷۶۳۵
۸	۹۳	۵۷۶۲
		۶۷۰۵۳

(۷)	(۸)	(۹)
۸۴۷۶۳	۶۵۸۳	۱۸۷۹۵
۶۸۵۷۶	۷۰۵۷۸	۹۷۶
۴۷۳۹	۵۹۰	۲۰۸۷۸
۶۴۷	۶۴	۹۲۱
۵۷۹۶۰	۳۱۷۸	۷۴
۷۰۳۲۷	۸۷۹۱۱	۲۰۴۴
۶۸۴۳		

۸ — چار جہاز مزدوروں کے مدراس سے روانہ ماریشش کو ہوئے پہلے جہاز میں ۱۲۰ مزدور تھے دوسرے جہاز میں پہلے سے ۱۲ مزدور زیادہ تھے اور تیسرے جہاز میں دوسرے جہاز سے آٹھ مزدور زیادہ تھے اور چوتھے میں تیسرے جہاز سے ۵ مزدور زیادہ تھے تو بتلاؤ کہ چاروں جہازوں میں کتنے مزدور تھے ۔

۹ — ایک کھیت کا ایک ضلع ۳۴۵۷ فیٹ لمبا ہے اور دوسرا ضلع ۶۹۳۳۲ فیٹ لمبا ہے اور تیسرا ۶۰۵۰ فیٹ اور چوتھا ۴۹۹۵ فیٹ لمبا ہے

تو بتلاؤ کہ اگر ہم اوس کھیت کے چاروں طرف پھریں تو کتنا فاصلہ طے کرنا ہوگا —

ایک سوداگر نے اپنے ایک مہاجن کو ۶۳۵۰ روپیہ دیئے اور دوسرے کو ۷۵۰ روپیہ دیئے اور تیسرے کو ۱۶۴۳۰۵ روپیہ دیئے اور چوتھے کو ۶۷ روپیہ دیئے اور پانچویں کو ۲۴۰۳۰ روپیہ دیئے تو بتاؤ کہ سب کتنا روپیہ اوسنے دیا

نپولین صاحب سنہ ۱۶۴۳ع میں پیدا ہوئے اور پچاسی برس کی عمر میں انتقال کیا تو بتاؤ کہ وہ کس سنہ میں مرے —

واٹرلو کے مقام پر شاہ نپولین کی فوج میں ۴۸۹۵۰ پیادہ تھے ۱۵۷۶۵ سوار اور ۷۲۳۲ توپخانہ کے جوان تھے تو بتاؤ کہ سب کتنے سپاہی اوسکے پاس تھے —

کشمیر کا رقبہ ۲۵۱۲۳ مربع میل ہے اور اودھ کا ۲۳۷۳۰ میل مربع ہے اور نیپال کا رقبہ ۵۴۵۰۰ میل مربع ہے اور صوبہ مالوہ کا رقبہ ۱۱۷۵ میل مربع ہے تو بتاؤ کہ ان سب میں کتنے مربع میل ہیں —

میسور میں ۳۰۸۸۶ میل مربع ہیں اور جاگیرات اوڑیسہ میں ۱۳۰۴۱ میل مربع اور تراونکور میں ۴۷۲۲ مربع میل ہیں اور دیگر ہندوستانی ریاستوں میں جو ماتحت احاطہ مدراس کے ہیں ۳۱۵۳ مربع میل ہیں تو بتاؤ کہ ان سب میں کسقدر مربع میل ہیں —

تھوڑا عرصہ ہوا کہ ہندوستان کی فرانسیسی عملداری میں آبادی حسب تفصیل ذیل تھی یعنی پانڈو چیری میں ۸۲۸۸۰ اور چندرناگور میں ۳۱۷۲۶ اور کاریکل میں ۹۹۶۶۵ اور یانام میں ۵۰۵۷ اور ماہی میں ۳۵۴۱ تو بتاؤ کہ کل مردم شماری کسقدر تھی —

پانچ گلہ مویشی کے ہمنے دیکھے ان میں سے پہلے میں ۱۵ جانور تھے دوسرے میں پہلے سے دو چند تھے اور تیسرے میں دوسرے سے دو چند اور چوتھے میں تیسرے سے دو چند اور پانچویں میں چوتھے سے دو چند جانور تھے تو بتاؤ کہ کل

کتنی مویشی تھی —

۹ — ایک سوداگر کے پاس ۵۰۴۲۰ بورہ چاول کے پیلی بھیت سے آئے اور ۷۵۳۲۵ بورہ بنگال سے آئے اور ۳۹۴۲۶ بورہ رنگون سے اور ۱۰۵۰۵ سیام سے بورے آئے تو بتاؤ کہ سب کتنے بورے اوسکے پاس پہونچے —

ملک آسٹریا مین ۲۲۷۳۳۴ مربع میل ہین اور یورپی ٹرکی مین ۲۰۷۵۰۰ اور اسپین مین ۱۹۳۵۰۸ پرتگال مین ۳۴۵۰۳ ہالنڈ مین ۱۲۶۸۵ مربع میل ہین تو بتاؤ کہ کل رقبہ اون سب کا کیا ہوگا —

سنہ ۱۸۷۱ع کی مردم شماری سے ثابت ہوا کہ انگلنڈ اور ویلس کی آبادی ۲۲۷۰۴۱۰۸ تھی اور اسکاٹلنڈ کی آبادی ۳۳۵۸۶۱۳ اور آیرلنڈ کی ۵۴۰۲۷۵۹ اور دیگر جزائر کی آبادی جو بحر برطانی مین ہین ۱۴۴۴۳۰ — اور افواج بری اور بحری کی آبادی ۲۰۷۱۹۸ تو بتاؤ کہ کل مردم شماری اون سبکی کیا ہوئی —

عملداری نظام الملک کی آبادی ۱۰۶۶۶۰۸۰ — اور راجپوتانہ کی آبادی ۷۴۱۲۴۴۶ — اور گوالیار کی ۳۲۲۸۵۱۲ — اور بندیل کھنڈ کی ۱۰۷۹۸۰۰ — اور اندور کی ۸۱۵۱۹۴ تو بتاؤ کہ اون سبکی مردم شماری کیا ہے —

شہر لندن مین سینٹ پال کے گرجے کی تعمیر مین اسّی لاکھ روپیہ صرف ہوے اور مینشن ہوس کی عمارت مین چار لاکھ روپیہ صرف ہوے اور پارلیمنٹ کے تعمیر مین ایک لاکھ تیس ہزار صرف ہوے اور بلاکفرایر کے پل مین پندرہ لاکھ اٹھائیس ہزار چار سو روپیہ صرف ہوے اور ویسٹمنسٹر کے پل کی تعمیر مین اٹھتیس لاکھ نو ہزار روپیہ صرف ہوے تو بتاؤ کہ کل کتنا روپیہ صرف ہوا —

ایک مدرسہ مین پانچ دفعہ ہین — پانچوین دفعہ مین ۲۲ طلبہ ہین — چوتھی مین پانچوین سے ۹ زیادہ ہین اور تیسرے مین پانچوین سے ۷ زیادہ ہین اور دوسری مین تیسری سے ۳ زیادہ ہین اور پہلی مین اتنے طلبہ ہین جتنے کہ پانچوین اور دوسری مین ملکر ہین تو بتاؤ کہ اوس مدرسہ مین کل کتنے طالب العلم ہین —

ایک صاحب نے اپنی جائداد کو وصیت کی رو سے اس طرح پر تقسیم کیا کہ اپنی بی بی کو نو ہزار آٹھ سو روپیہ دیے اور اپنے دو چھوٹے بیٹوں میں سے ہر ایک کو اٹھاون ہزار نو سو چالیس روپیہ دیے اور باقی اپنی جائداد کے دو برابر حصے کیے اونمیں سے ایک اپنے تینوں بیٹیوں کو دیا اور دوسرا اپنے سب سے بڑے بیٹے کو دیا اور سب سے بڑے بیٹے کا حصہ ۱۵۲۰۰ روپیہ اپنی ماں کے حصے سے زیادہ ہے تو بتاؤ کہ کل روپیہ اوسکے پاس کتنا تھا —

کریمیا کی لڑائی میں فرانسیسیوں کی فوج سے ۰۴۴۲۰ اسپاہی لڑائی کے وقت میں کام آئے یا گم ہو گئے اور ۴۰۰۰ آدمی ایک جہاز کے ساتھ ڈوب گئے اور ۸۴۸۰ — آدمی مختلف بیماریوں سے الما کی لڑائی سے پہلے مر گئے اور سباسٹوپول کے سامنے ۲۳۱۴ جوان بیماری سے مرے اور اسپتالوں میں ۴۳۲۷۴ — آدمی ضائع ہوئے تو بتاؤ کہ سب کتنے آدمی ضائع ہوئے —

سنہ ۱۸۶۱ء میں اڈنبرا کی آبادی ۱۶۰۳۰۲ تھی اور گلاسگو کی آبادی اڈنبرا سے ۱۲۸۷۹۵ شخص زیادہ تھے اور ابرڈین کی آبادی ۷۳۷۹۱ اور انورنس کی آبادی ۲۴۵۲۷ — ابرڈین کی آبادی سے زیادہ تھی تو ان سب مقامات کی کل آبادی سنہ ۱۸۶۱ء میں کیا تھی —

تفریق

سوالات زبانی حل کرنے کے واسطے

۱ — ایک شخص کے پاس ۲۰ روپیہ ہیں اونمیں سے اوسنے کیا ۸ روپیہ کا کپڑا خرید کیا تو بتاؤ اب اوسکے پاس کیا باقی رہا —

۲ — ایک شخص ۱۵ روٹی لیکر سفر کو گیا پہلی منزل میں اوسنے آٹھ روٹی کھائیں تو بتاؤ دوسرے دن کے واسطے کتنی روٹیاں رہ گئیں —

۳ — ایک شخص کے پاس اونیس آم ہیں اور دوسرے کے پاس بارہ آم ہیں تو بتاؤ کہ پہلے کے پاس بہ نسبت دوسرے کے کتنے آم زیادہ ہیں —

تفریق

ایک قسم کے دو عددون مین چھوٹے کو بڑے عدد مین گھٹانیکو تفریق کہتے ہین۔ بعد گھٹانے کے جو عدد حاصل ہوتا ہے اوسکو باقی بولتے ہین اور بڑا عدد جسمین سے چھوٹا گھٹایا یا نکالا جاتا ہے مفروق منہ کہلاتا ہے اور چھوٹا عدد جو گھٹایا جاتا ہے مفروق —

جب علامت — نفی دو عددونکے درمیان مین رکھی جاتی ہے تو اوس سے یہ مراد ہوتی ہے کہ پہلے عدد مین سے دوسرا عدد گھٹایا جاویگا مثلاً ۸ — ۶ سے یہ مراد ہے کہ ۸ مین ۶ گھٹائے یا نکالے جاوینگے —

قاعدہ

۱ — چھوٹے عدد کو بڑے عدد کے تلے اس ترتیب سے لکھو کہ اکائی دہائی وغیرہ اپنے اپنے تلے ہون اور چھوٹے عدد کے تلے ایک عرضی خط کھینچو مثلاً ۴۲۶۱۲ مین سے ۸۶۴۵ کو گھٹانا ہے تو اونکو اس ترتیب سے لکھا —

جیسے

۴ ۲ ۶ ۱ ۲
۸ ۶ ۴ ۵

۲ — اکائی سے گھٹانا شروع کرو اگر بڑے عدد کی اکائی چھوٹے عدد کی اکائی سے بڑی ہو تو چھوٹی اکائی کو بڑی اکائی مین سے گھٹا کر باقی یعنے حاصل تفریق کو اکائی کے مرتبے پر لکھو لیکن جو بڑے عدد کی اکائی چھوٹے عدد کی اکائی سے چھوٹی ہو تو چھوٹی اکائی مین دس جوڑ کر حاصل جمع مین سے بڑی اکائی کو گھٹاؤ اور باقی اکائی کو اکائی کے مرتبے پر لکھو —

جیسے بڑے عدد کی اکائی ۲ مین سے چھوٹے عدد کی اکائی ۵ گھٹ نہین سکتی اسلیے ۲ مین ۱۰ جوڑے تو ۱۲ ہوے اسمین سے ۵ کو گھٹایا تو ۷ باقی رہے اسکو اکائی کے مرتبے پر لکھا —

جیسے

۴ ۱ ۶ ۱ ۲
۸ ۶ ۴ ۵
―――――
۷

۴۳۔ اور بڑی اکائی مذکور کے بائین طرف جو ہندسہ ہو اوسمین ایک جوڑ دو پھر اس حاصل جمع کو بطریق مذکور اوپر کی دہائی مین سے گھٹاؤ اور باقی کو باقی اکائی مذکور کے بائین طرف لکھو۔

جسطرح ۴ مین ایک جوڑا تو ۵ ہوے لیکن یے اوپر کی دہائی کے ہندسہ ایک مین سے گھٹ نہین سکتے اسلیے ایک مین ۱۰ جوڑے تو ۱۱ ہوے اسمین سے ۵ کو گھٹایا تو ۶ باقی رہے اسکو اکائی کے عدد ۷ کے بائین طرف لکھا۔

جسطرح

$$
\begin{array}{r}
۴۲۷۱۲ \\
۸۶۴۵ \\
\hline
۶۷
\end{array}
$$

۴۴۔ اور اگر سیکڑا اور ہزار وغیرہ اور مرتبے ہون تو بطریق مذکور انکا حاصل تفریق نکالکر اپنے اپنے مرتبے پر لکھو اسیطرح سے جو عدد حاصل ہون وہی حاصل تفریق مطلوب ہوگا۔

جسطرح ۶ مین ایک جوڑا تو ۷ ہوے اوسکو اوپر کے ۷ مین سے گھٹایا تو باقی کچھہ نرہا اسلیے سیکڑے کے مرتبے پر صفر رکھا۔

جسطرح

$$
\begin{array}{r}
۴۲۷۱۲ \\
۸۶۴۵ \\
\hline
۰۶۷
\end{array}
$$

پھر دیکھا کہ ۲ مین سے ۸ تو گھٹ ہی نہین سکتے اسلیے ۲ مین ۱۰ جوڑے تو ۱۲ ہوے اسمین سے ۸ کو گھٹایا تو ۴ باقی رہے اسکو صفر کے بائین طرف لکھا اور ۸ کے بائین طرف کوئی ہندسہ نہین ہے اسلیے ایک کو ۴ مین سے گھٹاکر باقی ۳ کو ۴ کے بائین طرف لکھا

جسطرح

$$
\begin{array}{r}
۴۲۷۱۲ \\
۸۶۴۵ \\
\hline
۳۴۰۶۷
\end{array}
$$

اسطرح سے ۳۴۰۶۷ حاصل تفریق ہوا۔

اسیطرح دوسرے اور تیسرے اور چوتھی مثال جو نیچے لکھی ہین انکی حاصل تفریق نکالو

مثال دوسری	مثال تیسری	مثال چوتھی
۷۸۴۹۳۱ مین سے	۵۰۰۹۸۰۶۵۰ مین سے	۷۶۳۴۲۵۵۰۰ مین سے
۶۰۹۸۴۲ کو گھٹاؤ	۴۹۹۸۷۰۰۰۰ کو گھٹاؤ	۷۶۵۹۸۳۶۷ کو گھٹاؤ
حاصل تفریق ۱۷۵۰۸۹	۱۱۱۰۶۵۰	۶۸۶۸۲۷۱۳۳

مثال دوسری
ترکیب گھٹانے کی

گیارہ مین سے گئے ۲ رہے نو اور ایک و چار پانچ و تیرہ مین سے گئے پانچ رہے آٹھ و ایک اور آٹھ نو و نو مین سے گئے نو رہا صفر چودہ مین سے گئے نو رہے پانچ و ایک و صفر ہوا ایک آٹھ مین سے گیا ایک رہے سات و سات مین سے گئے چھ رہا ایک —

مثال تیسری

صفر مین سے گیا صفر رہا صفر و پانچ مین سے گیا صفر رہے پانچ چھ مین سے گیا صفر رہے چھ و صفر مین سے گیا صفر رہا صفر آٹھ مین سے گئے سات رہا ایک نو مین سے گئے آٹھ رہا ایک و دس مین سے گئے نو رہا ایک و ایک اور نو دس و صفر مین سے گیا صفر رہا صفر و ایک اور چار پانچ و پانچ مین سے گئے پانچ رہا صفر —

مگر کسی عدد کے بائین طرف نقطہ صفر رکھنے سے اوسکی قیمت مین کچھ فرق نہین آتا اسلیے ایک کے بائین طرف صفر نہین رکھا —

سوالات

۷۲۸۴۱۰۸۳ مین سے	۶۸۴۲۷۰۸۲	۵۲۸۷۴۳۲۹
۱۷۳۰۰۷۲ کو گھٹاؤ	۷۴۳۴۰۷۲	۷۳۵۴۲۲
حاصل تفریق		

۷۴۸۳۶۲۷۸	۶۹۲۸۴۷۳۸	۹۳۷۴۲۸۴۵
۸۷۶۴۳۹۰	۵۴۲۷۳۸۲۸	۴۰۲۷۳۵۶۴

۶۳۷۴۲۸۳۵	۴۷۶۸۳۲۸۷	۹۳۷۸۴۳۶۶
۴۸۲۷۳۶۷۹	۲۸۴۷۶۹۵	۷۸۸۰۸۶

قاعدہ تفریق بموجب قاعدہ جمع کے

جو ایک چیز مین سے اوسکا کچھ حصہ کم کیا جاوے تو جو حصہ باقی رہے اوسمین اگر وہ حصہ جو نکالا گیا ہو جوڑ دیا جاوے تو جوڑ کل چیز کے برابر ہوگا۔

مثلاً اگر ۹ ہاتھہ رسی مین سے ۴ ہاتھہ رسی کاٹ لیجاوے تو پانچ ہاتھہ باقی رہیگی اور جب پانچ ہاتھہ رسی مین چار ہاتھہ رسی جوڑ دیجاوے تو سب رسی ملکر ۹ ہاتھہ ہوگی اسلیے جب ایک عدد مین سے دوسرے عدد کو گھٹانا ہو تو اوس سے یہ مراد سمجھو کہ ایک ایسا عدد نکالنا ہے کہ جو اوسمین دوسرا عدد مذکور جوڑ دیا جاوے تو جوڑ پہلے عدد مذکور کے برابر ہو۔

مثلاً ۱۵ مین سے نو کو گھٹایا تو کیا باقی رہا ۶ نو اور چھہ پندرہ ہوتے ہین اسلیے ۶ باقی رہے۔

۲۵ مین سے ۸ کو گھٹایا تو کیا باقی رہا ۱۷۔ اور ۸ پچیس ہوتے ہین اسلیے سترہ باقی رہے

قاعدہ

۱۔ بڑے عدد کو اوپر لکھو اور چھوٹے عدد کو اوسکے تلے اس ترتیب پر رکھو کہ دونون عددونکی اکائی دہائی وغیرہ ایک دوسرے کی تلے رہین۔

جسطرح
۷۴۳۵
۴۲۸۷

۲۔ پھر چھوٹے عدد کے تلے عرضی خط کھینچو جسطرح
۷۴۳۵
۴۲۸۷

۳۔ پھر دیکھو کہ نیچے کی اکائی مین کونسی اکائی ملانے سے جوڑ مین اوپر کی اکائی رہتی ہین ایسی اکائی کے عدد کو عرضی خط کے تلے لکھو اور جو جوڑ مین دہائی ہو تو اوسے نیچے کی اکائی کے بائین جو دہائی کا ہندسہ ہو اوسمین جوڑ دو۔

جیسے نیچے کی اکائی ۷ مین ۸ جوڑے تو پندرہ ہوے اسمین ۱۵۔ اکائی ہین اسلیے

۸ کو عرضی خط کے تلے لکھا اور ایک کو سات کے بائیں طرف کی دہائی ۸ میں جوڑا تو نو ہوئے

جیسطرح

۷ ۴ ۳ ۵
　۹
۴ ۲ ۸ ۷

(۴) اسیطرح بموجب طریق مذکور عمل کرو جب تک کہ چھوٹے عدد کے سب ہندسے گھٹ جاویں جیسطرح ۹ میں ۴ ملائے تو تیرہ ہوئے اسیلیے ۳ کو دہائی کے مرتبے پر لکھا اور ۹ کے بائیں طرف کے ہندسہ ۲ میں ایک جوڑا تو تین ہوئے —

جیسطرح

۷ ۴ ۳ ۵
　۳ ۹
۴ ۲ ۸ ۷
۳ ۱ ۴ ۸

تو ۳ ہوئے پھر ۳ میں ایک جوڑنے سے ۴ ہوتے ہیں اسیلیے ایک کو سیکڑے کے مرتبے پر لکھا اور اسیطرح ۴ — اور ۳ ملکر ۷ ہوتے ہیں اسیلیے ۳ کو ہزار کے مرتبے پر لکھا

جیسطرح

۷ ۴ ۳ ۵
　۳ ۹
۴ ۲ ۸ ۷
۳ ۱ ۴ ۸

دوسرا قاعدہ تفریق

۱ — اگر چھوٹے عدد کی اکائی بڑے عدد کی اکائی سے چھوٹی ہو تو بڑی اکائی میں سے چھوٹی اکائی کو گھٹا کر باقی کو عرضی خط کے تلے اکائی کے مرتبے پر لکھو اور اگر چھوٹے عدد کی اکائی بڑے عدد کی اکائی سے بڑی ہو تو چھوٹی اکائی میں دس جوڑ دو اور چھوٹی اکائی کے بائیں طرف کی دہائی میں سے ایک گھٹا دو —

جیسطرح

۵ ۶ ۳ ۲
۴ ۷ ۸ ۶

چھوٹی اکائی ۲ میں دس جوڑے تو ہوئے ۱۲ — اور ۲ کے بائیں طرف کے ہندسہ ۳ میں سے ایک یعنی ایک دہائی گھٹا دی تو دو دہائی باقی رہیں —

۲ — پھر حاصل جمع مذکور میں سے بڑی اکائی کو گھٹا دو

جیسطرح ۱۲ میں سے ۶ کو گھٹایا تو ۶ باقی رہا

۵ ۶ ۳ ۲
۴ ۷ ۸ ۶
　　　۶

۴ — اسیطرح بموجب طریق مذکور کے یہ عمل جب تک جاری رکھو کہ چھوٹے عدد کے سب جز بڑے عدد مین سے گھٹ جاوین جیسطرح ۲ بہ نسبت ۸ کے چھوٹا ہے اسلیے ۲ مین ۱۰ جوڑے تو ۱۲ ہوے اسمین سے ۸ کو گھٹایا تو رہے ۴ — اسکو یعنی خط کھنچے دہائی کے مرتبے پر لکھا اور ۳ کے بائین طرف کے ہندسہ ۶ مین سے ایک یعنے ایک سیکڑا گھٹایا تو ۵ سیکڑے باقی رہے —

جیسطرح

۵ ۶ ۳ ۲
۴ ۷ ۸ ۶
———
۴ ۶

پھر دیکھو کہ ۵ بہ نسبت ۷ کے چھوٹا ہے اسلیے ۵ مین ۱۰ ملائے تو ہوے ۱۵ — اسمین سے ۷ کو گھٹایا تو ۸ باقی رہا اوسکو سیکڑے کے مرتبے پر لکھا —

جیسطرح

۵ ۶ ۳ ۲
۴ ۷ ۸ ۶
———
۸ ۴ ۶

اور ۶ کے بائین طرف کے ہندسہ ۵ مین سے ایک یعنی ایک ہزار کم کیا تو ۴ ہزار باقی رہے اسمین سے نیچے کے ۴ کو گھٹایا تو کچھ باقی نہ رہا —

جیسطرح

۴ ۵ ۲
۵ ۶ ۳ ۲
۴ ۷ ۸ ۶
———
۸ ۴ ۶

اسلیے ۸۴۶ حاصل تفریق ہوا

سوالات تفریق

۱ — ایک شخص ۶۴۰ کوس چلنا تھا اوسمین سے وہ ۲۴۰ کوس چلکر ایک شہر مین اٹک رہا تو بتلاؤ کہ اوس شخص کو کتنا چلنا اور باقی رہیگا —

جواب ۴۰۰ کوس

۲ — مدرسہ مین ۶۳۶ طالب علم تھے اونمین سے ۳۶ نوکر ہوکر چلے گئے اور ۱۷۳ لڑکون کا نام خارج ہوگیا تو بتلاؤ کہ مدرسہ مین باقی کتنے لڑکے ہونگے —

جواب ۴۲۷ لڑکے

۳ - ایک بزاز نے ۷۳۲۸ گز کپڑا خریدا اوسمین سے ۳۹۷۶ گز کپڑا اوسنے بیچ ڈالا تو بتلاؤ کہ اوس بزاز کے پاس کتنے گز کپڑا باقی رہا ہوگا -

جواب ÷ ۳۳۵۲ گز کپڑا

۴ - ایک لڑکے نے ۳۷۵ آنے پائے اونمین سے ۷۳ آنے تو اوسنے اپنے بھائی اور بہن کو دیے اور ۱۹ آنے اپنے اوستاد کو دیے اور ۷۰ آنے اپنے یار دوستوں کو بانٹ دیے اور ۷۵ آنے بنڈ لیگئے اور ۲۸ آنے کی گلوریان اونسے کتر کھائے تو بتلاؤ کہ اوس لڑکے کے پاس کتنے آنے باقی رہے ہونگے -

جواب ÷ ۱۱۰ آنے

۵ - ایک بیوپاری نے ۵۹۷۲ من گیہون خریدے اونمین سے ۳۴۴ من گیہون تو اوسنے ایک شخص کے ہاتھ بیچ ڈالے اور ۱۸ من دوسرے شخص کے ہاتھ اور ۳۱۲ من تیسرے آدمی کے ہاتھ اور ۴۷۲ من چوتھے آدمی کے ہاتھ اور ۱۰۰۰ من گیہون پانچوین آدمی کے ہاتھ بیچ دیے اور ۵۰۱ من گیہون کھانے مین اوٹھ گئے تو بتلاؤ کہ اوس بیوپاری کے پاس کتنے من گیہون بچے ہونگے -

جواب ÷ ۳۴۱۳ من

سوالات تفریق

نمبر ۴

۱ - ۱ ۴۶ ۲۹	۱ ۵۳ ۳۸	۱۳ ۶۳ ۴۷
۱۴ ۵۳ ۳۵	۱۵ ۸۳ ۳۷	۹ ۹۱ ۶۹
۱۵ ۵۳۵ ۲۶۹	۱۳ ۴۸۳ ۲۹۷	۹ ۵۴۵ ۳۹۴

۲ —	۶۸۴ ۱/۵ ۲۹۶۶	۴۷۸ ۳/۸ ۲۸۹۶	۶۷۵۴ ۳/۷ ۳۸۹۷
	۵۰۳ ۴/۹ ۲۹۵۸	۹۷۳ ۵/۱۱ ۳۹۰۷	۳۸۹۰ ۴/۷ ۲۷۹۶۷
	۴۵۸۰ ۷/۲ ۲۸۹۶۷	۶۷۵۴ ۸/۲ ۲۰۹۶۷	۳۸۷۶ ۹/۵ ۱۹۸۷۶
۳ —	۸۵۶۰ ۱/۳ ۲۸۹۵۹	۶۰۸۰ ۲/۳ ۳۸۵۶۹	۶۰۵۷۰ ۳/۳ ۳۷۵۸۵۹
	۳۰۵۴۰ ۴/۲ ۲۸۹۶۳۸	۵۸۳۴۷ ۵/۳ ۳۹۶۵۹۸	۴۵۹۰۶ ۲/۵ ۲۸۹۶۷۸
	۷۵۳۶۹ ۶/۵ ۴۸۹۴۹۶	۳۸۶۲۹ ۸/۰ ۱۹۷۸۵۹	۸۹۵۴۳ ۹/۸ ۶۵۹۷۸۹
۴ —	۶۵۸۶۳۰ ۱/۵ ۵۳۰۷۸۵۹	۳۴۷۹۳۶ ۲/۸ ۲۹۵۸۶۹	۴۵۰۹۶۳ ۳/۸ ۳۲۰۹۷۰۸
	۷۸۵۴۳۸ ۶/۹ ۵۹۷۶۹۵۹	۶۰۰۵۳۰ ۵/۹ ۶۱۵۴۷	۴۷۸۰۱۰ ۶/۷ ۰۴۳۶۹
	۹۳۲۴۱۶ ۵/۷ ۲۵۶۷۸۵۸	۴۳۰۵۴۶ ۸/۰ ۱۸۹۴۷۳۹	۵۰۴۷۶۵ ۹/۸ ۳۹۰۸۷۴۰
۵ —	۶۱۰۴۰۸ ۱/۵ ۳۸۹۰۱۵۶	۲ ۷۰۹۰۹۰۱ ۴۸۰۷۰۹۵	۸۵۰۰۴ ۳/۷۰ ۵۰۹۰۰۵۴
	۴ ۴۴۵۰۸۱۳ ۲۶۷۳۸	۵ ۵۰۰۵۰۴۲ ۶۷۹۳	۶ ۳۸۰۵۰۴۳ ۰۶۹۴۰۹

۴۰۵۰۴۷ ۷/۰ ۶۰۰۰۴۰ ۸/۵ ۳۰۰۰۰۰۰ ۹/۲
۶۸۹۲ ۱۰۰۹۰۸ ۲۶۷۸۹۸۷۵

۶— ۴۸۲۷۱۹۲ ۱/۷ ۲۲۰۰۷۵۰۴ ۳/۷ ۴۰۵۰۳۰۰۹ ۳/۸
۲۹۹۷۸۱۷۶۵ ۱۵۸۷۷۱۹۹۸ ۹۹۹۹۹

۵۰۰۵۰۴۳۰ ۴/۸ ۹۷۶۸۸۲۳۰ ۵/۹ ۶۰۵۰۴۰۰۰ ۲/۶
۹۰۷۱ ۳۷۰۰۰۰۰۰۵ ۴۹۵۴۹۶۷

۷۲۰۵۰۶۸۰ ۷/۷ ۳۲۳۱۲۲۳۲ ۸/۱ ۵۴۶۷۴۵۴۳ ۹/۲
۹۸۹۲۹۸۷ ۲۹۸۷۶۸۸۶۹ ۴۹۷۸۸۷۶۵۹

۷ — ۸۶۷۳۲۸ ۱/۶ — ۵۴۹۰۶۵۱
۳۸۵۴ ۳/۶ + ۲۸۵۳۴۴۷ — ۳۰۵۴۳۸
۶۵۴ ۳/۴ + ۲۷۸۰۰۵۰ — ۱۸۰۹۰۵۰
۳ ۴/۷ + ۱۴۷۸ + ۱۹۲۰۳۱۰ — ۲۰۰۵۰۳
۱۰ ۵/۰۰ + ۹۷ + ۶۳۸۰۰۵۱ + ۱۰ — ۱۸۹۰۹۱۰
۴/۵ + ۹۲۸ + ۷۰۴۲ + ۳۹۷۹۰۷۸ — ۳۵۸۷۶۲۵
۱۰۰ ۷/۰۰ + ۸۸ + ۹۲۶۷۸۷۹ + ۱۱ — ۳۸۹۷۸۸۹
۹۶ ۸/۷ + ۵۳۹ + ۱۵ + ۲۳۲۲۳۳۳۱ — ۸۷۳۸۹۸۲
— ۷۴۸
۵۸۴ ۹/۷ + ۳۸۷۷۸۷۷۹ — ۱۳۸۹۷۵۵۹ — ۷۱۱
— ۸۱۹

۸ (۱) نواب معلے القاب ڈیوک ولنگٹن سنہ ۱۷۶۹ع میں پیدا ہوے اور سنہ ۱۸۵۲ع میں عالم بقا کو رحلت ہوئی تو بتاؤ کہ وفات کے وقت انکی کیا عمر تھی —
(۲) امریکہ سنہ ۱۴۹۲ع میں دریافت ہوا تو بتاؤ سنہ ۱۸۸۹ع ہوتے کے برس

پیشتر دریافت ہوا۔

۳۔ ملکہ معظمہ انگلستان قیصر ہند ۱۸۱۹ء مین پیدا ہوئین تو بتاؤ کہ ۱۸۷۷ء مین جب لقب قیصر ہند اختیار فرمایا ملکہ ممدوحہ کی کیا عمر تھی۔

۴۔ ایک ہزار درخت لیچی کے تین باغون سے لیے گئے پہلے باغ سے ۲۵۰ دوسرے سے ۱۶۹ تو بتاؤ کہ تیسرے باغ سے کسقدر درخت لیے گئے۔

۵۔ ایک تاجر کے پاس ۵۳۲۰ بورے چاول کے ہین اور دوسرے تاجر کے پاس ۲۶۵ بورے تو بتاؤ کہ پہلے کے پاس دوسرے سے کتنے بورے زیادہ ہین۔

۶۔ زید کے پاس ۷۲۹ روپیہ ہین تو بتاؤ کہ ایکہزار پورے کرنے کیواسطے اوسکو کتنے روپیہ اور درکار ہونگے۔

۷۔ دریاے برہم پتر ۱۷۰۰ میل لمبا ہے اور دریاے گنگ ۱۵۰۰ میل لمبا ہے تو بتاؤ کہ برہم پتر کسقدر بڑا ہے۔

۸۔ زید نے ۵۰۰ روپیہ عمرو سے پائے اور ۱۰۹ روپیہ بکر سے اور ۵۹۰ روپیہ خالد سے مگر اونمین ۳۸۰ روپیہ ولیم کو دیدیے تو بتاؤ اوسکے پاس کتنے باقی رہے۔

۹۔ ایک دکاندار نے ۳۰۸ ظروف گلی خرید کیے اونمین گیارہ ٹوٹ گئے اور ۵۳۔ اوسنے پہلے روز بیچ ڈالے اور ۷۴ دوسرے دن اور ۲۹ تیسرے دن تو کتنے باقی رہے۔

۹۔ (۱) ایک سوداگر کے پاس ۵۳۸ بورے چاول کے ڈھاکے سے آئے اور ۷۹۲۰ پیلی بھیت سے اور ۴۷۳ رنگون سے اونمین اوسنے ۴۵۰ بورے جزیرہ سیلون کو بھیجے اور ۳۲۷ مورشیش کو تو بتاؤ اب کتنے بورے اوسکے پاس باقی ہین۔

۲۔ ایک شخص مدراس سے راسکماری کو چلا جسکا فاصلہ مدراس سے ۲۵۷

میل ہے جب وہ ترچناپلی مین مہونچا جو مدراس سے ۲۲۵ میل ہے تو بتاؤ کسقدر سفر طے کرنا اسکو باقی رہا —

۳— ایک کسان کا مکان ۳۹۵ روپیہ کا ہے اور ایک کھیت اوسکے پاس ۴۲۰ روپیہ کی قیمت کا ہے اور ایک باغ انبہ ۱۸۹ روپیہ کی قیمت کا ہے یہ سب جائداد ۵۰۳ روپیہ کو رہن ہے تو قیمت کل جائداد کی زر رہن سے کسقدر زیادہ ہے —

۴— ہمالیہ کے پہاڑون مین کوہ اورسٹ کی بلندی ۲۹۰۰۰ فیٹ ہے اور انڈیز مین اکان کے گوا کی بلندی ۲۳۹۱۰ فیٹ ہے تو بتاؤ کوہ اورسٹ اکان کی گوا سے کسقدر بلند ہے —

۵— ٹراونکور کی آبادی ۱۰۱۱۸۲۴ ہے اور کوچین کی آبادی ۳۴۳۹۹۲۱ ہے تو بتاؤ کہ ان دونونکا کیا فرق ہے —

۶— ولیم فتحمند کے عہد مین انگلستان کی سالانہ آمدنی چھیالیس لاکھ ۶ ہزار سات سو نوّے روپیہ تھی اور ۱۸۵۵ء مین اونسٹھ کرور اونچاس لاکھ اکسٹھ ہزار پانچ سو بیس روپیہ تھی تو بتاؤ آمدنی کسقدر زیادہ ہوئی —

۷— کونسا عدد تین ہزار سے نکالا جاوے جو ایک سو ایک باقی رہجاوے

۸— ۷۶۵۲۷ پر کونسا عدد جمع کیا جاوے کہ جو حاصل جمع ۱۰۷۰۴۰۹ ہوجاوے —

۹— تین عددونکا حاصل جمع ۲۳۲۵۷ ہے پہلا عدد اون مین سے ۹۲۷۷ ہے اور دوسرا عدد ۱۲۸۳ بہ نسبت اول کے کم ہے تو بتاؤ تیسرا عدد کیا ہے —

ضرب مفرد

سوالات زبانی حل کرنیکے واسطے

۱— چار لڑکون کو پانچ پانچ انب دئے تو سب کو کے انب دیئے —

۲ — دو دو آنہ کو سات ٹوپیاں لین تو سب کتنے کی ہوئین۔
۳ — تین گھوڑون کے کتنے سم ہوتے ہین —

ضرب

جس مختصر قاعدے سے کسی ایک عدد کو کئی دفعہ جمع کرتے ہین اوسے قاعدہ ضرب کہتے ہین اور اس عمل کو ضرب کرنا بولتے ہین اور عدد مذکور کو مضروب کہتے ہین اور جتنی دفعہ اوسکو جوڑتے ہین اوس تعداد کو مضروب فیہ کہتے ہین اور ایسی حاصل جمع کو حاصل ضرب بولتے ہین اور مضروب اور مضروب فیہ کو اجزا ضربی بھی بولتے ہین مثلاً ۳ ۲ ۵ کو پانچ دفعہ جوڑدیا ۳ ۲ ۵ کو پانچ مین ضرب دو تو ان دونون سوالون سے ایک ہی مراد سمجھو — ۵ کو ۴ مین ضرب دینے سے ۲۰ ہوتے ہین کیونکہ آگے پہاڑون مین لکھا ہے کہ پانچ چوک بیس ہوتے ہین اور پانچ کو چار بار جوڑنے سے بھی ۲۰ ہوتے ہین کیونکہ ۵ اور ۵ دس ہوتے ہین اور دس اور پانچ پندرہ ہوتے ہین اور ۱۵ و ۵ بیس ہوتے ہین اور یہ یاد رکھو کہ متفرق اعداد کا حاصل جمع قاعدہ ضرب سے حاصل نہین ہوسکتا مثلاً ۱۵ و ۱۳ — ان دو متفرق تعداد کو جو کم قاعدہ ضرب سے جوڑا چاہو تو کہان ہوسکتا ہے کیونکہ ۱۵ و ۱۳ کا حاصل جمع ۲۸ ہے اور یہ ضرب کے قاعدہ سے ۱۵ کو کسی عدد مین ضرب دینے سے نہین حاصل ہوسکتا ہے لیکن ۱۵ و ۱۵ — ان دو یکسان عدد کا حاصل جمع قاعدہ ضرب سے نکل سکتا ہے پندرہ دونا تیس ہوتے ہین اور جوڑنے سے بھی پندرہ اور پندرہ تیس ہوتے ہین — جب علامت × ضرب کی درمیان دو عددونکے لکھی جاتی ہے تو اوس سے یہ مراد ہوتی ہے کہ اعداد مذکور باہم ضرب دیے جاوینگے مثلاً

۴ × ۵ = ۵ ۳ ۴

۲سے ۲۰ تک پہاڑوں مین مضروب فیہ کے نام وصورت									
ایک		دوا یا دو		تین یا تیے		چوک		پنجا پنجے	
چھکا یا چھکے		ستا یا ستے		اٹھا یا اٹھے		نوان یا نو		دہام	
۱۰	۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰
۹	۱۸	۲۷	۳۶	۴۵	۵۴	۶۳	۷۲	۸۱	۹۰
۸	۱۶	۲۴	۳۲	۴۰	۴۸	۵۶	۶۴	۷۲	۸۰
۷	۱۴	۲۱	۲۸	۳۵	۴۲	۴۹	۵۶	۶۳	۷۰
۶	۱۲	۱۸	۲۴	۳۰	۳۶	۴۲	۴۸	۵۴	۶۰
۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵	۳۰	۳۵	۴۰	۴۵	۵۰
چار اکم چار	چار دونی آٹھ	چار تیا بارہ	چار چوکے سولہ	چار پنجے بیس	چار چھکے چوبیس	چار ستے اٹھائیس	چار اٹھے بتیس	چار نامے چھتیس	چار دہام چالیس
۴	۸	۱۲	۱۶	۲۰	۲۴	۲۸	۳۲	۳۶	۴۰
تین اکم تین	تین دونی چھ	تین تیا نو	تین چوکے بارہ	تین پنجے پندرہ	تین چھکے اٹھارہ	تین ستے اکیس	تین اٹھے چوبیس	تین نامے ستائیس	تین دہام تیس
۳	۶	۹	۱۲	۱۵	۱۸	۲۱	۲۴	۲۷	۳۰
دو اکم دو	دو دونی چار	دو تیا چھ	دو چوکے آٹھ	دو پنجے دس	دو چھکے بارہ	دو ستے چودہ	دو اٹھے سولہ	دو نامے اٹھارہ	دو دہام بیس
۲	۴	۶	۸	۱۰	۱۲	۱۴	۱۶	۱۸	۲۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰

١	١١	گیارہ ایک گیارہ	١٢	بارہ ایک بارہ	١٣	تیرہ ایک تیرہ	١٤	١٥	١٦	١٧	١٨	١٩	٢٠
٢	٢٢	گیارہ دونا بائیس	٢٤	بارہ دونا چوبیس	٢٦	تیرہ دونا چھبیس	٢٨	٣٠	٣٢	٣٤	٣٦	٣٨	٤٠
٣	٣٣	گیارہ تیے تینتیس	٣٦	بارہ تیے چھتیس	٣٩	تیرہ تیے انتالیس	٤٢	٤٥	٤٨	٥١	٥٤	٥٧	٦٠
٤	٤٤	گیارہ چوک چوالیس	٤٨	بارہ چوک اڑتالیس	٥٢	تیرہ چوک باون	٥٦	٦٠	٦٤	٦٨	٧٢	٧٢	٨٠
٥	٥٥	گیارہ پنجے پچپن	٦٠	بارہ پنجے ساٹھ	٦٥	تیرہ پنجے پینسٹھ	٧٠	٧٥	٨٠	٨٥	٩٠	٩٥	١٠٠
٦	٦٦	گیارہ چھکا چھیاسٹھ	٧٢	بارہ چھکے بہتر	٧٨	تیرہ چھکا اٹھتر	٨٤	٩٠	٩٦	١٠٢	١٠٨	١١٤	١٢٠
٧	٧٧	گیارہ ستے ستتر	٨٤	بارہ ستے چوراسی	٩١	تیرہ ستے اکیانوے	٩٨	١٠٥	١١٢	١١٩	١٢٦	١٣٣	١٤٠
٨	٨٨	گیارہ اٹھے اٹھاسی	٩٦	بارہ اٹھے چھیانوے	١٠٤	تیرہ اٹھے ایک سو چار	١١٢	١٢٠	١٢٨	١٣٦	١٤٤	١٥٢	١٦٠
٩	٩٩	گیارہ نوان ننانوے	١٠٨	بارہ نوان ایکسو آٹھ	١١٧	تیرہ نوان ایک سو سترہ	١٢٦	١٣٥	١٤٤	١٥٣	١٦٢	١٧١	١٨٠
١٠	١١٠	گیارہ ڈھام ایکسو دس	١٢٠	بارہ دہام ایکسو بیس	١٣٠	تیرہ دہام ایک سو تیس	١٤٠	١٥٠	١٦٠	١٧٠	١٨٠	١٩٠	٢٠٠

اگر کسی عدد کا پون نکالنا ہو تو کل عدد میں سے اوسکا ربع یعنی چوتھا حصہ منہا کرو مثلاً ۴۲ پونا کیا ہو تو ۴۲ کا آدھا ۲۱ ہے اور اکیس کا آدھا ساڑھے دس یہ بیالیس کا چوتھا حصہ ہوا اوسکو ۴۲ میں سے گھٹایا تو ساڑھے اکتیس باقی رہے یہی بیالیس پونا ہوا — یہ چوتھائی کی علامت ہے ـ یہ پون کی علامت ہے اسلیے ۳۱٫۰ جواب ہوا —

ـ	۱	ـ	ایک پونا پون	۱۱	۸ـ	گیارہ پونا سوا آٹھ	۲۱	۱۵ـ	۳۱	۲۳ـ
ـ	۲	۰۱	دو پونا ڈیڑھ	۱۲	۹	بارہ پونا نو	۲۲	۰۱۶	۳۲	۲۴
ـ	۳	۲ـ	تین پونا سوا دو	۱۳	۹ـ	تیرہ پونا پونے دس	۲۳	۱۷ـ	۳۳	۰۲۴
ـ	۴	۳	چار پونا تین	۱۴	۰۱۰	چودہ پونا ساڑھے دس	۲۴	۱۸	۳۴	۰۲۵
ـ	۵	۳ـ	پانچ پونا پونے چار	۱۵	۱۱ـ	پندرہ پونا سوا گیارہ	۲۵	۰۱۸	۳۵	۲۶ـ
ـ	۶	۰۴	چھ پونا ساڑھے چار	۱۶	۱۲	سولہ پونا بارہ	۲۶	۰۱۹	۳۶	۲۷
ـ	۷	۵ـ	سات پونا سوا پانچ	۱۷	۰۱۲	سترہ پونا پونے تیرہ	۲۷	۲۰ـ	۳۷	۰۲۷
ـ	۸	۶	آٹھ پونا چھ	۱۸	۰۱۳	اٹھارہ پونے ساڑھے تیرہ	۲۸	۲۱	۳۸	۰۲۸
ـ	۹	۰۶	نو پونا پونے سات	۱۹	۱۴ـ	انیس پونا سوا چودہ	۲۹	۰۲۱	۳۹	۲۹ـ
ـ	۱۰	۰۷	دس پونا ساڑھے سات	۲۰	۱۵	بیس پونا پندرہ	۳۰	۰۲۲	۴۰	۳۰

اگر کسی عدد کا سوایا یا کل عدد مع چوتھے حصہ کے دریافت کرنا ہو تو کل عدد میں اسکا چوتھا حصہ شامل کرو مثلاً ۳۹ سوایا کیا ہو تو ۳۹ کا آدھا ساڑھے اونیس اور ساڑھے اونیس کا آدھا پونے دس یہ ۳۹ کا چوتھائی حصہ ہوا اسے ۳۹ مین جوڑا تو پونے اونچاس ہوے اسلیے ٠۴۸ جواب ہوا —

ـــ	۱	ـــ	ایک سوایا سوا	۱۱	٠۱۳	گیارہ سوایا پونے چودہ	۲۱	۲۶	۳۱	٠۳۸
ـــ	۲	٠۲	دو سوایا ڈھائی	۱۲	۱۵	بارہ سوایا پندرہ	۲۲	٠۲۷	۳۲	۴٠
ـــ	۳	٠۳	تین سوایا پونے چار	۱۳	۱۶	تیرہ سوایا سوا سولہ	۲۳	٠۲۸	۳۳	۴۱
ـــ	۴	۵	چار سوایا پانچ	۱۴	٠۱۷	چودہ سوایا ساڑھے سترہ	۲۴	۳٠	۳۴	٠۴۲
ـــ	۵	۶	پانچ سوایا سوا چھہ	۱۵	٠۱۸	پندرہ سوایا پونے اونیس	۲۵	۳۱	۳۵	٠۴۳
ـــ	۶	٠۷	چھہ سوایا ساڑھے سات	۱۶	۲٠	سولہ سوایا بیس	۲۶	٠۳۲	۳۶	۴۵
ـــ	۷	٠۸	سات سوایا پونے نو	۱۷	۲۱	سترہ سوایا سوا اکیس	۲۷	٠۳۳	۳۷	۴۶
ـــ	۸	۱٠	آٹھہ سوایا دس	۱۸	٠۲۲	اٹھارہ سوایا ساڑھے بائیس	۲۸	۳۵	۳۸	٠۴۷
ـــ	۹	۱۱	نو سوایا سوا گیارہ	۱۹	٠۲۳	اونیس سوایا پونے چوبیس	۲۹	۳۶	۳۹	٠۴۸
ـــ	۱٠	٠۱۲	دس سوایا ساڑھے بارہ	۲٠	۲۵	بیس سوایا پچیس	۳٠	٠۳۷	۴٠	۵٠

اگرکسی عددکا ڈیوڑھا یعنی کل عدد مع نصف حصہ کے دریافت کرنا ہو تو کل عدد میں نصف حصہ شامل کرو مثلاً ۴۵ ڈیوڑھا کیا ہوا ۴۵ کا آدھا ۰۲۲ اوسکو ۴۵ مین جوڑا تو ہوئے ساڑھے سڑسٹھ یعنے ۰۶۷ یہی جواب ہوا—

۰۱	۱	۰۱	ایک ڈیوڑھا ڈیوڑھا	۱۱	۰۱۶	گیارہ ڈیوڑھا ساڑھے سولہ	۲۱	۰۳۱	۳۱	۰۴۶
۰۱	۲	۳	دو ڈیوڑھا تین	۱۲	۱۸	بارہ ڈیوڑھا اٹھارہ	۲۲	۳۳	۳۲	۴۸
۰۱	۳	۰۴	تین ڈیوڑھا ساڑھے چار	۱۳	۰۱۹	تیرہ ڈیوڑھا ساڑھے انیس	۲۳	۰۳۴	۳۳	۰۴۹
۰۱	۴	۶	چار ڈیوڑھا چھ	۱۴	۲۱	چودہ ڈیوڑھا اکیس	۲۴	۳۶	۳۴	۵۱
۰۱	۵	۰۷	پانچ ڈیوڑھا ساڑھے سات	۱۵	۰۲۲	پندرہ ڈیوڑھا ساڑھے بائیس	۲۵	۰۳۷	۳۵	۰۵۲
۰۱	۶	۹	چھ ڈیوڑھا نو	۱۶	۲۴	سولہ ڈیوڑھا چوبیس	۲۶	۳۹	۳۶	۵۴
۰۱	۷	۰۱۰	سات ڈیوڑھا ساڑھے دس	۱۷	۰۲۵	سترہ ڈیوڑھا ساڑھے پچیس	۲۷	۰۴۰	۳۷	۰۵۵
۰۱	۸	۱۲	آٹھ ڈیوڑھے بارہ	۱۸	۲۷	اٹھارہ ڈیوڑھا ستائیس	۲۸	۴۲	۳۸	۵۷
۰۱	۹	۰۱۳	نو ڈیوڑھا ساڑھے تیرہ	۱۹	۰۲۸	انیس ڈیوڑھا ساڑھے اٹھائیس	۲۹	۰۴۳	۳۹	۰۵۸
۰۱	۱۰	۱۵	دس ڈیوڑھا پندرہ	۲۰	۳۰	بیس ڈیوڑھا تیس	۳۰	۴۵	۴۰	۶۰

اگرکسی عددکا ڈھام یعنے دوچند کل عدد مع نصف جز کل عدد کے دریافت کرنا ہو تو دوچند کل عدد مین کل عدد کا نصف جوڑو مثلاً ۲۳ ڈھام کیا ہوا ۲۳ کا آدھا ۱۱۔۰ اوسکو ۲۳ کے دونے ۴۶ مین جوڑا تو ہوئے ۵۷۔۰ یہی جواب ہوا۔

۰۲	۱	۰۲	ایک ڈھا توان ڈھا نوان	۱۱	۰۲۷	گیارہ ڈھام ساڑھے ستائیس	۲۱	۰۵۲	۳۱	۷۷
۰۲	۲	۵	دو ڈھام پانچ	۱۲	۳۰	بارہ ڈھام تیس	۲۲	۵۵	۳۲	۸۰
۰۲	۳	۰۷	تین ڈھام ساڑھے سات	۱۳	۰۳۲	تیرہ ڈھام ساڑھے بتیس	۲۳	۰۵۷	۳۳	۸۲
۰۲	۴	۱۰	چار ڈھام دس	۱۴	۳۵	چودہ ڈھام پینتیس	۲۴	۶۰	۳۴	۵
۰۲	۵	۰۱۲	پانچ ڈھام ساڑھے بارہ	۱۵	۰۳۷	پندرہ ڈھام ساڑھے سینتیس	۲۵	۰۶۲	۳۵	۸۷
۰۲	۶	۱۵	چھ ڈھام پندرہ	۱۶	۴۰	سولہ ڈھام چالیس	۲۶	۶۵	۳۶	۹۰
۰۲	۷	۰۱۷	سات ڈھام ساڑھے سترہ	۱۷	۰۴۲	سترہ ڈھام ساڑھے بیالیس	۲۷	۰۶۷	۳۷	۹۲
۰۲	۸	۲۰	آٹھ ڈھام بیس	۱۸	۴۵	اٹھارہ ڈھام پینتالیس	۲۸	۷۰	۳۸	۹۵
۰۲	۹	۰۲۲	نو ڈھام ساڑھے بائیس	۱۹	۰۴۷	اونیس ڈھام ساڑھے سینتالیس	۲۹	۰۷۲	۳۹	۹۷
۰۲	۱۰	۲۵	دس ڈھام پچیس	۲۰	۵۰	بیس ڈھام پچاس	۳۰	۷۵	۴۰	۱۰۰

اگر کسی عدد کا ہونٹھا یعنے سہ چند کل عدد مع نصف جز کل عدد کے دریافت کرنا ہو تو تین گنے کل عدد مین کل عدد کا نصف جوڑ دو مثلاً ۴۳ - ہونٹھا کیا ہوا ۴۳ کا تین گنا ہے ۱۲۹ - اور ۴۳ کا آدھا ہے ۰۲۱ - اسکو ۱۲۹ مین جوڑا تو ہوے ۰۱۵۰ یہی جواب ہوا۔

۰۳	۱	۰۳	ایک ہونٹھا ہونٹھا	۱۱	۰۳۸	گیارہ ہونٹھا ساڑھے اڑتیس	۲۱	۰۷۳	۳۱	۰۱۰۸
۰۳	۲	۷	دو ہونٹھا سات	۱۲	۴۲	بارہ ہونٹھا بیالیس	۲۲	۷۷	۳۲	۱۱۲
۰۳	۳	۰۱۰	تین ہونٹھا ساڑھے دس	۱۳	۰۴۵	تیرہ ہونٹھا ساڑھے پینتالیس	۲۳	۰۸۰	۳۳	۰۱۱۵
۰۳	۴	۱۴	چار ہونٹھا چودہ	۱۴	۴۹	چودہ ہونٹھا اونچاس	۲۴	۸۴	۳۴	۱۱۹
۰۳	۵	۰۱۷	پانچ ہونٹھا ساڑھے سترہ	۱۵	۰۵۲	پندرہ ہونٹھا ساڑھے باون	۲۵	۰۸۷	۳۵	۰۱۲۲
۰۳	۶	۲۱	چھہ ہونٹھا اکیس	۱۶	۵۶	سولہ ہونٹھا چھپن	۲۶	۹۱	۳۶	۱۲۶
۰۳	۷	۰۲۴	سات ہونٹھا ساڑھے چوبیس	۱۷	۰۵۹	سترہ ہونٹھا ساڑھے اونسٹھ	۲۷	۰۹۴	۳۷	۰۱۲۹
۰۳	۸	۲۸	آٹھ ہونٹھا اٹھائیس	۱۸	۶۳	اٹھارہ ہونٹھا ترسٹھ	۲۸	۹۸	۳۸	۱۳۳
۰۳	۹	۰۳۱	نو ہونٹھا ساڑھے اکتیس	۱۹	۰۶۶	اونیس ہونٹھا ساڑھے چھیاسٹھ	۲۹	۰۱۰۱	۳۹	۰۱۳۶
۰۳	۱۰	۳۵	دس ہونٹھا پینتیس	۲۰	۷۰	بیس ہونٹھا ستر	۳۰	۱۰۵	۴۰	۱۴۰

اگر کسی عدد کا ڈھونچا یعنی چار چند کل عدد مع نصف جز کل عدد کے دریافت کرنا ہو تو چار گنے کل عدد مین کل عدد کا نصف حصہ شامل کرو مثلاً ۳۲ ڈھونچا کیا ہوا تو ۳۲ کا چار گنا ہے ۱۲۸ اور ۳۲ کا آدھا ہے سولہ اسکو ۱۲۸ مین جوڑا تو ہوے ۱۴۴ یہی جواب ہوا۔

۰۴	۱	۰۴	ایک ڈھونچا ڈھونچا	۱۱	۰۴۹	گیارہ ڈھونچا ساڑھے انچاس	۲۱	۰۹۴	۳۱	۰۱۳۹
۰۴	۲	۹	دو ڈھونچا نو	۱۲	۵۴	بارہ ڈھونچا چون	۲۲	۹۹	۳۲	۱۴۴
۰۴	۳	۰۱۳	تین ڈھونچا ساڑھے تیرہ	۱۳	۰۵۸	تیرہ ڈھونچا ساڑھے اٹھاون	۲۳	۰۱۰۳	۳۳	۰۱۴۸
۰۴	۴	۱۸	چار ڈھونچا اٹھارہ	۱۴	۶۳	چودہ ڈھونچا ترسٹھ	۲۴	۱۰۸	۳۴	۱۵۳
۰۴	۵	۰۲۲	پانچ ڈھونچا ساڑھے بائیس	۱۵	۰۶۷	پندرہ ڈھونچا ساڑھے سرسٹھ	۲۵	۰۱۱۲	۳۵	۰۱۵۷
۰۴	۶	۲۷	چھ ڈھونچا ستائیس	۱۶	۷۲	سولہ ڈھونچا بہتر	۲۶	۱۱۷	۳۶	۱۶۲
۰۴	۷	۰۳۱	سات ڈھونچا ساڑھے اکتیس	۱۷	۰۷۶	سترہ ڈھونچا ساڑھے چھہتر	۲۷	۰۱۲۱	۳۷	۰۱۶۶
۰۴	۸	۳۶	آٹھ ڈھونچا چھتیس	۱۸	۸۱	اٹھارہ ڈھونچا اکیاسی	۲۸	۱۲۶	۳۸	۱۷۱
۰۴	۹	۰۴۰	نو ڈھونچا ساڑھے چالیس	۱۹	۰۸۵	انیس ڈھونچا ساڑھے پچاسی	۲۹	۰۱۳۰	۳۹	۰۱۷۵
۰۴	۱۰	۴۵	دس ڈھونچا پینتالیس	۲۰	۹۰	بیس ڈھونچا نوے	۳۰	۱۳۵	۴۰	۱۸۰

بکٹ پہاڑہ

۰۱	۰۱	۲	ڈیوڑھا	ڈیوڑھا	سوا دو
۰۱	۰۲	۳	ڈیوڑھا	ڈھام	پونے چار
۰۱	۰۳	۵	ڈیوڑھا	ہونٹھا	سوا پانچ
۰۱	۰۴	۶	ڈیوڑھا	ڈھونچا	پونے سات
۰۲	۰۲	۶	ڈھاوان	ڈھاوان	سوا چھ
۰۲	۰۳	۸	ڈھاوان	ہونٹھا	پونے نو
۰۲	۰۴	۱۱	ڈھاوان	ڈھونچا	سوا گیارہ
۰۳	۰۳	۱۲	ہونٹھا	ہونٹھا	سوا بارہ
۰۳	۰۴	۱۵	ہونٹھا	ڈھونچا	پونے سولہ
۰۴	۰۴	۲۰	ڈھونچا	ڈھونچا	سوا بیس

سوالات

(۱) ایک پیسہ کے ۸ آم آتے ہیں تو نو پیسہ کے کتنے آوینگے اٹھا نوے اسلیے ۷۲ آم آوینگے۔

(۲) ایک پیسہ کی ۱۸ گنڈے کوڑیاں بکتی ہیں تو ۹ پیسہ کی کتنے گنڈے کوڑیاں آوینگی اٹھارہ نوان ۱۶۲ - اسلیے ۱۶۲ گنڈے کوڑیاں آوینگی۔

(۳) ایک روپیہ کے ۱۵ سیر چانول آتے ہیں تو ۷ روپیہ کے کتنے سیر چانول آوینگے ۱۵ ستے ۱۰۵ - اسلیے ۱۰۵ سیر چانول آوینگے۔

(۴) ایک آنہ کا پون گز کپڑا آتا ہے تو ۱۷ آنہ کا کتنے گز کپڑا آویگا سترہ پونا ۱۲ اسلیے پونے تیرہ گز کپڑا آویگا۔

(۵) پون پیسہ کی ایک ڈبیا آتی ہے تو ۳۸ ڈبیا کے کتنے پیسے ہوے ۳۸ پونا ۲۸ - اسلیے ۲۸ پیسے دام ہوے۔

(۶) سوا گز کپڑا ایک مرزائی کے بنوانے میں لگتا ہے تو ۲۵ مرزائیوں کے بنوانے میں کتنے گز کپڑا لگیگا ۲۵ سوایا ۳۱ اسلیے ۳۱ گز کپڑا لگیگا۔

(۷) سوا روپیہ کوڑی اچھے بانس بکتے ہیں تو ۳۵ کوڑی بانسوں کے
کیا دام ہوئے ۳۵ سوایا ۴۳¾ روپیہ یعنی ۴۳ روپیہ اور بارہ آنہ دام ہوئے
(۸) ڈیڑھ پیسے کی ایک ٹوپی بکتی ہے تو بیسی ۲۴ ٹوپیوں کے کیا دام ہوئے
۲۴ ڈیوڑھا ۳۶ — اسلیے ۳۶ پیسے دام ہوئے —
(۹) ایک بنیے نے ایک پیسے سیر جوار مول لی اور تھوڑے دن بعد ڈیڑھ پیسے
کے حساب سے بیچی تو اوسے ۲۹ پیسے کی جوار بیچی ہیں کیا نفع ملا ہوگا ۲۹ ڈیوڑھا
(۴۳½) — اسمیں سے ۲۹ پیسے نکال ڈالے تو ۱۴½ پیسے نفع کے ہوئے —
(۱۰) ایک روپیہ کا ڈھائی من بھس بکتا ہے تو ۲۳ روپیہ کا کتنے من بھس آویگا
۲۳ اڑھام ۵۷.۵ — اسلیے ۵۷.۵ من بھس آویگا —
(۱۱) ڈھائی پیسے کی ایک ٹوپی گبڑی کی آتی ہے تو ۳۷ ٹوپی کے کیا دام ہوئے
۳۷ ڈھام ۹۲.۵ — اسلیے ۹۲.۵ پیسے یعنی ۴۶ ٹکے اور ایک دھیلا دام ہوئے —
(۱۲) ساڑھے تین پیسے سیر گیہوں کا آٹا بکتا ہے تو ۲۷ سیر آٹے کے کیا دام
ہوئے ۲۷ — ہونٹھا ۹۴.۵ — اسلیے ۹۴.۵ پیسے یعنی ۴۷ ٹکے ایک دھیلا دام ہوئے
(۱۳) ساڑھے تین پیسے پنسیری خربزے بکتے ہیں تو پندرہ پنسیری کے کیا دام ہوئے
۱۵ — ہونٹھا ۵۲.۵ — اسلیے ۵۲.۵ پیسے یعنی ۲۶ ٹکے ایک دھیلا دام ہوئے —
(۱۴) ایک روپیہ کی ساڑھے چار من لکڑیاں بکتی ہیں تو ۲۲ روپیہ کی کتنے من
لکڑیاں آوینگی ۲۲ ڈھونچا ۹۹ — اسلیے ۹۹ من لکڑیاں آوینگی —
(۱۵) ایک روپیہ کی ساڑھے چار سیر مٹھائی بکتی ہے تو تیرہ روپیہ کی کتنے سیر
مٹھائی آویگی ۱۳ ڈھونچا ۵۸.۵ — اسلیے ۵۸.۵ سیر مٹھائی یعنی ایک من ۱۸½ سیر آویگی
(۱۶) بنگالہ میں ڈیڑھ روپیہ کے من بھر چاول آتے ہیں تو ڈیڑھ من چاول کے
کیا دام ہوئے ڈیوڑھا ڈیوڑھا سوا دو اسلیے ۲ روپیہ ۴ ر ہوئے —
(۱۷) ایک آنہ کی ڈیڑھ سیر دال بکتی ہے تو ڈھائی آنہ کی کتنی دال آویگی ڈیوڑھا
ڈھائی ہونے چار اسلیے ۳¾ سیر دال آویگی —

(۱۸) ساڑھے تین پیسے سیر آلو بکتے ہین تو ساڑھے چار سیر آلو کے کیا دام ہوسے
ہونگھا ڈھونچا ۱۵|۱۰- اسلیے ۱۵|۱۰ پیسے دام ہوسے -

قاعدہ اول ضرب مفرد

(۱) اول مضروب کو لکھو پھر اوسکے تلے مضروب فیہ کو اس ترتیب پر لکھو کہ اوسکی اکائی دہائی وغیرہ مضروب کی اکائی دہائی وغیرہ کے تلے رہین -

جسطرح ۵۲۳ مضروب
۲۵ مضروب فیہ

اور مضروب فیہ کے تلے ایک عرضی خط کھینچدو - جسطرح ۵۲۳ مضروب
۲۵ مضروب فیہ

(۲) مضروب فیہ کی اکائی مین مضروب کے ہر ایک ہندسے کو ضرب کرو مضروب کی اکائی سے ضرب کرنا شروع کرو جسطرح ۳ کو ۵ مین ضرب کیا تو ۱۵ ہوسے اور ۱۵ اکائی یا ایک دہائی اور پانچ اکائی ہین اسلیے اکائی ۵ کو اکائی کے مرتبے پر لکھا اور ایک دہائی کو ہاتھہ لگامان ۲ دہائی کو پانچ مین ضرب دیا تو ۱۰ دہائی ہوئین اونمین ہاتھہ لگی ایک دہائی کو جوڑدیا تو گیارہ دہائی ہوئین ۱۱ دہائی مین ایک سیکڑا اور ایک دہائی ہے اسلیے ایک دہائی کو دہائی کے مرتبے پر لکھا اور ایک سیکڑے کو ہاتھہ لگامان ۵ سیکڑے کو ۵ مین ضرب دیا تو ۲۵ سیکڑے ہوسے انمین ہاتھہ لگے ایک سیکڑے کو جوڑدیا تو ۲۶ سیکڑے ہوسے اور ۲۶ سیکڑے مین ۶ سیکڑے اور ۲ ہزار ہین اسلیے ۶ کو سیکڑے کے مرتبہ پر اور ۲ کو ہزار کے مرتبہ پر لکھا اسطرح سے مضروب ۵۲۳ کو ۵ مین ضرب دیا تو ۲۶۱۵ حاصل ضرب ہوا اسکو عرضی خط کے تلے لکھا -

جسطرح ۵۲۳ مضروب
۲۵ مضروب فیہ

۲۶۱۵ یہ حاصل ضرب مضروب کو ۵ مین ضرب

کرنے سے ملا ابھی مضروب کو دہائی ۲ مین ضرب کرنا باقی ہے —

(۳) بموجب طریق مذکور کے مضروب فیہ کی دہائی مین مضروب کے تمام ہندسونکو ضرب کرو اور حاصل ضرب کو دہائی کے مرتبے سے لکہنا شروع کرو —

جیسطرح ۵۲۳

۲۵

۲۶۱۵

۱۰۴۶

مضروب کی اکائی ۳ کو مضروب فیہ کی دہائی ۲ مین ضرب کیا تو ۶ دہائی ہوئین اونکو دہائی کے مرتبے پہ لکھا پھر مضروب کی دہائی ۲ کو مضروب فیہ کی دہائی ۲ مین ضرب دیا تو چار سیکڑے حاصل ہوے کیونکہ دس دہائم سینکڑہ ہوتے ہین یعنی ایک دہائی کو ایک دہائی مین ضرب کرنے سے ایک سیکڑا حاصل ہوتا ہے اوسیطرح دو دہائی کو دو دہائی مین ضرب دینے سے ۴ سیکڑے حاصل ہوتے ہین اسلیے ۴ کو سیکڑے کے مرتبے پہ لکھا پھر مضروب کے سیکڑے ۵ کو مضروب فیہ کی دہائی ۲ مین ضرب دیا تو دس ہزار حاصل ہوے اوسکو دس ہزار کے مرتبے پہ لکھا اسیطرح سے مضروب ۵۲۳ کو مضروب فیہ کی دہائی ۲ مین ضرب کرکے حاصل ضرب کو پہلے حاصل ضرب کی دہائی کے تلے سے لکھنا شروع کیا —

جیسطرح ۵۲۳ مضروب

۲۵ مضروب فیہ

۲۶۱۵ یہ حاصل ضرب مضروب کو اکائی ۵ مین ضرب کرنے سے ملا

۱۰۴۶ یہ حاصل مضروب دہائی ۲ مین ضرب کرنے سے نکلا

(۴) — اور علے ہذا القیاس اگر مضروب فیہ مین سیکڑے وغیرہ ہون تو اونکو مضروب مین ضرب دیکر حاصل ضربون کو اس ترتیب پہ لکھو کہ اوپر کے حاصل ضرب کا سب سے داہنا ہندسہ نیچے کے حاصل ضرب کے سب سے داہنے ہندسے تک ایک مرتبہ داہنی طرف بڑھا رہے پھر تمام حاصلضربون کو جوڑنے سے جو حاصل جمع ہووے حاصل ضرب مطلوب ہوگا — مضروب فیہ مین کوئی سیکڑے کا عدد نہین ہے اسلیے دونون حاصلضربونکو جوڑا —

جسطرح ۵۲۳ مضروب

۲۵ مضروب فیہ

۲۶۱۵
۱۰۴۶
۱۳۰۷۵

۱۳۰۷۵ یہ حاصل ضرب مضروب کو ۲۵ مین ضرب کرنے سے ملا

اس عمل کو ضرب مفرد طولانی کہتے ہین —

مثال ۲

۷۸۰۰۹۴۵ کو ۶۳۷ مین ضرب دو

مضروب ۷۸۰۰۹۴۵

مضروب فیہ ۶۳۷

۵۴۶۰۶۶۱۵
۲۳۴۰۲۸۳۵
۴۶۸۰۵۶۷۰
۴۹۶۹۲۰۱۹۶۵

مثال مرقومۂ بالا مین دیکھو کہ جب ۵۲۳ کو ۵ سے ضرب کیا ہے تو حاصل ضرب ۲۶۱۵ حاصل ہوا ہے اب اگر ۵۲۳ کو حسب طریق مندرجہ پانچ دفعہ جمع کرو تو بھی وہی نتیجہ حاصل ہوگا کیونکہ ضرب دراصل مختصر طریق پر یکسان عددون کے جمع کرنیکو کہتے ہین جیسے

۵۲۳
۵۲۳
۵۲۳
۵۲۳
۵۲۳
۲۶۱۵

ضرب کرنے کا طریق

مثال ۲

پانچ ستے پینتیس ۳۵ سکے ۵ ہاتھ لگے تین ۳ چار ستے اٹھائیس ۲۸ اور تین ۳ اکتیس ۳۱ کا ایک ۱ ہاتھ لگے تین ۳ اور نو ۹ ستے ترسٹھ ۶۳ اور تین ۳ چھیاسٹھ ۶۶ اور صفر کو سات مین ضرب دیا تو صفر ہی رہا آٹھ ۸ ستے چھپن ۵۶ سکے چھ ۶ ہاتھ لگے پانچ ۵ و سات ستے اونچاس ۴۹ اور پانچ چون ۵۴ —

پانچ تیے پندرہ ۱۵ کے پانچ ۵ ہاتھ لگا ایک ۱ اور چار تیے بارہ ۱۲ اور ایک تیرہ ۱۳ کے تین ۳ ہاتھ لگا ایک ۱ نو ۹ تیے ستائیس ۲۷ اور ایک اٹھائیس ۲۸ —

اور صفر کو تین ۳ مین ضرب دیا تو صفر ہی رہا آٹھ ۸ تیے چوبیس ۲۴ کے چار ۴ ہاتھ لگے دو ۲ اور سات تیے اکیس ۲۱ اور دو ۲ تئیس ۲۳ — اسطرح عمل ضرب جاری رکھو —

اگر مضروب فیہ ۱۲ سے زیادہ نہو تو عمل ضرب ایک ہی سطر مین ۱۲ تک کو پہاڑونکو

ذریعہ سے آسانی ہو سکتا ہے —

مثلاً ۳۲۵ کو ۱۲ میں ضرب دو

۳۲۵ مضروب

۱۲ مضروب فیہ

۳۹۰۰ حاصل ضرب

بارہ[۱۲] پنجے[۵] ساٹھ[۶۰] کا صفر ہاتھ لگے چھ[۶] اور بارہ[۱۲] دونا چوبیس[۲۴] اور چھ تیس[۳۰] کا صفر ہاتھ لگے تین[۳] اور بارہ[۱۲] تیے[۳] چھتیس[۳۶] اور تین[۳] انتالیس[۳۹] —

مثال دو

۴۳۷۵ کو ۱۶ میں ضرب دو

۴۳۷۵ مضروب فیہ

۱۶ مضروب

۷۰۰۰۰ حاصل ضرب

سولہ[۱۶] پنجے[۵] اسی[۸۰] کا صفر ہاتھ لگے آٹھ[۸] اور سولہ ستے[۷] ایک سو بارہ[۱۱۲] اور آٹھ ایک سو بیس[۱۲۰] کا صفر ہاتھ لگے بارہ[۱۲] سولہ[۱۶] تیے[۳] اڑتالیس[۴۸] اور بارہ[۱۲] ساٹھ[۶۰] کا صفر ہاتھ لگے چھ[۶] اور سولہ[۱۶] چوکے[۴] چونسٹھ[۶۴] اور چھ[۶] ستر —

اس عمل کو ضرب بمفرد بیٹا کہتے ہیں —

اختصار قاعدہ

اگر مضروب اور مضروب فیہ دونوں اعداد کے اول میں صفر ہوں تو ان کے باقی ہندسوں کو آپس میں ضرب کرو اور حاصل ضرب کے داہنی طرف اتنے صفر رکھ دو جتنے صفر کہ مضروب اور مضروب فیہ دونوں کے اول ہوں —

جیسے ۲۵۰۰ مضروب

مضروب فیہ

۲۲۵۰۰۰ حاصل ضرب

اور جو صفر مضروب فیہ کے درمیان ہین ہوون تو مضروب فیہ کے ہر ایک ہندسہ سے مضروب کو ضرب دینے سے جو حاصل ضرب ہون انکو اس ترتیب پر لکھو کہ ہر ایک حاصل ضرب مضروب فیہ کے اوس ہندسہ کے تلے لکھا جاوے جس ہندسہ سے مضروب کو ضرب دینے سے حاصل ضرب مذکور نکلا ہو۔

جیسے

۲۷۸۴۵	مضروب
۹۰۴	مضروب فیہ
۱۱۱۳۸۰	
۲۵۰۶۰۵	
۲۵۱۷۱۸۸۰	حاصل ضرب

ضرب کرنیکا دوسرا طریق جب مضروب فیہ ۱۲ سے زیادہ ہو لیکن اجزاء ضربی اوسکی ہوسکتی ہون

اگر مضروب فیہ کے اجزاء ضربی اون پہاڑون سے جو تمنے یاد کیے ہین حاصل ہوسکین تو اجزاے مذکورہ دریافت کرکے مضروب کو اول ایک جزو ضربی سے لقاعدہ ضرب بالا ضرب دو اور بعد ازان حاصل ضرب کو دوسرے جزو ضربی سے اور علی ہذا القیاس یہی عمل کرتے جاو جب تک کہ کل اجزاء ضربی مضروب فیہ کے تمام ہوجاوین مثلاً مضروب ۵۲۳ - اور مضروب فیہ ۲۵ ہے -
اب ۵ کے پہاڑے سے ۲۵ کے اجزاے ضربی ۵ اور ۵ ہین پس پہلے ۵۲۳ کو بطریق مندرجہ بالا ۵ مین ضرب دیا۔

جیسے	۵۲۳	
	۵	
	۲۶۱۵	پس یہ ۵۲۳ و ۵ کا حاصل ضرب ہوا
	۵	اسکو پھر ۵ مین ضرب دیا
	۱۳۰۷۵	پس یہ ۵۲۳ و ۲۵ کا حاصل ضرب ہوگیا

الا یاد رکھنا چاہیے کہ اجزاء ضربی کے ذریعہ سے عمل ضرب صرف انھین صورتون مین ہوسکتا ہے جبکہ مضروب فیہ کے اجزاء ضربی پہاڑون سے حاصل ہوسکتے ہین

مثلاً ۱۲ کے اجزاء ضربی ۳ و ۴ یا ۶ و ۲ ۔ اور ۳۲ کے اجزاء ضربی ۸ و ۴ و ۶۳ کے اجزاء ضربی ۹ و ۷ ۔ ۳ و ۴ و ۷ کے پہاڑون سے حل ہو سکتے ہین تو جب اس قسم کے مضروب فیہ ہووین تو اونسے بموجب قاعدہ اجزاء ضربی ضرب ہو سکتی ہے اگر مضروب فیہ ایسے ہووین کہ اوسکے اجزاء ضربی نہو سکین مثلاً ۳۱ و ۶۷ تو اونسے عمل ضرب بموجب قاعدہ ذیل کیا جاویگا۔

تیسرا طریق

مثلاً ۷۰۸۷۲ کو ۳۱ سے ضرب کرو تو ۳۱ = ۱ + ۳ × ۱۰

یعنی مضروب کو پہلی ایک مین ضرب دے اور پھر اوسکو تین مین اور پچھلی حاصل ضرب کو دس مین ضرب دیکر دوسرے حاصل ضرب مین پہلے حاصل ضرب کو جمع کرے تو ۳۱ کا حاصل ضرب مضروب مفروض سے حاصل ہو جاویگا ۔ پس سوال مذکور کا اسطرح عمل کرنا چاہیے۔

۷۰۸۷۲ +
۳

۲۱۲۶۱۶۰ + یہ حاصل ضرب ۳۰ کا ہوا کیونکہ جب مضروب کو ۳ سے ضرب دیکر حاصل ضرب پر صفر بڑھا دیا تو گویا اوسکو ۳۰ سے ضرب دیدیا۔

۲۱۹۷۰۳۲ یہ حاصل ضرب مطلوب یعنی کل ۳۱ کا ہوا جو ۳۰ کے حاصل ضرب اور ایک کے حاصل ضرب یعنی اصل مضروب کا مجموعہ ہے۔

مثال دوم

۵۰۳۷ کو ۶۷ سے ضرب دو تو ۶۷ = ۷ + ۶ × ۱۰

۵۰۳۷
۷

۳۵۲۵۹ + یہ حاصل ضرب ۷ کا ہوا۔

۳۰۲۲۲۰ + اب مضروب کو ۶ مین ضرب دیا تو یہ ۶۰ کا حاصل ضرب ہوا یعنی ۶ سے ضرب دیکر حاصل پر صفر بڑھا دیا

۳۳۷۴۷۹ یہ حاصل ضرب ۶۷ کا ہو گیا۔

اگر اور زیادہ اختصار منظور ہو تو پہلی مضروب کو ۶ مین ضرب دیکر اوسکے نیچے ۶۰ کا حاصل ضرب لکھو اور پھر اصل مضروب اور حاصل ضرب ۶ - اور حاصل ضرب ۶۰ جمع کرو حاصل ضرب مطلوب ملجاویگا -

مثلاً ۵۰۳۷ کو ۶۷ مین ضرب کرو

۵۰۳۷ +
۶
۳۰۲۲۲ + یہ ۶ کا حاصل ضرب ہوا -
۳۰۲۲۲۰ + یہ ۶۰ کا حاصل ضرب ہوا -
۳۳۷۴۷۹ یہ حاصل ضرب مطلوب ہوا -

ایسے اجزا پیدا کرنے کے لیے جنسے حاصل ضرب اس طریق سے بموجب نہایت ہی مختصر عمل سے حاصل ہو جاوے قاعدہ عام نہین مقرر ہو سکتا ہے اجزار مذکور کا پیدا کرنا طلبا کی ذہانت پر منحصر ہے -

ثبوت عمل ضرب

اگر یہ ثابت کرنا منظور ہو کہ جواب جو عمل مذکور سے حاصل ہوا ہے صحیح ہے یا نہین تو یہ امر بطریق ذیل ثابت ہو سکتا ہے اس طریق کو ۹ کے ہندسون کا اخراج بھی کہتے ہین مضروب کے سب ہندسونکو جمع کرو اور یہ دریافت کرو کہ اونکی حاصل جمع مین سے ۹ کا عدد کے مرتبہ خارج ہو سکتا ہے بعد اوسکے اخراج کی باقی رکھدو - اور اسی طریق سے مضروب فیہ کے ساتھ عمل کرو پھر دونون باقیونکو باہم ضرب دو اور پھر حاصل ضرب کے ساتھ بھی یہی عمل کرو بعد اوسکے مضروب اور مضروب فیہ کے حاصل ضرب یعنے جواب کے ساتھ وہی عمل کرکے دیکھو کہ اگر دونون بقایا یکسان ہین تو عمل غالباً صحیح ہے -

جیسے ۴۵۰۷۸ کو ۳۷ مین ضرب دیا تو عمل اسطور سے ہوا -

مضروب ۴۵۷۸

مضروب فیہ ۳۷

۳۲۰۴۶

۱۳۷۳۴

۱۶۹۳۸۶ حاصل ضرب یا جواب

مضروب ۴ + ۵ + ۷ + ۸ = ۲۴ و ۲۴ = ۱۸ + ۶

باقی = ۶

مضروب فیہ ۳ + ۷ = ۱۰ و ۱۰ = ۹ + ۱

باقی = ۱

حاصل ضرب یعنی جواب ۱ + ۶ + ۹ + ۳ + ۸ + ۶ = ۳۳

اور ۳۳ = ۲۷ + ۶

اسلیے باقی = ۶

اب چونکہ حاصل ضرب باقیوں کا اور بقایا حاصل ضرب یعنی جواب مساوی ہیں اسلیے غالباً عمل ضرب صحیح ہے ۔

دوسرا ثبوت

اگر مضروب کو مضروب فیہ اور مضروب فیہ کو مضروب مانکر ضرب دیں اور حاصل ضرب وہی حاصل ہو جو پہلے حاصل ہوا تھا تو غالباً عمل صحیح ہے ۔

سوالات

(۱) ۸۶۴۳۵۹۷۳۰۷ کو ۹ میں ضرب دو جواب ۷۷۷۹۲۳۷۵۷۶۳

(۲) ۷۳۲۴۶۸۷۵۶ کو ۱۵ میں ضرب دو

جواب ۱۰۹۸۷۰۳۱۳۴

(۳) ۲۷۳۵۸۰۹۶۱ کو ۲۳ میں بطریق اول اور بطریق سوم ضرب دو

جواب ۶۲۹۲۳۶۲۱۰۳

(۴) ۲۷۵۰۱۹۷۶ کو ۲۷۱ مین بطریق اول اور بطریق سوم ضرب دو
جواب ۷۴۵۳۰۳۵۴۹۶

(۵) ۷۴۳۴۹۲۱۶۸ کو ۳۰۲۷ مین ضرب دو
جواب ۲۴۸۰۶۱۳۲۷۳۲۷۱

(۶) ۶۴۳۰۸۷۴۶۲ کو ۵۶۳۷۲ مین ضرب دو
جواب ۱۴۰۹۰۳۵۰۲۳۵۸۴

(۷) ۴۶۱۲۰۰ کو ۷۲۰۰۰ مین بطریق اول اور بطریق دوم ضرب دو
جواب ۳۳۲۰۶۴۰۰۰۰۰

(۸) ایک شخص نے ۲۵ لڑکون کو برابر آٹھ آٹھ نارنگی بانٹین تو بتاؤ کہ اوس شخص نے سب ملاکر کتنی نارنگی بانٹی ہونگی۔
جواب ۲۰۰ نارنگی

(۹) آٹھ آنہ روز کے حساب سے ۵۰ گاڑی کرایہ کین تو بتلاؤ کہ سب گاڑیون کا ۴۲ دن کا کیا کرایہ ہوا۔
جواب ۱۵۰۰ اٹھنی یعنی ۷۵۰ روپیہ

(۱۰) پینتیس گاڑیون مین پندرہ پندرہ من مال لدا تھا تو بتلاؤ کہ سب گاڑیون مین کتنے من مال لدا ہوگا۔
جواب ۵۲۵ من

(۱۱) ایک ساہوکار کا بڑا مکان بنتا تھا اوس مین ۲۶ بیلدار دو آنہ روز پاتے تھے اور ۳۰ معمار چار آنے روز پاتے تھے اور ۲۷ بڑھئی ۶ آنہ روز پاتے تھے تو بتاؤ کہ اوس ساہوکار کے مکان کے بننے مین کتنے روپے روز کی مزدوری جاری تھی۔
جواب ۳۲۹۴ آنہ یعنی ۲۰۵ روپیہ ۱۴ آنہ

(۱۲) ایک شخص نے اپنی ایسی عادت ڈالی کہ وہ برابر اسی برس تک صبح کے پانچ بجے اٹھتا اور دوسرا شخص برابر اسی برس تک ۸ بجے اوٹھتا تو بتاؤ کہ دوسرے شخص نے اسی برس کے عرصہ مین پہلے شخص کی نسبت کتنے گھنٹے زیادہ سونے مین کھوئے اور یاد رکھو کہ ایک برس کے

۳۶۵ دن ہوتے ہیں — جواب ۸۷۶۰۰ گھنٹہ

(۱۳) ایک شہر کے علاقے میں ایک بڑی ندی بہتی تھی اور اوس پر چار مقام پر پل بندھے تھے اور ایک متاجر نے چاروں پل کا اجارہ لے لیا اور ایک مہینے میں ہر ایک پل کے اوترائی کا یہ اجارہ کرلیا کہ میں فی پل ۳۳۵ روپیہ دونگا تو بتاؤ کہ اوس متاجر نے تین سال کے عرصہ میں کتنے روپیہ ادا کیے ہونگے —

جواب — ۴۸۲۴۰ روپیہ

(۱۴) سرکار کمپنی کی طرف سے تعلیم کے باب میں ماہواری ۳۳۰ روپیہ فی ضلع مقرر تھے تو اس حساب سے ممالک مغربی کے ۳۱ — اضلاع میں سالانہ کیا خرچ پڑیگا اگر فی ضلع ایک ضلع وزیٹر سو روپیہ ماہواری کا نوکر ہو اور فی ضلع تین پرگنہ وزیٹر فی پرگنہ تیس روپیہ ماہواری پانے والے ہوں اور حساب اوسط فی ضلع ۶ مدرسہ اور فی مدرس پندرہ روپیہ تنخواہ مقرر ہوئے علیحدہ علیحدہ سب ضلع وزیٹر اور پرگنہ وزیٹر اور مدرسان کے لیے ایک سال میں کتنا کتنا خرچ ہوگا —

جواب کل خرچ ۳۱ — اضلاع کا ۱۲۲۷۶۰ روپیہ
خرچ ضلع وزیٹروں کا ۳۷۲۰۰ روپیہ
خرچ مدرسوں یا پرگنہ وزیٹرونکا ۳۳۴۸۰ روپیہ

سوالات ضرب نمبر ۵

سوالات نمبر ۱

ضرب دو

(۱)	۴۵۳۸۵ کو ۲ سے	(۲)	۶۷۴۸۲ کو ۲ سے
(۳)	۴۶۷۵۴ کو ۲ سے	(۴)	۶۷۸۹۳ کو ۲ سے
(۵)	۴۳۸۵۶ کو ۳ سے	(۶)	۶۹۳۰۸ کو ۳ سے
(۷)	۵۸۴۷۶ کو ۳ سے	(۸)	۲۹۵۶۸ کو ۳ سے
(۹)	۴۶۸۹۵ کو ۳ سے		

سوالات نمبر ۲

ضرب دو

(۱) ۳۸۵۴۷۶ کو ۴ سے (۲) ۶۹۸۳۹۵ کو ۴ سے

(۳) ۷۶۸۹۴۷۸ کو ۴ سے (۴) ۵۳۹۴۱۶۷ کو ۴ سے

(۵) ۴۳۸۷۶۵۹ کو ۴ سے (۶) ۷۴۹۶۰۸۵ کو ۴ سے

(۷) ۶۹۳۴۵۴۸ کو ۵ سے (۸) ۶۸۷۶۵۴۳ کو ۵ سے

(۹) ۸۹۲۹۸۶۷ کو ۵ سے

سوالات نمبر ۳

ضرب دو

(۱) ۷۴۳۶۸۷ کو ۱۸ سے (۲) ۹۰۷۵۸۳ کو ۲۲ سے

(۳) ۴۷۳۸۴۹۵ کو ۳۲ سے (۴) ۳۸۴۷۵۹۴ کو ۲۶ سے

(۵) ۴۹۲۸۴۷۳ کو ۲۸ سے (۶) ۶۷۳۸۵۴۵ کو ۱۳ سے

(۷) ۷۳۵۴۶۴۳۴ کو ۲۴ سے (۸) ۵۶۸۹۶۴۲۲ کو ۳۱۳ سے

(۹) ۹۲۳۶۷۰۸۵۴ کو ۳۵ سے

سوالات نمبر ۴

ضرب دو

(۱) ۹۴۳۱۳۶۴۲ کو ۳۶ سے (۲) ۸۵۶۷۴۹۳۸ کو ۴۲ سے

(۳) ۸۹۶۳۸۴۲۷ کو ۴۳ سے (۴) ۶۴۲۳۴۲۴ کو ۴۵ سے

(۵) ۷۳۴۰۳۲۵۴ کو ۴۸ سے (۶) ۶۴۷۶۴۷۳۲ کو ۴۵ سے

(۷) ۴۷۸۵۴۶۹۳ کو ۵۶ سے (۸) ۶۲۸۴۷۳۶۶ کو ۶۳ سے

(۹) ۷۳۵۴۶۴۳۴ کو ۶۴ سے

سوالات نمبر ۵

ضرب دو

(۱) ۶۷۲۴۵۳ کو ۱۵ سے (۲) ۶۴۷۵۶۷۸ کو ۲۲۳ سے

(۳) ۸۹۱۲۳۴۵ کو ۲۹ سے (۴) ۵۶۳۲۴۷۳ کو ۳۷ سے

(۵) ۶۸۷۴۵۶۷ کو ۴۳ سے (۶) ۸۹۷۴۳۶۵ کو ۵۲ سے

(۷) ۷۵۸۳۹۵۶ کو ۵۷ سے (۸) ۸۹۴۵۷۸۶ کو ۶۲ سے

(۹) ۷۴۰۵۶۷۹ کو ۶۹ سے

سوالات نمبر ۶

ضرب دو

(۱) ۸۶۴۳۲۵۶ کو ۷۴ سے (۲) ۵۹۸۶۷۹۴ کو ۷۶ سے

(۳) ۵۶۹۴۸۷۹ کو ۷۹ سے (۴) ۴۹۶۷۴۷۵ کو ۸۷ سے

(۵) ۷۵۶۸۷۹۱ کو ۹۳ سے (۶) ۵۶۷۸۴۹۳۸ کو ۹۸ سے

(۷) ۶۳۵۴۷۹۳۸ کو ۱۲۹ سے (۸) ۵۸۷۷۶۵۲۹ کو ۱۴۵ سے

(۹) ۳۶۷۹۲۴۷۳ کو ۱۶۹ سے

سوالات نمبر ۷

ضرب دو

(۱) ۵۹۰۰۸۷۴۵ کو ۴۰۰۹ سے (۲) ۶۴۰۰۹۴۷۵ کو ۴۰۷۵ سے

(۳) ۸۹۳۴۵۰۰ کو ۶۰۰۷ سے (۴) ۳۹۶۵۴۰۰ کو ۶۰۹۰ سے

(۵) ۴۰۰۵۷۶۹ کو ۷۸۰۰ سے (۶) ۵۷۰۵۴۰۷۹ کو ۸۰۰ سے

(۷) ۶۵۴۹۳۰ کو ۸۰۷۶ سے (۸) ۴۹۰۷۴۲۸ کو ۹۰۰۴ سے

(۹) ۷۹۳۶۰۷۰۹ کو ۹۰۷۰ سے

سوالات نمبر ۸

(۱) ایک شہر میں ۱۹۵ گھر ہیں اور بحساب اوسط ہر ایک گھر میں ۵ آدمی رہتے ہیں تو بتلاؤ کتنے آدمی اُس شہر میں رہتے ہیں۔

(۲) ۵۳ گائے اور ۳۴۶ بھیڑ اور ۱۳ بطک اور ۹ ہاتھیو کے کتنے پاؤں ہوتے ہیں۔

(۳) ایک باغ مین ۱۴۴ درخت آم کے ہین اور ہر ایک درخت مین ۳۴۵۱ آم ہین تو کل درختون مین کتنے آم ہوے—

(۴) ایک مویشی فروش کے یہان ۵۴۳۱ بیل جنکی قیمت فی راس ۳۵ روپیہ ہے اور دوسرے کے یہان ۷۴۳۱ بھینسین ہین جنکی قیمت فی راس ۴۵ ہے تو بتاؤ اونکی کل قیمت مین کیا تفاوت ہے—

(۵) اگر ۹۳۰ آدمیون کو فی کس سات روپیہ دیئے جاوین اور ۳۱۴ عورتونکو فی کس پانچ روپیہ دیئے جاوین تو کسقدر روپیہ مطلوب ہوگا—

(۶) ایک سوداگر نے ۳۱۴۵ بیل بحساب فی راس ۱۵ خرید کیے اور ۲۷۶ گائین بحساب فی راس ۹ اور ۵۹۲ بھیڑین بحساب فی راس دو روپیہ خرید کیے تو کل کے واسطے کتنا روپیہ دیا—

(۷) ۱۱۲۰ فیٹ فی ثانیہ آواز چلتی ہے تو ۱۳۲ ثانیون مین کتنے فیٹ طے کریگی

(۸) ایک دھوان کش انگلستان سے ہندوستان کو روانہ ہوا اور بحساب ۲۴۵ میل فی یوم چلتا رہا تو ۳۵ دن مین کسقدر میل چلا—

(۹) ایک کتاب مین ۱۹۲ صفحہ ہین اور ہر صفحہ مین ۳۶ سطرین اور ہر سطر مین ۴۲ حروف ہین تو بتاؤ کہ کتاب بھر مین کتنے حروف ہین—

سوالات نمبر ۹

(۱) اگر کرہ زمین بحساب ۶۶۰۰ میل فی گھنٹہ چلتا ہے تو ۴۸ دنمین کسقدر میل طے کریگا—

(۲) وہ عدد دریافت کرو جو ۱۵×۹ سے ۱۴۵ گنا بڑا ہے—

(۳) ایک لڑکا سال بھر مین ۲۹۰ دن مدرسہ کو جاتا ہے اور مدرسہ کے جانے آنے مین ۲ میل فی یوم چلتا ہے تو بتاؤ کہ آٹھ برس مین کتنے میل چلیگا—

(۴) ایک جہاز ۲۱۵ میل فی یوم کے حساب سے برابر ۱۳ ہفتہ تک چلتا رہا ہے تو بتاؤ کسقدر فاصلہ اوس نے طے کیا—

(۵) انگلستان مین ۵۰۹۰۰ مربع میل هین اور اوسکی آبادی ۳۳۶ آدمی فی مربع میل ہے تو تعداد اوسکے باشندونکی بتاؤ —

(۶) ۳۹۷ کو فی نفسه ضرب دو اور حاصل کو دس لاکھ سے منہا کرو —

(۷) ایک سوداگر نے ۱۷۹ بکس چاے کے بشرح ۶۳ روپیه فی بکس خرید کیے اور بشرح ۷۴ روپیه فی بکس فروخت کیے تو بتاؤ اوسکو کسقدر نفع ہوا —

(۸) ۵۰ گنے ۲۳۱ سے کونسا عدد بقدر ۱۵۳۱ کے بڑا ہے —

(۹) اگر ایک بیل کی قیمت ۸ بھیڑونکی قیمت کے برابر ہے تو ۳۴۵ بیل کی قیمت کتنی بھیڑونکی قیمت کے برابر ہوگی —

تقسیم مفرد

سوالات زبانی حل کرنے کیواسطے

(۱) ۴۸ روپیه ۶ لڑکون کو برابر برابر انعام ملے تو بتاؤ که ہر ایک لڑکے کو کتنا کتنا ملنا چاہیے —

(۲) ایک روپیه کی آٹھ ٹوپیان خریدین تو فی ٹوپی کیا قیمت ہوئی —

(۳) ایک مدرسه مین ۲۰ طلبه اور چار دفعه هین اور سب دفعون مین تعداد طلبه مساوی ہے تو بتاؤ که ہر ایک دفعه مین کتنے طلبه هین —

تقسیم

جب که ایک قسم کے عدد مین سے اوسی قسم کا چھوٹا عدد جتنی بار کم ہوسکتا ہو کم کرین تو اس عمل کو تقسیم کرنا کہتے هین مثلاً ۸ کو ۲ پر تقسیم کردیا ۸ مین سے ۲ کو جتنی دفعه گھٹ سکے گھٹاؤ تو ان دونون سوالون سے ایک ہی مراد سمجھو ۸ کو ۲ پر تقسیم کیا تو ۴ ہوتے هین کیونکه ۴ دونا ۸ ہوتے هین یا ۸ مین سے ۲ کو اول مرتبه گھٹایا تو ۶ باقی رہا پھر ۶ مین سے ۲ کو دوسری مرتبه گھٹایا تو ۴ باقی رہا پھر ۴ مین سے ۲ کو تیسری مرتبه گھٹایا تو ۲ باقی رہا پھر ۲ مین سے ۲ کو گھٹایا چوتھی مرتبه تو کچھ باقی نه رہا ۲۵ — آمون کو ۵ لڑکون کے درمیان برابر بانٹنا ہے تو بتاؤ که ہر ایک لڑکے کو کتنے آم ملینگے اب سوچنا چاہیے که ۵ کو کتنے گنا کرین که ۲۵ ہو وہین پانچ سے نیچے

پچیس ہوتے ہین ہر ایک لڑکے کو پانچ آنہ دینے چاہیین —

۳۷ پیسے ۶ لڑکون مین برابر بانٹ دو اب خیال کرنا چاہیے کہ ۶ کو کتنے گنا کرین کہ ۳۷ ہون چھ چھکا چھتیس ہوتے ہین ہر ایک لڑکے کو ۶ پیسے دینے چاہیین اور باقی جو ایک پیسا رہا اوسمین ۶ لڑکون کا حصہ لگا رہا —

۱۰۲ روپیہ کو برابر ۱۷ آدمی مین بانٹ دو سترہ چھکا ایک سو دو اسلیے ہر ایک آدمی پیچھے ۶ روپیہ پڑے —

۱۲۶ آنہ ۱۸ آدمیون مین برابر تقسیم کرو اٹھارہ ستے ایک سو چھبیس اسلیے ہر ایک آدمی کو ۷ آنہ ملنے چاہیین —

جس عدد کو تقسیم کرنا ہو اوسے مقسوم کہتے ہین اور جسپر مقسوم تقسیم کیا جاتا ہے اوسے مقسوم علیہ کہتے ہین اور جتنے بار کہ مقسوم علیہ مقسوم مین جا سکتا ہو یعنی منہا ہو سکتا ہو اوس تعداد کو خارج قسمت کہتے ہین اگر تقسیم کرنیکے بعد مقسوم مین سے کچھ ایسا حصہ باقی رہجاوے جسمین مقسوم علیہ ایک بار بھی نگھٹ سکے تو اوس حصہ کو باقی کہتے ہین

جب علامت ÷ تقسیم درمیان دو اعداد کے رکھی جاتی ہے تو اوس سے یہ مراد ہوتی ہے کہ پہلا عدد دوسرے سے تقسیم کیا جاوے جیسے ۶۳ ÷ ۹ = ۷

قاعدۂ اول

تقسیم بسیط جب مقسوم علیہ ۱۲ سے زیادہ نہو

مقسوم کو لکھکر اوسکے نیچے ایک خط عرضی کھینچدو اور اوسکے بائین طرف ایک خط قوسی کھینچکر اوسمین مقسوم علیہ لکھدو —

اب دیکھو کہ مقسوم علیہ مقسوم کے پہلے عدد مین کے بار جاتا ہے اگر پہلے عدد مین نہ سما سکتا ہو تو دو ہندسے مقسوم کے بائین جانب سے لیکر اور اونکو بلحاظ اعداد مراتب پڑھکر دیکھو کہ مقسوم علیہ اوسمین کے دفعہ سما سکتا ہے جتنے دفعہ سما سکتا ہو اوسکو اوسکی اکائی کے مرتبے پر خط عرضی کے نیچے رکھدو اور بعد گھٹانے عدد مذکور کے جو عدد باقی بچے اوسکو مرتبہ دہائی کا سمجھکر مقسوم کے ایک اور عدد پر اوسکو ذہن مین بڑھا دو

اور پھر دیکھو کہ کے مرتبہ اس نئے عدد میں مقسوم علیہ سما سکتا ہے جتنے مرتبہ جا سکتا ہو
اوتنے ہی کا ہندسہ اوسکے نیچے لکھدو اگر ایک بار بھی اوسمین نہ سماوے تو اوسکے
نیچے صفر لکھدو اور بعد اوسکے پھر حسب قاعدۂ مصرحۂ بالا عمل کرتے جاؤ جب تک کہ
تقسیم پوری ہوجاوے بعد پوری ہونے تقسیم کے اگر کچھ باقی رہجاوے تو باقی کو
خارج قسمت کے داہنی طرف ایک چھوٹے سے خط پر لکھکر نیچے اوسکے مقسوم علیہ
لکھدو جیسے مثال اول

مقسوم علیہ — مقسوم

٦) ٨٢٣٥٧٣

خارج قسمت ١٣٧٢٦٢ $\frac{١}{٦}$

مثال دوم

مقسوم

١٢) ٧٤٨٢٧٧

خارج قسمت ٦٢٣٥٦ $\frac{٥}{١٢}$

ترکیب تقسیم کرنیکی

مثال اول

چھ ایک چھ و آٹھ میں سے گئے چھ رہے دو۔ دو اور دو بائیس چھ تیتے اٹھارہ بائیس میں سے گئے اٹھارہ رہے چار۔ چار تین تینتالیس چھ ستے بیالیس تینتالیس میں سے گئے بیالیس رہا ایک۔ ایک اور پانچ پندرہ چھ دونا بارہ پندرہ میں سے گئے بارہ رہے تین۔ تین اور سات سینتیس چھ چھکا چھتیس سینتیس میں سے گئے چھتیس رہا ایک۔ ایک اور تین تیرہ چھ دونا بارہ تیرہ میں سے گئے بارہ رہا ایک ایک میں چھ کا حصہ لگا رہا۔

مثال دوسری

بارہ چھکا بہتر چوہتر میں سے بہتر گئے رہے دو۔ دو اور آٹھ اٹھائیس بارہ دونا

چوبیس اٹھائیس مین سے گئے چوبیس رہے چار ۔ چار اور دو بیالیس بارہ سے چھتیس بیالیس مین سے گئے چھتیس رہے چھ چھ اور سات سرسٹھ بارہ پنچے ساٹھ سرسٹھ مین سے گئے ساٹھ رہے سات سات اور سات ستتر ۔ بارہ چھکا بہتر ستتر مین سے گئے بہتر رہے پانچ پانچ مین بارہ کا حصہ لگا رہا ۔

قاعدہ دوم

تقسیم بذریعۂ اجزا ضربی

جب مقسوم علیہ ۱۲ سے زیادہ ہووے لیکن اوسکے اجزا ضربی حاصل ہو سکتے ہون تو اونکو حاصل کر کے مقسوم کو بقاعدہ تقسیم بسیط اول جز ضربی سے تقسیم کرو اور پھر خارج قسمت کو دوسرے جز ضربی سے بقاعدہ مذکور تقسیم کرو اور علے ہذا القیاس یہی عمل کرتے جاؤ جب تک کہ پچھلے جز ضربی سے خارج قسمت ماقبل تقسیم ہو کر خارج قسمت مطلوب نکل آوے اگر کچھ باقی بچے تو اس باقی کو اون اجزا ضربی سے جدا جدا ضرب دیکر جنسے مقسوم تقسیم ہو چکا ہے پہلی باقی کو اوسپر اضافہ کر کے مجموعہ کو خارج قسمت کے داہنے ایک چھوٹے سے خط پر لکھکر اوسکے نیچے مقسوم علیہ کل لکھدیوین ۔

مثلاً ۷۳۴۲۵۱ کو ۲۴ پر تقسیم کرنا ہے

تو ۲۴ = ۶ × ۴

مقسوم علیہ — مقسوم

۶) ۷۳۴۲۵۱ — باقی

۴) ۱۲۲۳۷۵ — ۱ =

۳۰۵۹۳ — ۳ = ۳ × ۶ = ۱۸

۱۹

اسلیے جواب = ۳۰۵۹۳ $\frac{۱۹}{۲۴}$

مثال دوم

۲۸۹۵۸۷۹ کو ۸۴ پر تقسیم کرنا ہے تو ۸۴ = ۷ × ۴ × ۳

مقسوم		مقسوم

۷)۲۸۹۵۸۷۹

۴)۴۱۳۶۹۷ باقی

۳)۱۰۳۴۲۴ ۱- = ۱ × ۷ = ۷

۳۴۴۷۴ ۲- = ۲ × ۴ × ۷ = ۵۶

۶۳

اسلیے جواب $۳۴۴۷۴\frac{۶۳}{۸۴}$

مثال پہلی

۷۳۴۲۵۱ مقسوم کو پہلے بقاعدۂ تقسیم بسیط ۶ سے تقسیم کیا تو خارج قسمت ۱۲۲۳۷۵ نکلا اور ایک باقی رہا اور اس خارج قسمت کو جب ۴ سے پھر تقسیم کیا تو خارج قسمت ۳۰۵۹۳ ہوا اور تین باقی رہے اب چونکہ ۳ اصل مقسوم سے باقی نہین نکلے ہین بلکہ خارج قسمت اول سے پس ۳ کو ۶ سے ضرب دینا چاہیے تاکہ اصل مقسوم کی باقی معلوم ہوجاوے اور ۳ × ۶ پر ایک جو باقی اصل مقسوم کی ہے بڑھانا چاہیے تب ۱۹ وہ باقی ہوجا اصل مقسوم سے بعد حاصل ہونے خارج قسمت رہگئے پس اس ۱۹ مین ۲۴ کا حصہ لگا رہا —

مثال دوسری

اول مقسوم کو پہلی جزضربی ۷ سے تقسیم کیا تو باقی کچھ نہین بچا پھر خارج قسمت کو ۴ سے تقسیم کیا تو باقی ایک رہا مگر اس باقی کو ۷ سے ضرب دینا چاہیے تاکہ اصل مقسوم کی باقی ہوجاوے پھر پچھلے خارج قسمت کو ۳ سے تقسیم کیا تو ۲ باقی رہے اب چونکہ دو باقی بچا ہے اوس خارج قسمت سے کہ اصل مقسوم سے بعد تقسیم ۷ و ۴ کے حاصل ہوا ہے — لہذا اوسکو اصل مقسوم کی باقی بنانے کے واسطے ۷ و ۴ سے ضرب دینا چاہیے پس ۵۶ = ۲ × ۴ × ۷ — اسپر ۷ جسکا اوپر ذکر ہوچکا ہے زیادہ کیا تو ۶۳ ہوے پس یہ باقی اصل مقسوم کی ہوئی اور اسمین ۸۴ کا حصہ لگا رہا —

قاعدۂ سوم

تقسیم طولانی

مقسوم کے داہین اور باہین طرف ایسے (دو ٹیڑھے خط کھینچو اور مقسوم علیہ کو مقسوم کے باہین طرف لکھو۔ جسطرح

مقسوم علیہ ۶۵ (۱۲۳۴۵۶ مقسوم (

(۲) مقسوم کے جتنے باہین ہندسون مین مقسوم علیہ ایک سے لیکر ۹ تک جتنے بار کم ہو سکتا ہو یعنے جتنے ہندسے مقسوم علیہ مین ہون اوتنے باہین ہندسے مقسوم کے لیکر دیکھو کہ اونمین مقسوم علیہ کتنی دفعہ گھٹ سکتا ہے جو ایکبار بھی نہ گھٹ سکے تو مقسوم کا ایک اور بایان ہندسہ لیکر دیکھو کہ اون سب ہندسون مین مقسوم علیہ کتنی دفعہ گھٹ سکتا ہے اوس تعداد کو مقسوم کے داہین طرف لکھو تعداد مذکور کے دریافت کرنیکا یہ قاعدہ ہے دیکھو کہ مقسوم علیہ کو ایک سے لیکر ۹ تک کس ہندسہ مین ضرب کرنے سے حاصل ضرب مقسوم کے ہندسون مذکور کی تعداد کے برابر یا قریب برابر ہوتا ہے جسطرح مقسوم کے

۱۲۳ ہندسو نمین مقسوم علیہ ۶۵ ایکبار جا سکتا ہے تو ایک کو مقسوم کے داہین طرف لکھا۔

مقسوم علیہ ۶۵ (۱۲۳۴۵۶ مقسوم (۱

(۳) اوراس عدد مین مقسوم علیہ کو ضرب دینے سے جو حاصل ضرب ہو اوسے مقسوم کے داہین ہندسون مذکور سے منہا کردو اور باقی عدد کے داہین طرف مقسوم کے ایک داہین ہندسے کو رکھدو اور اسے نیا مقسوم مانو جسطرح ۶۵ کو ایک مین ضرب دیا تو ۶۵ ہوئے اسے ۱۲۳ مین سے گھٹایا تو ۵۸ باقی رہا اسکے داہین طرف مقسوم کا ہندسہ ۴ - اوتار کر رکھا تو ۵۸۴ ہوئے یہ نیا مقسوم ہوا

مقسوم علیہ ۶۵ (۱۲۳۴۵۶ (۱

۶۵
———
۵۸۴

(۴) نئے مقسوم کو بطریق مذکور کے مقسوم علیہ پر تقسیم کرو اور جو خارج قسمت
حاصل ہو اوسے اول ہندسہ خارج قسمت مذکور کے دائین طرف لکھو جسطرح
۵۸۴ مین ۶۵ - آٹھ دفعہ گھٹ سکتا ہے اسلیے ۶۵ کو آٹھ مین ضرب دیا
تو ۵۲۰ ہوے اسے ۵۸۴ مین سے گھٹایا تو ۶۴ باقی رہا اسکے دائین طرف
مقسوم کا ہندسہ ۵ - اوتار کر رکھا تو ہوے ۶۴۵ یہ نیا مقسوم ہوا۔

۶۵) ۱۲۳۴۵۶ (۱۸
۶۵
۵۸۴
۵۲۰
۶۴۵

(۵) مگر یہ خیال رکھو کہ جو نئے مقسوم مذکور ہین مقسوم علیہ ایکبار بھی کم نہو سکے
تو اول ہندسہ خارج قسمت مذکور کے دائین طرف ایک صفر رکھدو اور نئے مقسوم
کے دائین طرف مقسوم کا ایک اور دوسرا ہندسہ اوتارو اور اوس مقسوم کو مع
اس ہندسہ کے نیا مقسوم مانکر خارج قسمت لے لو اور اسیطرح یہ عمل وہان تک
جاری رکھو جہانتک کہ تمام ہندسے مقسوم کی باقیون کے دائین طرف اوتار لیے جاوین
جسطرح ۶۴۵ کو ۶۵ پر تقسیم کیا تو ۹ خارج قسمت حاصل ہوا
اسے خارج قسمت کے عدد ۸ کے دائین طرف لکھا اور ۶۵ کو ۹ مین ضرب
دیا تو ۵۸۵ ہوے اسکو ۶۴۵ مقسوم مین سے گھٹایا تو ۶۰ باقی رہے اسکے
دائین طرف مقسوم کے آخر ہندسہ ۶ کو اوتار کر رکھا تو ہوے ۶۰۶ اسے نیا مقسوم
مان کر اوسے ۶۵ پر تقسیم کیا تو ۹ خارج قسمت ہوا اسی خارج قسمت کے عدد ۹ کے
دائین طرف رکھا اور ۶۵ کو ۹ مین ضرب دیا تو ہوے ۵۸۵ - اسکو ۶۰۶ مین سے
گھٹایا تو ۲۱ باقی رہے

مقسوم علیہ ۶۵) ۱۲۳۴۵۶ (۱۸۹۹
۶۵
۵۸۴
۵۲۰
۶۴۵
۵۸۵
۶۰۶
۵۸۵
۲۱ باقی

۱۲۳ مین ۶۵ - ایک دفعہ گیا تین کے
نیچے ۵ رکھا اور ۲ کے نیچے ۶ وغیرہ
مین سے گئے پانچ رہے ۸ وایک اور

چھہ سات و بارہ مین سے گئے سات رہے ۵ - اوتارے ۴ و ۴ ۸ ۵ مین ۶۵ - آٹھہ دفعہ گیا و آٹھہ پنجے چالیس کا صفر و ہاتھہ سے لگے ۴ و آٹھہ چھکا ۸ ۴ - اور چار باون و ۴ مین سے صفر گیا رہے ۴ و آٹھہ مین سے دو گئے رہے ۶ - اوتارے ۵ و ۵ ۴ ۶ مین ۶۵ نو دفعہ گیا ۹ پنجے ۴۵ کے ۵ و ہاتھہ لگے ۴ و ۹ چھکا ۵۴ - اور ۴ - اٹھاون اور اسیطرح بموجب طریق مذکور کے عمل کرو ٭

(۶) اور جو تقسیم کرنیکے بعد کچھہ باقی نرہے تو خارج قسمت عدد صحیح ہوگا اور جو باقی رہے تو اوسکو ایک عرضی خط پر لکھکر اوسکے تلے مقسوم علیہ لکھو اور اس عدد کو جسے کسر یعنے ٹوٹا ہوا عدد کہتے ہین خارج قسمت صحیح کے داہین طرف رکھو وہی جواب ہوگا جیطرح آخر مین ۲۱ باقی رہے ہین اوسکو عرضی خط پر لکھا اور اوسکے تلے ۶۵ مقسوم علیہ لکھا اور $\frac{۲۱}{۶۵}$ اس کسر کو ۱۸۹۹ اسکے داہین طرف لکھا —

تو $\frac{۲۱}{۶۵}$ ۱۸۹۹ جواب ہوا ٭

طریق ثبوت جواب

خارج قسمت کے عدد صحیح کو مقسوم علیہ مین ضرب دو اور حاصل ضرب مین باقی کو جو بعد عمل قسمت کے بچ رہے جوڑنے سے حاصل جمع مقسوم کے برابر ہو تو جواب صحیح جانو جیطرح مثال مذکورۃ الصدر مین ۱۸۹۹ خارج قسمت کے عدد صحیح کو ۶۵ مقسوم علیہ مین ضرب دیا تو ہوے ۱۲۳۴۳۵ - اسمین باقی ۲۱ کو جوڑا تو ہوے ۱۲۳۴۵۶ یہی مقسوم تھا اسلیے $\frac{۲۱}{۶۵}$ ۱۸۹۹ خارج قسمت درست ہے -

اختصار قاعدہ

مقسوم علیہ کے داہنی طرف جتنے صفر ہون انکو علحدہ کرو اور اوتنے ہی داہین ہندسے مقسوم کے لیکر علحدہ کرو پھر مقسوم کے باقی ہندسونکو مقسوم علیہ کے باقی ہندسون پر تقسیم کرو جو خارج قسمت ہو وہی جواب کا عدد صحیح ہوگا —

جسطرح　　مقسوم　　مقسوم علیہ

خارج قسمت ۴۳۷۸ (۳۱۰۸۶۹ ۶۷ (۷۱۰۰

۲۸۴
۲۶۸
۲۱۳
۵۵۶
۴۹۷
۵۹۹
۵۶۸
۳۱ باقی

۳۱۰ مین ۷۱ چار دفعہ گیا – چار ایک چار سات چوک اٹھائیس دس مین سے ۸ گئے ۲ رہے ایک اور آٹھ تو گیارہ مین سے گئے نو رہے دو اوتار سکے ۸ –
۲۶۸ مین ۷۱ تین دفعہ گیا تین ایک تین و سات تیے اکیس – ۸ مین سے گئے ۱ رہے ۵ – اسیطرح عمل تقسیم کا جاری رکھو – اور اگر بعد قسمت کرنے کے باقی رہے تو اوسکے داہنی طرف مقسوم کے او سے ہندسے جو علیحدہ کیے ہون لکھکر اوس کل باقی کو خارج قسمت کے عدد صحیح کے داہنی طرف لکھو اور اوسکے تلے مقسوم علیہ کو رکھو یہ خارج قسمت کی کسر ہوگی جسطرح مثال مرقومۃ الصدر مین قسمت کرنیکے بعد ۳۱ بچ رہے ہین اسکے داہنی طرف ۶۷ مقسوم کے علیحدہ کیے ہوے ہندسونکو رکھا تو ۳۱۶۷ ہوے اسکے تلے ایک عرضی خط کھینچکر مقسوم علیہ ۷۱۰۰ کو لکھا تو $\frac{۳۱۶۷}{۷۱۰۰}$ ہوا اسے ۴۳۷۸ خارج قسمت کے عدد صحیح کے داہنی طرف لکھا تو $\frac{۳۱۶۷}{۷۱۰۰}$ ۴۳۷۸ جواب ہوا –

قسمت مختصر

بموجب قاعدہ طولانی کے خارج قسمت کے عدد نکالو اور جب اونکو مقسوم علیہ مین ضرب دو تو حاصل ضرب کے ہر ایک ہندسہ کو مقسوم کے ہندسہ مین گھٹا کر فقط باقی ہندسونکو لکھو اور یہ خیال رکھو کہ خارج قسمت کے ایک ہندسہ کو مقسوم علیہ کے ایک ہندسہ مین ضرب دینے سے جو حاصل ضرب مین دو ہندسہ ہون تو اکائی کے

ہندسہ کو مقسوم کی اکائی کے ہندسہ مین سے گھٹاؤ اور دہائی کے ہندسہ کو یاد رکھو اور خارج قسمت کے ہندسۂ مذکور کو مقسوم علیہ کے دوسرے ہندسہ مین ضرب دینے سے جو حاصل ضرب ہو اوسکے اول ہندسہ مین یاد رکھی ہوئی دہائی مذکور کو جوڑدو اور حاصل جمع کے اول ہندسہ کو اوپر کے مقسوم کے ہندسہ مین سے گھٹادو اور دہائی کے ہندسونکو یاد رکھو اسیطرح مقسوم علیہ مین جتنے ہندسہ ہون عمل کرو۔

مقسوم علیہ

۸۳۳) ۳۱۰۴۶۷۵۸۴۶ (۳۷۲۷۱۰۱ $\frac{۷۱۳}{۸۳۳}$

۶۰۵۶

۴۲۵۷

۵۹۱۵

۸۴۸

۱۵۴۶

۷۱۳

۳۱۰۴ مین ۸۳۳ تین دفعہ گیا تین تیے نو چودہ مین سے گئے ۹ رہے پانچ تین تیے نو اور ایک دس صفر مین سے گیا صفر رہا صفر۔ تین اٹھے چوبیس اور ایک پچیس وگیارہ مین سے گئے پانچ رہے ۶ و ایک دو وتین وتین سے گئے تین رہا صفر واوتارے چھ و ۶۰۵۶ مین ۸۳۳-۷ دفعہ گیا سات تیے اکیس ۔ چھ مین سے گیا ایک رہے پانچ اور سات تیے اکیس اور دو تیئس و پانچ مین سے گئے تین رہے دو۔ وسات اٹھے چھپن اور دو اٹھاون وس مین سے گئے آٹھ رہے دو ایک اور پانچ چھ چھ مین سے گئے چھ رہا صفر اسیطرح عمل قسمت جاری رکھو

سوالات قسمت

(۱) ۵۷۰۱۹۶۳۸۲ کو ۱۲ پر تقسیم کرو۔ جواب ۴۷۵۱۶۳۶۵ $\frac{۲}{۱۲}$

(۲) ۳۲۱۱۴۷۳۶۸ کو ۲۷ پر تقسیم کرو۔ جواب ۱۱۸۹۴۳۴۶ $\frac{۲۶}{۲۷}$

(۳) ۱۳۷۸۹۶۲۵۴ کو ۹۷ پر تقسیم کرو۔ جواب ۱۴۲۱۶۱۰ $\frac{۸۴}{۹۷}$

(۴) ۱۴۰۶۳۷۳۰۱ کو ۱۰۸ پر تقسیم کرو۔ جواب ۱۳۰۲۱۹۷ $\frac{۲۵}{۱۰۸}$

(۵) ۲۹۳۸۳۹۴۵۵۹۳ کو ۸۴۰۵ پر تقسیم کرو۔ جواب ۳۴۹۶۰۰۷ $\frac{۶۰۵۸}{۸۴۰۵}$

(۶) ۴۶۳۷۰۶۴۴۸۳ کو ۵۷۶۰۶ پر تقسیم کرو۔ جواب ۸۰۴۹۶ $\frac{۱۱۷۰۶}{۵۷۶۰۶}$

سوالات قسمت مختصر

(۷) ۷۳۸۰۹۶۴ کو ۲۳۰۰۰ پر تقسیم کرو۔ جواب ۳۲۰ $\frac{۲۰۹۶۴}{۲۳۰۰۰}$

(۸) ۴۷۲۹۶۴۷۸ کو ۸۳ پر تقسیم کرو۔ جواب ۵۶۹۸۳۷ $\frac{۷}{۸۳}$

(۹) ۵۶۳ سپاہیوں کی تنخواہ ۲۲۵۲ روپیہ ہیں تو ایک سپاہی کی کیا تنخواہ ہوئی۔
جواب ۴ روپیہ

(۱۰) ۱۵ گھڑی جس کی چار روپیہ پانچ ٹکے کو مول لیں اور سب گھڑیاں ہیں برابر جس تھا تو بتاؤ ایک گھڑی کتنے کو مول لی ہوگی اور روپیہ کا بھاؤ فی روپیہ ۴۰ ٹکے ہیں
جواب ۱۱ ٹکے

(۱۱) ایک چوکیدار کے علاقہ میں ۳۶۵ گھر تھے اور ان پر برابر چوکیداری لگی تھی جب مہینے کے آخر کو چوکیدار نے اوگاہی کی تو ۲۲۸ روپیہ اور ۵ ٹکے جمع ہوئے اور ان دنوں میں ایک روپیہ کے ۴۰ ٹکے بکتے تھے تو بتاؤ گھر پیچھے کتنی چوکیداری لگی تھی۔
جواب ۲۵ ٹکے

(۱۲) برابر مول کے ۴ تھان ۲۲ روپیہ ۸ آنہ کو خریدے اور ہر ایک تھان ۱۰ گز کا ہے تو بتاؤ ایک گز کے کیا دام ہوئے۔
جواب ۹ آنہ

(۱۳) برابر قیمت کے ۱۲۸ دوپٹے ۶۴ روپیہ کو خریدے اور سب دوپٹوں کو فی دوپٹہ ایک آنہ نفع لیکر بیچ دیے تو بتاؤ کہ اصل قیمت ہر ایک دوپٹہ کی کیا تھی اور سب کتنا نفع ہوا۔ جواب اصل قیمت فی دوپٹہ ۸ آنہ
کل نفع ۸ روپیہ

(۱۴) ایک شخص نوکر تھا اسکو بارہ مہینے میں ۱۴۴ روپیہ ملے اور پھر اسکو دوسرے سال کے بارہ مہینے میں ۱۸۰ روپیہ ملے تو بتاؤ اس شخص کو دوسرے سال پہلے سال کی نسبت کتنے روپیہ کا زیادہ مہینا ہوا۔ جواب تین روپیہ زیادہ۔

سوالات نمبر ۶

(۱)	تقسیم کرو بذریعۂ قاعدہ تقسیم بسیط	(۱)	۴۷۹۶۵۳۹ کو ۲ سے
		(۲)	۵۸۷۴۳۶۷۸ کو ۳ سے
		(۳)	۲۹۶۰۵۶۷ کو ۴ سے
		(۴)	۲۵۸۹۶۷۶ کو ۵ سے
		(۵)	۶۸۴۵۸۹۶۵ کو ۶ سے
		(۶)	۵۸۹۶۹۸۵۸ کو ۷ سے
		(۷)	۶۳۸۷۴۹۶۹ کو ۸ سے
		(۸)	۶۹۴۷۸۹۴۹ کو ۹ سے
		(۹)	۴۸۶۷۹۴۸۶۹ کو ۱۰ سے
(۲)	تقسیم کرو	(۱)	۶۵۴۸۹۳۷۶۹ کو ۱۱ سے
		(۲)	۴۵۹۶۷۸۵۴۳ کو ۱۲ سے
		(۳)	۳۹۴۷۸۵۹۶۷ کو ۱۲ سے
		(۴)	۶۷۵۴۸۹۳۸۷ کو ۱۳ سے
		(۵)	۵۸۷۶۹۴۵۴۹ کو ۱۴ سے
		(۶)	۶۴۶۷۸۵۹۴۷ کو ۱۵ سے
		(۷)	۸۵۶۷۸۹۴۷۶ کو ۱۶ سے
		(۸)	۴۷۸۹۴۵۹۳۹ کو ۱۷ سے
		(۹)	۴۸۰۵۰۴۶۷۳ کو ۱۸ سے
(۳)	تقسیم کرو بذریعۂ قاعدۂ تقسیم اجزائے ضربی	(۱)	۵۴۸۶۷۵۳ کو ۱۸ سے
		(۲)	۲۹۶۷۵۰۹ کو ۲۱ سے
		(۳)	۶۲۰۹۵۴۸ کو ۲۲ سے
		(۴)	۲۹۸۷۶۵۹ کو ۲۴ سے

		(۵)	۸۶۵۹۴۶۷ کو ۲۵ سے
		(۶)	۲۹۸۶۵۸۷۸ کو ۲۶ سے
		(۷)	۴۰۰۸۹۶۳۷ کو ۲۷ سے
		(۸)	۶۵۸۷۶۵۴۹ کو ۲۸ سے
		(۹)	۲۰۱۹۷۹۴۵ کو ۳۰ سے
(۴)	تقسیم کرو بذریعہ قاعدہ تقسیم اجزای ضربی	(۱)	۱۹۲۰۰۶۵۶۷ کو ۳۲ سے
		(۲)	۴۶۹۵۴۸۳۸ کو ۳۳ سے
		(۳)	۶۷۹۴۱۶۵۹ کو ۳۵ سے
		(۴)	۸۲۱۶۰۰۵۴ کو ۳۶ سے
		(۵)	۲۹۴۵۸۰۹۴ کو ۴۰ سے
		(۶)	۶۲۱۰۵۹۳۵ کو ۴۲ سے
		(۷)	۲۹۴۸۴۸۶۱ کو ۴۵ سے
		(۸)	۷۶۷۴۹۳۸۷ کو ۴۸ سے
		(۹)	۸۴۹۳۹۶۵۸ کو ۴۹ سے
(۵)	تقسیم کرو	(۱)	۴۶۳۸۵۴۷۲ کو ۵۴ سے
		(۲)	۹۳۹۶۷۸۴۹ کو ۵۵ سے
		(۳)	۶۳۰۴۳۵۶۹۴ کو ۵۶ سے
		(۴)	۹۴۸۴۷۹۶۷۸ کو ۶۳ سے
		(۵)	۵۹۳۶۸۵۹۲۷ کو ۶۴ سے
		(۶)	۴۷۸۹۴۹۳۸۶ کو ۶۶ سے
		(۷)	۵۸۷۵۹۳۸۶۴ کو ۷۰ سے
		(۸)	۴۰۹۰۸۷۳۹۶ کو ۷۲ سے
		(۹)	۳۸۵۶۷۸۵۴۷ کو ۷۵ سے

(۶)	تقسیم کرو	(۱)	۶۹۹۰۴۸۳۹۴۷۳ کو ۷۷ سے
		(۲)	۵۴۸۰۲۷۶۵۹ کو ۸۱ سے
		(۳)	۷۸۵۴۹۳۷۸۷ کو ۸۳۴ سے
		(۴)	۶۳۹۵۸۷۶۵۸ کو ۸۸ سے
		(۵)	۲۰۰۹۶۵۴۰۷ کو ۹۶ سے
		(۶)	۵۹۰۳۰۲۰۰۸۴ کو ۹۹ سے
		(۷)	۴۵۳۸۹۶۷۸۵ کو ۱۰۵ سے
		(۸)	۶۸۰۰۵۸۰۹۹ کو ۱۱۰ سے
		(۹)	۵۹۰۰۶۷۸۵۴ کو ۱۳۲ سے
(۷)	تقسیم کرو بذریعہ قاعدہ تقسیم طولانی	(۱)	۶۵۳۷۹۷۷۹ کو ۱۵ سے
		(۲)	۴۱۲۶۷۹۲۰۱۶ کو ۱۹ سے
		(۳)	۴۱۴۰۹۴۰۵۹۴ کو ۲۳ سے
		(۴)	۵۶۷۸۹۴۳۸۶۷ کو ۲۹ سے
		(۵)	۶۱۴۲۶۶۲۰۶۶ کو ۳۱ سے
		(۶)	۲۰۸۴۰۱۵۲۳ کو ۳۷ سے
		(۷)	۳۲۴۶۶۲۶۶۵۰ کو ۴۱ سے
		(۸)	۸۲۹۵۶۰۶۳۸۱ کو ۴۳ سے
		(۹)	۵۷۹۳۸۶۷۴۹۶ کو ۴۶ سے
(۸)	تقسیم کرو	(۱)	۳۱۶۷۱۳۹۵۴۹ کو ۴۷ سے
		(۲)	۴۳۲۲۰۵۵۲۶ کو ۵۷ سے
		(۳)	۴۰۰۸۳۷۳۶۷۵ کو ۶۷ سے
		(۴)	۸۵۶۷۸۳۸۶۹۴ کو ۷۱ سے
		(۵)	۸۳۷۵۲۳۴۶۷۵ کو ۷۱۳ سے

		(۶)	۸۳۶۷۵۴۸۶۹ کو ۸۵ سے
		(۷)	۳۹۴۵۶۴۲۸۱ کو ۸۷ سے
		(۸)	۸۳۶۷۸۴۹۶۷۵ کو ۹۱ سے
		(۹)	۱۲۳۵۶۷۸۳۹ کو ۹۳ سے
(۹)	تقسیم کرو	(۱)	۷۳۶۳۶۴۱۰۰۵۶ کو ۹۷ سے
		(۲)	۵۴۳۶۷۲۴۸۵۴ کو ۱۴۳ سے
		(۳)	۸۴۲۶۹۱۱۰۷۸۶ کو ۱۵۷ سے
		(۴)	۶۲۱۷۹۲۷۹۹۸ کو ۱۶۹ سے
		(۵)	۱۳۰۳۵۰۱۸۵۹۸ کو ۱۷۳ سے
		(۶)	۶۴۰۰۵۶۱۲۹۸ کو ۱۸۵ سے
		(۷)	۹۷۶۰۱۴۳۶۷۹ کو ۱۹۷ سے
		(۸)	۴۷۸۳۵۴۶۷۵۴ کو ۲۱۹ سے
		(۹)	۴۵۹۶۷۸۳۴۱۴ کو ۲۲۳ سے
(۱۰)	تقسیم کرو	(۱)	۶۹۴۳۸۵۴۷۶۳ کو ۲۵۱ سے
		(۲)	۵۶۷۸۴۳۸۲۹۶ کو ۲۶۷ سے
		(۳)	۱۸۷۶۴۱۹۴۴۴۳ کو ۲۸۵ سے
		(۴)	۱۱۱۶۱۸۳۹۹۸ کو ۲۹۳ سے
		(۵)	۱۱۹۹۴۰۹۶۹۶۹ کو ۳۴۵ سے
		(۶)	۲۱۸۸۷۳۰۲۸۴۹ کو ۳۶۷ سے
		(۷)	۶۹۵۴۸۶۷۸۵۴ کو ۴۰۷ سے
		(۸)	۱۳۲۴۹۲۲۸۹۹ کو ۴۵۹ سے
		(۹)	۳۸۶۵۷۴۳۸۵۶ کو ۴۹۹ سے
(۱۱)	تقسیم کرو	(۱)	۴۶۳۱۵۱۶۶۳ کو ۵۳۷ سے

(۱۴) تقسیم کرو	(۲)	۱۳۶۴۵۴۳۸۴۲ کو ۵۶۲ سے
	(۳)	۵۸۳۴۶۶۵۴۲۱ کو ۵۹۷ سے
	(۴)	۸۹۳۷۴۶۷۳۸۲ کو ۵۶۱ سے
	(۵)	۷۳۱۱۰۳۶۸۳ کو ۷۹۴ سے
	(۶)	۸۰۳۴۵۶۷۸۴۳ کو ۸۱۳ سے
	(۷)	۵۷۱۸۲۴۷۵۳۳۴۴ کو ۸۳۹ سے
	(۸)	۵۶۷۸۳۹۴۵۶۷۸۹ کو ۱۳۲۴ سے
	(۹)	۸۵۷۸۹۳۶۵۴۲۳ کو ۱۰۴۳ سے
	(۱)	۱۶۹۲۱۱۸۰۵۹۸۰۰ کو ۲۳۴۷۳ سے
	(۲)	۹۷۵۴۳۸۴۵۶۲۳ کو ۲۸۹۳ سے
	(۳)	۳۷۹۳۸۴۵۶۵۳۲ کو ۲۹۵۰۶ سے
	(۴)	۳۰۰۲۴۸۵۶۷۸۸ کو ۳۲۵۱ سے
	(۵)	۵۹۴۳۸۶۴۲۳۴۰ کو ۳۹۶۷ سے
	(۶)	۱۹۲۰۷۱۸۶۴۱ کو ۲۰۹۱ سے
	(۷)	۳۰۷۴۶۲۸۱۱ کو ۴۹۶۷ سے
	(۸)	۱۷۸۶۲۳۰۴۷ کو ۸۱۲۶ سے
	(۹)	۱۰۲۵۳۱۴۰۷ کو ۶۹۰۲۷ سے

سوالات مشق تقسیم لمبی

نمبر ۱۳

(۱) ایک بازار مین ۷۷۵۶۳۵ آم آسئے اگر وہ سب بحساب فی کس چھ چھ آم تقسیم کیے جاوین تو کتنے آدمیون کو تقسیم ہونگے ۔

(۲) ایک شہر مین ۵۹۴۳۴۵ آدمی ہین اور بحساب اوسط ہر ایک گھر مین پانچ آدمی رہتے ہین تو بتاؤ کہ اوس شہر مین کتنے گھر ہین ۔

(۳) کرہ زمین کا محیط ۲۴۸۵۶ میل ہے اگر فی گھنٹہ ۱۲ میل طے کیے جاوین تو کتنے گھنٹے کرہ مذکور کے گرد جانے مین صرف ہونگے —

(۴) ایک مہاجن نے اپنی وفات پر ۸۵۴۳۷۶ روپیہ چھوڑے جنمین اوسکی بیوہ کو کل کا ایک ثلث ملتا ہے اور باقی اوسکے دو بیٹون اور تین بیٹیون مین برابر برابر تقسیم کیا جاویگا تو بیوہ اور ہر ایک بھائی و بہن کا حصہ کیا ہے —

(۵) ۳۹۰۰۴۷ کے ساتوین حصہ اور ۸۹۴۳۳ کے گیارھوین حصہ مین کیا فرق ہے

(۶) ۳۹۴۵۶۰ کا پانچوان حصہ دس لاکھ کے آٹھوین حصہ پر جمع کرو —

(۷) ایک ہزار کے چوتھے حصہ کا تیرہ ۱۳ گنا کسقدر ہوا —

(۸) دو عددون مین سے چھوٹا سات ہے اور اونکا فرق ۱۳۱۵ ہے تو بتاؤ کہ اونکے حاصل ضرب کا نصف کسقدر ہے —

(۹) ۹۰۷۰۰۸ مین سے بارہ کو کتنے مرتبہ منہا کر سکتے ہو —

(۱۰) ۲۱۸۵۸۱ کو سواے گیارہ کے کونسا عدد پورا تقسیم کر سکتا ہے —

(۱۱) اگر مقسوم ۸۴ ہو اور خارج قسمت ۹ اور باقی ۳ تو مقسوم علیہ کیا ہوگا اور اگر مقسوم علیہ گیارہ ہووے اور باقی ۷ — اور خارج قسمت ۱۳۶ تو مقسوم کیا ہوگا

(۱۲) ایک مدرسہ مین ۵۷ طلبہ ہین اونمین بہ نسبت لڑکیون کے لڑکے زیادہ ہین تو لڑکیون کی تعداد بتاؤ —

(۱۳) ایک ڈالی مین ۲۸۲ نارنگی اور امرود ہین امرود نارنگیون سے ۲۳۰ زیادہ ہین تو بتاؤ کسقدر نارنگیان ہین —

(۱۴) ایک شخص نے گیارہ بیل بحساب [illegible] فی راس خرید کیے اور پھر اونکو بیچکر [illegible] نفع اوٹھایا تو بتاؤ کہ فی راس کیا قیمت لی —

(۱۵) ۱۸۴ لیچی بھائی بہن کے درمیان مین اسطرح تقسیم کرو کہ بھائی کا حصہ بہن کے حصہ سے سات گنا ہو —

سوالات مشق تقسیم طولانی و تقسیم بذریعہ اجزای ضربی

(۱) ۱۸۵۹۴۷۸ روپیہ کو (۳۵۴) آدمیون پر تقسیم کرو تو ہرایک آدمی کا کیا حصہ ہوگا —

(۲) اگر ۶۰ لاکھہ آدمی ہندوستان مین ہر سال مرتے ہین تو بتاؤ بحساب اوسط فی یوم کتنے آدمی مرتے ہین —

(۳) ۳۷۶۲۲۱۹۲ من قہوہ ۲۹ جہازون مین لادا گیا تو بحساب اوسط فی جہاز کیا لاد ہوئی —

(۴) فرض کرو کہ کلکتہ سے لندن کا فاصلہ براس خوش امید کے گرد ہوکر ۱۴۲۶۸۸ میل ہے اگر ۹۱ دنمین کسی جہاز کو یہہ سفر طے کرنا منظور ہو تو کتنے میل ہر روز اوسکو طے کرنے چاہیین —

(۵) ہندوستان کا رقبہ تخمیناً ۱۴۲۶۵۰۰ مربع میل ہے اور جزیرہ لنکا مین ۴۶۳۴۲ مربع میل ہین تو بتاؤ کہ ہندوستان جزیرہ لنکا سے کے گنا بڑا ہے —

(۶) ہندوستان کی آبادی تخمیناً ۲۴۱۰۰۰۰۰۰ ہے اور جزیرہ لنکا کی آبادی تخمیناً ۷۸۲۵۰۴۲ ہے تو بتاؤ کہ ہندوستان کی آبادی لنکا کی آبادی سے کے گنے زیادہ ہے —

(۷) ضلع بردوان مین ۳۵۸۸ مربع میل ہین اور ۲۰۳۱۵۰۸ آدمی ہین تو بتاؤ کہ فی مربع میل کیا آبادی ہے —

(۸) تانجور مین ۳۹۰۰ مربع میل ہین اور ۱۹۷۵۰۴۲ — آدمی ہین تو بتاؤ کہ فی مربع میل کیا آبادی ہوئی —

(۹) محیط کرہ زمین ۲۴۸۵۶ میل ہے تو بتاؤ کہ کتنے دنومین ریل گاڑی اوسکو طے کریگی اگر ۴۰ میل فی گھنٹہ چلی جاوے —

(۱۰) اگر ۴۵۰ تھیلیان جسمین سے ہرایک مین ۵۹۵ روپیہ ہین ۶ پلٹنو نمین تقسیم کیجاوین تو بتاؤ کہ کتنے روپیہ ہرایک شخص کو ملینگے جبکہ تعداد جوانونکی فی پلٹن ۹۰۰ ہی —

(۱۱) کونسے عدد کو ۷۹ سے ضرب کرین کہ حاصل ضرب ۲۵۷۰ - اور ۵۵۳ کی حاصل ضرب کے برابر ہو۔

(۱۲) ۹ درجن موزون کی جوڑی کے عوض کے جوڑی دستانہ دینے ہونگے اگر موزہ کی قیمت فی جوڑہ ۵۵ پیسہ ہون اور دستانونکی قیمت بحساب فی جوڑہ ۳۳ پیسہ ہون ت

(۱۳) کونسا عدد ۳۰۹۰۴۰۵۱ پر زیادہ کیا جاوے تاکہ حاصل جمع ۲۸۸ سے پورا تقسیم ہو سکے۔

(۱۴) ۸ بچھڑون کی قیمت ۲۸۸ روپیہ ہے اور ۱۵ بیلونکی ۹۴۵ روپیہ ہے تو آٹھ سو چالیس (۸۴۰) ایسے بچھڑونکے عوض کتنے ایسے بیل لیے جاوین۔

(۱۵) ۲۳۶۹۷۴۴ سے کس عدد کا ۲۸ گنا کم کیا جاوے جو باقی ۲۰ بچین۔

(۱۶) ۳۰ آدمی ایک دیوار کو ۱۲ دنمین بناتے ہین تو ۱۸ دنمین کتنے آدمی اوسے بناوینگے۔

(۱۷) ۱۳۵۱ اشرفیٹ ۱۳ مردون اور ۱۷ عورتون اور ۳۰ لڑکونکو تقسیم کرو اسطور پر کہ ہر عورت کا حصہ ہر لڑکے کے حصہ سے چوگنا ہو اور ہر مرد کا حصہ ایک عورت اور ایک لڑکے کے حصہ کے برابر ہو۔

(۱۸) ایک تالاب ایک نل سے ۳۶ منٹ مین خالی ہوتا ہے اور دوسرے نل سے جو فی منٹ ۳۶ گھڑی پانی پہونچا سکتا ہے ۲۲ منٹ مین بھر سکتا ہے اگر اوسی تالاب مین ۱۷ گھڑی پانی کے موجود ہون اور دونون نل کھولدیے جاوین تو کتنے عرصہ مین وہ تالاب بھر جاویگا۔

(۱۹) ایک تاجر نے ۲۹ بیل ۳۷۷ روپیہ کو خرید کیے اور اونکو ۳ مہینے تک اپنے مکان پر رکھا اور اونکا صرف خوراک وغیرہ کا فی راس ایک روپیہ ماہواری کے حساب سے تیسرے مہینے تک اوٹھا اور پھر اونکو ۵۳۳ کو فروخت کیا تو بتاؤ فی راس کیا نفع ہوا۔

(۲۰) دو عددونکے حاصل ضرب پر اگر ۳۵۵ زیادہ کیے جاوین تو حاصل جمع ۸۷۴۰۳ ہوتا ہے اور اون مذکورین مین سے ایک عدد ۲۱۶ ہے تو دوسرا عدد دریافت کرو

تیسری فصل

ناپ و تول اور اونکے قاعدونکے بیان مین

سکہ ہندوستانی

۱۲ پائی	=	ایک آنہ کے
۱۶ آنہ	=	ایک روپیہ کے
۱۶ روپیہ	=	ایک اشرفی کے

طول ہندوستانی

۸ جو	=	ایک انگل کے
۳ انگل	=	ایک گرہ کے
۴ گرہ	=	ایک بالشت کے
۲ بالشت	=	ایک ہاتھ کے
۲ ہاتھ	=	ایک گز کے

اوزان ہندوستانی

۸ چاول	=	ایک رتی
۸ رتی	=	ایک ماشہ کے
۱۲ ماشہ	=	ایک تولہ کے
۵ روپیہ	=	ایک چھٹانک کے
۱۶ چھٹانک	=	ایک سیر کے
۵ سیر	=	ایک پنسیری کے
۸ پنسیری	=	ایک من کے
۳ من	=	ایک پلہ کے

طول انگریزی

۳ کھڑے جو	=	ایک انچھ
۱۲ انچھ	=	ایک فٹ کے
۳ فٹ	=	ایک گز کے
۵½ ساڑھے پانچ گز	=	ایک پول کے
۴۰ پول	=	ایک فرلانگ
۸ فرلانگ یا ۱۷۶۰ گز	=	ایک میل

طول جو پیمایش زمین میں مستعمل ہے

۳۳ انچھ	=	ایک ہندوستانی گز کے
۳ گز	=	ایک گٹھہ کے
۲۰ گٹھہ	=	ایک جریب کے

مساحت مربع

۱۴۴ انچھ مربع	=	ایک فٹ مربع کے
۹ فٹ مربع	=	ایک گز مربع کے
۳۰¼ گز مربع	=	ایک پول کے
۴۰ پول مربع	=	ایک روڈ کے

اوقات

۶۰ ثانیہ یا سکنڈ	=	ایک دقیقہ یا منٹ کے
۶۰ دقیقہ یا منٹ	=	ایک گھنٹہ
۲۴ گھنٹہ	=	ایک دن رات کے
۳۰ دن رات	=	ایک مہینے کے
۱۲ مہینہ	=	ایک سال کے
۳۶۵ دن	=	ایک شمسی سال

۴ روڈ مربع = ایک ایکڑ کے

واضح ہو کہ ایک انچھ لنبا اور ایک انچھ چوڑا مربع انچھ کہلاتا ہے

مساحت مکعب

۱۷۲۸ انچھ مکعب	=	ایک فیٹ مکعب کے
۲۷ فیٹ مکعب	=	ایک گز مکعب کے

واضح ہو کہ ایک انچھ لنبا ایک انچھ چوڑا اور ایک انچھ اونچے سے جو جسم بنتا ہے اوسکو ایک انچھ مکعب کہتے ہین۔

اندازہ رقبہ ارضی

۲۰ انسوانسی	=	ایک کچوانسی کے
۲۰ کچوانسی	=	ایک بسوانسی کے
۲۰ بسوانسی	=	ایک بسوہ کے
۲۰ بسوہ	=	ایک بگھے کے
۳۲ بسوہ	=	ایک ایکڑ کے

واضح ہو کہ ایک گٹھہ طول اور ایک گٹھہ عرض سے جو سطح گھرتی ہے اوسکا نام بسوانسی ہے۔

ایک کے چوتھے حصے کو پاو کہتے ہین دو پاو کا آدھا اور تین پاو کا پون اور چار پاو کا پورا عدد ہوتا ہے مثلاً ایک روپے کے چوتھے حصہ یا پاو کو چوانی کہتے ہین اور دو پاو کو اٹھنی اور تین پاو کو بارہ آنی کہتے ہین اور چار پاو یا چار چوانی کو ایک روپیہ بولتے ہین۔

سوال ۳۶۵ چوانی کے کتنے روپیہ ہوے

۴)۳۶۵(
۹۱ — ۱

جواب ۴ آنہ — ۹۱ روپیہ

ایک سیر کی چوتھائی کو پاو کہتے اور دو پاو کو آدھ سیر اور تین چوتھائی حصونکو

تین پاو کہتے ہیں اور چار پاو کو ایک سیر بولتے ہیں —

سوال ۹۳۶ پاو کے کتنے سیر ہونگے   ۴)۹۳۶ / ۲۳۴

جواب ۲۳۴ سیر

ایک پیسہ میں آٹھ دمڑی ہوتی ہیں — دو دمڑی کی ایک چھدام دو چھدام کا ایک دھیلا دو دھیلوں کا ایک پیسہ اور دو پیسوں کا ایک ٹکا ہوتا ہے ایک روپیہ کے سولہ آنے ہوتے ہیں اور ایک آنہ کے چوتھے حصہ کا پاو آنہ ہوتا ہے پاو آنہ کی ۳ پائی یعنی ایک آنہ میں بارہ پائی ہوتی ہیں —

سوال ۲۳ پیسہ کی کتنی دمڑیاں ہونگی   ۲۳ × ۸ =

جواب ۱۸۴ دمڑیاں

سوال ۲۵ روپیہ کے کتنے آنے ہوتے ہیں —   ۲۵ × ۱۶ =

جواب ۴۰۰ آنے

سوال ۳۵۶ پائیوں کے کتنے آنے اور روپیہ ہونگے

۱۲)۳۵۶ پائی
۱۶)۲۹ — ۸
۱ روپیہ — ۱۳ — ۸

جواب ۱ روپیہ ۱۳ آنہ ۸ پائی

اس سوال میں اول ۳۵۶ کو ۱۲ پر تقسیم کیا تو ۲۹ آنے اور ۸ پائی ہوئی پھر ۲۹ آنہ کو ۱۶ پر تقسیم کیا تو ایک روپیہ اور ۱۳ آنے ہوئے اس لیے ۳۵۶ پائیوں کے ایک روپیہ ۱۳ آنہ ۸ پائی ہوئیں —

دمڑی وغیرہ سے ٹکے تک لکھنے کا طریق

پڑھنے کا طریق	نام	صورت
دمڑی کے تین دام	دمڑی	۳
چھدام کے چھ دام	چھدام	۶
تین دمڑی کے نو دام	تین دمڑی	۹

پڑھنے کا طریق	نام	صورت
دھیلا ساڑھے بارہ دام	دھیلا	۱۲٫
پانچ دمڑی کے پندرہ دام	پانچ دمڑی	۱۵
پون پیسے کے اونیس دام	پون پیسا	۱۹
سات دمڑی کے بائیس دام	سات دمڑی	۲۲
پیسے کے پچیس دام	پیسا	۲۵
دمڑی پیسے کے اٹھائیس دام	دمڑی پیسا	۲۸
سوا پیسے کے اکتیس دام	سوا پیسا	۳۱
تین دمڑی پیسے کے چونتیس دام	تین دمڑی پیسا	۳۴
ڈیڑھ پیسے کے ساڑھے سینتیس دام	ڈیڑھ پیسا	۳۷٫
پانچ دمڑی پیسے کے چالیس دام	پانچ دمڑی پیسا	۴۰
پونے دو پیسے کے چوالیس دام	پونے دو پیسے	۴۴
دمڑی کم ٹکے کے سینتالیس دام	دمڑی کم ٹکا	۴۷
~	ٹکا	~

یہ (~) ٹکے کا نشان ہے جتنے ٹکے لکھنے ہوں اوتنے کی رقم لکھکر اوسکے ساتھ ٹکے کا نشان لگادیوے مثلاً ۲~ ۳~ ۴~ وغیرہ

دو ٹنگہ تین ٹنگہ چار ٹنگہ

یہ (/) آنے کا نشان ہے جتنے آنے لکھنے ہوں اوتنے کا ہندسہ لکھکر اوسکے ساتھ آنے کا نشان لکھدیوے جیسے پاؤ آنہ آدھہ آنہ پون آنہ ایک آنہ

دو آنہ تین آنہ چار آنہ علی ہذا القیاس پندرہ آنہ تک ہندسے سے لکھتے ہیں اور سولہ آنہ کا ایک روپیہ ہوتا ہے —

سوال تیرہ آنہ ساڑھے سات پائی لکھو　　　جواب [illegible] پائی

سوال پونے چودہ آنہ لکھو　　　جواب [illegible]

اعداد لکھنے کے دو طریق ہین ایک ہندسہ سے دوسرے رقم سے لکھے جاتے ہین روپیہ و من اور بیگہہ رقم سے لکھے جاتے ہین اور تعداد آدمی و جانور وغیرہ کی ہندسون سے۔

رقم مین جو ایک کو [illegible] اسطرح سے لکھتے ہین اوسکی صورت لفظ عدد سے نکلی ہے اور عدد [illegible] کی صورت لفظ عددان سے بنی ہے اور لفظ عدد کا تثنیہ عددات سے ہے لفظ ثلث سے [illegible] بنا ہے اور لفظ اربعہ سے [illegible] اور خمس سے [illegible] وعلی ہذا القیاس

ہندسہ	رقم	ہندسہ	رقم	ہندسہ	رقم	ہندسہ	رقم	ہندسہ	رقم
۱	[illegible]	۱۴	[illegible]	۲۷	[illegible]	۴۰	[illegible]	۵۳	[illegible]
۲	[illegible]	۱۵	[illegible]	۲۸	[illegible]	۴۱	[illegible]	۵۴	[illegible]
۳	[illegible]	۱۶	[illegible]	۲۹	[illegible]	۴۲	[illegible]	۵۵	[illegible]
۴	[illegible]	۱۷	[illegible]	۳۰	[illegible]	۴۳	[illegible]	۵۶	[illegible]
۵	[illegible]	۱۸	[illegible]	۳۱	[illegible]	۴۴	[illegible]	۵۷	[illegible]
۶	[illegible]	۱۹	[illegible]	۳۲	[illegible]	۴۵	[illegible]	۵۸	[illegible]
۷	[illegible]	۲۰	[illegible]	۳۳	[illegible]	۴۶	[illegible]	۵۹	[illegible]
۸	[illegible]	۲۱	[illegible]	۳۴	[illegible]	۴۷	[illegible]	۶۰	[illegible]
۹	[illegible]	۲۲	[illegible]	۳۵	[illegible]	۴۸	[illegible]	۶۱	[illegible]
۱۰	[illegible]	۲۳	[illegible]	۳۶	[illegible]	۴۹	[illegible]	۶۲	[illegible]
۱۱	[illegible]	۲۴	[illegible]	۳۷	[illegible]	۵۰	[illegible]	۶۳	[illegible]
۱۲	[illegible]	۲۵	[illegible]	۳۸	[illegible]	۵۱	[illegible]	۶۴	[illegible]
۱۳	[illegible]	۲۶	[illegible]	۳۹	[illegible]	۵۲	[illegible]	۶۵	[illegible]

ہندسہ	رقم	ہندسہ	رقم	ہندسہ	رقم	ہندسہ	رقم	ہندسہ	رقم
۶۶	[illegible]	۷۷	[illegible]	۸۸	[illegible]	۹۹	[illegible]	۲۰۰۰	[illegible]
۶۷	[illegible]	۷۸	[illegible]	۸۹	[illegible]	۱۰۰	[illegible]	۳۰۰۰	[illegible]
۶۸	[illegible]	۷۹	[illegible]	۹۰	[illegible]	۲۰۰	[illegible]	۴۰۰۰	[illegible]
۶۹	[illegible]	۸۰	[illegible]	۹۱	[illegible]	۳۰۰	[illegible]	۵۰۰۰	[illegible]
۷۰	[illegible]	۸۱	[illegible]	۹۲	[illegible]	۴۰۰	[illegible]	۶۰۰۰	[illegible]
۷۱	[illegible]	۸۲	[illegible]	۹۳	[illegible]	۵۰۰	[illegible]	۷۰۰۰	[illegible]
۷۲	[illegible]	۸۳	[illegible]	۹۴	[illegible]	۶۰۰	[illegible]	۸۰۰۰	[illegible]
۷۳	[illegible]	۸۴	[illegible]	۹۵	[illegible]	۷۰۰	[illegible]	۹۰۰۰	[illegible]
۷۴	[illegible]	۸۵	[illegible]	۹۶	[illegible]	۸۰۰	[illegible]	۱۰۰۰۰	[illegible]
۷۵	[illegible]	۸۶	[illegible]	۹۷	[illegible]	۹۰۰	[illegible]	۱۱۰۰۰	[illegible]
۷۶	[illegible]	۸۷	[illegible]	۹۸	[illegible]	۱۰۰۰	[illegible]	۱۰۰۰۰۰	[illegible]

سوال ۴۶۵ روپیہ ۱۰ آنہ رقم میں لکھو — جواب [illegible]

سوال ۱۱۲۵ روپیہ ۱۱ آنہ ۹ پائی رقم میں لکھو — جواب [illegible]

روپیہ اور من اور تنکہ اور لاکھ کو رقم سے لکھتے ہیں

روپیہ		من		تنکہ		لاکھ	
تعداد	صورت	تعداد	صورت	تعداد	صورت	تعداد	صورت
۱	[illegible]	۱	[illegible]	۱	[illegible]	۱	[illegible]
۲	[illegible]	۲	[illegible]	۲	[illegible]	۲	[illegible]
۳	[illegible]	۳	[illegible]	۳	[illegible]	۳	[illegible]
۴	[illegible]	۴	[illegible]	۴	[illegible]	۴	[illegible]
۱۰	[illegible]	۱۰	[illegible]	۱۰	[illegible]	۱۰	[illegible]
۲۰	[illegible]	۲۰	[illegible]	۲۰	[illegible]	۲۰	[illegible]
۱۰۱	[illegible]	۱۰۰	[illegible]	۱۰۰	[illegible]	۱۰۰	[illegible]
۱۰۰۱	[illegible]	۱۰۰۰	[illegible]	۱۰۰۰	[illegible]	۱۰۰۰	[illegible]

چھٹانک سے لیکر سیر تک لکھنے کا قاعدہ

چھٹانک	۱۱ ما ر	چھٹانک کم تین پاو	۱۰ ۱۱۱ ما ر
آدھ پاو	۱۰ ما ر	تین پاو	۱۲ ما ر
پون پاو	۱۰ ۱۱ ما ر	چھٹانک اوپر تین پاو	۱۲ ۱۱ ما ر
پاو سیر	۔ ما ر	آدھ پاو کم سیر	۱۲ ۱۰ ما ر
سوا پاو	۔ ۱۱ ما ر	چھٹانک کم سیر	۱۲ ۱۰ ۱۱ ما ر
ڈیڑھ پاو	۔ ۱۰ ما ر	ایک سیر	۱ ما ر
پونے دو پاو	۔ ۱۰ ۱۱ ما ر	سوا سیر	۱۱ ما ر
آدھ سیر	۱۰ ما ر	ڈیڑھ سیر	۱۰۱ ما ر
نو چھٹانک	۱۰ ۱۱ ما ر	پونے دو سیر	۱۱۱ ما ر
ڈھائی پاو	۱۰ ۱۰ ما ر	دو سیر	۲ ما ر

ایک سیر کی ۱۶ چھٹانک ہوتی ہین اور پانچ سیر کی پنسیری اور ۲ پنسیری کا ۱۰ سیر اور ۴ پنسیری کا دھون اور ۸ پنسیری کا من ہوتا ہے۔

سوال ۵ ۷ من تین پاو ایک چھٹانک لکھو ۔۔۔ جواب علامت ۔۔۔ ۱۲ ۱۱ ما ر

سوال ۳۶۹۰ چھٹانک کے کتنے من اور سیر ہوئے۔

چھٹانک ۱۶) ۳۶۹۰ (۲۳۰ — ۱۰
۴۰) ۲۳۰ (۵
۵ من — ۳۰ — ۱۰

۳۶۹۰ چھٹانک کو ۱۶ پر تقسیم کیا تو ۲۳۰ سیر اور ۱۰ چھٹانک ہوئین اور پھر ۲۳۰ سیر کو ۴۰ پر تقسیم کیا تو ۵ من ۳۰ سیر ہوئے اسلیے ۳۶۹۰ چھٹانکون کے ۵ من ۳۰ سیر اور ۱۰ چھٹانک ہوئین انکو رقم مین لکھا ۔ تو جواب
۳۰ ۱۰ ما ر

خشخاش وغیرہ سے تول کی مقدار تولے تک

۸ خشخاش کا ایک چاول اور ۸ چاول کی ایک رتی اور ۸ رتی کا ایک ماشہ اور ۱۲ ماشہ کا ایک تولہ ہوتا ہے شیر شاہی کل کا پرانا کلدار روپیہ سوا گیارہ ماشہ کا ہوتا ہے اور انھیں ۸۰ روپے بھر کا سیر ہوتا ہے۔

سوال ۱۵۰ رتی کے کتنے ماشہ اور تولے ہوئے

رتی ۱۵۰ | ۸
(۱۲) ۱۸ — ۶
۱ — ۶ — ۶

۱۵۰ رتی کو ۸ پر تقسیم کیا تو ۱۸ ماشہ اور ۶ رتی ہوئیں پھر ۱۸ ماشہ کو ۱۲ پر تقسیم کیا تو ایک تولہ اور چھ ماشہ ہوئے پس ۱۵۰ رتی کے ایک تولہ ۶ ماشہ اور ۶ رتی ہوئیں

اور ریشم کی تول میں پرانے کلدار روپے ۸۰ بھر کا سیر ہے اور نیا روپیہ چہرہ دار پونے بارہ ماشہ کا ہوتا ہے۔

۳۔ انگل کی ایک گرہ اور ۸ گرہ کا ایک ہاتھ ۲ ہاتھ کا ایک گز ہوتا ہے اور انگریزی گز اس گز کے ۱۵ گرہ کے برابر ہوتا ہے۔

سوال ۱۵ گز اور ایک ہاتھ کی کتنی گرہ ہوئیں۔

۱۵ گز
۲
۳۰ ہاتھ
۱
۳۱ ہاتھ
۸
۲۴۸ گرہ

۱۵ گز کو ۲ میں ضرب دیا تو ۳۰ ہاتھ ہوئے اور ۳۰ ہاتھ میں ایک ہاتھ جوڑ دیا تو ۳۱ ہاتھ ہوئے پھر ۳۱ ہاتھ کو ۸ میں ضرب دیا تو ۲۴۸ گرہ ہوئیں۔

بگھہ اور بسوہ وغیرہ کے لکھنے کا قاعدہ

۲۰ کچوانسی کی ایک بسوانسی اور ۲۰ بسوانسی کا ایک بسوہ اور ۲۰ بسوہ کا ایک بگھہ ہوتا ہے۔ اکثر کھیت کے ناپنے میں بگھہ اور بسوہ لکھتے ہیں بسوانسی اور کچوانسی چھوڑ دیجاتی ہیں اور جب لکھنے ہوں تو جتنی بسوانسی یا کچوانسی ہوں اونکا ہندسہ لکھکر اوسکے بائیں لفظ بسوانسی یا کچوانسی کا لکھدیتے ہیں۔

سوال

سوال

(۱) ۲۵ بگھے اور ۱۳ بسوہ لکھو   جواب ۲۵ بگھے ۱۳ بسوہ

(۲) ۱۰۲۳ بگھے اور ۱۵ بسوہ لکھو   جواب ۱۰۲۳ بگھے ۱۵ بسوہ

(۳) ۴ بگھے ۹ بسوہ ۳ بسوانسی اور ۷ کچوانسی لکھو

جواب للعہ بگھے ۹ بسوہ ۳ بسوانسی ۷ کچوانسی

(۴) ۳۷۶۷ بسوانسیوں کے کتنے بگھے اور بسوہ ہوئے —

۳۷۶۷ بسوانسیوں کو ۲۰ پر تقسیم کیا تو
۱۸۸ بسوہ اور ۷ بسوانسی ہوئیں پھر
۱۸۸ بسوہ کو ۲۰ پر تقسیم کیا تو ۹ بگھے
اور ۸ بسوہ حاصل ہوئی —

۲۰) ۳۷۶۷
۲۰) ۱۸۸ — ۷ بسوانسی
۹ — ۸ — ۷

پس ۳۷۶۷ بسوانسیوں کی ۹ بگھے ۸ بسوہ ۷ بسوانسی ہوئیں

۶۰ پل کی ایک گھڑی اور ۲۰ گھڑی کا ایک گھنٹہ اور ۲۴ گھنٹہ کا ایک رات دن اور ۷ دن کا ایک ہفتہ اور ۴ ہفتہ کا ایک مہینا اور ۱۲ مہینے کا ایک برس اور ۱۰۰ برس کی ایک صدی اکثر سوداگر لوگ ۳۰ دن کا مہینا شمار کرتے ہیں —

سوال ۳۷۸۵ گھنٹوں کے کتنے مہینے اور دن ہوئے —

۶×۴=۲۴) ۳۷۸۵
۴) ۶۳۰ — ۵
دن ۱۵۷ — ۲×۶ = ۱۲ / ۱۷

۳۰) ۱۵۷ دن
۵ — ۷

۳۷۸۵ گھنٹہ کو ۲۴ پر تقسیم کیا تو
۱۵۷ دن اور ۱۷ گھنٹہ ہوئے پھر
۱۵۷ دن کو ۳۰ پر تقسیم کیا تو
۵ مہینے اور ۷ دن ہوئے پس ۳۷۸۵ گھنٹے
کے ۵ مہینے ۷ دن اور ۱۷ گھنٹہ ہوئے

قاعدہ تحویل

سوالات مذکورۃ الصدر سے یہ قاعدہ تحویل کا نکلتا ہے کہ اگر ایک قسم کے بڑے درجے کے عدد کو اوسی قسم کے چھوٹے درجہ کے عدد مین لانا ہو تو جتنے چھوٹے درجے عددونکا بڑے درجہ کا ایک عدد بنتا ہو اوس تعداد مین بڑے درجہ کے عدد کو ضرب دو۔ اگر چھوٹے درجہ کے عدد کو بڑے درجہ کے عدد مین لانا ہو تو جتنے چھوٹے درجہ کے عددونکا بڑے درجۂ مذکور کا ایک عدد بنتا ہو اوس تعداد پر چھوٹے درجہ کے عدد کو تقسیم کرو اور یاد رکھو کہ لفظ تحویل کے معنی پھیرنا ہے۔

مثال

۳۷۵ روپیہ ۷ آنہ اور ۹ پائی کی کتنی پائیان ہوئین۔

۳۷۵	۳۷۵ روپیہ کو ۱۶ مین ضرب دیا تو
۱۶ ×	
آنہ ۶۰۰۰	۶۰۰۰ آنے ہوئے انہین ۷ آنے ملائے
آنہ ۷ +	
آنہ ۶۰۰۷	تو ۶۰۰۷ آنے ہوئے انکو ۱۲ مین ضرب دیا
۱۲ ×	
پائی ۷۲۰۸۴	تو ۷۲۰۸۴ پائیان ہوئین انہین ۹ پائیکو
۹ +	
پائی ۷۲۰۹۳	ترجوڑ دیا تو ۷۲۰۹۳ پائیان ہوئین

ثبوت جواب

۷۲۰۹۳ پائیونکے کتنے روپے اور آنے ہوئے۔

۱۲) ۷۲۰۹۳	۷۲۰۹۳ کو ۱۲ پہ تقسیم کیا تو
۱۶) ۶۰۰۷ — ۹ پائی	۶۰۰۷ آنہ اور ۹ پائیان ہوئین
۳۷۵ — ۷ آنہ	پھر ۶۰۰۷ آنونکو ۱۶ پہ تقسیم کیا تو

۳۷۵ روپے اور ۷ آنے ہوئے پس ۷۲۰۹۳ پائیونکے سامنے ۹ پائی ہوئے

سوالات

(۸) (۱) ۳۲ من ۳ سیر اور ۴ چھٹانک کی کتنی چھٹانکین ہوئین۔ جواب ۲۰۵۳۲ چھٹانک

(۲) ۴۳۰۵ چھٹانکون کے کتنے سیر اور من ہوئے — جواب ۶ من ۲۹ سیر ایک چھٹانک

(۳) ۲۳ روپیہ ۱۳ آنہ اور ۶ پائی کی کتنی پائیان ہوئین — جواب ۴۵۷۸ پائی

(۴) ۹۳۴۵ پائیونکے کتنے آنے اور روپیے ہوئے — جواب ۴۸ روپیہ ۱۰ آنہ ۹ پائی

(۵) ۳۷ بیگھہ ۱۸ بسوہ اور ۹ بسوانسی کی کتنی بسوانسیان ہوئین —
جواب ۱۵۱۶۹ بسوانسیان

سوالات مشق تحویل

نمبر ۷

(۱) ۵۹۴ روپیہ اور ۱۴ آنہ اور ۹ پائی اگر بحساب ایک پائی فی کس محتاجونکو تقسیم کیے جاوین تو کتنے محتاجونکو ملینگے —

(۲) ایک شخص کے پاس دو تھیلیان ہین اونمین سے ہر ایک مین ۴۰۰ روپیہ ہین تو بتاؤ اون سب روپیونکے کتنے آنے ہونگے —

(۳) ۶۰۹۴ روپیہ ۱۲ آنہ ۱۱ پائی مین کتنی پائیان ہونگی —

(۴) الف صاے مین کتنے دوآنے ہونگے —

(۵) صا۱۴ کے بدلے کتنے ادھ آنے پیسے آوینگے —

(۶) ایک سوداگر کے پاس تین تھیلیان ہین جنمین سے ہر ایک مین صہ ہین اور ایک کاشتکار کے پاس ۱۴ آنہ ۳ پائی ایک صندوق مین تو بتاؤ کہ سب مین کتنی پائیان ہوئین —

(۷) ۵۴۷۸۴ پائیان مین کتنے روپیہ ہین —

(۸) ۱۵۴۹۱ — آنون مین کتنے روپیہ ہین —

(۹) اگر دس لاکھہ آدمیونکو ایک ایک پائی تقسیم کیجاوے تو کتنے روپیہ درکار ہونگے —

(۱۰) ۶۹۴۷۵ پائی مین کتنی چونیان ہونگی —

(۱۱) ۲۰۰۵۱ — اوسطے پیسون مین کتنی اٹھنیان ہونگی —

(۱۲) ۱۵ روپیہ کتنے آدمیونکو تقسیم کیے جاوین جو فی کس ۵ پائی ملین —

(۱۳) ایک لاکھ پائی مین کتنے روپیہ آنے پائی ہونگے —

(۱۴) ۷۰۰ دو آنے اور تین سو چونی مین کیا فرق ہے —

(۱۵) ایک مدرسہ مین ۳۲ طلبا ہین اونکی دعوت مین ۱۲ر ۱۰ پائی خرچ ہوے تو بتاؤ کہ فی طالب العلم کتنے آنے اور کتنی پائی صرف ہوے —

جمع مرکب

ایک قسم کے متفرق درجہ کے اعداد کے جمع کرنے کو جمع مرکب کہتے ہین جس عدد مین اسکے حصے شامل ہون اوسے عدد مرکب کہتے ہین —

مثلاً روپیہ مع آنے پائی کے اور ٹکے مع دمڑی چھدام کے اور من مع سیر چھٹانک کے اور بیگھہ مع بسوہ اور بسوانسی کچوانسی کے —

سب عدد اپنی اپنی قسم کے عدد مین جوڑے جاتے ہین یعنے دمڑیونمین دمڑیان ٹکون مین ٹکے آنون مین آنے روپیونمین روپے اسیطرح سیر چھٹانک من وغیرہ اپنی اپنی قسم کے عدد مین جوڑے جاتے ہین —

قاعدہ

(۱) جن اعداد کو جمع کرنا ہو اونکو اس ترتیب پر لکھو کہ یکسان درجہ کے اعداد ایک دوسرے کے تلے رہین پھر سب کے تلے ایک عرضی خط کھینچو

جسطرح

روپیہ	آنے	پائی
[illegible]	۸	۶
[illegible]	۷	۸

(۲) سب سے چھوٹے درجہ کے عددون کو جوڑ کر دیکھو کہ میزان مین بڑے درجہ کے کتنی اکائی مشتمل ہین جسطرح مثال مذکور مین چھہ اور سات تیرہ اور آٹھ اکیس پائیونکی ۹ پائی ہاتھ لگا ایک آنہ کیونکہ ۱۲ پائی کا ایک آنہ ہوتا ہے —

(۳) بڑے درجے کی اکائی کو ہاتھ لگا مان باقی کو چھوٹے درجے کے اعداد مذکور کے

تلے لکھو اور بطریق مذکور دوسرے درجہ کے اعداد کو جوڑکر حاصل جمع مین یاد رکھی ہوئی اکائی کو شامل کرو اور اس میزان مین دیکھو کہ بڑے درجے کے عدد کی کتنی اکائیان مشتمل ہین پھر باقی کو دوسرے درجہ کے اعداد کے تلے لکھکر اکائی کو یاد رکھو —

پائی	آنہ	روپیہ		روپیہ	آنہ	پائی
٦	١٥	[illegible]		۴۹	١٥	٦
٧	٨	[illegible]		۳۲	٨	٧
٨	٧	[illegible]		٢٥	٧	٨
٩	١٥	[illegible]		١٠٧	١٥	٩

جسطرح — یا اسطرح ہندسہ مین لکھو

ایک اور پندرہ سولہ اور آٹھ چوبیس اور سات اکتیس آنونکے ١٥ آنے ہاتھ لگا ایک روپیہ ١٥ آنے کو آنے کی جگہ پر لکھا —

(٣) اور جملہ ہذا القیاس بموجب طریق مذکورہ بالا کے جو اور بڑے درجے کے عددہون تو عمل کرو — اسطرح سے عرضی خط کے تلے متفرق درجہ کے جو اعداد لکھے جاوین انکا مجموعہ جواب مطلوب ہوگا —

ایک اور نو دس اور دو بارہ اور پانچ سترہ کے سات ہاتھ لگا ایک اور چار پانچ اور تین آٹھ اور دو دس اسلیے ١٠ روپیہ کو روپیہ کی جگہ پر لکھا — ا ستلے حاصل جمع ١٥ ہوا —

مثال

بذریعہ ہندسہ ٹکے	دام		بذریعہ رقم ٹکے	دام
١٦	٣١		[illegible]	٣١
١٩	٢٧		[illegible]	٢٧
٦	١٥		[illegible]	١٥
٢٥	٣١		[illegible]	٣١
١٥	٠٣٧		[illegible]	٠٣٧
٨٥	٠٤١		[illegible]	٠٤١

دس اور ۹ - اونیس ۱۹ اور پانچ چوبیس ۲۴ اور دس چونتیس ۳۴ اور بارہ چھیالیس ۴۶ دمڑیونکی ۱۴۱ دمڑیاں یعنے ۳۴ دام ہاتھ لگے ور ٹکے دو ٹکوں کو ٹکوں میں جوڑا تو ہوئے ۵ ٹکے ایک روپیہ کے ۶۴ ٹکے پیسے بکتے ہیں اور یاد رکھو کہ ایک روپیہ کے جتنے ٹکے بکتے ہوں اتنی ہی دمڑیونکا ایک آنہ ہوتا ہے تو بتلاؤ کہ حاصل جمع مذکور کے کتنے روپیہ اور کتنے آنے ہوئے —

۱۰ ٹکوں کے ۲ روپیہ اور ۲۰ دمڑی یعنے ۵ پیسے کا ایک آنہ ہوا اسلیے ۵ ٹکے کے ۲ روپے اسلیے ... جواب مطلوب ہوا —

بذریعہ رقم		یا ہندسے میں اسطرح سے لکھکر جمع کرو		
۶۸	[illegible]	۶	۸	۶۸
۱۱	[illegible]	۰	۱۱	۲۵
۷	[illegible]	۰	۷	۳۹
۵	[illegible]	۰	۵	۹۸
	[illegible]	۰	۰	۱۸۲
۱۵	[illegible]	پائی ۶	آنہ ۱۵	روپیہ ۴۱۳

مثال

بذریعہ رقم	یا ہندسے میں حسب قاعدہ ذیل لکھنا چاہیے		
۱۲ [illegible]	۲	۱۲	۶
۹ [illegible]	۱	۹	۲۵
۳۱ [illegible]	۱۱	۳۱	۳۹
۱۴ [illegible]	۳	۱۴	۵۵
۳۰ [illegible]	۱	۳۰	۱۳۶

تین اور تین چھ اور تین نو چھٹانکوں سے ایک چھٹانک ہاتھ لگا ایک آدھ سیر اور آدھ سیر ایک سیر ہاتھ لگا ایک سیر اسکو سیروں میں جوڑا تو ہوئے ۷۰ سیر یعنے ۳۲ سیر

ہاتھ لگا ایک من - ایک من کو منون مین جوڑا تو ہوئے ۱۳۶ من -

سوال - ایک شخص کے پاس چار کھیت ہین اور ہر ایک کی زمین کی تعداد نیچے لکھی ہے تو بتاؤ سب کتنی زمین اوسکے پاس ہے -

بذریعہ رقم

بسوہ	بیگھہ
۱۳	عہ
۱۵	مہ
۷	ہے
۱۲	وعہ
۷	ملہ

یا ہندسون مین اسطرح لکھکر جمع کیا

بسوہ	بیگھہ
۱۳	۱۵
۱۵	۲۸
۷	۱۴
۱۲	۲۹
۷	۸۸

تیرہ اور پندرہ اٹھائیس اور سات پینتیس اور بارہ سینتالیس بسوون کے ۷ بسوہ ہاتھ لگے ۲ بیگھہ دو بیگھونکو بیگھون مین جوڑا تو ۸۸ بیگھہ ہوئے

مثال

بذریعہ رقم

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۳	ماعہ
۳	۹/	ماعہ/
۲	۱۲/	سامعہ
۴	۳	عالہ
۱	۱۲	ماعہ/

بذریعہ ہندسہ

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۳	۱۴۷
۳	۹	۱۰۸
۲	۱۲	۶۷۸
۴	۳	۹۸۱
۱	۱۲	۱۹۱۵

مثال

بذریعہ رقم

۱۵ ۲ سار سالاسیا

بذریعہ ہندسہ

چھٹانک	سیر	من
۶	۱۵	۳۳۴

بذریعہ رقم	بذریعہ ہندسہ		
	چھٹانک	سیر	من
[illegible]	۶	۹	۸۴۵
[illegible]	۵	۸	۷۵۶
[illegible]	۴	۵	۳۷۶
[illegible]	۵	۲۸	۲۳۱۱

مثال

بذریعہ رقم		بذریعہ ہندسہ	
بسوہ	بگھہ	بسوہ	بگھہ
۵	[illegible]	۵	۳۹۶
۱۰	[illegible]	۱۰	۷۸۳
۱۵	[illegible]	۱۵	۳۶۷
۱۰	[illegible]	۱۰	۱۳۴۷

مثال

دن	ماہ	سال
۳	۵	۱۷
۶	۲	۲۸
۷	۷	۱۵۰
۱۶	۲	۱۹۶

سوالات مشق جمع مرکب

نمبر ۹

(۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۷	۵	۹
۵	۱۳	۱۱
۱۱	۷	۱۳

(۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۶	۱۲	۸
۳	۴	۵
۳	۳	۹

(۳)

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۹	۷
۵	۸	۳
۹	۷	۱۰

(۴)

پائی	آنہ	روپیہ
۸	۵	۶
۴	۱۰	۳
۹	۹	۹

(۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۷	۸	۹
۱۱	۱۱	۶
۶	۵	۹

(۶)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۹	۷
۱۱	۶	۴
۱	۱۰	۹

(۷)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۵	۱۰
۷	۶	۲۱
۴	۱۱	۹

(۸)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۱۰	۱۶
۸	۹	۲۱
۱۱	۱۱	۳۵

(۹)

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۱۵	۱۸
۱۱	۹	۱۶
۹	۱۳	۲۵

(۱۰)

پائی	آنہ	روپیہ
۵	۱۲	۵۳
۱۰	۱۴	۳۵
۹	۰	۲۹

(۱۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۱۱	۶۱
۹	۷	۲۶
۱۰	۱۵	۵۸

(۱۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۸	۳۱
۶	۱۱	۵۳
۷	۱۴	۱۹
۹	۵	۳۸

(۱۳)

پائی	آنہ	روپیہ
۶	۱۴	۶۰
۹	۸	۴۳
۵	۵	۹۱
۱۰	۰	۲۰

(۱۴)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۱۳	۲۹
۹	۸	۵۶
۱۰	۱۰	۲۵
۸	۶	۸

(۱۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۱۲	۴۶
۶	۱۴	۳۷
۱۱	۱۱	۸۱
۸	۱۳	۶۲

(۱۶)

پائی	آنہ	روپیہ
۵	۱۵	۵۱
۱۱	۰	۷۳
۱۰	۹	۵
۶	۱۰	۵۰

(۱۷)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۱	۹	۴۳
۱۰	۱۴	۵۸
۳	۸	۳۵
۹	۱۲	۶۷

(۱۸)

پائی	آنہ	روپیہ
۶	۱۵	۳۰
۰	۰	۲۰
۹	۱۰	۳۵
۱۰	۱۵	۱۳

(۱۹)

پائی	آنہ	روپیہ
۵	۹	۶۵
۸	۹	۴۷
۱۰	۱۱	۲۷
۱۱	۱۲	۵۹

(۲۰)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۱۴	۶۸
۱۱	۱۰	۳۰
۰	۸	۲۹
۱۱	۱۱	۷۵

(۲۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۶	۴۰
۷	۱۱	۸
۸	۱۰	۳۵
۴	۵	۶۳
۱۱	۱۱	۱۰

(۲۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۱۳	۶۷
۹	۱۵	۱۵
۸	۵	۸
۶	۱۴	۹۱
۱۱	۰	۷

(۲۳)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۶	۵۰
۸	۱۳	۹
۱۰	۱۰	۶۳
۷	۱۱	۱۱
۵	۹	۹
۶	۱۳	۸۷

(۲۴)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۱۴	۶۷
۷	۸	۳۵
۱۱	۳	۹۵
۱۰	۱۵	۶
۰	۰	۷۰۴
۱۱	۱۵	۶۷

(۲۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۷	۱۴	۸۵
۹	۸	۲۴
۵	۱۵	۳۸
۱۱	۸	۱۰
۵	۰	۴
۱۰	۱۰	۱۰۰

نمبر ۹

(۱)

انچھ	فٹ	گز
۱۰	۲	۱۸
۹	۱	۷
۸	۲	۶
۵	۲	۴
۶	۱	۲۷
۴	۰	۱۳

(۲)

انچھ	فٹ	گز
۷	۱	۳۹
۷	۲	۱۳۱
۱۱	۱	۱۵
۱۰	۰	۷
۲	۲	۹
۷	۱	۱۲

(۳)

دن	ہفتہ	ماہ	برس
۵	۳	۳	۲۷۰
۲	۴	۱۱	۹۳
۴	۰	۹	۸۶
۶	۱	۶	۱۴
۳	۲	۱۰	۳۷
۴	۱	۵	۱۵

(۴)

گھنٹے	دن	ہفتہ
۱۳	۶	۱۶
۱۷	۴	۲۷
۲۲	۳	۴۹
۱۸	۲	۸۱
۴	۵	۱۰۷
۶	۲	۲۰۷

(۵)

ثانیہ	منٹ یا دقیقہ	گھنٹہ
۵۸	۵۵	۲۷
۳۴	۲۷	۶۴
۲۶	۱۹	۵۳
۴۲	۱۴	۱۹
۳۷	۲۸	۲۲
۴۸	۳۶	۱۴

(۶)

چاول	رتی	ماشہ	تولہ
۴	۵	۸	۷
۳	۶	۹	۷۰
۵	۶	۹	۲۰۵
۴	۲	۳	۲
۴	۷	۱۱	۲۵
۷	۴	۱۱	۵

(۷)

چھٹانک	سیر	من
۳	۱۵	۸
۹	۱۱	۵۹
۶	۱۸	۲۸۷
۱۴	۳۵	۸۹
۱۲	۱۵	۱۲
۱۳	۱۹	۸۷

(۸)

چھٹانک	سیر	من	پلہ
۱۵	۳۷	۲	۹
۱۴	۳۴	۱	۱۱
۱۲	۲۸	۲	۲
۱۰	۲۷	۱	۱۵
۱۱	۲۲	۱	۵
۴	۹	۲	۴

(۹)

گرہ	گز
۷	۱۵
۱۵	۲۰
۸	۲
۱۴	۸۴
۵	۳
۱۵	۷۸

(۱۰)

انچ	فٹ	گز	پول	فرلانگ	میل
۹	۲	۴	۳۵	۵	۳
۱۰	۱	۳	۸	۷	۳۷
۱۱	۲	۵	۲۷	۶	۹
۸	۱	۴	۳۹	۷	۳۰۷
۷	۲	۵	۳۲	۷	۵
۶	۲	۴	۳۱	۶	۳۹

(۱۱)

گٹھہ	جریب
۱۷	۱۵
۱۹	۲۹
۱۴	۲
۱۱	۵
۱۸	۷
۱۳	۹

(۱۲)

بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
۱۱	۷	۱۵
۲	۳	۹
۱۸	۱۹	۳۸
۹	۱۱	۸۷
۱۵	۱۶	۸
۱۲	۱۱	۱۵

(۱۳)

انچ مربع	فٹ مربع	گز مربع	پول	روڈ	ایکڑ
۲۸	۶	۰	۳۵	۳	۱
۱۲۵	۸	۲۷	۳۹	۲	۳
۱۲۵	۸	۲۸	۳۷	۳	۱
۱۲۷	۶	۲۵	۳۴	۲	۹
۳۵	۷	۲۷	۲۵	۳	۴
۱۳۷	۵	۲۹	۲۲	۲	[illegible]

(سوال ۱۴)

مکعب انچ	مکعب فٹ	گز مکعب
۹۲۴	۱۲	۲۶
۱۲۴۶	۲۴	۱۵
۱۳۲۸	۲۸	۵
۱۶۳۴	۲۵	۱۸
۱۶۳۶	۲۳	۱۸
۸۲۹	۱۶	۲۸

(۱۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۵	۶	۴۶۱۳
۱۱	۳	۲۸۹
۱۰	۱۱	۶۵۰۳
۵	۸	۹۳
۸	۱۳	۴۶۵

(۱۶)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۱۱	۴۶۹
۲	۸	۹۳۳۰
۹	۳	۶۹۴۵
۱۰	۱۳	۹
۵	۱۳	۸۹

(۱۷)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۱۵	۱۶۶۳
۳	۵	۶۵۴۳
۶	۱۳	۶۸۴
۵	۰	۳۰
۹	۱۳	۴۶۸۰

(۱۸)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۸	۳
۱۰	۱۳	۶۰۰۵
۶	۹	۹۰۹
۱۱	۰	۵
۲	۱۳	۵۹۳۶

(۱۹)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۱	۶	۲
۶	۱۱	۲۰۵۹۰۸
۳	۱۵	۵۰۰۶
۶	۱۱	۸۸۵
۳	۲	۱۵
۱۱	۱۵	۲

(۲۰)

پائی	آنہ	روپیہ
۸	۱۱	۵
۶	۹	۸۶
۱۰	۸	۵۰۰۶
۸	۶	۹
۱۰	۱۵	۵۹
۶	۱۱	۴۵

سوالات جمع مرکب

نمبر ۱

(۱) ایک بنیے نے ۲ پائی ۱۵ آنہ ۱۹ روپیہ بابت قیمت سانبھر کے وصول پائے اور ۱۱ر ۳ پائی بابت قیمت تیل کے اور ۸ر ۳ پائی بابت قیمت گھی کے اور ۱۱ — ۸ پائی بابت قیمت شکر کے وصول پائے تو بتاؤ سب اوسے کسقدر وصول ہوا۔

(۲) ایک صاحب نے ۹ر ۴ پائی دوشنبہ کو صرف کیے اور ۱۱ر ۵ پائی سہ شنبہ کو ۸ر ۱۱ پائی چہار شنبہ کو ۸ر ۱ پائی پنجشنبہ کو ۱۱ر ۲ پائی جمعہ کو ۷ر ۱۱ پائی شنبہ کو خرچ کیے تو بتاؤ کہ ہفتہ بھر مین اوسنے کسقدر خرچ کیا —

(۳) ایک زمیندار نے ۱۴ر ۷ پائی کے دھان بیچے اور ۹ر ۲ پائی کے چنے بیچے اور ۱۰ر ۹ پائی کے چاول بیچے اور ۱۵ر ۵ پائی کا نیل بیچا اور ۵ر ۱ پائی کے کیلے کی پھلی بیچین تو بتاؤ سب کسقدر کا مال بکا —

(۴) ایک محرر ۷ر ۲ پائی ماہواری آپ پیدا کرتا ہے اور ایک بیٹا اوسکا ۱۴ر ۲ پائی ماہواری پاتا ہے اور دوسرا بیٹا اوسکا ۵ر ۴ پائی ماہواری پاتا ہے اور تین اور بیٹے فی کس ۹ر ۲ پائی ماہواری پاتے ہین تو بتاؤ کہ باپ بیٹونکی ماہواری آمدنی کیا ہے —

(۵) ایک مندر مین ۱۳ر ۷ پائی اراضیات معافی کی آمدنی سالانہ ہوتی اور ۱۵ر ۹ پائی رام نومی کے میلے مین چڑھاوے کے آئے اور ۱۱ر ۵ پائی جنم اسٹمی کے میلے مین چڑھے اور ۱۴ر ۷ پائی دھنش جگ مین وصول ہوے اور ۷ر ۱۱ پائی راج گدی مین چڑھے تو بتاؤ کہ کل آمدنی سال کی کیا ہوئی —

(۶) ایک بڑھئی نے دو کوچ ۵ر ۳ پائی فی عدد بیچے اور ایک الماری ۱۴ر ۹ پائی کو اور دو آرام چوکی ۴ر ۲ پائی فی عدد بیچے اور ۱۳ر ۳ پائی کو ایک میز بیچی اور ۱۴ر ۷ پائی کو ایک صندوق بیچا تو کل اسباب کی بابت اوسکو کسقدر ملنا چاہیے —

(۷) ایک کسان نے ۱۵ر ۵ پائی لگان کی بابت داخل کیے اور ۱۴ر ۳ پائی کو ایک جوڑی بیل کی خرید کی اور ۵ر ۹ پائی کو ایک بھینس لی اور ۹ر ۶ پائی کو دو بکریان لین اور

۔۔۔ روپیہ ۔۔۔ پائی کا کپڑا خرید کیا تو بتاؤ کہ سب اوسنے کسقدر صرف کیا ۔

(۸) ایک مودی کا ایک صاحب نے جب حساب کیا تو ۔۔۔ روپیہ ۔۔۔ پائی آٹے کی قیمت کے بابت نکلے اور ۔۔۔ روپیہ ۔۔۔ پائی گھی کی قیمت کے بابت اور ۔۔۔ پائی دال کی قیمت کے بابت اور ۔۔۔ پائی چنے کے بابت اور ۔۔۔ پائی چانول کی بابت اور ۔۔۔ پائی تیل کی بابت نکلے تو بتاؤ کہ سب کتنا مودی کو دینا ہے ۔

(۹) ایک صاحب نے چھوٹا سا مکان بنایا تو اوسمین ۔۔۔ روپیہ ۔۔۔ پائی بابت قیمت اراضی کے دیے اور ۔۔۔ پائی کی اینٹین خرچ ہوئین اور ۔۔۔ پائی کے کھپرے اور ۔۔۔ پائی کا چونا اور اجرت معماران اور مزدوران مین ۔۔۔ پائی صرف ہوئے اور لکڑی تختہ کی قیمت ۔۔۔ پائی دیے اور بڑھیوں کی اجرت مین ۔۔۔ پائی دیے اور لوہا ۔۔۔ پائی کا صرف ہوا تو بتاؤ کہ کل روپیہ اوس مکان کی تعمیر مین کسقدر صرف ہوا ۔

(۱۰) ایک کسان کا بالکل مال اور اسباب آتش زدگی مین جلگیا تو اوسکے ہمسایون مین سے ایک نے ۔۔۔ کا ایک بیل اوسکو دیا دوسرے نے ۔۔۔ کی ایک بھینس تیسرے نے ۔۔۔ پائی کی ایک گاے اوسکو دی اور چوتھے نے ۔۔۔ پائی کی ایک بکری دی اور پانچوین نے ۔۔۔ پائی کا کپڑا دیا اور چھٹے نے ۔۔۔ پائی کے دھان دیے تو بتاؤ کسقدر روپیہ کا مال و اسباب اوسکے پاس جمع ہوا ۔

(۱۱) ایک سوداگر کے ۔۔۔ پائی ۔۔۔ ایک ساہوکار کی کوٹھی مین جمع ہین اور ۔۔۔ پائی کا مال تجارتی اوسکے پاس موجود ہے اور ۔۔۔ کی مالیت کا مکان اوسکے پاس ہے اور ۔۔۔ پائی ۔۔۔ اوسکے پاس نقد موجود ہے تو بتاؤ وہ کتنا مالدار ہے ۔

(۱۲) چھ موضعوں کی مالگزاری کے بابت ۔۔۔ پائی اور ۔۔۔ اور ۔۔۔ پائی اور ۔۔۔ پائی اور ۔۔۔ پائی اور ۔۔۔ پائی داخل سرکار کیے گئے تو بتاؤ کتنا روپیہ ہوا

(۱۳) ایک صاحب نے چار سو روپیہ کو دو گھوڑے خریدے اور ۔۔۔ کو ایک گاڑی لی اور ۔۔۔ کو ایک میز لی اور ۔۔۔ فی عدد دو کوچ لیے اور ۔۔۔ کو

ایک چوکی لی اور اوس مزدوروں کی اجرت کی بابت ۱۲؍۱۱ پائی دیے تو بتاؤ کہ سب اوسکو کسقدر دینا ہوا —

(۱۴) ایک زمیندار نے پہلے سال اپنے قرضہ کی بابت ۲؍۵ پائی سود میں دیے اور دوسرے سال ۱۴؍۹ پائی تیسرے سال ۱۳؍۹ پائی چوتھے سال ۱۴؍۹ پائی پانچویں سال ۱۱؍۵ پائی چھٹے سال ۱۰؍۳ پائی اور ساتویں سال ۱۳؍۱۱ پائی ادا کیے تو ساتوں برس میں اوسکو کتنا روپیہ سود کا دینا پڑا —

(۱۵) ایک شخص کے پاس ۹۳ - اشرفی ہیں اور ۱۰۷ روپیہ اور ۱۶۱ - اٹھنی اور ۵۵ چونی اور ۲۲۳ دوانی ۵۰۵ - ادھنے پیسے اور ۶۰۳ ڈبل پیسے ہیں تو بتاؤ کہ سب اوسکے پاس کتنی جمع ہے —

تفریق مرکب

سوالات زبانی حل کیواسطے

(۱) احمد کے پاس ۹ - آنہ چھ پائی تھی اوسمیں سے ۴ - آنہ ۳ پائی بابت قیمت کتاب اوسنے دیے تو بتاؤ کہ اوسکے پاس کیا رہا —

(۲) ایک شخص نے ۹ گز ۸ گرہ نینسکھ خریدا اوسمیں دو انگرکھے بنوائے انگرکھے پیچھے ۳ گز ۲ گرہ کپڑا صرف ہوا تو بتاؤ کتنا کپڑا باقی رہا —

(۳) ایک کنجڑن نے ۶؍۷ پائی کی ترکاری بیچی پھر اوسمیں سے ۲؍۳ پائی کا باجرا خریدا تو بتاؤ اب کسقدر اوسکے پاس باقی رہا —

ایک طرح کے دو عددوں میں متفرق درجے کے اعداد شامل ہوں تو اونکے حاصل تفریق نکالنے کو تفریق مرکب کہتے ہیں —

قاعدہ

(۱) چھوٹے عدد کو بڑے عدد کے تلے اس ترتیب پر لکھو کہ یکساں درجے کے عدد ایک دوسرے کے تلے رہیں اور چھوٹے عدد کے نیچے ایک عرضی خط کھینچو — اگر ممکن ہو تو نیچے کے ہر ایک درجہ کے عدد کو اپنے اوپر کے عدد میں سے کم کر کے

باقیوں کو خط مذکور کے تلے رکھو ـــ

	پائی	آنہ	روپیہ
جیسے	۶	۷	عہ
	۴	۹	لعہ/
	۲	۱۴	سعہ/

بذریعۂ ہندسہ

روپیہ	آنہ	پائی
۱۶	۷	۶
۹	۹	۴
۶	۱۴	۲

چھہ مین سے گئین چار پائی رہین ۲ پائی سات آنون مین سے نو آنہ گھٹ نہین سکتے ـــ

(۳) لیکن جو نیچے کے کسی درجہ کا عدد اوپر کے عدد سے بڑا ہو تو اوپر کے عدد مین اوتنی اکائی عدد مذکور کی شامل کرو جتنی کہ اوس سے بڑے درجہ کی ایک رقم مین شامل ہون پھر اس حاصل جمع مین سے بڑے عدد کو گھٹا کر باقی اوسکے تلے لکھو اور بڑے عدد مذکور کے بائین طرف ہو اوسمین شامل کرو اور عمل تفریق بطریق مذکور جاری رکھو اسیطرحسے عرضی خط کے تلے جو متفرق درجہ کے باقی عدد نکلین انکا مجموعہ جواب مطلوب ہوگا ـــ

چونکہ ۱۶ – آنہ کا ایک روپیہ ہوتا ہے اسلیے ۱۶ – آنہ ۷ – آنہ مین جمع کیا تو ۲۳ – آنہ ہوئے اوسمین سے ۹ – آنہ گھٹائے تو ۱۴ – آنہ باقی رہے انکو خط عرضی کے نیچے لکھو اور ایک روپیہ کو نو روپیہ مین جمع کیا تو دس روپیہ ہوئے انکو ۱۶ روپیہ مین سے گھٹایا تو چھہ روپیہ باقی رہے انکو خط عرضی کے نیچے لکھا تو ان کل کا مجموعہ سعہ/ ۱۴ ۲ پائی جواب ہوا ـــ

ثبوت

حاصل تفریق کو مفروق مین جمع کرو اگر حاصل جمع مفروق منہ کے برابر ہو تو جواب صحیح معلوم کرو جسطرح مثال مذکور مین حاصل تفریق اور مفروق ملکر برابر مفروق منہ کے ہے ـــ

تفریق مرکب کا دوسرا طریق

سوال ایک شخص نے ساعہ قرض لیے اور اوسنے تھوڑے دن بعد بارہ روپیہ ۱۲ ۶ پائی

اپنے قرض خواہ کو ادا کیے تو بتاؤ کہ قرضدار کو کتنا روپیہ دینا باقی رہا —

پائی	آنہ	روپیہ	
۰	۸	۳۷۵	
۶	۱۲	۲۹۸	
۶	۱۱	۷۶	یہ حاصل تفریق ہے

ایک روپیہ کے ۴۴ ٹکے بکتے ہیں تو نیچے جو رقمیں لکھی ہیں انکی باقی بتلاؤ —

بذریعۂ رقم

دام	ٹکے	روپیہ
۴۱	۴	[illegible]
۴۴	۹	[illegible]
۴۷	۳۸	[illegible]

بذریعۂ ہندسہ

دام	ٹکے	روپیہ
۴۱	۴	۲۷۴۴
۴۴	۹	۱۸۵۴
۴۷	۳۸	۸۸۹

سوال

بذریعۂ رقم

[illegible]
[illegible]
[illegible]

بذریعۂ ہندسہ

چھٹانک	سیر	من
۴	۱۵	۶۱
۱۲	۱۱	۴۹
۸	۳	۱۲

سوالات تفریق مرکب

(۱) ایک شخص نے [illegible] قرض لیے اور اوسنے قرض خواہ کو اول مرتبہ [illegible] پائی ادا کیے دوسری مرتبہ [illegible] پائی دیے اور تیسری مرتبہ [illegible] پائی دیے تو بتلاؤ کہ اتنا روپیہ دیکر کتنا اور قرض باقی رہا — جواب [illegible]

(۲) ایک بقال نے [illegible] گیہوں خریدے اور اوسنے چار مہینے میں [illegible] گیہوں بیچے پھر دو مہینے بعد [illegible] گیہوں بیچے اور پھر تین مہینے [illegible]

روپیہ کے گیہوں بیچے تو بتاؤ کہ اب کتنے گیہوں اوسکے پاس باقی رہے —

جواب ۱۰۲ من باقی رہے

(۳) ایک زمیندار کے قبضہ مین ۱۰۰ بیگہ زمین تھی اوسنے ایک کاشتکار کو ۱۲ بیگہ زمین جوتنے کو دی اور دوسرے کاشتکار کو ۱۹ بیگہ زمین دی اور تیسرے کاشتکار کو بیگہ زمین دی باقی زمین اپنی کاشت مین رکھی تو بتاؤ کہ کتنی زمین اوسنے اسامیونکو دی اور کتنی زمین اپنی کاشت مین رکھی —

جواب بیگہ اسامیونکو دی اور بیگہ مین اپنا کھیت کرایا

(۴) ایک بزاز نے ۵۰ تھان تینون کے فی تھان ساڑھے چار روپیہ کی شرح پر خریدے اونمین سے اول مرتبہ ۱۹ تھان ایک بزاز کے ہاتھ فی تھان ۴ر نفع لیکر بیچے اور دوسری مرتبہ ۲۵ تھان ۳ر فی تھان نفع لیکر ایک شخص کے ہاتھ بیچے تو بتاؤ کہ کتنے باقی تھان کتنی قیمت کے بچ رہے اور ہر ایک مرتبہ مین کتنا نفع ہوا —

جواب باقی ۶ تھان روپیہ قیمت کے بچ رہے

سوالات مشق تفریق مرکب

نمبر ۱۱

سوال	روپیہ	آنہ	پائی
(۱)	۱۴	۹	۱۰
	۱۱	۵	۸
(۲)	۱۸	۱۳	۱۱
	۱۲	۹	۱۰
(۳)	۱۴۹	۱۵	۸
	۳۹	۱۴	۱۱
(۴)	۲۲۵	۱۲	۶
	۱۲۶	۱۰	۱۱
(۵)	۲۳۰	۱۴	۹
	۹۹۸	۱۵	۱۱
(۶)	۳۳۲۷	۱۱	۸
	۵۹۸	۱۵	۱۰
(۷)	[illegible]	[illegible]	۸
	۴۹۸۷	۱۱	۱۱
(۸)	۲۲۳۳۴	۵	۹
	۱۹۸۷۶	۱۵	۱۱
(۹)	۲۰۱۰۲	۱۳	۷
	۱۹۹۹۹	۱۴	۱۰

(۱۰) پائی آنہ روپیہ
۲۰۳۵۰۲—۵—۸
۹۸۷۵۸—۱۴—۶

(۱۱) پائی آنہ روپیہ
۸۸۷۵۱۱—۸—۷
۷۷۸۶۹۹—۱۲—۹

(۱۲) پائی آنہ روپیہ
۹۸۲۲۳۷—۱۱—۸
۷۸۸۹۹۷—۱۵—۱۱

(۱۳) پائی آنہ روپیہ
۲۸۳۵۱۲—۱۰—۷
۱۹۶۸۹۷—۱۵—۱۰

(۱۴) پائی آنہ روپیہ
۴۱۲۳۱۱—۱۰—۷
۱۷۵۷۵۸—۱۵—۳

(۱۵) پائی آنہ روپیہ
۳۱۴۲۳۲—۰—۹
۸۷۸۶۲—۱۵—۱۰

(۱۶) پائی آنہ روپیہ
۲۲۸۳۲۵—۱۳—۰
۷۲۹۸۷—۱۳—۱۱

(۱۷) پائی آنہ روپیہ
۵۰۹۸۰۹—۱۰—۷
۵۴۰۰۹—۱۵—۱۰

(۱۸) پائی آنہ روپیہ
۱۱۱۱۱۱—۱۰—۸
۹۹۹۹۹۹—۱۴—۸

(۱۹) پائی آنہ روپیہ
۲۳۳۱۳۲۷—۵—۷
۲۰۰۵۸۰۹—۱۳—۱۱

(۲۰) پائی آنہ روپیہ
۷۸۶۷۶۵۷—۱۰—۰
۸۹۸۷—۱۵—۳

(۲۱) پائی آنہ روپیہ
۸۲۸۹۸۹۹—۱۰—۱
۸۱۷۷۸—۱۱—۱۱

(۲۲) پائی آنہ روپیہ
۲۰۳۰۲۱۰۴—۱۱—۸
۱۸۶۷۸۹۶۸—۱۵—۹

(۲۳) پائی آنہ روپیہ
۳۱۲۲۴۳۵۴—۱۵—۹
۱۶۸۰۷۶۲۹—۱۵—۱۱

(۲۴) پائی آنہ روپیہ
۷۳۶۵۶۷۸۹—۰—۷
۳۷۸۲۷۸۸۹—۱۴—۹

(۲۵) پائی آنہ روپیہ
۱۱۱۱۱۱۱۱—۰—۱
۷۷۷۷۷۷۷۷—۱—۱۱

سوالات

نمبر ۱۲

(۱) چھٹانک سیر من
۲۳۸۲—۳—۸
۹۷۵—۳۷—۱۱

(۲) چھٹانک سیر من
۴۱۶۰—۲۴—۵
۲۶۳۲—۱۵—۱۱

(۳) انچ فیٹ گز
۱۰ — ۳ — ۱۰۰۳
۱۱ — ۱ — ۲۸۴

(۴) مکعب انچ مکعب فیٹ مکعب گز
۱۰۴۲ — ۲۰ — ۳۰۴۲
۵۱۸ — ۲۴ — ۱۹۹۳

(۵) مکعب انچ مکعب فیٹ مکعب گز
۸۱۲ — ۱۹ — ۵۶۴۲
۴۲ — ۹ — ۳۶۷

(۶) دن ہفتہ ماہ برس
۲ — ۳ — ۴ — ۱۱۴ برس
۶ — ۳ — ۰ — ۸۴

(۷) گھنٹہ دن ہفتہ
۱۵ — ۳ — ۱۴۸
۱۱ — ۶ — ۹۳

(۸) ثانیہ دقیقہ گھنٹہ
۱۹ — ۳۶ — ۵۰۹
۵۵ — ۴۳ — ۸۹

(۹) چاول رتی ماشہ تولہ
۴ — ۷ — ۱۱ — ۲۲۳
۶ — ۷ — ۸ — ۸۹

(۱۰) گرہ گز
۶ — ۲۷۸
۱۴ — ۹۹

(۱۱) انچ فیٹ گز پول فرلانگ میل
۹ — ۲ — ۳ — ۱۹ — ۴ ۲۳۳
۱۱ — ۲ — ۳ — ۳۵ — ۶ — ۸۶

(۱۲) سرخ ماشہ تولہ
۶ — ۳ — ۴۳۶
۶ — ۱۱ — ۳۰۸

(۱۳) گٹھہ — جریب
۱۹ — ۲۴۲
۱۵ — ۱۸۶

(۱۴) انچ مربع فیٹ مربع گز مربع پول روڈ ایکڑ
۱۰۰ — ۸ — ۲۵ — ۱۹ — ۳ — ۲۱۵
۱۳۰ — ۹ — ۲۸ — ۳۵ — ۲ — ۲۷۸

(۱۵) کچوانسی بسوانسی بسوہ بیگھہ
۱۰ — ۱۱ — ۱۴ — ۴۸۷
اُنوانسی ۱۵ ۱۵ — ۱۸ — ۱۹ — ۹۸

(۱۶) ثانیہ منٹ گھنٹہ دن ماہ برس
۳۶ — ۴۸ — ۱۹ — ۲۱ — ۱۱ — ۲۳۷
۴۸ — ۵۴ — ۲۳ — ۲۵ — ۹ — ۱۰۸

(۱۷) انچ مربع فیٹ مربع گز مربع پول روڈ ایکڑ

۱۲۵ — ۷ — ۲۶ — ۱۸ — ۳ — ۵۲۸۷

۱۴۴ — ۸ — ۲۸ — ۲۷ — ۲ — ۴۹۱۸

(۱۸) گرہ مربع ہندوستانی مربع گز

۲۴۳ — ۵۸۲

۱۰۵ — ۴۹۷

(۱۹) انونسی کچونسی بسونسی بسوہ بیگھہ

۸ — ۹ — ۱۰ — ۱۱ — ۲۰۳۲

۱۶ — ۱۸ — ۱۹ — ۱۰ — ۱۹۴۸

(۲۰) انچہ مکعب فیٹ مکعب گز مکعب

۱۱۲۶ — ۲۴ — ۵۲

۹۳۸ — ۲۶ — ۴۹

سوالات تفریق مرکب
نمبر ۱۳

(۱) روپیہ — آنہ — پائی — روپیہ — آنہ — پائی

۸۷ — ۱۲ — ۹ اور ۱۴۹ — ۹ — ۵ میں کیا فرق ہے —

(۲) روپیہ — آنہ — پائی — روپیہ — آنہ — پائی

(۸ — ۳ — ۵۳۹) — (۱۱ — ۱۲ — ۸۷)

(۳) روپیہ آنہ پائی روپیہ آنہ پائی

(۳ — ۱۰ — ۱۵۰۲) — (۵ — ۳ — ۸۳۱)

(۴) روپیہ آنہ پائی روپیہ آنہ پائی

(۱۰ — ۸ — ۷۹۰۰) — (۱۱ — ۵ — ۳۸۷)

(۵) ([illegible] ۳ ر ۵ پائی) ([illegible] ۱۱ ر ۸ پائی)

(۶) (۳۵۰۰۰ روپیہ ۴ ر آنہ ۵ پائی) — (۷۹۶ روپیہ ۱۱ ر آنہ ۸ پائی)

(۷) (۱۴۰۰۴۱ روپیہ ۳ ر آنہ) — (۱۰۰۹۰ روپیہ ۱۱ ر آنہ)

(۸) ایک محرر پندرہ روپیہ ماہواری تنخواہ پاتا ہے اور [illegible] ۴ پائی اوسکا خرچ ہے تو کسقدر ماہواری میں انداز ہوتا ہے —

(۹) [illegible] ۳ پائی کابل ادا کرنیکے لیے پچاس روپیہ کا نوٹ بھنایا گیا تو بتاؤ کسقدر روپیہ باقی رہا —

(۱۰) ایک سوداگر نے [illegible] روپیہ قرض لیے اور بار [illegible] پائی اوسمین سے ادا کیے تو اب کتنا روپیہ واجب الادا رہا۔

(۱۱) دو صندوقوں میں [illegible] روپیہ [illegible] پائی موجود ہے اور ایک میں اونمیں سے [illegible] ہے تو بتاؤ دوسرے میں کسقدر روپیہ ہے۔

(۱۲) تیل کی فصل سے سال بھر میں [illegible] روپیہ [illegible] پائی کی آمدنی ہوئی اور [illegible] روپیہ [illegible] پائی صرف ہوئے تو بتاؤ کسقدر نفع ہوا۔

(۱۳) ایک تاجر نے اپنے منشی کو ہزار روپیہ دیے کہ اونمیں سے تین بلوں کا روپیہ ادا کرے۔ پہلے بل کی تعداد [illegible] روپیہ [illegible] پائی ہے اور دوسرے بل کی [illegible] روپیہ [illegible] پائی ہے اور تیسرے کی [illegible] روپیہ [illegible] پائی ہے تو بتاؤ کہ ہر ایک بل کی تعداد ادا کر کے اوسکے پاس کیا باقی رہا۔

(۱۴) ایک صاحب کی سالانہ آمدنی نو ہزار روپیہ ہے اور اخراجات خانگی [illegible] روپیہ [illegible] پائی ہے اور صرف انعام و اکرام چٹھی وغیرہ کا [illegible] روپیہ [illegible] پائی ہے اور صرف خیرات [illegible] روپیہ [illegible] پائی ہے تو بتاؤ سالانہ صاحب موصوف کی کسقدر بچت ہے۔

(۱۵) ایک مکان مع باغ متعلقہ سات ہزار چھ سو روپیہ [illegible] پائی کو فروخت ہوا۔ صرف مکان کی قیمت کا تخمینہ پانچ ہزار [illegible] روپیہ [illegible] پائی ہے تو بتاؤ کہ باغ کی قیمت کا تخمینہ کیا ہے۔

(۱۶) ایک تاجر کے پاس [illegible] روپیہ [illegible] پائی کا مال ایک دفعہ پہنچا اور [illegible] روپیہ [illegible] پائی کا مال دوسری مرتبہ پہنچا۔ اور اوس کی قیمت کی بابت [illegible] روپیہ [illegible] پائی ایک دفعہ دیے اور [illegible] روپیہ [illegible] پائی دوسری مرتبہ دیے اور [illegible] روپیہ [illegible] پائی تیسری مرتبہ دیے تو بتاؤ اب اوسے کسقدر دینا باقی رہا۔

(۱۷) ایک سوداگر کو تین ہزار چار سو دس روپیہ [illegible] پائی کل دینا ہے اور ایک بزاز [illegible] روپیہ [illegible] لینا ہے اور ایک بساطی سے [illegible] روپیہ [illegible] پائی تو بتاؤ اپنے ذمہ کا قرضہ ادا کرنے کے لیے اوسکو کتنا روپیہ اور درکار ہوگا۔

(۱۸) ایک صاحب کے پاس جائداد کل [illegible] روپیہ [illegible] پائی مالیت کی ہے اور جائداد کاشت کی قیمت [illegible] روپیہ [illegible] پائی ہے تو بتاؤ کہ پہلی جائداد کی مالیت دوسری جائداد کی

مالیت سے کسقدر زیادہ ہے —

(۱۹) کسی تاجرنے ماہ جنوری مین پانچہزار روپیہ بنک مین جمع کیا منجملہ اوسکے پندرہ سو چالیس روپیہ آٹھہ آنہ ۶ پائی فروری مین واپس لیا اور ۱۹۸۶ روپیہ ۷ آنہ ۹ پائی مارچ مین واپس لیے اور اپریل مین دوسو روپیہ چھہ پائی اور جون مین ایکسو چھبیس روپیہ تین آنہ ۶ پائی تو بتاؤ کہ اب اوسکا کسقدر بنک مین باقی ہے —

(۲۰) ایک زمیندار کے پاس اراضی کاشت دھان چھہ ہزار تین سو ستانوے روپیہ چار آنہ قیمت کی ہے اور باغات قیمتی دوہزار چارسو انسٹھہ روپیہ ۱۲ آنہ اور مکانات ملعہ ۹۷۹ روپیہ قیمت کے ہین اور نقد موجودات اوسکے پاس ایکہزار تین سو چوہتر روپیہ تین آنہ ۳ پائی ہین منجملہ اس سب جائداد کے اوسنے آٹھہ ہزار نوسو اونہتر روپیہ چھہ آنہ ۸ پائی اپنے بڑے بیٹے کے واسطے چھوڑے اور باقی اپنی جائداد اپنے چھوٹے بیٹے کے واسطے تو بتاؤ چھوٹے بیٹے کا حصہ کیا ہے —

(۲۱) زید کی جیب مین ایک روپیہ ۳ آنہ تھے اوسمین سے اوسنے عمرو کو ۷ آنہ ۶ پائی دی اور بکر کو ۱۰ آنہ دیے لیکن پھر اوسنے عمرو سے ایک روپیہ ۱۰ آنہ ۶ پائی پائے اور جتنا کہ عمرو سے پایا اوسکی بہ نسبت ۱۱ آنہ ۲ پائی کم بکر سے لیا تو بتاؤ کہ اب زید کی جیب مین کیا رہا —

(۲۲) زید کی تھیلی مین ۱۵ روپیہ ۳ آنہ ۲ پائی ہین اور عمرو کے پاس ۱۰ روپیہ ہین عمرو نے زید کو ۱۱ روپیہ قرضہ مین دیے اور بکر کی تھیلی مین ۲۰ روپیہ ہین اسنے عمرو کو ۹ روپیہ ۶ آنہ ۳ پائی دیے اور اوسنے زید سے ۱۱ روپیہ ۹ آنہ زیادہ پائے بہ نسبت اوسکے جتنا کہ عمرو نے زید کو دیا تھا تو بتاؤ کہ اب ہر ایک کی تھیلی مین کتنا کتنا روپیہ رہا —

(۲۳) ایک تاجر نے جب اپنے خریدار کے نام کا بل بنایا تو اوسمین ۱۳ روپیہ کے عوض ۱۵ آنہ ۳ پائی غلطی سے لکھ گیا — اور ۸ روپیہ کے عوض ۱۰ آنہ ۹ پائی لکھہ گیا تو بتاؤ کہ اس حساب سے کتنے روپیہ کا اوسکا نقصان ہوتا ہے —

(۲۴) ایک بزاز کی دکان سے ۹ روپیہ ۶ آنہ ۹ پائی کا کپڑا خریدا اور دس روپیہ کا نوٹ اوسکو دیا تو بتاؤ کہ کسقدر بزاز سے واپس لینا چاہیے —

(۲۵) فرض کرو کہ لکھنؤ سے مراد آباد و شاہجہان پور ہوکر ۲۰۶ میل ۴ فرلانگ ہے اور شاہجہان پور سے مراد آباد ۱۰۲ میل ۵ فرلانگ تو لکھنؤ سے شاہجہان پور کسقدر دور ہے —

ضرب مرکب

سوالات زبانی حل کرنے کیواسطے

(۱) سوا روپیہ کو ایک ٹوپی خریدی تو ایسی تین ٹوپیوں کے کیا دام ہوئے —

(۲) ایک روپیہ پانچ آنہ ۳ پائی گز کے حساب سے دوگز کپڑے کی کیا قیمت ہوئی —

(۳) پائی ۴ — آنہ ۴ — روپیہ ۱۲ کا ایک تولہ سونا بکتا ہو تو بتاؤ کہ تین تولہ سونے کے کیا دام ہوئے —

جب ایک قسم کے عددوں میں متفرق درجوں کے اعداد شامل ہوں اور انکو کئی دفعہ جوڑنے سے جو حاصل جمع ہو اوسکے نکالنے کی مختصر ترکیب کو ضرب مرکب کہتے ہیں —

قاعدہ

(۱) مضروب کے سب سے چھوٹے درجے کے عدد کے تلے مضروب فیہ کو لکھو اور اوس عدد مذکور میں ضرب دیکر دیکھو کہ حاصل ضرب میں دوسرے بڑے درجے کی کتنی اکائیاں شامل ہیں اونکو یاد رکھو اور باقی کو مضروب فیہ کے تلے جو عرضی خط کھینچا ہے اوسکے تلے لکھو جسطرح ۹ر ۸ ۱۰ پائی قیمت فی من کے حساب سے ۱۲ من گھی کے کیا دام ہوئے —

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۸	۹
۱۲		
۰	۱۰	۱۱۴

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۸	۹ر
۱۲		
۰	۱۰	جواب

بارہ دہام ایک سو بیس پائیوں کے دس آنہ رکھا صفر ہاتھ لگے دس آنہ —

(۲) پھر چھوٹے عدد کے بائیں طرف جو بڑا عدد ہو اوسمیں مضروب فیہ کو ضرب دینے سے جو حاصل ضرب ہوا اوسمیں یاد رکھی ہوئی اکائیوں کو جوڑدو اور اوس میزان میں دیکھو کہ اوس سے بڑے درجے کی کتنی اکائیاں اوسمیں مشتمل ہیں اونکو ہاتھ لگا مان بطریق مذکور مضروب فیہ کو علٰحدہ علٰحدہ جتنے اور بڑے درجے کے عدد ہوں اون میں ضرب دو

اور ہر ایک حاصل ضرب میں ہاتھ لگی اکائیوں کو شامل کرو اس طرح سے عرضی خط کے تلے جو عدد حاصل ہوں اونکا مجموعہ جواب مطلوب ہوگا —

جیسے

پائی	آنہ	روپیہ
۱۰	۸	۹
۱۲		
۰	۱۰	۱۱۴ روپیہ

بارہ اٹھے چھیانوے اور دس ایک سو چھ آنے سولہ چھکا چھیانوے آنوں کے ۶ روپیہ اور رہے ۱۰ آنے ہاتھ لگے چھ روپیہ —
بارہ نوان ایک سو آٹھ اور چھ ایک سو چودہ روپیہ اسلیے ۱۲ من گھی کی قیمت مالبیسہ
(۳) دو من ۶ سیر ۱۵ ر ایک جنس فی روپیہ آتی ہے تو نو روپیہ کی کتنی آویگی —

چھٹانک	سیر	من
۱۵	۶	۲
۹		
۷	۲۲ سیر	۱۹ من

پندرہ نوان ایک سو پینتیس چھٹانک — سولہ اٹھے ایک سو اٹھائیس چھٹانک کے آٹھ سیر ہوے رکھی ۷ چھٹانک ہاتھ لگے آٹھ سیر —
نو چھکے ترپن اور آٹھ اکسٹھ سیر کے ۲۲ سیر ہاتھ لگا ایک من — نو دونا اٹھارہ اور ایک اونیس من ہوے اسلیے جواب یعنی نو روپیہ کے ۱۹ من ۲۲ سیر ۷ ر جنس آویگی

اگر مضروب فیہ ۱۲ سے زیادہ ہو تو طریق مندرجہ بالا عمل ضرب مرکب ہوسکتا ہے
اگر مضروب فیہ ۱۲ سے زیادہ ہے اور اوسکے اجزاء ضربی ہوسکتے ہیں تو بموجب ضرب اجزاء ضربی ضرب کرو —

	پائی	آنہ	روپیہ	
مثلاً	۵	۸	۵۳۰۳	کو ۷۵ سے ضرب کرنا ہے —

چونکہ ۷۵ = ۵ × ۵ × ۳

	پائی	آنہ	روپیہ
اسلئے	۷	۸	۵۲۰۳
	۵		
	۱۱	۱۰	۲۶۰۱۷
	۵		
	۷	۶	۱۳۰۰۸۸
	۳		
	۹	۳	۳۹۰۲۶۵

اگر ایسے عددون سے ضرب کرنا ہو جنکے اجزاء ضربی نہیں ہوسکتے تو ایسے اعداد سے ضرب کرنیکے لیے بطریق ذیل عمل کرو۔

مثلاً پائی آنہ روپیہ

۹ ۱۰ ۶۰۸۱ کو ۸۷ سے ضرب کرنا ہے

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۱۰	۶۰۸۱
۸۷		
۳	۷	۵۸

۴۲۵۶۷

۴۸۶۴۸

۵۲۹۱۰۵ ۷ ۳

۸۷×۹ = ۱۲|۷۸۳
۳ — ۶۵

۸۷×۱۰ = ۸۷۰ + ۶۵ = ۱۶|۹۳۵
۷ ۵۸

دوسرا طریق

	پائی	آنہ	روپیہ	
(۱)	۹ +	۱۰	۶۰۸۱	
	۷			
(۲)	۳ +	۱۱	۴۲۵۷۱ =	۷ کا حاصل ضرب ہوا
(۱) و (۲) کو جمع کیا	۰	۶	۴۸۶۵۳	۸ کا حاصل ضرب ہوا
	۱۰			
(۳)	۰ +	۱۲	۴۸۶۵۳۳	۸۰ کا حاصل ضرب ہوا

(۲) و (۳) کو جمع کیا ۳ ۷ ۵۲۹۱۰۰۵ ۷۸۸ کا حاصل ضرب یعنی حاصل ضرب مطلوب ہے

مثال ۲

چھٹانک سیر من

۱۴ ۳۵ ۷۰۸۶۹ کو ۵۴۷ سے ضرب دو

چھٹانک	سیر	من
۱۴	۳۵	۷۰۸۶۹
۵۴۷		
۱۰ —	۲۳ —	۴۹۰

۴۹۶۰۸۳
۲۸۳۴۷۶
۳۵۴۳۴۵

۱۰ ۲۳ — ۳۸۷۶۵۸۳۳

۵۴۷ × ۱۴ = ۷۶۵۸ (۱۶
۱۰ — ۴۷۸

۵۴۷ × ۳۵ = ۲۷۳۵
۱۶۴۱
۱۹۱۴۵
۴۷۸
(۴۰) ۱۹۶۲۳
سیر ۲۳ — ۴۹۰

دوسرا طریق

	چھٹانک	سیر	من	
(۱)	۱۴	۳۵	۷۰۸۶۹	
	۲			
(۲)	۱۲ —	۳۱ —	۱۴۱۷۳۹ =	۲ کا حاصل ضرب
	۲			
(۳)	۸	۲۳	۲۸۳۴۷۹ =	۴ کا حاصل ضرب
(۱) و (۲) و (۳) کو جمع کیا (۴)	۲	۱۱	۴۹۶۰۸۹ =	۷ کا حاصل ضرب
(۳) کو ۱۰ سے ضرب دیا (۵)	۰	۳۵	۲۸۳۴۷۹۵ =	۴۰ کا حاصل ضرب
(۱) و (۳) کو جمع کیا	۶ —	۱۹ —	۳۵۴۳۴۹ =	۵۰ کا حاصل ضرب
	۱۰			

	من	سیر	چھٹانک	
۵۰ کا حاصل ضرب	= ۳۵۴۳۴۹۴	۳۳	۱۲	
۵۰۰ کا حاصل ضرب	= ۳۵۴۳۳۹۴۸	۱۴	۸	(۶)
حاصل ضرب مطلوب	= ۳۸۷۶۵۸۳۳	۲۳	۱۰	اب (۴) و (۵) و (۶) کو جمع کیا

سوالات ضرب مرکب

(۱) ایک پل کی اُتروائی کا یہ نرخ ہے کہ فی آدمی ایک پیسا دینا پڑتا ہے اور فی گاڑی ۳ پائی فی گھوڑا ایک آنہ اور فی بیل آدھ آنہ مقرر ہے اور ۱۵ دن کے عرصہ میں ۵۵۵۳۴ آدمی پل اوترے ۵۴۳ گاڑی ۲۵ گھوڑے اور ۵۸۵ بیل پل اوترے تو کل اوتروائی کے دام بتاؤ اور اسکی تفصیل بیان کرو اور یہ بھی بتاؤ کہ ہر روز بحساب اوسط کتنے آدمی اور کتنے گھوڑے وغیرہ پل اوترے اور یاد رکھو کہ ایک روپے کے ۶۴ پیسے بکتے ہیں۔

جواب

کل اوتروائی ۱۰۰۰۰ روپے آدمیوں کی اوتروائی ۸۶۷ روپے گاڑیوں کی ۱۰ روپے گھوڑوں کی اوتروائی ۱۰ روپے بیل کی اوتروائی ۱۸ روپے بحساب اوسط ہر روز ۲۳۷۰ آدمی ۳۶ گاڑی ۵۴ گھوڑے اور ۳۹ بیل اوترتے ہونگے۔

(۲) ۸۸۴ من کا ۳۰ روپے من گھی بکتا ہے تو ۸ روپے کا کتنا گھی آویگا۔ جواب ۱۲ سیر ۱۰ چھٹانک

(۳) ایک آنے کی ۵ گرہ سرخ قمل بکتی ہے تو اس حساب سے ۵ روپے کی کتنی قمل آویگی جواب ۲۰ گز ۱۳ گرہ

(۴) ایک روپیہ میں ۱۰ ہاتھ دیوار بنتی ہے تو ۲۰۰ روپے میں کتنے ہاتھ دیوار بنیگی جواب ۲۰۵۲ ہاتھ ایک بالشت

(۵) ساڑھے چھ آنے کو ایک سلیٹ یعنی پتھر کی تختی بکتی ہے تو اس طرح کی ۹۹ تختیاں کتنے دام کو آوینگی۔ جواب ۴۰ روپے

(۶) پونے سات آنے کو ایک بٹیا تیتر کی آتی تو دو بیسی ۰ ۷ ۳ بٹیون کے کیا دام ہوئے — جواب [illegible]

(۷) ۷ آنے کو ایک گز ریشمی رومال کی بکتی ہے تو دو بیسی ۰ ۰ ۴ گز کپڑے کے کیا دام ہونگے — جواب [illegible]

(۸) ایک روپے کا ۱۴ سیر گیہون آتا ہے تو [illegible] کا کتنا آویگا — جواب [illegible]

(۹) چار روپیہ سیکڑے کا بٹہ ہے تو [illegible] پر کتنا بٹہ ہوگا — جواب [illegible]

اس سوال کے حل کرنے مین اتنا یاد رکھو کہ ۲۹۰۰ مین ۲۹ سیکڑے ہین —

(۱۰) [illegible] کی من بھر کھانڈ کی بکری ہے تو [illegible] کھانڈ کے کیا دام ہوئے — جواب [illegible]

(۱۱) [illegible] کا من بھر گڑ بکتا ہے تو [illegible] گڑ کے کیا دام ہوئے — جواب [illegible]

(۱۲) ایک آنے کی ۷ سیر لکڑی بکتی ہے تو بتاؤ کہ اس حساب سے [illegible] کی کے من لکڑی آویگی — جواب [illegible]

(۱۳) کانسے کے برتن ایک من ۱۵ سیر بحساب فی سیر ڈیڑھ روپیہ کے خریدے تو بتاؤ کہ اونکے کیا دام ہوئے — جواب [illegible]

سوالات مشق ضرب مرکب

نمبر ۱۴

جبکہ مضروب فیہ ۱۲ سے زیادہ نہین ہے

	روپیہ	آنہ	پائی	
(۱)	۱۷	۲	۷	کو ۲ سے ضرب دو
(۲)	۳۹	۱۰	۸	کو ۳ سے ضرب دو

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۳)	۲	۶	۱۹	کو ۴ سے	ضرب دو
(۴)	۵	۱۳	۶۵	کو ۵ سے	״
(۵)	۹	۱۰	۴۸	کو ۶ سے	״
(۶)	۶	۱۴	۳۹	کو ۷ سے	״
(۷)	۷	۱۳	۶۵	کو ۸ سے	״
(۸)	۱۱	۱۵	۵۰	کو ۹ سے	״
(۹)	۵	۹	۳۱۴	کو ۱۰ سے	״
(۱۰)	۸	۱۰	۴۷۳	کو ۱۱ سے	״
(۱۱)	۱۰	۱۴	۲۰۹	کو ۱۲ سے	״
(۱۲)	۹	۱۱	۶۱۰	کو ۱۳ سے	״
(۱۳)	۴	۱۳	۴۶۷	کو ۱۴ سے	״
(۱۴)	۱۱	۱۴	۴۹۰	کو ۱۵ سے	״
(۱۵)	۵	۱۰	۳۰۵	کو ۱۶ سے	״
(۱۶)	۸	۱۳	۴۶۴	کو ۱۷ سے	״

سوالات نمبر ۱۵

جبکہ مضروب فیہ ۱۶ سے زیادہ ہو اور
اوسکے اجزاء ضربی ہو سکتے ہوں

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۱)	۴	۱۳	۶۹	کو ۱۸ سے	ضرب دو
(۲)	۹	۱۲	۷۳	کو ۲۲ سے	״
(۳)	۴	۱۰	۸۱	کو ۲۴ سے	״
(۴)	۸	۱۰	۳۸	کو ۲۶ سے	״

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۵)	۵	۱۳	۹۰	کو ۲۸ سے	ضرب دو
(۶)	۷	۱۱	۵۴	کو ۳۲ سے	"
(۷)	۸	۱۲	۹۶	کو ۳۵ سے	"
(۸)	۵	۱۳	۶۷	کو ۳۶ سے	"
(۹)	۶	۱۳	۸۵	کو ۴۰ سے	"
(۱۰)	۹	۱۱	۶۹	کو ۴۴ سے	"
(۱۱)	۱۱	۱۳	۲۷	کو ۴۳ سے	"
(۱۲)	۶	۹	۸۴	کو ۴۰ سے	"
(۱۳)	۱۰	۱۰	۳۵	کو ۴۵ سے	"
(۱۴)	۱۱	۱۳	۶۷	کو ۵۱ سے	"
(۱۵)	۱۱	۱۰	۲۱۹	کو ۶۳ سے	"
(۱۶)	۷	۱۳	۵۲۴	کو ۶۴ سے	"
(۱۷)	۱۰	۱۳	۱۸۵	کو ۷۲ سے	"
(۱۸)	۹	۸	۳۴۶	کو ۷۵ سے	"
(۱۹)	۸	۱۳	۶۳۸	کو ۸۱ سے	"
(۲۰)	۴	۱۲	۷۶۵	کو ۸۴ سے	"
(۲۱)	۱۱	۱۳	۳۹۶	کو ۸۸ سے	"
(۲۲)	۱۰	۱۲	۶۷۵	کو ۹۶ سے	"
(۲۳)	۲	۱۳	۲۰۸	کو ۱۰۴ سے	"
(۲۴)	۵	۱۱	۴۵۰	کو ۱۳۲ سے	"
(۲۵)	۷	۸	۶۳۷	کو ۱۴۴ سے	"
(۲۶)	۶	۱۳	۱۹۵	کو ۱۸۲ سے	"

	پائی	آنہ	روپیہ			
(۲۷)	۶	۱۴	۵۴۳	کو	۱۹۵ سے	ضرب دو
(۲۸)	۲	۱۴	۱۲۰	کو	۲۵۶ سے	"
(۲۹)	۹	۱۵	۷۳۸	کو	۲۲۵ سے	"
(۳۰)	۸	۱۱	۱۵۴۲	کو	۲۹۲ سے	"

سوالات نمبر ۱۶

ذیل کی ضرب بیں علاوہ اعداد مذکورہ بالا ہوں

	پائی	آنہ	روپیہ			
(۱)	۶	۱۴	۵۱۴	کو	۱۹ سے	ضرب دو
(۲)	۳	۸	۲۱۲	کو	۲۴ سے	"
(۳)	۲	۱۱	۳۴۱	کو	۲۹ سے	"
(۴)	۷	۱۲	۱۶۹	کو	۳۷ سے	"
(۵)	۱۰	۱۴	۴۰۸	کو	۴۳ سے	"
(۶)	۳	۱۰	۵۳۶	کو	۴۱ سے	"
(۷)	۹	۱۳	۳۳۲	کو	۵۳ سے	"
(۸)	۱۰	۱۵	۶۳۹	کو	۵۷ سے	"
(۹)	۸	۱۲	۲۳۶	کو	۶۲ سے	"
(۱۰)	۴	۱۳	۴۶۵	کو	۶۷ سے	"
(۱۱)	۷	۱۴	۳۰۹	کو	۷۴ سے	"
(۱۲)	۶	۱۵	۹۳۰	کو	۷۹ سے	"
(۱۳)	۵	۱۰	۲۶۷	کو	۸۷ سے	"
(۱۴)	۱۱	۱۵	۳۰۴	کو	۹۳ سے	"
(۱۵)	۱۰	۱۴	۹۳۷	کو	۹۸ سے	"

	پائی	آنہ	روپیہ			
(۱۶)	۵	۱۰	۲۳۶	کو	۱۱۷ سے	ضرب دو
(۱۷)	۱۱	۱۲	۵۳۹	کو	۲۰۱ سے	"
(۱۸)	۲	۱۳	۲۹۳	کو	۴۱۱ سے	"
(۱۹)	۶	۱۲	۲۹۳	کو	۵۵۷ سے	"
(۲۰)	۷	۴	۶۷۵	کو	۷۴۵ سے	"
(۲۱)	۴	۱۳	۲۸۹	کو	۸۷۶ سے	"
(۲۲)	۳	۱۰	۱۹۷	کو	۹۸۷ سے	"
(۲۳)	۱۱	۰	۹۱۰	کو	۱۷۶۳ سے	"
(۲۴)	۵	۱۳	۴۶۳	کو	۲۱۳۷ سے	"
(۲۵)	۰	۱۵	۶۶۰	کو	۲۳۴۷ سے	"

سوالات نمبر ۱۷

	چھٹانک	سیر	من			
(۱)	۱۱	۳۵	۴۶۵	کو	۱۲۳ سے	ضرب دو
(۲)	۱۲	۲۳	۳۰۸	کو	۱۳۷ سے	"
(۳)	۱۵	۳۱	۶۶۰	کو	۱۶۱ سے	"
(۴)	۱۳	۳۴	۳۰۹	کو	۱۷۳ سے	"
	سرخ	ماشہ	تولہ			"
(۵)	۷	۱۱	۳۰۹	کو	۱۷۷ سے	"
(۶)	۵	۹	۴۶۵	کو	۱۸۲ سے	"
(۷)	۶	۹	۴۶۷	کو	۱۹۷ سے	"
	انگشت	گرہ	گز			"
(۸)	۲	۱۳	۱۶۵	کو	۲۶۷ سے	"

	انگشت	گرہ	گز				
(۹)	۱	۱۵	۳۸۵	کو	۵۴۱ سے	ضرب دو	
	پول	فرلانگ	میل			//	
(۱۰)	۳۰	۷	۱۶۷	کو	۱۱۹ سے	//	
(۱۱)	۳۳	۶	۳۰۹	کو	۱۳۳ سے	//	
	بسوانسی	بسوہ	بیگھہ			//	
(۱۲)	۱۱	۱۵ بسوہ	۳۲۵	کو	۱۹۹ سے	ضرب دو	
(۱۳)	۱۳	۱۷	۴۲۸	کو	۲۹۳ سے	//	
	پول	روڈ	ایکڑ			//	
(۱۴)	۳۰	۳	۳۰۴	کو	۵۴۱ سے	//	
(۱۵)	۳۹	۲	۲۹۳	کو	۷۴۰ سے	//	

سوالات ضرب مرکب نمبر ۱۸ //

(۱) ۵۸۷ سیر چائے کی کیا قیمت ہے جب نرخ ۲ روپیہ ۱۱ آنہ ۱۰ پائی فی سیر ہے۔

(۲) ۱۳ روپیہ ۵ پائی فی ایکڑ کے حساب سے ۲۰۹ ایکڑ کی کاشت پر کیا لگان ہوا۔

(۳) ایک شخص کو ۱۱ روپیہ ۴ پائی فی یوم پنشن ملتی ہے تو دو برس مین اوسکی مقدار کیا ہوگی

(۴) ایک صاحب کا بابت خرچ تماکو کشیدنی ۱۵ روپیہ سالانہ صرف ہے تو بتاؤ کہ ۴۴ برس مین کتنا صرف ہوگا۔

(۵) ایک تاجر نے اپنے مہاجن کو ۵۴۴ گز کمخواب بحساب ۱۱ روپیہ فی گز دی اور ۱۶ ٹوپیان بحساب فی ٹوپی ۴ روپیہ کے کسی قرضہ کی بابت دین تو بتاؤ کہ کسقدر روپیہ مہاجن کے پاس پہونچا۔

(۶) ۱۵ بیلون کی قیمت بحساب ۱۴ روپیہ ۵ پائی فی راس کیا ہوگی۔

(۷) اگر ایک مہاجن کو ۱۰ روپیہ ۷ پائی فی یوم سود ملتا ہے تو سال بھر مین کتنا ملیگا۔

(۸) ۵۲۷ بورہ نمک سانبھر کے خریدنے کے واسطے کسقدر روپیہ چاہیے جبکہ

قیمت فی بورہ ۴ روپیہ ۱ آنہ ۱ پائی ہے —

(۹) ایک مہاجن ۱۱ روپیہ ۳ آنہ ۹ پائی ہفتہ وار صرف کرتا ہے اور دو ہزار روپیہ سالانہ اوسکے یہان پس انداز ہوتا ہے تو بتاؤ کہ اوسکی سالانہ آمدنی کیا ہے —

(۱۰) ۱۹ گھوڑون اور ۳۰۵ گائون کی قیمت مین کیا فرق ہے جبکہ گھوڑونکی قیمت فی راس ۱۰ روپیہ ۱۳ آنہ ۲ پائی ہے اور گائونکی قیمت ۱۲ روپیہ ۴ آنہ ۹ پائی فی راس ہے —

(۱۱) بشرح ۱۲ روپیہ ۵ آنہ ۹ پائی فی بیگھہ ۵۸ بیگھہ کھیت کا کیا لگان ہوگا —

(۱۲) کپڑے کے تین پولندہ کی کیا قیمت ہوگی جبکہ ہر پولندہ مین ۴۵ گز کپڑا ہے اور قیمت فی گز ۱ روپیہ ۱۱ آنہ ۱ پائی ہے —

(۱۳) ایک سو اٹھاسی آدمیون مین تقسیم کرنے کے واسطے کتنا روپیہ چاہیے جب کہ ہر شخص کو ۱۳ روپیہ ۱۱ آنہ ۱ پائی دیے جاوین —

(۱۴) ایک مزارع نے ۱۷ بھینسین بشرح ۱۸ روپیہ ۹ پائی فی راس فروخت کین اور ۹ بیل بشرح ۱۴ روپیہ ۹ پائی فی راس خرید کیے تو کسقدر روپیہ اوسکے پاس باقی رہا —

(۱۵) ایک شخص نے ایک ساہوکار کی دکان مین ۶۲۳۵ روپیہ امانت رکھا تھا لیکن اوس ساہوکار کا جب دیوالا نکل گیا تو اوسکے قرضخواہون کو دس روپیہ پیچھے ۳ روپیہ ۸ آنہ ۱ پائی ملے تو اوس شخص کو کیا ملا اور کتنا اوسکا نقصان ہوا —

تقسیم مرکب

سوال زبانی حل کرنیکے واسطے

(۱) اگر ۱۲ روپیہ ۹ آنہ ۳ پائی کی تین ٹوپیان خریدین تو ایک ٹوپی کے کیا دام ہوسکے —

(۲) اگر چار طالبعلم کو ۱۲ روپیہ ۸ پائی انعام دیا گیا تو فی طالب العلم کو کیا ہوا —

(۳) ۵ گز کپڑے کی قیمت ۱۳ روپیہ ۵ پائی ہے تو فی گز کیا دام ہوسکے —

جب ایک قسم کے عددمین متفرق درجہ کے اعداد شامل ہوون اور اوسکے چند برابر حصے کرنے سے جو حصہ حاصل ہو اوسکے نکالنے کی مختصر ترکیب کو تقسیم مرکب کہتے ہین

قاعدہ

(۱) بموجب قاعدہ تقسیم مذکورہ کے مقسوم اور مقسوم علیہ کو رکھو۔

اسطرح ۹ پائی ۸ [illegible] ۹)

(۲) مقسوم کے سب سے بڑے درجہ کے عدد کو مقسوم علیہ پر تقسیم کرو اور خارج قسمت کو مقسوم کے داہنی طرف رکھو جیسے

[illegible]) ۹ پائی ۸ [illegible] ۹)

[illegible]

اونیس نوان ایک سو اکھتر۔

(۳) اور جو باقی رہے اوسمین دیکھو کہ چھوٹے درجے کی کتنی اکائیان شامل ہین اور اونہین مقسوم کے باقی بچے ہوئے عدد کو چھوٹے عدد کے ہمجنس کرکے پھر چھوٹے اوسمین جوڑ دو اور حاصل جمع کو مقسوم علیہ پر تقسیم کرو اور خارج قسمت اول خارج قسمت مذکور کے داہنی طرف رکھو اور یہ عمل وہان تک جاری رکھو جہان تک چھوٹے درجے کے عدد باقی مقسوم مین ہمجنس ہوکر چھوٹے عدد کے شامل ہون اسطرح سے جو خارج قسمت حاصل ہونگے اونکا مجموعہ جواب مطلوب ہوگا۔

جیسے ۱ - ۸ - [illegible]) ۹ پائی ۸ [illegible] ۹) یا بذریعہ ہندسہ یون نکالو
(پائی آنہ روپیہ)

[illegible]

روپیہ آنہ پائی	
۹) ۱۷۵ - ۸ - ۹	سو روپیہ کا چونسٹھ اور آٹھ بہتر
۱۹ - ۸ - ۱	اور نوا سٹھ بہتر اور نو ایک نو
جواب	اسلیے اگر ۹ شریکون کے درمیان
۹	[illegible] برابر تقسیم کیے جاوین تو
۱۷۵ - ۸ - ۹	ہر ایک کو [illegible] ۸ پائی ملینگے

سوال

للعہ کی تین من ۲۰ سیر ایک جنس خریدی تو اس حساب سے ایک روپیہ کی کتنی آویگی۔

۳ من ۲۰ سیر
۴۰
۱۲۰
۲۰
۴۰) ۱۴۰ (

۳½ سیر فی روپیہ

اوپر کی مثالوں میں مختلف درجے کے مقداروں کو ایک ہی جنس کے عدد سے تقسیم کیا گیا ہے الّا بعض مرتبہ ایسا اتفاق پڑتا ہے کہ مختلف درجے کے مقادیر کو مختلف درجے کی مقادیر پر تقسیم کرنا پڑتا ہے اور یہ اس واسطے ہوتا ہے کہ جس سے معلوم ہو جاوے کہ اول مقدار مختلف المدارج میں دوسری مقدار مختلف المدارج کے دفعہ سما سکتی ہے مثلاً اگر کوئی کہے

پائی آنہ روپیہ پائی آنہ روپیہ
۶ ۱۴ ۱۱۳ کو ۶ ۱۰ ۱۲ سے تقسیم کرو تو عمل تقسیم سے یہ معلوم ہو جاویگا کہ پہلی مقدار دوسری مقدار سے کے گنی ہے ایسی تقسیم کے واسطے قاعدہ یہ ہے کہ مقسوم اور مقسوم علیہ کے مقادیر مختلف المدارج کو ادنےٰ درجے کے مقدار میں لاکر اول کو دوسری سے بقاعدہ تقسیم مفرد تقسیم کرو جیسے

پائی آنہ روپیہ پائی آنہ روپیہ
۶ ۱۴ ۱۱۳ ۶ ۱۰ ۱۲

۱۶ ۱۶
۲۰۲ ۱۸۲۲
۱۲ ۱۲
۲۴۳۰) ۲۱۸۷۰ (جواب ۹
۲۱۸۷۰

سوالات تقسیم مرکب

(۱) اڑھائی روپیہ من میدا بکتا ہے تو اس نرخ سے ایک سیر میدہ کے کیا دام ہوسکے
جواب ایک آنہ

(۲) ساڑھے تین روپیہ من سوجی بکتی ہے تو ایک سیر سوجی کے کیا دام ہوسکے۔
جواب ایک آنہ ۴⅘ پائی

(۳) تیرہ روپیہ کو ایک گڈی کاغذ کی بکتی ہے تو ایک تختہ کاغذ کے کیا دام ہوے اور یاد رکھو کہ ایک گڈی مین ۲۰ دستے ہوتے ہین اور فی دستہ ۲۴ تختہ ہوتے ہین —

جواب ۵ پائی ۱۳/۱۵

(۴) کپڑے کا ۱۰ گز کا تھان ساڑھے سات روپیہ کو تو بتاؤ ایک گز کے کیا دام ہوے —

جواب ۱۲/

(۵) ۵ من ہلدی ۱۰ کو خریدی تو بتاؤ کہ ایک سیر ہلدی کے کیا دام ہوے —

جواب ۴/

(۶) تین شخصون نے برابر روپیہ لگا کر تجارت کی اور اوسمین ۱۵۰ لگائے اور اونکو تھوڑے دنون مین ۲۴ ۳ پائی کل نفع ملا اب وے اپنا اپنا زر اصل اور نفع لیکر علیحدہ ہوا چاہتے ہین تو بتاؤ کہ ہر ایک کا زر اصل اور نفع علیحدہ علیحدہ کتنا ہوا اور علیحدہ ہونے کے وقت ہر ایک شخص کو کل زر کتنا ملا —

جواب ۵۰ ہر ایک کا زر اصل تھا اور ۸ ۱ پائی ہر ایک شخص کو نفع ملنا چاہیے ۵۸ ۱ پائی ہر ایک شخص کا کل زر ہوا —

(۷) اینٹ کی پکی دیوار ایک روپیہ کی ۵ گز بنتی ہے تو ۲۵۰۷ گز دیوار بنوانے کے کیا دام ہوے —

جواب ۵۰۱ ۶/

(۸) ایک روپیہ کا ساڑھے چار من تجس ایک گانون مین بکتا تھا وہان سے ۵۰ کا تجس خریدا اور اوسکو شہر مین لا کر فی روپیہ ڈھائی من کے حساب سے بیچ ڈالا تو بتلاؤ کہ اوسنے کتنے من تجس خریدا اور اوسکو کتنے روپیہ کا بیچا اور اوسکو کتنا نفع ہوا —

جواب ۲۲۵ من خریدا

اور ۹۰ ۹ پائی ۱۲/ کو بیچا

۴۰ ۹ پائی ۱۲/ نفع ہوا

جواب مین پائی کے ۱/۲ حصہ کو بسبب بہت کم قیمت ہونے کے نہین لکھا —

(۹) جس گانون کی جمع ۱۰۰۰ سالانہ ہین اور گانون کا خرچ سالانہ ۴۵۰ ہے

فی جمع کے فی روپیہ پر کتنا خرچ پڑا — جواب ترتیب ۲ ر ۴ پائی

(۱۰) ۱۸ بیگھہ زمین سے [illegible] روپیہ کے دیے تو فی بیگھہ کیا بھیج پڑی۔
جواب [illegible]

(۱۱) [illegible] کا سود [illegible] ہوئے تو بتاؤ کہ کیا [illegible] کا سود پڑا —
جواب [illegible]

(۱۲) ایک شخص کی سالانہ آمدنی [illegible] ہیں تو بتاؤ کہ اس شخص کو کیا ماہواری پڑا — جواب [illegible] پائی

(۱۳) ۳۰۰۰ کتابوں کی چھپوائی جلد بندی نقش و نگار وغیرہ کے [illegible] ہوئے تو بتاؤ کہ فی کتاب کیا خرچ پڑا اور ہر ایک کتاب میں ۳۶ صفحہ ہیں تو فی صفحہ کیا خرچ ہوا — جواب فی کتاب ۱ ر فی صفحہ [illegible] پائی —

(۱۴) ۳ مہینے کے عرصے میں دو بیلوں نے [illegible] بھس کھایا تو فی بیل کتنا روز بھس ہوا اور ۳۰ دن کا مہینا مانو — جواب [illegible] سیر بھس

سوالات مشق تقسیم مرکب
نمبر ۱۹

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۱)	۲	۱۳	۳۴	کو ۲ سے	تقسیم کرو
(۲)	۰	۰	۱۱۹	کو ۳ سے	״
(۳)	۸	۸	۷۷	کو ۴ سے	״
(۴)	۱	۳	۲۲۹	کو ۵ سے	״
(۵)	۶	۰	۲۹۲	کو ۶ سے	״
(۶)	۶	۵	۲۷۹	کو ۷ سے	״
(۷)	۸	۱۲	۵۲۶	کو ۸ سے	״
(۸)	۳	۱۵	۴۵۸	کو ۹ سے	״

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۹)	۲	۱۴	۳۱۴۵	کو ۱۰ سے	تقسیم کرو
(۱۰)	۴	۵	۵۲۱۰	کو ۱۱ سے	″
(۱۱)	۰	۲	۲۵۱۹	کو ۱۲ سے	″
(۱۲)	۹	۸	۷۹۳۹	کو ۱۳ سے	″
(۱۳)	۸	۱۰	۶۵۴۹	کو ۱۴ سے	″
(۱۴)	۹	۱۵	۷۳۶۳	کو ۱۵ سے	″
(۱۵)	۴	۱۳	۴۸۹۵	کو ۱۶ سے	″
(۱۶)	۸	۱۰	۷۴۲۱	کو ۱۶ سے	″

سوالات تقسیم مرکب
نمبر ۲۰

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۱)	۰	۴	۶۶۶	کو ۱۸ سے	تقسیم کرو
(۲)	۴	۱۲	۳۶۷۷	کو ۲۲ سے	″
(۳)	۱۰	۳	۸۷	کو ۲۵ سے	″
(۴)	۶	۴	۱۷۰	کو ۲۷ سے	″
(۵)	۲	۰	۵۵۴۲	کو ۲۸ سے	″
(۶)	۴	۱۲	۵۷۳۸	کو ۳۳ سے	″
(۷)	۰	۱	۳۱۵۸	کو ۴۲ سے	″
(۸)	۴	۲	۵۹۸۷	کو ۴۸ سے	″
(۹)	۰	۱۳	۴۸۴۶	کو ۵۵ سے	″
(۱۰)	۸	۷	۵۸۹۱	کو ۶۰ سے	″
(۱۱)	۲	۳	۱۱۱۶۰	کو ۶۳ سے	″

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۱۲)	۹	۶	۱۴۵۱۹	کو ۶۶ سے	تقسیم کرو
(۱۳)	۱۰	۲	۶۹۵۹	کو ۵۲ سے	"
(۱۴)	۱۰	۷	۱۱۲۷۸	کو ۸۱ سے	"
(۱۵)	۶	۱۵	۳۵۵۳	کو ۸۸ سے	"
(۱۶)	۷	۱۱	۹۲۰۳	کو ۹۶ سے	"
(۱۷)	۳	۴	۶۷۵۴۴	کو ۹۹ سے	"
(۱۸)	۸	۳	۸۳۶۷۷	کو ۱۰۰ سے	"
(۱۹)	۸	۱۳	۵۶۳۴۶	کو ۱۰۸ سے	"
(۲۰)	۲	۰	۹۷۳۷	کو ۲۳ سے	"
(۲۱)	۴	۶	۹۰۰۷	کو ۲۰۱ سے	"
(۲۲)	۸	۳	۳۵۶۷۶	کو ۵۲ سے	"
(۲۳)	۸	۱۵	۳۸۴۹۸	کو ۶۷ سے	"
(۲۴)	۴	۲	۵۴۳۸۷	کو ۹۲ سے	"
(۲۵)	۶	۱	۵۹۲۸۱۷	کو ۱۱۷ سے	"

سوالات تقسیم مرکب

نمبر ۳۱

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۱)	۰	۰	۱۲۵۷	کو ۱۸ سے	تقسیم کرو
(۲)	۶	۸	۱۶۳۳	کو ۲۲ سے	"
(۳)	۰	۰	۱۹۹۷	کو ۳۴ سے	"
(۴)	۴	۵	۱۰۰۵	کو ۴۹ سے	"
(۵)	۸	۳	۲۵۴۵	کو ۲۸ سے	"

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۶)	۸	۲	۱۷۵۱	کو ۳۲ سے	تقسیم کرو
(۷)	۴	۱۱	۳۳۸۷	کو ۳۵ سے	〃
(۸)	۰	۷	۲۳۴۴	کو ۳۶ سے	〃
(۹)	۰	۱۲	۳۹۳۳	کو ۴۰ سے	〃
(۱۰)	۶	۱۳	۲۹۲۸	کو ۴۲ سے	〃
(۱۱)	۸	۱۵	۱۲۴۳	کو ۴۴ سے	〃
(۱۲)	۰	۸	۴۰۶۰	کو ۴۸ سے	〃
(۱۳)	۰	۹	۲۴۶۶	کو ۵۴ سے	〃
(۱۴)	۴	۱۱	۳۸۰۰	کو ۵۶ سے	〃
(۱۵)	۹	۱۵	۱۳۸۴۹	کو ۶۳ سے	〃
(۱۶)	۴	۵	۳۳۵۹۰	کو ۶۴ سے	〃
(۱۷)	۰	۱۴	۱۳۳۸۶	کو ۷۲ سے	〃
(۱۸)	۳	۰	۲۵۹۹۱	کو ۷۵ سے	〃
(۱۹)	۰	۳	۵۱۷۳۶	کو ۸۱ سے	〃
(۲۰)	۰	۱۲	۶۴۲۳۴	کو ۸۴ سے	〃
(۲۱)	۸	۰	۳۴۹۳۰	کو ۸۸ سے	〃
(۲۲)	۰	۰	۶۴۸۷۷	کو ۹۶ سے	〃
(۲۳)	۴	۱	۲۱۷۲۴	کو ۱۰۴ سے	〃
(۲۴)	۰	۳	۵۹۴۹۴	کو ۱۳۲ سے	〃
(۲۵)	۰	۴	۹۳۲۳۵	کو ۱۴۴ سے	〃
(۲۶)	۰	۹	۳۵۸۲۵	کو ۱۸۲ سے	〃
(۲۷)	۹	۵	۱۰۶۰۳۸	کو ۱۹۵ سے	〃

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۳۸)	۰	۰	۱۶۱۵۱۲	کو ۲۵۶ سے	تقسیم کرو
(۳۹)	۶	۰	۹۷۸۲	کو ۱۹ سے	"
(۴۰)	۸	۱۵	۳۹۵۶	کو ۳۳ سے	"

سوالات تقسیم مرکب
نمبر ۲۲

	پائی	آنہ	روپیہ		
(۱)	۶	۱۳	۱۳۲۲۹	کو ۲۹ سے	تقسیم کرو
(۲)	۷	۱	۶۳۸۲	کو ۳۷ سے	"
(۳)	۱۰	۳	۱۹۷۳۱	کو ۴۳ سے	"
(۴)	۶	۷	۲۰۱۹۱	کو ۴۶ سے	"
(۵)	۵	۵	۱۳۰۰۴	کو ۴۷ سے	"
(۶)	۶	۲	۳۷۰۴۹	کو ۵۷ سے	"
(۷)	۳	۱	۱۳۶۰۱	کو ۶۲ سے	"
(۸)	۳	۱۳	۳۱۲۱۰	کو ۶۷ سے	"
(۹)	۲	۷	۳۰۳۳۳	کو ۷۴ سے	"
(۱۰)	۳	۱۰	۷۴۱۷۸	کو ۷۹ سے	"
(۱۱)	۳	۱۰	۲۳۲۸۵	کو ۸۷ سے	"
(۱۲)	۳	۸	۲۸۳۶۳	کو ۹۳ سے	"
(۱۳)	۸	۹	۹۲۷۹۸	کو ۹۸ سے	"
(۱۴)	۹	۳	۲۷۶۸۸	کو ۱۱۷ سے	"
(۱۵)	۹	۶	۵۷۲۹۹	کو ۱۲۳ سے	"
(۱۶)	۹	۲	۴۲۳۰۵	کو ۱۳۷ سے	"

	پائی	آنہ	روپیہ	
(۱۷)	۰	۱۵	۱۰۶۳۱۰	کو ۱۶۱ سے تقسیم کرو
(۱۸)	۶	۱۲	۵۲۳۶۱۴	کو ۱۷۳ سے 〃
(۱۹)	۹	۶	۹۲۴۵۳	کو ۱۷۷ سے 〃
(۲۰)	۲	۱۳	۶۰۳۱۷	کو ۱۸۲ سے 〃
(۲۱)	۱	۱۰	۹۲۱۱۳	کو ۱۹۷ سے 〃
(۲۲)	۳	۴	۱۰۸۵۰۱	کو ۲۰۱ سے 〃
(۲۳)	۲	۳	۱۲۰۷۶۱	کو ۲۱۱ سے 〃
	انچہ	فیٹ	گز	
(۲۴)	۱۱	۱۰	۱۱۷	کو ۱۲۰ سے تقسیم کرو
	پول	فرلانگ	میل	پول فرلانگ میل 〃
(۲۵)	۳۳	۴	۵۱۳	کو ۷۶-۵-۱۷ سے 〃
(۲۶)	۶	۱	۱۰۲۷	کو ۷۵-۵-۱۷ سے 〃
	پول	روڈ	ایکڑ	پول ایکڑ 〃
(۲۷)	۳۶	۳	۲۳۶۱	کو ۶-۹۱ سے 〃
		فرلانگ	میل	انچہ فیٹ 〃
(۲۸)	۰	۷	۱۹۰	کو ۶-۷ سے 〃
	پائی	آنہ	روپیہ	پائی آنہ روپیہ 〃
(۲۹)	۰	۵	۲۰۵۰	کو ۶-۱۱-۳۴۱ سے 〃
(۳۰)	۰	۱۰	۱۷۱۰	کو ۰-۵-۵۶۰ سے 〃
(۳۱)	۰	۱۲	۶۸۴۴	کو ۸-۶-۹۲۷ سے 〃

سوالات تقسیم مرکب نمبر ۲۳

(۱) ۶۰۷ بھیڑ و بکا گلہ ۹ پائی ۴ آنہ ۱۰۹۷ روپیہ کو خریدا تو قیمت فی راس کیا ہوئی

(۲) ایک شخص سے [illegible] روپیہ ۱۲ آنہ ۶ پائی کا قرضدار ہے اور تیرہ اقساط مساوی مین اپنے قرضہ کو ادا کرنا چاہتا ہے تو بتاؤ تعداد فی قسط کیا ہے —

(۳) ایک صاحب کی آمدنی دس ہزار روپیہ سالانہ ہے اگر [illegible] سالانہ پس انداز کرے تو ہر روزہ اوسکا کیا خرچ ہوگا —

(۴) [illegible] روپیہ [illegible] پائی کو درمیان سات آدمیون کے اسطور پر تقسیم کرو کہ ایک اونمین سے پانچ روپیہ باقی ہر ایک کے حصہ سے زیادہ پاوے —

(۵) ایک شخص کا ترکہ [illegible] روپیہ ۱۲ آنہ ۶ پائی تھا اور وہ سات لڑکون مین تقسیم ہوا سب سے بڑے لڑکے کو بہ نسبت اور بھائیون کے دوگنا حصہ ملا تو بتاؤ کہ بڑے بیٹے کا کیا حصہ ہوا باقی اور ہر ایک بھائی کا کیا حصہ ہوا —

(۶) ۴۷ پلہ چینی جسکی قیمت فی پلہ [illegible] روپیہ ۸ آنہ ۲ پائی ہے اور ۶۰ پلہ چینی جسکی قیمت فی پلہ [illegible] روپیہ ۳ آنہ ۹ پائی ہے باہم ملا دیے گئے تو اس مخلوط چینی کی قیمت فی پلہ کیا ہوگی —

(۷) ایک صاحب نے [illegible] روپیہ ۱۰ آنہ ۶ پائی ۲۷ محتاجونکو برابر برابر تقسیم کرنے کے لیے دیے لیکن قبل تقسیم دو محتاج اونمین سے مرگئے تب وہ روپیہ باقی محتاجون مین برابر تقسیم ہوگیا تو بتاؤ ہر ایک محتاج نے کیا پایا —

(۸) اونیس تجارونکا نفع [illegible] ۱۴ آنہ ہوا اور اوسکا نقصان دس ہزار سات سو اٹھارہ روپیہ ۵ آنہ ۸ پائی ہوا تو بتاؤ ہر ایک تاجر کو کسقدر حصہ ملنا چاہیے —

(۹) و شخصونکی خوراک مین [illegible] روپیہ ۱۲ آنہ ۶ پائی ماہواری صرف پڑتا ہے تو فی نفر کسقدر خرچ پڑیگا —

(۱۰) ۱۵ ملاحونکو [illegible] روپیہ ۱۳ آنہ ۳ پائی ملے تو ہر ایک کا حصہ کیا ہوا —

(۱۱) ایک گلہ بان نے ۱۵ بیل بشرح [illegible] روپیہ فی راس خرید کیے اونمین سے دو بیل مرگئے تو باقی بیلون کو کس شرح سے بیچنا چاہیے تاکہ اوسکو نقصان نہو —

(۱۲) نیل کے ۱۲۳ صندوقون کی [illegible] ہے تو ایک صندوق کی کیا قیمت ہوگی —

روپیہ　آنہ　پائی

(۱۳) ۲۵۱۶　۱۴　۳ کو ۹۹ برابر حصوں میں تقسیم کرو۔

پائی　آنہ　روپیہ

(۱۴) ایک موضع سے جسمیں ۲۴۶ باشندے ہیں ۹　۳　۱۳۹۵ بابت محصول سرکاری کے وصول ہوئے تو بتاؤ کہ فی کس بحساب اوسط کیا وصول ہوا۔

(۱۵) ایک زمیندار کی سالانہ آمدنی مبلغ … روپیہ ہے تو اوسکی آمدنی فی یوم کیا ہوئی۔

(۱۶) ایک سوداگر نے کپڑے کے پانچ تھان … روپیہ … پائی کو بیچے ہر تھان میں ۱۲ گز کپڑا تھا تو بتاؤ کہ نرخ فی گز کیا ہوا۔

(۱۷) … روپیہ ۳ [illegible] … پائی کا ترکہ ۳ وارثوں پر اسطرح تقسیم کیا جائے کہ پہلے وارث کو کل کا ایک ثلث اور دوسرے کو کل کا ایک خمس تو ہر ایک کا حصہ کیا ہوگا۔

(۱۸) ایک سوداگر کو … روپیہ ۱۰ [illegible] ۴ پائی کے چہارم حصے کا دو گنا نفع ہوا تو بتاؤ کسقدر نفع ہوا۔

(۱۹) قمری مہینے میں ۲۵ لاکھ ۵۱ ہزار ۴ سو ۴۴ ثانیہ ہوتے ہیں تو بتاؤ کہ قمری ماہ میں کسقدر دن و گھنٹہ وغیرہ ہونگے۔

(۲۰) روپیہ ۶۰۷ آنہ ۱۲ کتنے لوگوں میں تقسیم کیے جاویں جو ہر ایک کو … ملیں۔

تتمہ ضرب و تقسیم

بعض مرتبہ ایسا ہوتا ہے کہ ضرب و تقسیم میں علاوہ اعداد صحیح کے عدد صحیح کے کسی جزو یا حصہ سے کام پڑتا ہے پس ہم اب وہ طریق لکھینگے کہ جس سے طلبہ جزو مذکور سے عمل ضرب و تقسیم کا کر سکیں مثلاً آدھی یا پون یا ایک کے کسی اور حصہ سے ضرب یا تقسیم کرنا ہو تو اوسکے واسطے کیا قاعدہ مرعی ہوگا پہاڑوں کے بیان میں طلبہ کو بتایا گیا ہے کہ بموجب سیاق اہل ہند کے پاؤ آدھا اور پون کسطرح لکھتے ہیں اب وہ طریق لکھا جاتا ہے جس سے بموجب قاعدہ حساب عدد صحیح کا ہر جزو لکھا جاوے۔

عدد صحیح کے جتنے جزو یا حصے ہوئے ہوویں اونمیں سے جتنے حصے تکو لکھنے مطلوب ہوں
انکی تعداد لکھکر اوسکے نیچے خط عرضی کھینچکر جتنے حصے ہوئے ہیں انکو خط مذکور کے
نیچے لکھدو مثلاً $\frac{۳}{۴}$ سے یہ مراد ہے کہ ایک عدد صحیح کے چار برابر حصے ہوئے ہیں
اونمیں سے تین کے لکھنے کا مقصد تھا پس $\frac{۳}{۴}$ سے یون مراد ہوئی کہ خط عرضی کے
جو نیچے ہندسہ لکھا ہے اوس سے یہ سمجھو کہ اتنے حصے ایک عدد صحیح کے ہوئے ہیں
اور خط عرضی کے جو اوپر ہندسہ لکھا ہے اوس سے یہ سمجھو کہ حصص مذکورہ سے اوسقدر
حصے لیے گئے ہیں —

ضرب

اب اگر ایک کے کسی جزو سے عمل ضرب منظور ہو تو خط عرضی کے جو ہندسہ اوپر لکھا ہے
اوس سے مضروب کو ضرب دو اور حاصل ضرب کو اوس ہندسہ سے تقسیم کرو جو خط
عرضی کے نیچے لکھا ہے خارج قسمت حاصل ضرب مطلوب ہوگا —
اگر مضروب فیہ میں عدد صحیح بھی ہے تو اوس سے بموجب قاعدہ معمولی ضرب دیکر اوس
حاصل ضرب میں جمع کرلو —

مثال ۳۳۴۹۶ کو $۴\frac{۳}{۵}$ سے ضرب دو

$۴\frac{۳}{۵}$

حاصل ضرب ۳ و مضروب ۱۰۰۴۸۸ ۵/ ۲۰۰۹۷
حاصل ضرب $\frac{۳}{۵}$ و مضروب $۲۰۰۹۷\frac{۳}{۵}$
حاصل ضرب ۴ و مضروب ۱۳۳۹۸۴
حاصل ضرب مطلوب یعنی جواب $۱۵۴۰۸۱\frac{۳}{۵}$

سوالات مشق ضرب
نمبر ۳۴

(۱) ۶۵۴۹۲۶ کو $۳\frac{۱}{۴}$ سے ضرب دو
(۲) ۸۴۹۳۶۸ کو $۴\frac{۳}{۴}$ سے ضرب دو
(۳) [illegible] کو $۵\frac{۳}{۴}$ سے ضرب دو

(۴)	۲۹۴۷۶۵	کو	$6\frac{۳}{۵}$ سے	ضرب دو
(۵)	۹۴۹۸۹۷	کو	$7\frac{۴}{۷}$ سے	"
(۶)	۲۹۵۶۷۸۹	کو	$8\frac{۳}{۵}$ سے	"
(۷)	۹۴۳۸۶۷۵	کو	$9\frac{۴}{۹}$ سے	"
(۸)	۲۹۶۷۵۹۴	کو	$11\frac{۳}{۷}$ سے	"
(۹)	۴۷۳۹۴۵۹	کو	$12\frac{۳}{۱۰}$ سے	"
(۱۰)	۵۹۶۷۷۵۴	کو	$16\frac{۴}{۷}$ سے	"
(۱۱)	۹۴۳۸۴۵۷	کو	$18\frac{۳}{۱۱}$ سے	"
(۱۲)	۲۹۴۷۳۹۶	کو	$21\frac{۵}{۱۲}$ سے	"
(۱۳)	۴۶۷۸۹۴۵	کو	$25\frac{۴}{۱۷}$ سے	"
(۱۴)	۶۳۸۴۷۶۹	کو	$30\frac{۲}{۹}$ سے	"
(۱۵)	۷۶۵۹۴۷۸	کو	$33\frac{۳}{۱۰}$ سے	"
(۱۶)	۷۹۴۷۸۵۹	کو	$41\frac{۳}{۷}$ سے	"
(۱۷)	۲۹۴۸۳۵۶	کو	$48\frac{۴}{۹}$ سے	"
(۱۸)	۹۲۱۶۷۵۴	کو	$53\frac{۲}{۷}$ سے	"
(۱۹)	۷۹۴۸۹۳۷	کو	$55\frac{۸}{۹}$ سے	"
(۲۰)	۶۷۴۹۳۸۷	کو	$64\frac{۵}{۱۱}$ سے	"

سوالاتِ ضرب مرکب
نمبر ۲۵

	پائی	آنہ	پائی			
(۱)	۶	۱۳	۲۵	کو	$5\frac{۱}{۲}$ سے	ضرب دو
(۲)	۳	۱۵	۳۹	کو	$3\frac{۳}{۴}$ سے	"
(۳)	۵	۱۰	۹۰	کو	$6\frac{۵}{۶}$ سے	"

(۲)

	پائی	آنہ	روپیہ			
(۴)	۸	۱۲	۱۲۱	کو	۷ ۲/۷ سے	ضرب دو
(۵)	۶	۱۴	۴۲۹	کو	۸ ۴/۹ سے	〃
(۶)	۵	۹	۵۹۲	کو	۹ ۳/۷ سے	〃
(۷)	۱	۱۵	۶۰۵	کو	۱۰ ۱/۱۰ سے	〃
(۸)	۱۱	۷	۲۴۵	کو	۱۱ ۴/۷ سے	〃
(۹)	۶	۱۰	۴۹۳	کو	۱۲ ۵/۹ سے	〃
(۱۰)	۳	۱۳	۴۰۹	کو	۱۳ ۲/۳ سے	〃
(۱۱)	۷	۱۲	۹۱۵	کو	۱۴ ۳/۵ سے	〃
(۱۲)	۸	۸	۶۷۴	کو	۱۵ ۴/۷ سے	〃
(۱۳)	۱۱	۱۰	۸۴۹	کو	۱۶ ۳/۸ سے	〃
(۱۴)	۷	۰	۵۴۰	کو	۱۷ ۴/۹ سے	〃
(۱۵)	۴	۱۳	۹۶۵	کو	۱۸ ۵/۱۱ سے	〃
(۱۶)	۶	۱۴	۲۰۹	کو	۲۰ ۴/۷ سے	〃
(۱۷)	۱	۲	۶۹۳	کو	۲۱ ۵/۹ سے	〃
(۱۸)	۳	۱۰	۱۸۴۳	کو	۲۵ ۳/۷ سے	〃
(۱۹)	۴	۱۵	۶۳۹۵	کو	۳۰ ۶/۱۳ سے	〃
(۲۰)	۹	۱۲	۴۷۸۶	کو	۳۵ ۶/۷ سے	〃

تقسیم

اگر کسی عدد کو ایک کے کسی جزو سے تقسیم کرنا منظور ہو تو مقسوم کو اوسی ہندسہ سے ضرب دو جو خط عرضی کے نیچے لکھا ہے اور حاصل ضرب کو اوس ہندسہ سے تقسیم کرو جو خط عرضی کے اوپر لکھا ہے — اگر مقسوم علیہ میں جزو مذکور کے ساتھ عدد صحیح بھی ہووے تو مقسوم علیہ کے عدد صحیح کو اوسی ہندسہ سے ضرب دو

جو خط عرضی کے نیچے ہے اور حاصل ضرب ہیں وہ ہندسہ جمع کرو جو خط عرضی کے اوپر ہے اور مقسوم کو بھی اوسی ہندسہ سے ضرب دیکر جو خط عرضی کے نیچے ہے حاصل ضرب کو حاصل جمع متذکرۂ بالا سے تقسیم کرو۔

جیسے ۶۷۴۲ کو $\frac{۳}{۴}$ سے تقسیم کرو

$\frac{۳}{۴}$) ۶۷۴۲
۴

۳) ۲۶۹۶۸
۸۹۸۹ $\frac{۱}{۳}$

مثال ۲

۵۳۸۴۹ کو ۴ $\frac{۳}{۷}$ سے تقسیم کرو

۴ $\frac{۳}{۷}$) ۵۳۸۴۹
۷

$\frac{۷}{۳۱}$ ۳۷۶۹۴۳) ۱۲۱۵۹ $\frac{۱۴}{۳۱}$
۳۱
۶۶
۶۲
۴۹
۳۱
۱۸۴
۱۵۵
۲۹۳
۲۷۹
۱۴

سوالات تقسیم
نمبر ۲۶

(۱) ۶۹۴۳۰۲ کو ۲ $\frac{۳}{۴}$ سے تقسیم کرو
(۲) ۵۸۴۹۳۹ کو ۳ $\frac{۱}{۱۳}$ سے ״
(۳) ۲۸۹۵۴۷ کو ۴ $\frac{۲}{۳}$ سے ״

(۴)	۶۹۳۰۴۹	کو	۵ ۱/۵	سے	تقسیم کرو
(۵)	۲۴۹۳۷۶	کو	۶ ۲/۵	سے	"
(۶)	۸۶۷۹۴۷	کو	۷ ۳/۷	سے	"
(۷)	۴۹۸۶۵۴	کو	۸ ۴/۹	سے	"
(۸)	۲۹۴۶۹۸	کو	۹ ۳/۱۰	سے	"
(۹)	۹۴۷۸۵۴۳	کو	۱۰ ۵/۹	سے	"
(۱۰)	۱۶۰۴۰۶۹	کو	۱۱ ۳/۱۱	سے	"

سوالات تقسیم مرکب
نمبر ۲۷

	پائی	آنہ	روپیہ				
(۱)	۶	۱۳	۴۸۴	کو	۳ ۳/۱۳	سے	تقسیم کرو
(۲)	۹	۱۲	۲۹۷	کو	۵ ۴/۵	سے	"
(۳)	۶	۹	۹۰۸	کو	۶ ۳/۷	سے	"
(۴)	۳	۱۴	۸۶۷	کو	۷ ۵/۹	سے	"
(۵)	۶	۱۵	۹۴۹	کو	۱۰ ۴/۱۱	سے	"
(۶)	۱	۱۳	۸۰۵	کو	۱۳ ۲/۷	سے	"
(۷)	۸	۶	۲۸۷	کو	۱۴ ۵/۱۱	سے	"
(۸)	۹	۱۰	۶۵۸	کو	۱۵ ۴/۱۳	سے	"
(۹)	۲	۱۴	۱۸۷	کو	۱۶ ۵/۷	سے	"
(۱۰)	۵	۹	۹۰۶	کو	۱۷ ۲/۷	سے	"

سوالات ضرب و تقسیم

(۱) ۱۲- آدمی ایک بیگھے کھیت کو ۱۸ دن میں بنا سکیں تو ۲۴ - آدمی اوس کھیت کو کتنے دنوں میں بناویں گے —

۱۲ آدمی ۱۸ دنمین بناتے ہین تو ایک آدمی ۱۲ گنے ۱۸ یعنے ۲۱۶ دنمین بناویگا اور ۲۴ آدمی ایک آدمی کی نسبت ۲۴ گنا جلد یعنے ۲۴ گنے کم دنون مین بناوینگے اور ۲۱۶ مین ۲۴ نو بار جا سکتا ہے اسلیے ۹ دن مین ۲۴ آدمی اوس کو بنا دینگے۔

۴×۶=۲۴

۱۸
۱۲
۶) ۲۱۶
۴) ۳۶
جواب ۹ دن

(۲) ۵۰ آدمی ایک دیوار کو ۲۴ دنمین بنا لیین تو نو آدمی اوس دیوار کو کتنے دنمین بنا دینگے۔

۵۰ آدمی ۲۴ دنمین بناتے ہین تو ایک آدمی ۵۰ گنے ۲۴ یا ۱۲۰۰ دنمین بناویگا اور ۹ آدمی بہ نسبت ایک آدمی کے ۹ گنا جلد یعنے ۹ گنے کم دنون مین بناوینگے اور ۱۲۰۰ مین نو ۳/۹ ۱۳۳ دفعہ گھٹ سکتا ہے اسلیے نو آدمی اوس دیوار کو ۳/۹ ۱۳۳ دنمین بنا دینگے۔

۲۴
۵۰
۹) ۱۲۰۰
جواب ۳/۹ ۱۳۳ دن

(۳) ۷۴ آدمیون کے پاس ۳۵ دن کے لیے خوراک موجود تھی مگر ۵ دن بعد ۲۰ آدمی کہین کو چلے گئے تو باقی ۵۴ آدمی کو باقی خوراک کتنے دنونکو ہوگی۔

۵ دن بعد ۷۴ آدمیون کے لیے خوراک ۳۰ دن کو کافی ہوتی تو اوس انداز سے ایک آدمی کے لیے وہ خوراک ۷۴ گنے ۳۰ یعنی ۲۲۲۰ دنکو ہوگی اور ۵۴ آدمی ایک آدمی کی بہ نسبت ۵۴ گنا جلد یعنی ۵۴ گنے کم دنمین کھا دینگے۔

۷۴
۳۰
۵۴) ۲۲۲۰ (۴۱
۲۱۶
۶۰
۵۴
۶
جواب ۶/۵۴ ۴۱ دن

(۴) ایک مکان مین ۲۴۰ مربع گز زمین ہے اور اوسمین گزی کا فرش بچھوانا ہے اور عرض گزی کا پون گز ہے تو بتلاؤ کہ فرش مین کتنے گز گزی لگے گی۔

مکان مین جو ۲۴۰ مربع گز لکھے ہین اونمین ہر ایک گز سے یہ مراد سمجھو کہ ایک گز لنبا اور ایک گز چوڑا ہے اسلیے ایک گز مربع زمین اور ایک گز گزی مین پاؤ گز کا فرق ہے اس باعث سے فی گز مربع پیچھے اگر پاؤ گز گزی لیجاوے تو ۲۴۰ مربع گز زمین کے لیے ۲۴۰ پاؤ یعنی ۶۰ گز گزی اور لینی چاہیے یعنی ۲۴۰ مربع گز زمین کے لیے ۲۴۰ اور ۶۰ گز یعنے ۳۰۰ گز گزی لینی چاہیے۔

(۵) ایک آدمی آگرے سے مرشدآباد تک ۲۵ دن مین فی روز ۹ گھنٹہ چلکر پہونچا اور جو وہ فی روز ۱۳ گھنٹے چلتا تو کتنے دنون مین پہونچتا فی روز ۹ گھنٹہ چلتا ہے اسلیے ۲۵ دن مین ۹ گنے ۲۵ یعنے ۲۲۵ گھنٹے چلا ہوگا اگر وہ ۱۳ گھنٹے فی روز چلتا تو وہ ۲۲۵ گھنٹے $17\frac{4}{13}$ دنون مین چلیگا۔

$$\begin{array}{r} 25 \\ \times\ 9 \\ \hline 13\,)\,225\,(\,17\frac{4}{13} \text{ دن} \end{array}$$

جواب

(۶) ۲۰ ہاتھ لنبا اور ۶ ہاتھ چوڑا ایک چبوترا ہے تو بتلاؤ کہ اوسمین ۲ ہاتھ لنبی اور ۱۰ ہاتھ چوڑی ایسی کتنی پتھر کی پٹیان لگینگی۔ جواب۔ ۶ پٹیان

اس سوال کے حل کرنے مین چبوترے کے طول ۲۰ ہاتھ مین اوسکے عرض ۶ ہاتھ کو ضرب دیکر جو حاصل ضرب ہو اوسکو پٹیا کی لنبائی ۲ ہاتھ اور چوڑائی ۱۰ ہاتھ کے حاصل ضرب پر تقسیم کرو۔

(۷) پانچ چپکن کے بنوانے مین ۱۰ گرہ کے عرض کا ۱۴ گز کپڑا لگا تو اسی انداز کی پانچ چپکن کے بنوانے مین ۱۴ گرہ کے عرض کا کتنا کپڑا لگیگا۔ جواب ۱۰ گز

سوالات ضرب و تقسیم مرکب

(۱) ہر کی قلمون کے ۴ بنڈل ۳ روپیہ ۱۲ آنے کو بکتے ہین تو اس حساب سے ۱۹ بنڈل کے کیا دام ہونگے

ایک روپیہ ۲ آنہ اور ۴ پائی کو ۴ پر تقسیم کیا تو ۴ آنہ ۷ پائی ایک بنڈل کی قیمت ہوئی اسلیے ۴ آنہ ۷ پائی کو ۱۹ سے گنا کیا تو ۵ روپیہ ۷ آنہ ایک پائی ۱۹ بنڈل کی قیمت ہوگی —

پائی	آنہ	روپیہ	
۴	۲	۱	(۴
۷	۴		قیمت فی بنڈل
۱۹			
۱	۷	۵	قیمت ۱۹ بنڈل کی

(۲) گیارہ من روئی ۸۹ روپیہ ۸ آنہ کو خریدی اور ان روپیوں میں ۱ روپیہ ۸ آنہ گاڑی کے کرایہ کے بھی شامل ہیں تو بتلاؤ کہ کرایہ کے دام کو منہا کرکے روئی کیا فی پنسیری خریدی ہوگی —

آنہ	روپیہ
۸	۸۹
۸	۱
	۸۸ (۱۱

۸۹ روپیہ ۸ آنہ میں سے ایک روپیہ ۸ آنہ کو گھٹایا تو ۸۸ روپیہ باقی رہے یہی ۱۱ من روئی کی اصل قیمت ہے اسلیے ۸۸ روپیوں کو ۱۱ پر تقسیم کیا تو ۸ روپیہ ملے یہی ایک من روئی کی قیمت ہوئی اور ایک من میں ۸ پنسیری ہوتی ہیں اسلیے ۸ روپیوں کو ۸ پر تقسیم کیا تو ایک پنسیری کی ایک روپیہ قیمت ہوئی —

قیمت فی من ۸ روپیہ

(۳) ایک روپیہ کا ۹ سیر تماکو بکتا ہے تو ۹ چھٹانک تماکو کے کیا دام ہوئے —

۹ سیر	۱ روپیہ
۱۶ چھٹانک ۱۴۴	۱۶ آنہ
	۱۶
	۱۲
۱۴۴)	پائی ۱۹۲ (۱ ⅓ پائی
	۹
	۱۴۴
	۱۲ پائی ۴۸

ایک روپیہ یعنی ۱۹۲ پائی کا ۹ سیر یعنی ۱۴۴ چھٹانک تماکو بکتا ہے اسلیے ۱۹۲ کو ۱۴۴ پر تقسیم کیا تو ۱⅓ پائی ایک چھٹانک کی قیمت ہوئی ۴۸ میں ۱۴۴ کا حصہ لگا اسکے عوض جو ⅓ لکھا ہے اسکا سبب یہ ہے کہ تین گنا ۴۸ برابر ہے ۱۴۴ کے یا ۴۸ تیسرا حصہ ہے ۱۴۴ کا پھر ایک چھٹانک تماکو کی قیمت ۱⅓ پائی کو ۹ گنا کیا تو ۱۲ پائی یعنی ایک آنہ نو چھٹانک تماکو کی قیمت ہوئی —

۱ ۱/۳ ایائی کو ۹ مین ضرب دیا ۱۲ ایائی ہوئین اسکا یہ سبب ہے کہ ایک کو ۹ مین ضرب دیا تو ۹ ہوئے اور ایک تہائی کو ۹ گنا کیا تو تین ہوئے کیونکہ جو ایک تہائی کو تین گنا کروگے تو ایک حاصل ہوگا اسلیے ۹ - اور ۳ کو جوڑا تو ۱۲ ایائی ہوئین —

حاصل

ایک روپیے کی جتنے سیر آنے کی اوتنی ہی چھٹانک
اسیطرح اور بھی گر نکل سکتے ہین —

گر

ایک ٹکے کی جتنے سیر دمڑی کی اوتنی چھٹانک
ایک روپیے کی جتنے سیر آنے کی اوتنی ہی چھٹانک
ایک روپیے کا جتنے گز آنے کا اوتنے ہی گرہ
ایک روپیے کے جتنے ٹکے آنے کی اوتنی ہی دمڑیان

مختصر
ایک روپیے کی جتنے سیر یا گز
یا جتنے ٹکے آنے کی اوتنی ہی چھٹانک
یا گرہ یا دمڑیان ۔

برعکس

ایک دمڑی کی جتنے چھٹانک ٹکے کی اوتنے ہی سیر
ایک آنے کی جتنے چھٹانک روپیے کی اوتنے ہی سیر
ایک آنے کا جتنے گرہ روپیے کا اوتنے ہی گز
ایک آنے کی جتنی دمڑیان روپیے کے اوتنے ہی ٹکے

مختصر
ایک آنے کی جتنی چھٹانک یا گرہ
یا جتنی دمڑیان روپیے کی اوتنے
ہی سیر یا گز یا ٹکے ۔

جتنے ٹکے سیر اتنی ہی دمڑیون کی چھٹانک
جتنے روپیے سیر اوتنے ہی آنون کی چھٹانک
جتنے روپیے گز اوتنے ہی آنون کا ایک گرہ

برعکس

جتنے دمڑیون کی چھٹانک اوتنے ہی ٹکون کی سیر
جتنے آنون کی چھٹانک اوتنے ہی روپیے کی سیر
جتنے آنون کی ایک گرہ اوتنے روپیے کا گز
جتنے روپیے کا من اوتنے ہی آنے کے ڈھائی سیر

گُر

ایک ٹکے کی جے سیر دمڑی کی اوتنی ہی چھٹانک

سوال

(۱) ایک ٹکے کی ۵ سیر لکڑیان بکتی ہین تو ایک پیسے ۵ دمڑی کی کتنی لکڑیان آنی چاہیئن

ایک ٹکے کی ۵ سیر تو ایک پیسے کی ۲ ۰ ۱۰

اور دھیلے کے . . . ۱ ۱۰

اور دمڑی کی ۵ چھٹانک یعنی ـ ۱۰

اسلیئے ایک پیسے ۵ دمڑی کی ۴ ۱۱۰ لکڑی آویگی

دوسری طرح سے

ایک پیسے اور ۵ دمڑی مین پورا ٹکا ہوجانے مین ۳ دمڑی کی کسر ہے اسلیئے سو دمڑی کی ۱۵ چھٹانک لکڑی کو ٹکے کی ۵ سیر لکڑی مین سے کم کیا تو ۴ سیر ایک چھٹانک لکڑی ایک پیسے ۵ دمڑی کی ہوئی —

(۲) ایک ٹکے کی ڈھائی سیر بھوسی بکتی ہو تو ۵ ٹکے ۷ دمڑی کی کتنی سیر بھوسی آویگی —
۵ ڈھام ۱۲ ۰ سیر بھوسی تو ۵ ٹکے کی ہوئی ایک دمڑی کی ڈھائی چھٹانک بھوسی آویگی
سات ڈھام ۱۷ ۱ چھٹانک یعنی ایک سیر ڈیڑھ چھٹانک بھوسی سات دمڑی کی آویگی
اسلیئے ۵ ٹکے ۷ دمڑی کی ۱۳ ۰ ۱۱۰ اور آدھی چھٹانک بھوسی آویگی —

گُر

ایک روپیے کی جے سیر آنے کی اوتنے ہی چھٹانک

سوال

ایک روپیے کی ۲۲ سیر دال بکتی ہے تو ۲۰ سیر دال کے کیا دام ہوسکے اور ایک روپیے کے ۶۴ ٹکے پیسے بکتے ہین اور دمڑی کی ۸ کوڑی —

بائیس پاو یعنی ساڑھے پانچ سیر دال تو ۴ آنے کی ہوئی اور گُر کے بموجب ۲۲ چھٹانک دال ایک آنے کی ہوئی اور ۱۱ چھٹانک دال آدھ آنے کی ہوئی اسلیئے جمع کرنے سے

ساڑھے سات سیر اور ایک چھٹانک دال کے دام ساڑھے پانچ آنے ہوئے اس مین سے ایک چھٹانک کے دام کو کم کرنا چاہیے —

ایک روپے کے ۶۴ ٹکے پیسے بکتے ہین تو ایک آنے کی ۳۲ دمڑیان ہوئین اور آدھ آنے کی ۱۶۰ دمڑیان ہوئین اور دمڑی کی سات کوڑی بکتی ہین اسلیے آدھی دمڑی کی ۳۰ کوڑیان ہوئین اس سبب سے آدھ آنے کی ۱۶ دمڑیان اور ساڑھے تین کوڑیان ہوئین یہ گیارہ چھٹانک کی قیمت ہوئی اسکو گیارہ پہ تقسیم کرو تو ایک چھٹانک کی قیمت آئیگی ۱۶ مین گیارہ ایک دفعہ گیا اسلیے ایک دمڑی ہاتھ لگی اور ۵ دمڑی باقی رہین انکی کوڑیان کین تو سات دھام ستر کوڑیان ہوئین انمین ۳۰ کوڑیان جوڑین تو ہوئین ۳۸۰ کوڑیان گیارہ چھکا چھیا سٹھ اسلیے ۶ کوڑی ہاتھ لگی اور ۷۰ کوڑی باقی رہین گیارہ کا آدھا ساڑھے پانچ اسلیے آدھی کوڑی اور ہاتھ لگی اسطرحسے ایک چھٹانک کے دام ایک دمڑی ساڑھے چھہ کوڑی ہوئین اسکو ۱۱ چھٹانک کی قیمت ۱۶ دمڑی اور ۳۰ کوڑی مین سے گھٹایا تو ۱۹ دمڑی اور ۴ کوڑی یا ایک ٹکا ۳ دمڑی اور ایک گنڈا کوڑی یہ ۱۰ چھٹانک کے دام ہوئے اسلیے ۷۰ سیر دال کے دام ۵ آنے ایک ٹکا ۳ دمڑی اور ایک گنڈا کوڑی ہوئین —

سوال

ایک روپے کا ۲۴ سیر آٹا بکتا ہے تو ۱۰ آنے کا کتنا آٹا آویگا —

گر کے بموجب ایک آنے کا ۲۴ چھٹانک آٹا آویگا اور اسلیے آدھ آنے کا ۱۱ چھٹانک آٹا آویگا اس سبب سے ۲۰ ٹکا آٹا ۴۸ — اور ۱۱ یعنی ۵۰ چھٹانک آویگا یا ۳ سیر ۴ چھٹانک یہی جواب ہے ایک روپے کا جے گز آنے کا اوتنے ہی گرہ —

سوال

ایک روپے کا ۴ گز کپڑا بکتا ہے تو ساڑھے تیرہ گز کپڑے کے کیا دام ہوئے اور پیسے ایک روپے کے ۶۴ ٹکے بکتے ہین اور دمڑی کی ۱۰ کوڑی آتی ہین —

چار تیا بارہ اور تین پونا سوا دو ہوئے سوا چودہ گز انکی قیمت تین روپے ہوئی انمین سے پون گز کی قیمت نکال لو تو باقی ساڑھے تیرہ گز کی قیمت رہجائیگی —

گر کے بموجب ایک آنے کا ۸ گرہ کپڑا ہوا اور پون گز مین ۱۲ گرہ ہوتی ہین اسلیے چار دو آنا اور دو پونا ڈیڑہ ہوسے ۹ گرہ اونکی ۲ آنہ قیمت ہوئی اور ۴ گرہ کا آدھا قریب دو گرہ اور ایک انگل ہوا اوسکے آدھ آنہ دام ہوسے اس سبب سے جوڑنے سے ۱۱ گرہ اور ایک انگل کے دام ۲ آنے ہوسے اب ۱۲ گرہ مین آدھ انگل کے دام اونکا لنے باقی رہے

گر کے بموجب ایک آنے کی ۴۵ دمڑیان ہوئین اسلیے آدھ آنے کی ۲۲ دمڑیان ہوئین اور ۲ گرہ اور ایک انگل کے ۷ انگل ہوتے ہین اسلیے سات ستے اکیس وایک انگل کے ۳ دمڑی دام تو ایک ہوسے اور باقی ۱ دمڑی کی کوڑیان کین تو ۱۲ کوڑیان ہوئین و سات ایک سات اور ایک کوڑی اورلی اس طرحسے ایک انگل کے دام ۳ دمڑی اور ایک کوڑی ہوئی اور آدھ انگل کے دام ۱ دمڑی ہوئی اوسکو ۲ آنے مین جوڑا تو ۲ آنہ ۱ دمڑی کا ۱۲ گرہ کی قیمت ہوگی اسکو سوا چودہ گز کی قیمت تین روپیے مین سے گھٹایا تو ۲ روپیہ ۱۲ آنہ ۳۴ دمڑی یعنے ۲ روپیہ ۱۳ آنہ ایک ٹکا اور ۵ دمڑی ۱۴ گز کپڑے کی قیمت ہوئی

سوال

ایک روپیہ کا ۸ گز کپڑا آتا ہے تو ۲ آنے کا کتنے گز کپڑا آویگا—

گر کے بموجب ایک آنے کا ۸ گرہ کپڑا آویگا اسلیے آدھ آنے کا قریب ۴ گرہ اور ایک انگل کپڑا ہوا اور ۲ آنے کا آٹھ دونا ۱۶ اور ۲ پونا ۱ یعنی ۱۷ گرہ کپڑا آویگا اسطرح سے ۲ آنے کا ۱۷ گرہ اور ۴ گرہ وایک انگل یعنی ایک گز ۵ گرہ اور ۲ انگل کپڑا آویگا—

گر

ایک روپیہ کے جتنے ٹکے آنے کی اوتنی ہی دمڑیان

سوال

ایک روپیہ کے ۵ دمڑی اوپر ۴ ٹکے بکتے ہین تو بتلاؤ کہ ۳۴ ٹکے ۳ دمڑی کے کتنے آنے ہوسے اور دمڑی کی ۹ کوڑیان ہوتی ہین—

۸ آنے کے ۲۳ ٹکے اور ۲ دمڑیان ہوئین اور

۴ آنے کے ۱۱ ٹکے اور ۵ دمڑی ہوئین اسلیے

۱۲ - آنے کے ۵ ٹکے اور ۵/۱ دمڑیان ہوئین

اونمین سے ۳ ٹکے اور ۳ دمڑیونکو کم کیا تو

۲ ٹکے اور ۱/۲ دمڑیان باقی رہین اس سے یہ معلوم ہوا کہ ۳ ٹکے ۳ دمڑیان برابر ہین ۲ ٹکے اور ۱/۲ دمڑی کم ۱۲ - آنے کے -

اب دیکھنا چاہیے کہ ۲ ٹکے اور ۱/۲ دمڑی آنے کا کونسا حصہ ہے گر کے بموجب اگر ایک روپے کے ۶۴ ٹکے پیسے ہوتے تو اس حساب سے آنے کی ۴۴ دمڑیان ہوئین مگر پیسونکا بھاو ۵ دمڑی اوپر ہے اسلیے اونکی کوڑیان کین تو ۹ یعنی ۴۵ کوڑیان ہوئین اونکو ۱۶ پر تقسیم کیا تو قریب ۳ کوڑیان ہوئین اس سبب سے آنے کی ۴۴ دمڑی اور تین کوڑی ہوئین ۴۴ پونا ۵۳ دمڑی اور تین پونا ۱/۲ کوڑی یعنے ۲ ٹکے اور ۳۰ دمڑیان پون آنے کی ہوئین اسلیے ۲ ٹکے اور ۳۰ دمڑیون کو ۲ ٹکے اور ۱/۲ دمڑیون مین سے کم کیا تو ۱/۴ دمڑی باقی رہی اسلیے ۳ ٹکے اور تین دمڑیان برابر ہین ۱/۴ دمڑی کم ۱۲ آنے کے -

سوال

ایک روپیہ کے پون پیسا اوپر ۴۹ ٹکے بکتے ہین تو ۱۰ آنے کے کتنے ٹکے ہوے اور دمڑی کی ۸ کوڑیان ہوتی ہین -

۴۹ پونا ۳/۴ ٹکے اور ۶ پونا ۳۰ دمڑی یعنے آدھی دمڑی اوپر ۳ ٹکے تو ۱۲ آنے کے ہوے گر کے بموجب ایک آنے کی ۴۹ دمڑی اور ۳ کوڑیان ہوئین -

اور آدھے آنے کی ۲۴ دمڑی اور ۱۰ کوڑی ہوئین -

اسلیے ۱۰ آنے کی ۴۰ دمڑیان یعنے چھدام اوپر ۴ ٹکے ہوے انکو ۳ ٹکے آدھی دمڑی مین جوڑا تو ۳۱ ٹکے اور ۲۰ دمڑی ۱۲ - آنے کی ہوئین -

گر

جتنے ٹکے سیر اوتنی ہی دمڑیون کی چھٹانک

سوال

۶۰ ٹکے سیر شکر بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۱/۲ ۱۰ سیر شکر کے کیا دام ہوے -

اور روپیہ کے ۴۸ ٹکے پیسے ہین —

۲ سیر کے دام ۱۶ ٹکے ہوئے —

۰ سیر کے دام ۴۰ ٹکے ایک دھیلا ہوا —

— سیر کے دام ۳ ٹکے پون پیسا ہوا —

اسلیے ۲ سیر کے دام ۲۶ ٹکے ایک چھدام ہوئی —

ایک روپیہ کے ۴۸ ٹکے پیسے بکتے ہین تو بتلاؤ کہ ۲۶ ٹکے ایک چھدام کے کتنے آنے ہوئے ۲۴ ٹکون کے ۸ آنے ہوئے —

گر کے بموجب آنے کی ۸۴ دمڑیان یعنے ۲ پیسے ہوئے اسلیے ۳ پیسون کا آدھ آنہ ہوا اور ڈیڑھ پیسے کا پاو آنہ اس باعث سے ۲۶ ٹکے ایک چھدام کے چھدام کم ۸ آنے ہوئے —

سوال

۱۳۰ ٹکے سیر مٹھائی بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۱۶ ٹکے کی کتنی مٹھائی آویگی —

۱۳۰ ٹکے کی ایک سیر مٹھائی آویگی اب ۱۶ ٹکون مین سے ۵ پیسے یعنے ۴۰ دمڑیان اور باقی رہین —

گر کے بموجب ۱۳۰ دمڑی کی ایک چھٹانک آویگی اسلیے ۳ چھٹانک ۴۰ دمڑی کی آویگی اس باعث سے ۵ پیسے کی اندازاً ۳ چھٹانک آویگی اور ۱۶ ٹکے کی ایک سیر ۳ چھٹانک مٹھائی آویگی —

گر

جتنے روپیے سیر اوتنے ہی آنون کی چھٹانک

سوال

۵ روپیے ۸ آنے سیر ہینگ بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۲ چھٹانک ہینگ کی کیا دام ہوئے —

گر کے بموجب ایک چھٹانک ہینگ کے دام ۵ آنے ہوئے —

اسلیے آدھ چھٹانک ہینگ کے دام ۲ آنے ہوئے —

اس باعث سے ۲۰ چھٹانک پینگ کے دام ۱۲۱۵ آنے ہوئے۔

گر

جے روپیہ گز اوتنے ہی آنون کی ایک گرہ۔

سوال

۳ روپیہ ۶ آنے گز نبات بکتی ہے تو بتلاؤ کہ ۵ گز ۳ گرہ نبات کی کیا دام ہوئے۔

۵ اونچھا ۱۶ روپیہ تو ۵ گز نبات کے دام ہوئے۔

۳ پونا کے روپیہ ادھ پونا ۱/۲ آنے پون گز نبات کے دام ہوئے۔

گر کے بموجب ایک گرہ نبات کے دام ۳ آنے ہوئے۔

اسلیے ۳ گرہ نبات کے دام ۹ آنے ہوئے۔

جمع کرنے سے ۵ گز ۳ گرہ نبات کے دام [illegible] ہوئے۔

سوال وجواب جدید متعلقہ مبادی الحساب حصہ اول

سوالات جمع

(۱)

۳۲۱۳۱۳
۴۵۲۷۳۴
۱۳۰۴۲۱
۳۷۱۸
۲۳۵۶۱
۳۴۱۳۲۳

جواب ۱۲۷۳۱۷۰

(۲)

۵۴۳۱۲۳
۲۳۴۵۱۲
۷۱۳۱۴۵
۱۰۴۲۳۴
۳۶۱۴۲
۳۴۵۱

جواب ۱۶۳۴۶۰۷

(۳)

۵۴۶۱۲۳
۴۵۳۲۱۵
۱۲۳۴
۴۲۳۱
۵۱۲۳۴
۶۱۳۲۵۴

جواب ۱۶۵۹۲۹۱

(۴)

۱۲۳۴۵۶
۲۳۴۵۶۱
۳۴۵۶۱۲
۴۵۶۱۲۳
۵۶۱۲۳۴
۶۱۲۳۴۵

جواب ۲۳۳۳۳۳۱

(۵)
۷۶۱۲۸۴
۶۱۲۸۷۴
۸۷۱۹
۴۶۷۵۹
۵۸۷۹۹۹
۹۸۷۶۷۸
جواب ۳۰۵۳۱۳

(۶)
۶۵۷۸۹۰
۲۷۸۶۷۹
۵۷۹۸
۶۷۸۴۳
۴۸۹۵۶۷
۳۷۴۴۹
جواب ۱۵۳۷۲۰۶

(۷)
۶۹۳۳۸۷
۴۹۵۶
۸۷۹۵۸
۷۶۹۳۷۸
۵۷۹۰
۸۷۶۵۸
جواب ۱۶۴۸۱۲۷

(۸)
۷۶۸۴۵۳
۳۵۸۴۲۸
۸۷۹۶
۵۴۹۳۷
۴۹۵
۸۷۶۵۷۸
جواب ۲۰۶۷۶۸۷

(۹)
۱۹۴
۵۸۷
۶۵۹
۳۳۶
جواب ۲۰۷۳

(۱۰)
۱۷۲۱
۳۳۳۳
۵۰۴۶
۲۷۵۴
جواب ۱۲۸۵۴

(۱۱)
۷۵۰
۳۶
۱۸۴۳
۵۶۱
جواب ۳۱۹۰

(۱۲)
۴۷۸۹
۲۳۴۶
۳۸۵۷
۵۰۰۵
جواب ۱۵۹۹۷

(۱۳)
۹۱۰۲
۴۷۹
۸۷۷۶
۹۰۱
جواب ۱۹۲۵۸

(۱۴)
۸۴۶۷۰
۵۴۳۷
۲۹
۲۱۹۰۴
جواب ۱۱۲۰۴۰

(۱۵)
۱۷۹۰۶۲۱
۲۰۶۸۰۳
۳۵۳
۹۰۰۳۷۶۶
جواب ۱۱۰۰۱۵۴۳

(۱۶)
۲۵۶۷۸۳
۲۱۰۰۳
۵۷۳۴
۴۰۰۳۶
۲۱
۱۰۰۰۰۱
جواب ۴۲۳۵۷۸

(۱۷)
۶۳۷۴۳۲
۵۴۳۲۰۱
۶۷۸۶۳۱
۵۴۸۲۰۰
۸۶۸۷۵۹
۳۴۵۶۷۸
جواب ۳۶۱۱۹۱۱

(۱۸)
۸۹۲۷۶۴
۹۳۶۸۷
۹۴۸۲
۱۰۰
۱۵۲۳۴۹
۱۱
جواب ۱۱۴۸۳۹۰

(۱۹)
۱۸۰۷۳۵۳
۲۹۸۷۴۳
۵۹۸۷
۷۶۰۰۳
۴۴۷
۵۰۷۰۵
جواب ۲۹۲۳۰۳۸

(۲۰)
۱۱۷۰۶۴
۹۲۹۷۳
۸۲۷۵۶۹
۳۵۱
۷۷۷۷۷۷
۶۵۶۵۶
جواب ۱۸۸۱۳۹۰

(۲۱)

۴۷۳۸۶۸۰
۲۳۷۸۶۹۵۱۳
۱۴۸۷۹۴۳۴۳۹۷۸
۸۶۵
۴۶۳۷
۲۵۰
جواب ۱۴۹۰۳۶۹۵۷۹۳۸

(۲۲)

۶۸۵۳۹۵۸۲
۷۸۶۹۲۰۴۵
۳۷۰۴۸۹۰۰۰
۷۰۵۵۵۹۱۲۳۴
۲۷۶
۹۱۲۳۴۵۶۷۸۹
۵۰۰۰
جواب ۱۶۹۶۶۸۳۹۲۶

(۲۳)

۸۳۷۴۶
۲۴۷۸
۶۹۲۵۷۷
۳۵۶
۷
جواب ۷۷۹۲۶۴

(۲۴)

۵۳۵۴۷۳
۲۹۲
۱۳۸۹۷
۵۹۸۴۵۳
۲۵
۳۷۳۴
۷۲۴۰۰۸
۶۳۹۷۹۸
جواب ۲۹۲۵۶۲۰

(۲۵)

۸۸۸۹۲۹۹۴۴
۷۳۶۰۰
۲۷۹۷۸۴۶۲
۳۳۳
۵۸۷۵۳۹۶۰۰۶
۴۸۲۷۵۳۲
۴۸۶۶۸۴۸۳۶
۸۰۰۳۲۱۴۸۳۷۹
۱۲۳۴۵
۱۱۱۲۸۵۸۶۷۳
۵۳۸۰۰۰۰۰۸۳۵
جواب ۱۴۲۲۲۸۹۱۰۹۴۵

(۲۶) ۱۱- مارچ سے ۲۵- دسمبر تک کتنے دن ہونگے - جواب ۲۹۰ دن

(۲۷) ایک گاؤن مین ۱۳ بوڑھے و ۱۵ بڑھیا و ۱۹ جوان و ۹۵ عورت و ۲۲ لڑکا و ۱۹ لڑکی اور ۱۰۹ بچے ہین تو بتاؤ کہ کل کتنے آدمی ہین - جواب ۲۹۲ - آدمی

(۲۸) ۱۲۶ میل مین لوہے کی سڑک ریل کی تیار کرنی ہے تو بتاؤ کے کے میل لوہا خرچ ہوگا - جواب ۲۵۲ میل

(۲۹) چار کوٹھیان ہین ایک مین ۳۶۰ - آدمی دوسری مین ۵۰۶ - آدمی تیسری مین ۱۰۹ - آدمی چوتھی مین ۶۷۶ - آدمی شریک ہین تو بتاؤ کہ کل کتنے آدمی چارون کوٹھی مین شریک ہین - جواب ۱۶۵۱ - آدمی

(۳۰) قسمت مندراس مین مرقومہ ذیل کلکٹریون سے روپیہ ذیل ۱۸۳۵ع مین وصول ہوا مندراس سے ۱۶۹۳۴۳۰ روپیہ و جنگل پٹ سے ۱۰۵۶۷۴۱ روپیہ و شمالی ارکاٹ سے ۲۳۴۵۵۴۰ روپیہ و جنوبی ارکاٹ سے ۲۹۷۱۱۱۰ روپیہ و نیلور سے ۲۳۶۴۰۹۰ روپیہ اور کنرہ وغیرہ سے ۲۰۵۸۷۰ روپیہ تو بتاؤ کہ کل کتنا روپیہ وصول ہوا - جواب ۱۳۰۰۹۵۴۰ روپیہ

(۳۱) حضرت آدم سے طوفان تک ۱۶۵۶ برس و طوفان سے موسےٰ تک ۸۵۷ برس و موسےٰ سے سلیمان تک ۴۸۷ برس و سلیمان سے بابل کی فتح تک جو کہ قیصر نے کیا ۴۶۷ برس و قیصر کی فتح سے پارس کی فتح تک جو کہ سکندر نے کیا ۲۰۵ برس و پارس کی فتح سے سنہ عیسوی تک ۳۳۴ برس و سنہ عیسوی سے ولیم فتحمند تک ۱۰۶۶ برس و ولیم فتحمند سے امریکہ کے ظہور تک ۴۲۶ برس و ظہور امریکہ سے جلوس ملکہ معظمہ تک ۳۴۵ برس و جلوس ملکہ معظمہ سے ۱۸۷۰ عیسوی تک ۳۳ برس ہوا تو بتاؤ کہ حضرت آدم سے ۱۸۷۰ع تک کتنے برس ہوئے - جواب ۵۸۷۴ برس ہوا

(۳۲) ایک ضلع میں کا ۸۹۱۶ روپیہ ب کا ۸۳۰۴ روپیہ ج کا ۴۹۱۰۴ روپیہ د کا ۸۶۴۷ روپیہ ہ کا ۵۶۴۷ روپیہ ی کا ۸۹۴۷ روپیہ م کا ۸۶۵۸۷ روپیہ

باقی ہے تو بتاؤ کہ اُسکے کتنے روپیہ کا قرض واجب ہے۔ جواب ۲۱۰۲۲۹ روپیہ

(۳۳) ایک سوداگر کو ۲۰۰ روپیہ پھر ۳۱۵ روپیہ پھر ۳۱۶ روپیہ پھر ۱۰ روپیہ پھر ۱۴۳ روپیہ پھر ۵۱۳ روپیہ ملا تو کل کتنا روپیہ ملا۔ جواب ۱۵۲۷ روپیہ

(۳۴) ایک آنب کے درخت سے ۲۳۰ آنب اور دوسرے سے ۱۷۹ آنب پھر ہر ایک دو درخت سے ۱۸۳ آنب اور ہر ایک تین درخت سے ۲۷۰ آنب آئے تو بتاؤ کہ ساتوں درخت سے کتنے آنب آئے جواب ۱۳۷۹ آنب

(۳۵) یورپ میں ۵۸۷ زبان و ایشیا میں ۹۳۷ زبان و افریقہ میں ۲۷۶ زبان و امریکہ میں ۱۶۲۴ زبان و اوشیانیا میں ۲۴ زبان ہے تو بتاؤ کہ دنیا میں کتنی زبان ہیں۔ جواب ۳۴۶۴ زبان ہیں

(۳۶) ۹۱۴۱۶۸۷۴ + ۹۱۲۳۴۵۶ + ۷۸۹۴ + ۷۱۴۶۷۸۵۴ + ۹۸۷۴۶ کو جمع کرو۔ جواب ۱۷۲۴۸۶۶۹۳

(۳۷) ایک آدمی نے ایک دفعہ ۸۴۳ روپیہ پھر ۴۵۷ روپیہ پھر ۱۳۷ روپیہ پھر ۵۸۷ روپیہ خرچ کیا تو بتاؤ کہ کل کیا خرچ ہوا۔ جواب ۲۰۲۴ روپیہ

(۳۸) شمالی منطقہ محرقہ ۱۱۶۲۸۴۴۰ مربع میل خشکی و جنوبی منطقہ محرقہ ۱۴۳۱۵۷۴۳۵ مربع میل خشکی و شمالی منطقہ معتدلہ ۲۰۸۵۳۱۶۳۱ مربع میل خشکی و جنوبی ۳۸۲۹۰۳۶ مربع میل خشکی و شمالی منطقہ بارد ۳۲۵۲۵۸۹ مربع میل خشکی کے ہیں تو بتاؤ کہ کل خشکی کتنے مربع میل ہے و نصف کرہ شمالی میں کتنے مربع میل ہے جواب اول ۔ ۵۹۴۵۶۳۳۱ مربع میل۔ جواب دوم ۳۳۴۱۲۶۶۰ مربع میل ہے۔

(۳۹) ایک آدمی نے مدراس سے سفر شروع کیا پہلی منزل میں ۲۵۶ روپیہ دوسری میں ۴۲۵ روپیہ تیسری میں ۲۵ روپیہ چوتھی میں ۱۲۵ روپیہ پانچویں میں ۲۲۵ روپیہ خرچ کیا تو کل خرچ بتاؤ۔ جواب ۱۰۵۶ روپیہ

(۴۰) ایک آدمی کو بنک سے ۲۳۷ روپیہ اور نوٹ سے ۱۴۷۵ روپیہ اور گانو سے

۲۲۷۵ روپیہ اور کرایہ مکان سے ۳۴۷۵ روپیہ سالانہ ملتا تھا تو سالانہ آمدنی بتاؤ
جواب ۷۲۶۲ روپیہ

سوالات تفریق

نمبر			
(۱)	۷۶۵۴۳۹	۳۴۳۴۱۸	۴۲۲۰۲۱
(۲)	۹۹۷۴۳۸	۶۳۵۰۳۶	۶۲۴۰۲
(۳)	۷۵۱۴۵۲	۴۱۸۲۳۴	۳۴۰۲۱۸
(۴)	۵۴۳۸۲۵	۴۹۲۷۰۸	۵۰۹۱۷
(۵)	۶۸۳۱۲۵	۴۹۲۸۱۶	۱۹۰۳۰۹
(۶)	۷۱۲۳۴۵	۵۳۸۱۵۹	۱۷۴۱۸۶
(۷)	۵۶۴۳۰۷	۴۷۹۱۵۶	۸۵۱۳۱
(۸)	۷۰۲۳۰۶	۴۷۵۴۲۹	۲۲۶۸۷۷
(۹)	۴۲۳۶	۳۰۸۹	۱۱۴۷
(۱۰)	۸۰۵۰۲	۳۸۶۷۲	۴۱۸۳۰
(۱۱)	۴۶۰۹۵	۲۸۷۳۶	۱۷۳۵۹
(۱۲)	۵۵۵۵۵۵	۱۲۳۴۵۶	۴۳۲۰۹۹
(۱۳)	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۱۰۱	۸۹۹۸۹۹
(۱۴)	۴۰۰۳۵۷۲۹۱	۹۹۹۸۸۸۷۷	۳۰۰۳۶۸۳۸۴

(۱۵)

(۱۵)
۸۹۴۳۴۱۸۲
۱۵۷۹۰۲۹۳
۷۳۶۴۳۸۸۹

(۱۶)
۶۵۴۳۷۵۶
۴۱۲۸۴۸
۶۱۳۰۹۰۸

(۱۷)
۷۰۸۶۳۹۲۷
۸۲۶۹۵۷
۷۰۰۳۶۹۷۰

(۱۸)
۳۰۳۲۳۳۳۴۴
۱۹۲۰۰۱۲۲۲
۱۱۱۲۳۲۱۲۲

(۱۹)
۱۶۴۳۴۶۲۸۹
۴۸۴۷۶۷۹۸
۱۱۵۸۴۹۴۹۱

(۲۰)
۱۰۰۴۰۰۳۰
۲۱۳۵۷۹
۹۸۲۶۴۵۱

(۲۱)
۵۲۷۱۳۴۸
۴۱۸۶۷۳
۴۸۵۲۶۵۵

(۲۲)
۹۸۷۶۵۴۳۲۱
۱۲۳۴۵۶۷۸۹
۸۶۴۱۹۷۵۳۲

(۲۳)
۷۹۸۷۶۴۲۳۶۲
۴۸۶۴۲۸۴۶۲
۷۵۰۱۲۱۳۹۰۰

(۲۴)
۶۴۶۹۲۳۶۴۷۲
۲۹۹۳۴۴۱۶
۶۴۶۱۲۴۳۴۵۶

(۲۵)
۱۰۱۰۰۰۱۱۱۰۱۰۱۱
۱۰۱۱۱۰۰۱۱۰۱۱۰
۹۰۸۸۹۱۰۹۹۰۹۰۱

(۲۶) نپولین بونا پارٹا ۱۷۶۹ء میں پیدا ہوا اور واٹرلو کی لڑائی ۱۸۱۵ء میں ہوئی اوسوقت اوسکی کیا عمر تھی اور جزیرہ سنٹ ہلینا میں ۱۸۲۱ء میں بحالت قیدی میں مر گیا اوسوقت اوسکی کیا عمر تھی — جواب اول ۴۶ برس
جواب دوم ۵۲ برس —

(۲۷) ڈیوک ولنگٹن ۱۸۵۲ء میں ۸۳ برس کا ہو کر مرا تو بتاؤ کس سنہ میں

پیدا ہوا۔ جواب سنہ ۶۹ء مین

(۲۸) ۵۷۲۹ + ۳۲۷۳۱ - ۹۲۹ + ۵۸۳۴ جواب ۳۱۹۹۷

(۲۹) ایک آدمی کے پاس ۹۲۳۸۴ روپیہ تھا اوسنے ایک آدمی کو ۲۰۹۶ روپیہ دوسرے کو ۸۰۴ روپیہ تیسرے کو ۶۲۵ روپیہ چوتھے کو ۱۵۲۷ روپیہ دیا تو بتاؤ کہ اوسکے پاس کسقدر روپیہ باقی رہا۔ جواب ۸۷۳۳۲ روپیہ

(۳۰) ۴۸۵۱ + ۹۵۸۲ + ۹۲۷۴ - (۴۷۶۲ + ۶۵۱۴) جواب ۱۶۷۱۷

(۳۱) ایک سوداگر ایک آدمی کا ۸۹۲ روپیہ دوسرے کا ۵۷۲ روپیہ تیسرے کا ۳۶۳۷ روپیہ چوتھے کا ۲۶۲۹ روپیہ کا قرضدار تھا تو بتاؤ کہ کل روپیہ ادا کریکے ۸۰۰۰ روپیہ سے کیا باقی رہا۔ جواب ۲۷۰ روپیہ

(۳۲) ۵۸۹ و ۷۰۶۵ و ۲۴۰۳ کے مجموعہ مین کسقدر جوڑا جاوے کہ ۱۱۰۰۰ ہو۔ جواب ۹۴۳

(۳۳) ایک شہر مین ۲۴۰۰۰ لڑکے پیدا ہوئے اون مین سے ۱۱۸۶۱ لڑکے دس برس کے ہوئے تو بتاؤ کہ دس برس سے کم عمر کے کتنے لڑکے مرگئے۔ جواب ۱۲۱۳۹ لڑکے

(۳۴) ۷۷۴۶۳۷ مین کیا جمع کرین کہ ۱۰۰۰۰۰۰ ہو۔ جواب ۲۲۵۳۶۳

(۳۵) اوارسٹ پہاڑ ۲۹۰۰۲ فیٹ بلند ہے اور بلانک پہاڑ ۱۵۷۸۳ فیٹ بلند ہے تو بتاؤ کہ پہلا پہاڑ دوسرے سے کسقدر زیادہ بلند ہے۔ جواب ۱۳۲۱۹ فیٹ

(۳۶) ۴۱۸۴۹۵۴۸ میل زمین کا قطر شرقاً غرباً ہے اور ۴۱۷۰۹۶۴۲ میل زمین کا قطر شمالاً چھوٹا ہے تو بتاؤ کہ دونون کا کیا تفاوت ہے۔ جواب ۱۳۹۹۰۶ میل

(۳۷) احاطہ بمبئی سے ایک سال ۵۰۵۴۱۱۱۲۰ روپیہ آمدنی آئی اور کل خرچ کلکٹری وغیرہ کا ۶۵۳۱۱۱۰ روپیہ تھا تو اصل مالگزاری کسقدر باقی رہی۔ جواب ۴۸۸۸۰۰۱۰ روپیہ

(۳۸) ایک سیدہ مین چار مقام ہین اول سے آخر مقام تک فاصلہ ۶۳۳۶ گز کا اور

اول سے سوم تک فاصلہ ۵۲۸۰ گز کا اور دوم سے چہارم کا فاصلہ ۴۳۲۴ گز ہے تو بتاؤ کہ اول سے دوم تک و دوم سے سوم تک و سوم سے چہارم تک کیا فاصلہ ہے جواب اول ۲۰۱۲ گز۔ جواب دوم ۳۲۶۸ گز جواب سوم ۱۰۵۶ گز۔

(۳۹) ایک آدمی کو ۳۵ روپیہ ماہواری کرایۂ مکان وہ ۲۲۵ روپیہ ماہواری کا نوکر تھا وہ ۲۴ روپیہ ماہواری سودا آتا تھا اور ۱۷۵ روپیہ ماہواری کے نوکر تھے ۱۷ روپیہ ماہواری گھوڑے کا خرچ تھا ۱۵ روپیہ ماہواری خوراک میں خرچ ہوتا تھا تو ماہواری بچت بتاؤ جواب ۱۲۸ روپیہ

(۴۰) ایک آم کے درخت میں ۱۴۳۹۵ آم تھے ۱۲۷۵ آم آندھی میں گر گئے ۱۵۲۵ آم چور لے گئے ۲۰۰ آم لڑکے توڑ لے گئے ۳۳۹۵ آم مزدوری دیے گئے تو باقی کیا بچا۔ جواب ۸۰۰۰ آم باقی بچے

سوالات ضرب

(۱)	۳۴۵۶۷۳ × ۲	جواب	۶۹۱۳۴۶
(۲)	۴۵۷۶۳۲ × ۳	جواب	۱۳۷۲۸۹۶
(۳)	۴۴۵۷۶۳ × ۴	جواب	۱۷۸۳۰۵۲
(۴)	۳۷۱۳۸۱ × ۵	جواب	۱۸۵۶۹۰۵
(۵)	۶۳۵۴۳۲ × ۶	جواب	۳۸۱۲۵۹۲
(۶)	۴۲۱۳۷۵ × ۷	جواب	۲۹۴۹۶۲۵
(۷)	۳۷۸۹۱۴ × ۸	جواب	۳۰۳۱۳۱۲
(۸)	۴۷۶۵۳۹ × ۸	جواب	۳۸۱۲۳۱۲
(۹)	۴۳۵۹۷۶ × ۹	جواب	۳۹۲۳۷۸۴
(۱۰)	۹۷۸۵۶۴ × ۱۱	جواب	۱۰۷۶۴۲۰۴
(۱۱)	۴۹۶۷۸۲ × ۱۲	جواب	۵۹۶۱۳۸۴
(۱۲)	۸۷۶۵۴۹ × ۱۲	جواب	۱۰۵۱۸۵۸۸

سوالات ضرب بوسیلہ اجزاء جزئی

(۱)	۱۶ × ۳۷۸۱۴۵	جواب	۶۰۵۰۰۰۰
(۲)	۱۸ × ۴۵۹۹۳۲	جواب	۸۲۷۸۷۷۶
(۳)	۲۴ × ۷۱۲۴۳۶	جواب	۱۷۰۹۸۴۶۴
(۴)	۲۷ × ۵۴۳۸۱۷	جواب	۱۴۶۸۳۰۵۹
(۵)	۳۰ × ۵۹۳۶۵۴	جواب	۱۷۸۰۹۶۲۰
(۶)	۳۶ × ۶۹۷۱۲۸	جواب	۲۵۰۹۶۶۰۸
(۷)	۴۰ × ۷۶۵۴۳۸	جواب	۳۰۶۱۷۵۲۰
(۸)	۴۵ × ۵۹۶۴۳۷	جواب	۲۶۸۳۹۶۶۵
(۹)	۶۰ × ۶۴۲۱۹۸	جواب	۳۸۵۳۱۸۸۰
(۱۰)	۷۲ × ۷۵۶۳۲۸	جواب	۵۴۴۵۵۶۱۶
(۱۱)	۸۴ × ۸۱۴۷۶۵	جواب	۶۸۴۴۰۲۶۰
(۱۲)	۹۶ × ۹۱۳۷۴۸	جواب	۸۷۷۱۹۸۰۸

سوالات ضرب

(۱)	۱۲۳ × ۳۳۴۹۱۵	جواب	۴۸۸۹۴۵۴۵
(۲)	۶۱۵ × ۷۰۴۷۴۵	جواب	۴۳۳۴۱۸۱۷۵
(۳)	۳۶۹ × ۴۶۹۸۳۰	جواب	۱۷۳۳۶۷۲۷۰
(۴)	۸۶۱ × ۳۹۱۵۲۵	جواب	۳۳۷۱۰۳۰۲۵
(۵)	۴۲۱۴ × ۱۱۷۴۵۷۵	جواب	۴۶۰۰۵۰۹۰۵۰
(۶)	۲۵۸۳ × ۳۵۲۳۷۲۵	جواب	۹۱۰۱۷۸۱۶۷۵
(۷)	۷۷۴۹ × ۱۶۴۴۴۰۵	جواب	۱۲۷۴۲۴۹۴۳۴۵
(۸)	۸۸۵۶ × ۲۳۱۵۴۹	جواب	۲۰۵۰۵۹۷۹۴۴
(۹)	۷۳۸۰ × ۴۶۳۰۹۸	جواب	۳۴۱۷۶۶۳۲۴۰

(۱۰) ۸۹۰۰×۱۳۸۹۲۹۴ جواب ۱۲۳۶۴۷۱۶۶۰۰

(۱۱) ۷۸۹۶×۹۲۶۱۹۶ جواب ۷۳۱۳۲۴۳۶۱۶

(۱۲) ۹۸۶۷×۲۷۷۷۸۵۸۸ جواب ۲۷۴۱۲۳۲۷۷۹۶

سوالات ضرب صفردار عدد سے

(۱) ۲۶۸۵۱۵ × ۲۰۰۰ = ۵۳۷۰۳۰۰۰۰

(۲) ۱۳۴۵۶۷ × ۴۰۰ = ۵۳۹۰۲۸۰۰

(۳) ۸۰۳۴۱۵ × ۶۰۰۰ = ۳۶۲۲۲۳۰۰۰

(۴) ۳۰۱۸۵۷ × ۷۰ = ۲۱۱۲۹۹۹۰

(۵) ۵۴۱۱۶۲۰ × ۹۰۰۰ = ۴۸۷۰۴۵۸۰۰۰۰

(۶) ۲۷۱۶۰۲ × ۱۰۰۰ = ۲۷۱۶۰۲۰۰۰

(۷) ۱۳۵۸۰۰ × ۱۱۰۰۰ = ۱۴۹۳۸۰۰۰۰۰

(۸) ۳۰۴۰۵۰۶۰ × ۱۲۰۰۰۰ = ۳۶۴۸۶۰۷۲۰۰۰۰۰

(۹) ۵۸۷۸۴۲ × ۸۰۰۰۰ = ۴۷۰۲۷۳۶۰۰۰۰

(۱۰) ۷۵۶۴۴ × ۹۰۰ = ۶۸۰۷۹۶۰۰

(۱۱) ۳۵۴۵۵۷ × ۶۰۰۰ = ۳۷۴۰۲۰۰۰

(۱۲) ۶۵۴۳۷ × ۱۲۰ = ۷۸۵۲۴۴۰

سوالات ضرب عبارتی

(۱) ایک آدمی ۷ روپیہ مہینا پاتا ہے تو سال کی آمدنی بتاؤ۔ جواب ۸۴

(۲) ۱۱ صندوق مین کتنی نارنگی ہونگی جبکہ ایک صندوق مین ۳۲۳ نارنگیاں ہین جواب ۳۵۵۳ نارنگی

(۳) ۱۱۱ درجن مین کتنی بوتل شراب ہوگی۔ جواب ۱۳۳۲ بوتل

(۴) ۳ صندوق ہین ہر ایک مین ۱۷۵ روپیہ ہے اور دوسرے ۵ صندوق مین ہر ایک مین ۲۹۰ روپیہ ہے اور ایک صندوق مین ۵۰ روپیہ کا نوٹ ہے

تو بتاؤ کہ اوس سوداگر کے پاس کتنا روپیہ ہے - جواب ۲۵۶۰

(۵) زمین کا نصف قطر ۳۹۶۳ میل ہے اور ماہتاب زمین سے ۶۰ گونا قطر مذکور کے ہے تو ماہتاب زمین سے کتنا دور ہے - جواب ۲۳۷۷۸۰ میل

(۶) ایک اسکول مین ۲۷۶ لڑکے پڑھتے ہین تو بتاؤ کہ کتنے انگوٹھے اور کتنی ہاتھ کی اونگلی اور کتنی پیر کی انگلی مع انگوٹھے ہونگی -

جواب اول - ۵۵۲ - جواب دوم - ۲۲۰۸ - جواب سوم - ۲۷۶۰

(۷) ایک ٹوکرے مین ۱۴۴ - آنب ہین تو بتاؤ کہ ۹۶ ٹوکرے مین کتنا آنب ہوگا -

جواب ۱۳۸۲۴

(۸) ایک پلٹن مین ۱۵ کمپنی ہین اور ایک کمپنی مین ۴۵ - آدمی ہین تو بتاؤ کہ پلٹن مین کتنے آدمی ہونگے - جواب ۶۷۵ جوان

(۹) ریل گاڑی ایک گھنٹہ مین ۳۴ میل جاتی ہے تو بتاؤ کہ ۱۸ گھنٹہ مین کتنے میل جاویگی - جواب ۶۱۲ میل

(۱۰) ۹۶ - آدمی ایک سوداگری مین شریک ہین اور ہر ایک کو ۱۹۵۴۰ روپیہ نفع ہوتا ہے تو کل کتنا نفع ہوا - جواب ۱۸۷۵۸۴۰

(۱۱) ایک آدمی کو فی ہفتہ ۳۶۰ روپیہ سود کا آتا تھا سو اوسکی سالانہ آمدنی بتاؤ -

جواب ۱۸۷۲۰ روپیہ

(۱۲) فاصلہ آفتاب کا زمین سے اوسکے نصف قطر شرقی غربی کا ۲۳۰۴۶ گونا ہے اور نصف قطر مذکور ۳۹۶۳ میل ہے تو فاصلہ آفتاب کا بتاؤ -

جواب ۹۱۳۳۱۲۹۸ میل

(۱۳) ریل کی سڑک بنانے مین فی میل ۱۶۱۳۵ روپیہ خرچ ہوتا ہے تو ۹۴ میل مین کیا خرچ ہوگا - جواب ۱۵۱۶۶۹۰ روپیہ

(۱۴) ہندوستان کا رقبہ ۱۴۶۶۵۷۶ مربع میل ہے اور ایک مربع میل مین قریب ۱۲۳ - آدمی کے ہین تو کل آبادی بتاؤ - جواب ۱۸۰۳۸۸۸۴۸

۱۵ احاطۂ مدراس کا رقبہ ۱۷۹۱۷۰ مربع میل ہے اور ایک مربع میل میں ۱۵۱ — آدمی رہتے ہیں تو بتاؤ کہ کل کتنے آدمی احاطۂ مدراس میں ہونگے —

جواب ۲۷۰۵۴۶۷۰

سوالات تقسیم

(۱)	۴۳۲۵۱۶ ÷ ۲	جواب	۲۱۶۲۵۸
(۲)	۳۵۱۷۸۹ ÷ ۳	جواب	۱۱۷۲۶۳
(۳)	۵۴۳۷۵۶ ÷ ۴	جواب	۱۳۵۹۳۹
(۴)	۷۱۳۹۱۵ ÷ ۵	جواب	۱۴۲۷۸۳
(۵)	۳۸۵۷۳۴ ÷ ۶	جواب	۶۴۲۸۹
(۶)	۵۱۶۸۲۴ ÷ ۷	جواب	۷۳۸۳۲
(۷)	۴۶۵۳۲۸ ÷ ۸	جواب	۵۸۱۶۶
(۸)	۳۹۵۴۲۴ ÷ ۸	جواب	۴۵۴۲۸
(۹)	۵۶۷۰۳۵ ÷ ۹	جواب	۶۳۰۰۳ ۸/۹
(۱۰)	۴۵۷۸۴۸ ÷ ۱۱	جواب	۴۱۶۲۲ ۶/۱۱
(۱۱)	۷۱۶۸۵۵ ÷ ۱۲	جواب	۵۹۷۳۷ ۱۱/۱۲
(۱۲)	۹۳۶۵۷۱ ÷ ۱۲	جواب	۷۸۰۴۷ ۷/۱۲

سوالات تقسیم بوسیلہ اجزاء جزئی

(۱)	۲۳۶۶۷۴۵ ÷ ۱۵	جواب	۱۵۷۷۸۳
(۲)	۷۹۵۴۳۲۶ ÷ ۱۸	جواب	۴۴۱۹۰۷
(۳)	۶۳۴۲۵۷۶ ÷ ۲۴	جواب	۱۵۸۵۶۴۴
(۴)	۶۵۴۹۳۷۲ ÷ ۳۶	جواب	۱۸۱۹۲۷
(۵)	۴۷۴۳۴۹۱ ÷ ۴۵	جواب	۱۰۵۴۱۰ ۴۱/۴۵
(۶)	۵۶۷۴۳۳۱ ÷ ۶۰	جواب	۹۴۵۷۲ ۱۱/۶۰

(۷) ۷۸۲۵۶۸۷ ÷ ۶۴ جواب ۱۲۲۲۷۶ ۲۳/۶۴

(۸) ۳۷۹۵۴۶۹ ÷ ۶۰ جواب ۵۴۲۲۰ ۴۹/۶۰

(۹) ۳۷۵۴۳۲۹ ÷ ۸۰ جواب ۴۶۹۳۹ ۹۹/۸۰

(۱۰) ۶۵۹۸۷۶۹ ÷ ۸۴ جواب ۷۸۵۵۶ ۶۵/۸۴

(۱۱) ۸۷۹۱۶۰۵ ÷ ۸۸ جواب ۹۹۹۰۴ ۵۳/۸۸

(۱۲) ۷۶۵۴۳۳۵ ÷ ۹۶ جواب ۶۵۶۷۹۰ ۵/۸

سوالات تقسیم طولانی

(۱) ۳۷۶۵۸۹۷ ÷ ۲۳ جواب ۱۶۳۷۳۴ ۱۵/۲۳

(۲) ۴۶۱۳۵۷۸ ÷ ۳۷ جواب ۱۲۴۶۹۱ ۱۱/۳۷

(۳) ۵۱۲۳۴۹۵ ÷ ۴۱ جواب ۱۲۴۹۶۳ ۱۲/۴۱

(۴) ۳۹۵۴۳۷۱ ÷ ۴۷ جواب ۸۴۱۳۵ ۲۶/۴۷

(۵) ۳۷۵۵۱۲۳ ÷ ۲۳۴ جواب ۱۶۰۴۷ ۱۲۵/۲۳۴

(۶) ۵۷۶۴۱۲۳ ÷ ۳۴۰ جواب ۱۶۹۵۳ ۱۰۳/۳۴۰

(۷) ۳۴۵۶۸۱۳۵ ÷ ۳۵۷ جواب ۹۶۸۲۹ ۱۸۲/۳۵۷

(۸) ۷۶۵۴۹۱۳۹ ÷ ۵۴۳ جواب ۱۴۰۹۷۴ ۲۵۷/۵۴۳

(۹) ۲۹۸۷۶۵۴۳ ÷ ۶۹۳۰ جواب ۴۳۱۱ ۱۳۰۳/۶۹۳۰

(۱۰) ۵۶۸۵۴۳۲۷ ÷ ۷۳۲۳ جواب ۷۷۶۳ ۵۸۷۸/۷۳۲۳

(۱۱) ۹۵۶۴۲۳۷۱ ÷ ۸۷۹۰ جواب ۱۰۸۸۰ ۷۱۷۱/۸۷۹۰

(۱۲) ۳۴۵۶۸۷۹۵ ÷ ۹۸۷۹ جواب ۳۴۹۹ ۲۱۷۴/۹۸۷۹

سوالات تقسیم عبارتی

(۱) ۵۲۰۰۰ آدمی ایک فوج میں ہیں اگر ایک کمپنی ۱۰۴ آدمی کی ہو تو اوس فوج میں کے کمپنی ہیں۔ جواب ۵۰۰ کمپنی

(۲) سنہ ۱۸۴۳ع میں مردم شماری اضلاع گورکھپور کی ہوئی ۳۰۸۷۸۷۴ آدمی تھے

اور رقبہ اوسکا ۷۳۳۴۰ مربع میل ہے تو بتاؤ کہ ایک مربع میل مین کتنے آدمی رہتے ہین

جواب ۲۰۴۲۴ ۲۵۳۷/۴۶۷۰ آدمی

(۳) ایک ریل کی سٹرک ۱۰۳ میل کی ہے اوسمین ۶۶ لاکھ ۴۶ ہزار ۹۴۰ روپیہ خرچ ہوا تو فی میل خرچہ بتاؤ۔ جواب ۶۴۷۰۳ روپیہ

(۴) ایک مجسٹریٹ کی ماہواری تنخواہ ۱۰۹۵ روپیہ تھی تو ایک روز کی تنخواہ بتاؤ۔

جواب ۳۶ ۸

(۵) بمبئی سے سوئز تک ۲۹۷۲ میل ہے اگر جہاز فی گھنٹہ دس میل چلے تو کے دین بمبئی سے سوئز تک جہاز جاویگا۔ جواب ۱۲ ۲۳/۶۰ دن

(۶) ایک اسکول کے طالب علمون کے ہاتھ کی انگلیون مع انگوٹھے کا مجموعہ ۱۹۷۰ ہے تو کتنے طالب علم ہین۔ جواب ۱۹۷ طالب علم

(۷) ۲۴۷۱ مین ۷ کے دفعہ کم ہو سکتا ہے۔ جواب ۳۵۳ دفعہ

(۸) ۱۲ کو کس عدد سے ضرب دین کہ ۸۵۲ ہون۔ جواب ۷۱

(۹) اگر سود ایک مہینے کا ۲۳۸۲۸ روپیہ ہو تو ایک دن کا سود بتاؤ جب کہ مہینا ۲۸ دن کا ہے۔ جواب ۸۵۱ روپیہ

(۱۰) ۵۶۴۴۳۸۹۷۱ مقسوم اور خارج قسمت ۱۳۸۸۸۷ ہے تو مقسوم علیہ بتاؤ۔

جواب ۴۰۶۴

(۱۱) ایک سوداگر نے ۱۰۰۰۳ روپیہ سات برس مین نفع پایا تو بتاؤ کہ ہر ایک برس مین اوسکو کیا ملا۔ جواب ۱۴۲۹ روپیہ

(۱۲) گیارہ قطار مین گیند رکھے ہین اور کل گیند ۹۲۷۶۳ ہین تو ہر قطار مین کتنے گیند ہین۔ جواب ۸۴۳۳ گیند

(۱۳) زمین کا محیط ۲۴۸۶۹ میل ہے اور اوسکو ۳۶۰ درجہ پر تقسیم کیا تو ایک درجہ کے میل کا ہوگا۔ جواب ۶۹ ۲۹/۳۶۰ میل

(۱۴) ۹۶ کتابین ۱۰۶۵۶ صفحہ مین تو ایک کتاب مین کتنے صفحہ ہونگے۔ جواب ۱۱۱ صفحہ

(۱۵) ۳۶۴ — انڈے کی کیا قیمت ہوگی جب کہ سات انڈے کی قیمت ۴ پیسے ہے —

جواب ۱۳ روپیہ

سوالات جمع مرکب

(۱)

روپیہ	آنہ	پائی
۳	۱۳	۶
۲	۱۱	۹
۴	۱۵	۰
۲	۵	۳
۱۲	۱۴	۵

(۲)

روپیہ	آنہ	پائی
۱۴	۱۳	۷
۲۲	۱۵	۹
۲۹	۱۱	۱۱
۸۲	۱۵	۷
۱۵۰	۸	۱۰

(۳)

روپیہ	آنہ	پائی
۶۵	۴	۳ ۱/۲
۲۲	۰	۲ ۱/۴
۴۶	۱۵	۷ ۱/۴
۷۲	۱۲	۶ ۳/۴
۲۰۷	۰	۷ ۳/۴

(۴)

روپیہ	آنہ	پائی
۲۳	۱۳	۶ ۱/۴
۳۵	۱۵	۱/۲
۳۵	۷	۷ ۳/۴
۶۷	۱۵	۸ ۱/۲
۱۶۳	۴	۱۱

(۵)

روپیہ	آنہ	پائی
۳	۱۳	۸ ۱/۴
۲	۱۴	۷ ۱/۴
۲	۱۵	۷ ۳/۴
۲	۵	۸ ۱/۴
۱۱	۱۵	۸

(۶)

روپیہ	آنہ	پائی
۳۶	۱۵	۶ ۳/۴
۱۴	۱۵	۶
۲۱	۱۲	۷ ۳/۴
۱۳	۱۳	۳ ۱/۴
۸۶	۹	

(۷)

روپیہ	آنہ	پائی
۲۴	۱۵	۸ ۱/۲
۵۱	۱۴	۲ ۳/۴
۱۱	۰	۸
۲۷	۱	۳
۱۱۴	۱۵	۱۰ ۳/۴

(۸)

روپیہ	آنہ	پائی
۲۳	۱۳	۲ ۱/۲
۳۵	۱۵	۹ ۱/۴
۳۵	۷	۶ ۳/۴
۶۷	۱۴	۶
۱۲۳	۳	۱/۲

(۹)

پائی	آنہ	روپیہ
۳	۵	۱۶
۹ ۱/۴	۷	۳۵
۸	۱۰	۱۶
۹ ۱/۲	۱۳	۴۳
۵ ۳/۴	۵	۱۱۱

(۱۰)

پائی	آنہ	روپیہ
۳ ۳/۴	۱۳	۱۱
۲ ۱/۲	۱۲	۳۲
۳ ۳/۴	۱۳	۱۳
۰	۳	۲۴
۱۰	۹	۸۲

(۱۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۴	۱۳	۴۲
۷ ۳/۴	۶	۱۷
۸	۹	۶۰
۴ ۱/۲	۱۴	۴۱
۱ ۱/۴	۱۰	۱۶۲

(۱۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۴ ۳/۴	۱۵	۵۶
۰	۴	۳۲
۷ ۱/۲	۳	۲۱
۴ ۱/۴	۱۵	۶۲
۴ ۱/۲	۶	۱۹۳

(۱۳)

آنہ	روپیہ	اشرفی
۱۵	۱۵	۵
۱۴	۱	۸
۱۰	۹	۱۲
۶	۴	۱۶
۱۳	۱۲	۴۲

(۱۴)

چھٹانک	سیر	من
۱۴	۳	۷
۷	۰	۱۲
۱۴	۱۳	۲۳
۷	۱۰	۳
۱۱	۳۳	۴۵

(۱۵)

چھٹانک	سیر	من
۱۵	۲۷	۳
۲	۱۱	۱
۳	۲۱	۰
۱۴	۱۳	۳
۲	۳۴	۸

(۱۶)

چھٹانک	سیر	من
۷	۲۵	۱۴
۶	۱۹	۳
۵	۱۷	۲۴
۱۴	۷	۳۷
۰	۳۰	۷۹

(١٧)

تولہ	چھٹانک	سیر	من
١١	١٣	١٥	٢
٨	١١	١٥	٣
٢	١٣	٢٧	٢
٤	١٥	١٧	٣
	٩	٣٧	١١

(١٨)

تولہ	چھٹانک	سیر	من
٤	١٣	٣	٢٧
١٥	١٢	١	٣٢
١٢	٥	٠	٢٨
٣	١٣	١	٣٢
٤	٣	٥	١١٩

(١٩)

رتی	ماشہ	تولہ	سیر
٥	١١	٣٥	٢
٧	١٠	٤٠	١
٤	٧	٤٥	٢
٣	٨	٢٠	٣
٣	٢	٣	٩ ٣/٤

(٢٠)

چاول	رتی	ماشہ	تولہ
٦	٣	٦	٣
٥	٤	٥	٨
٤	٥	٤	٥
٣	٦	٣	٦
٢	٤	٨	٢٣

(٢١)

گرہ	گز
١٥	٧٥
١٤	٤٨
١٣	٥٠
١٠	١٤
٤	١٩٠

(٢٢)

انگل	گرہ	گز
١	٣	١٤
٢	١٥	٢٢
٠	١١	٢٩
١	١٥	٨٢
١	١٣	١٣٩

(٢٣)

انچ	فٹ	گز
١١	١	١٢
٩	٢	٢٢
٣	٠	٩
٤	١	١٣
٣	٠	٥٨

(٢٤)

گز	گٹھہ	جریب
٥	١٥	٦٥
٧	١٤	٢٢
١٢	١٠	٤٦
١٠	٨	٧٣
١	١٨	٢٠٨

(۲۵)

انچ	فٹ	گز
۱۰	۲	۵
۴	۱	۸
۷	۰	۶
۵	۲	۹
۲	۱	۳۰

(۲۶)

ہاتھ	گز
۲	۵
۱	۰
۰	۸
۱	۱۰
	۲۵

(۲۷)

کچوانسی	بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
۱۵	۱۹	۱۵	۲۰
۱۷	۱۸	۱۷	۳۰
۱۸	۱۷	۱۸	۴۰
۱۹	۱۵	۱۹	۵۰
۹	۱۲	۱۲	۱۴۳

(۲۸)

پل	گھڑی
۱۵	۱۵
۲۰	۲۰
۲۱	۲۵
۳۰	۱۰
۲۶	۷۱

(۲۹)

پہر	دن
۳	۵
۲	۷
۱	۸
۰	۱۰
۲	۳۱

(۳۰)

پل	گھڑی	دن
۱۵	۱۵	۵
۲۰	۳۰	۷
۲۱	۲۵	۸
۲۰	۱۰	۱۰
۱۶	۱۱	۳۱

(۳۱)

گھنٹہ	دن	ہفتہ	مہینا
۱۱	۵	۳	۱۳
۵	۴	۲	۲۱
۱۷	۶	۳	۳۷
۱۹	۵	۲	۴۱
۱۴	۱	۱	۱۱۵

(۳۲)

منٹ	گھنٹہ	دن	برس
۱۵	۲۳	۱۴۲	۶
۱۷	۱۰	۳۵۴	۷
۱۴	۲۲	۳۴۵	۸
۱۷	۱۳	۳۱۳	۹
۳	۲۱	۳۱۴	۳۲

(۳۳)

منٹ	گھنٹے	دن	برس
۴۹	۱۲	۲۲۴	۸
۳۸	۱۶	۳۱۵	۶
۴۵	۱۳	۲۲۵	۵
۴۸	۲۱	۱۲۹	۷
۰	۱۴	۱۸۴	۲۸

(۳۴)

گھنٹے	دن	ہفتے	سال
۲۳	۵	۱۳	۱۲۴
۴	۳	۴۶	۲۲
۱۸	۳	۳۹	۳۵
۱۵	۶	۴۴	۲۱
۱۱	۶	۴۱	۹۴

(۳۵)

بسوانسی	بسوہ	بیگہ
۱۵	۱۶	۲۵
۱۶	۱۵	۳۰
۱۵	۰	۲۳
۱۹	۱۶	۲۰
۶	۱۴	۱۱۰

(۳۶) ایک شخص اپنا روپیہ جمع کرنے چلا پہلے ایک روپیہ ۳ آنہ پھر ۲۰ روپیہ ۱ آنہ ۷ پائی پھر ۵ روپیہ ۱۲ آنہ ۹ پائی پھر ۳۴ روپیہ ۵ آنہ ۳ پائی پھر ۰ روپیہ ۱۱ آنہ پھر ۵۸ روپیہ ۱۳ آنہ ۷ پائی تو کتنا روپیہ جمع کیا۔ جواب ۱۰۸ روپیہ ۹ آنہ

(۳۷) ایک کوٹھی میں (ا) کا ۹۵۰۴ روپیہ ۱۰ آنہ ۷ پائی اور (ب) کا ۴۸۹۰ روپیہ ۶ آنہ ۳ پائی اور (ج) کا ۹۰۴۳ روپیہ ۳ آنہ ۹ پائی اور (د) کا ۴۳۰۹ روپیہ ۸ آنہ ۶ پائی اور (س) کا ۴۳۰۱ روپیہ ۷ پائی اور (ص) کا ۱۸۰ روپیہ ۵ آنہ ۳ پائی اور (ک) کا ۸۳۴۸۹ روپیہ ۸ آنہ اور (م) کا ۵۰ روپیہ ۱۳ آنہ ۳ پائی جمع تھا تو ایک کوٹھی کا کتنا روپیہ جمع تھا۔

جواب ۱۰۰۰۳۴ روپیہ ۸ آنہ

(۳۸) ایک سوداگر کے پاس نقد ۹۸۱۲۱ روپیہ ۱۳ آنہ ۷ پائی اور انگوری شراب ۵۰۰۵ روپیہ ۱۳ آنہ ۲ پائی کا اور سیبی شراب ۹۰۸۹ روپیہ ۳ آنہ ۱۰ پائی کا اور شراب ۹۰۰۹ روپیہ ۱۵ آنہ ۵ پائی کا مشری ۹۰۰۷ روپیہ ۵ آنہ ۱۰ پائی کا چیتی ۵۰۰۵ روپیہ ۷ آنہ ۹ پائی کا گوشت ۳۱۶۰ روپیہ ۵ آنہ ۸ پائی کا چاول اور دیگر جنس ۹۰۰۹ روپیہ ۱۱ آنہ ۱۰ پائی کا

تو بتاؤ اوسکے پاس کتنے کا مال تھا — جواب ۳۵۱۶۶ روپیہ ۷ ر ۳ پائی

(۳۹) ایک مہاجن کو اَ سے ۴۴۵ روپیہ ۵ ر ۶ پائی اور بَ سے ۶۸۷ روپیہ ۱۴ ر اور سَ سے ۳۴۴۳ روپیہ اور دَ سے ۸۷۴ روپیہ ۲ ر ۹ پائی اور حَ سے ۴۳۰۵ روپیہ اور عَ سے ۹ روپیہ ۷ ر ۸ پائی اور کَ سے ۲ روپیہ ۱۵ ر ۱۰ پائی اور یَ سے ۱۵۹ روپیہ ۶ پائی اور لَ سے ۹۷۴۴ روپیہ ۷ ر کی ہنڈویاں آئیں تو کل کتنا روپیہ وصول کیا —

جواب ۱۶۴۴۳ روپیہ ۹ ر

(۴۰) ایک شخص نے ۱۵ روپیہ ۱۴ ر ۶ پائی کا سوتی کپڑا اور ۲۳۴ روپیہ ۱۲ ر ۹ پائی کا ململ کپڑا اور ۷ روپیہ ۵ ر ۹ پائی کی روئی اور ۹۷ روپیہ ۱۰ ر کا ریشم اور ۷ ر ۵ پائی کا سوت خرید کیا تو کل کتنا خرچ کیا — جواب ۳۰۰ روپیہ ۱۴ ر ۲ پائی

(۴۱) ایک شخص کو ۷۷۴۳ روپیہ ۱۰ ر ۶ پائی پھر ۷۷۵ — اٹھنی پھر ۴۴۵ چونی پھر ۱۷۱ — دوانی پھر ۳۴۴ — ادھنی پھر ۳۴۴ پیسہ پھر ۳۴۳ ۱۰ پائی ملا تو بتلاؤ کل کسقدر ملا — جواب ۲۰۶۹ روپیہ ۱۴ ر ۵ پائی

(۴۲) ایک سوداگر نے سات بیل فروخت کیا ایک کی قیمت ۶۲ روپیہ ۸ ر (۲) کی ۴۵ روپیہ ۸ ر (۲) کی ۹۶ روپیہ ۴ ر اور (۲) باقی بیلوں میں پھر ایک کی ۷۵ روپیہ قیمت ہے تو کل کتنا پایا — جواب ۵۰۳ روپیہ ۴ ر

(۴۳) ایک شخص نے ۲۵۰۰ روپیہ قیمت زمین کی اور ۴۳۴۴ روپیہ ۱۲ ر معمار کو اور ۶۲۱۷ روپیہ ۱۴ ر بڑھئی کو اور ۶۰۰ روپیہ کمہار کو اور ۱۳۰۶ روپیہ ۱۰ ر ۶ پائی رنگساز کو اور ۹۷۶ روپیہ ۹ ر لوہار کو اور ۳۹۷ روپیہ ۷ ر ۹ پائی روشن ساز کو دیا مکان مذکور کو ۱۵۰۰ روپیہ منافع پر بیچنا چاہتا ہے تو کتنے کو فروخت ہوا —

جواب ۲۳۸۱۴ روپیہ ۲ ر

(۴۴) ایک بنیا نے ۱۵ روپیہ ۱۰ ر ۶ پائی کا چاول اور ۲ روپیہ ۱۴ ر ۳ پائی کا گیہوں اور ۹ روپیہ ۱ ر ۳ پائی کی دال اور ۱۲۴ روپیہ ۱۳ ر ۹ پائی کا نمک خرید کیا تو کل کتنے کا خرید کیا — جواب ۱۷۱ روپیہ ۱۳ ر ۳ پائی

(۴۵) ایک شخص دوشنبہ کو ایک روپیہ ۱۳ ر اور سہ شنبہ کو ۲ روپیہ ۱۳ ر ۱۰ پائی اور چہار شنبہ کو ۳ روپیہ ۵ ر ۸ پائی اور پنجشنبہ کو ۲ روپیہ ۳ ر ۸ پائی اور جمعہ کو ۲ روپیہ ۱۱ ر اور شنبہ کو ایک روپیہ ۲ ر نفع ہوا اور یکشنبہ کو دکان بند تھی تو کل کتنا منافع ہوا —

جواب ۱۴ روپیہ ۱ ر ۲ پائی

(۴۶) ایک آدمی نے اپنی عورت کو ۲۰۰۰۰ روپیہ اور بڑے بیٹے کو ۵۰۰۰ روپیہ اور ہر ایک باقی ۳ لڑکوں کو ۱۰۰۰۰ روپیہ اور ہر ایک تین لڑکیوں کو ۵۰۰۰ روپیہ اور اسکول چرچ میں ۱۵۰۰ روپیہ کے دیکر مر گیا تو بتلاؤ کہ کتنا روپیہ اوسکے پاس تھا — جواب ۱۴۳۰۰۰ روپیہ

(۴۷) ایک آدمی نے ۲۹۴ روپیہ ۱۳ ر ۹ پائی سفر میں خرچ کیا وہ ۱۳۸ روپیہ ۱ ر ۳ پائی گھر کو پھیر لایا کتنا روپیہ لیکر گیا تھا — جواب ۴۳۲ روپیہ ۸ ر

(۴۸) ۱۲۵ روپیہ ۱۳ ر ۳ پائی اسکول کا اسکالرشپ ہے اور ۵۲ روپیہ ۱۵ ر ۹ پائی چرچی اور ۱۷ روپیہ ۹ ر ۵ پائی چپراسیوں کی تنخواہ ہے اور ۶۶ روپیہ ۲ ر ۸ پائی سایر خرچ ۲۱۴ روپیہ ۱۱ پائی ہیڈ ماسٹر کی تنخواہ ہے اور ۳۳۳ روپیہ ۳ ر ۳ پائی اور مدرسوں کی تنخواہ ہے تو کل خرچ کتنا ہے — جواب ۸۶۲ روپیہ ۱ ر ۳ پائی

(۴۹) ۴۳۲۹ روپیہ ۱۳ ر ۱۰ پائی کی انیٹ خریدی اور ۲۳۷۹ روپیہ ۱۳ ر ۵ پائی مزدوری دی اور ۶۹۷ روپیہ ۱۴ ر ۲ پائی کا چونا خرید ہوا اور ۲۸۷۵ روپیہ ۱۴ ر ۳ پائی کی سرخی اور ۴۸۷۵ روپیہ ۱۲ ر ۶ پائی کی لکڑی اور ۱۵۰ روپیہ ۹ ر ۲ پائی کا لوہا خرید ہوا تو بتلاؤ کہ اس عمارت میں کتنا روپیہ لگا —

جواب ۱۶۷۱۰ روپیہ ۱۳ ر ۴ پائی

(۵۰) ایک کسان نے ۲۰۰ بیگھہ زمین سے [illegible] ۲۰ بیگھہ میں ۴۳ من ۲۰ سیر ۲ چھٹانک گیہوں پیدا ہوئے ہیں اور ۴۰ بیگھہ میں ۴۳ من ۷ سیر ۳ چھٹانک جوار اور ۳۰ بیگھہ میں ۲۸ من ۱۵ سیر ۲ چھٹانک جوار اور ۶۳ بیگھہ میں ۷۰ من ۴۲ سیر ۱۵ چھٹانک چنا اور ۴۹ بیگھہ میں ۴۸ من ۳۰ سیر ۱ چھٹانک مٹر پیدا

پیدا ہوتے ہیں تو بتلاؤ کسقدر غلہ اوس چک میں پیدا ہوا۔

جواب ۴۳۱۴۰ من ۲۶ سیر ۱۱ چھٹانک

سوالات تفریق مرکب

(۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۸	۱۰	۲۴
۵	۷	۱۳
۳	۳	۱۰

(۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۷ ۱/۴	۱۴	۴۵
۵ ۱/۲	۷	۱۲
۲ ۳/۴	۷	۳۳

(۳)

پائی	آنہ	روپیہ
۶ ۳/۴	۰	۷۴
۴ ۱/۴	۸	۱۳
۲ ۱/۴	۸	۶۰

(۴)

پائی	آنہ	روپیہ
۷	۱۵	۸۹
۹	۱۱	۷۴
۱۰	۳	۱۵

(۵)

پائی	آنہ	روپیہ
۹	۰	۹۳
۱۱	۱۰	۳۷
۱۰	۵	۵۵

(۶)

پائی	آنہ	روپیہ
۵	۰	۲۴
۱۹	۱۴	۱۵
۹	۲	۸

(۷)

پائی	آنہ	روپیہ
۲ ۱/۴	۱۱	۱۳۹
۴ ۱/۲	۱۳	۱۲۹
۱ ۳/۴	۱۳	۹

(۸)

پائی	آنہ	روپیہ
۰	۰	۲۲۵
۹ ۳/۴	۱۵	۳۷
۲ ۱/۴	۰	۱۸۷

(۹)

پائی	آنہ	روپیہ
۱/۴	۱۳	۱۳۷
۹ ۳/۴	۱۵	۱۱۱
۲ ۱/۲	۱۳	۲۵

(۱۰)

پائی	آنہ	روپیہ
۱۱ ۱/۴	۰	۲۳۳
۱۰ ۳/۴	۱۵	۱۹۵
۳/۴	۱	۳۸

(۱۱)

پائی	آنہ	روپیہ
۰	۰	۳۲۵
۸ ۱/۳۴	۱۵	۱۲۹
۳ ۳۳/۳۴	۰	۲۱۵

(۱۲)

پائی	آنہ	روپیہ
۱/۲	۱۳	۳۱۶
۱۰ ۳/۴	۱۳	۲۳۹
۱ ۴۲/۴۳	۰	۷۸

(۱۳)

تولہ	چھٹانک	سیر
۳	۱۱	۲۰
۱/۲	۶/۷	۱۳/۱۳

(۱۴)

چھٹانک	سیر	من
۱	۳	۱۳
۱۴/۳	۱۲/۳۰	۵/۶

(۱۵)

چھٹانک	سیر	من
۱۱	۰	۳۳
۱۴/۱۳	۱/۳۸	۱۲/۳۰

(۱۶)

چھٹانک	سیر	من
۰	۲۳	۲
۱۳/۶	۲۵/۳۶	۱

(۱۷)

چھٹانک	سیر	من
۳	۱۱	۱۶
۱۵/۱۳	۲۶/۳۳	۸/۸

(۱۸)

چھٹانک	سیر	من
۱	۱	۳۲
۳/۱۳	۱۳/۳۹	۳۰/۱

(۱۹)

رتی	ماشہ	تولہ
۳	۱۱	۲۶
۵/۶	۶/۳	۱۳/۱۱۳

(۲۰)

چانول	رتی	ماشہ
۱	۳	۱۳
۴/۵	۴/۰	۵/۸

(۲۱)

ماشہ	تولہ	چھٹانک
۹	۲	۶
۱۱/۶	۳/۳	۵/۱

(۲۲)

تولہ	چھٹانک	سیر
۳	۱۵	۴۵
۳/۱	۱۴۳/۱	۱۴/۳۱

(۲۳)

تولہ	سیر	من
۳۵	۲۵	۲۰۰
۹۶/۶۹	۲۵/۳۶	۱۶۵/۲۳

(۲۴)

گرہ	گز
۱۳	۲۶
۱۲/۳	۲۳/۳

(۲۵)

گٹھہ	جریب
۱۴	۲۱۱
۱۸	۱۲۰
۱۹	۹۰

(۲۶)

گز	گٹھہ	جریب
۲	۴	۳۵
۱	۷	۳۲
۱	۱۷	۳

(۲۷)

ہاتھ	گز
۱ ۱/۴	۳۵
۱ ۱/۲	۲۰
۱ ۳/۴	۱۴

(۲۸)

بالشت	گز
۳ ۱/۴	۱۵
۲ ۱/۲	۱۳
۳/۴	۲

(۲۹)

گرہ	ہاتھ	گز
۳ ۱/۲	۱ ۱/۴	۵
۵ ۱/۴	۳/۴	۳
۶ ۱/۴	۱ ۱/۴	۱

(۳۰)

انچ	فٹ	گز
۷	۱	۱۳
۱۰	۲	۱۱
۹	۱	۱

(۳۱)

فیٹ	گز	گٹھہ
۲	۳	۲۴
۱	۴ ۱/۴	۱۵
۱	۴	۷

(۳۲)

انچ	فیٹ	گز
۰	۰	۲۳
۷	۲	۱۵
۵	۰	۷

(۳۳)

بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
۱۲	۱۴	۴۰
۱۳	۱۸	۳۵
۱۹	۱۵	۴

(۳۴)

کچوانسی	بسوانسی	بسوہ
۱۳	۱۲	۳۵
۱۴	۱۴	۲۰
۱۹	۱۷	۱۴

(۳۵)

پل	گھڑی	دن
۴۵	۲۰	۷
۳۵	۴	۵
۱۰	۱۶	۲

(۳۶)

پل	گھڑی	دن
۱۵	۲۰	۴۵
۱۷	۲۱	۶۴
۵۸	۵۸	۱۰

(۳۷)

پہر	دن
۲ ۱/۲	۲۴
۳ ۳/۴	۲۰
۳ ۱/۴	۳

(۳۸)

پل	گھڑی	گھنٹہ
۲۰	۱ ۱/۲	۱۵
۳۱	۱ ۳/۴	۱۳
۵۹	۱ ۳/۴	۱

(۳۹)

گھنٹہ	دن	ہفتہ
۲	۵	۳
۱۳/۱۴	۹/۵	۲

(۴۰)

دن	ہفتہ	مہینا
۵	۲	۱۲
۶/۹	۳/۲	۵/۴

(۴۱)

گھنٹہ	دن	برس
۲۲	۱۳۱	۳۲
۱۳/۹	۳۰۰/۱۹۹	۱۹/۱۲

(۴۲)

گھنٹہ	دن	برس
۱۱	۲۱۳	۳۶
۲۱/۱۴	۲۳۱/۳۴۶	۹/۶

(۴۳)

دن	ہفتہ	برس
۳	۴۵	۴۵
۶/۷	۱/۴۴	۴۵/۱۰

(۴۴)

دن	ہفتہ	برس
۴	۳۵	۲۷
۶/۹	۴۷/۴	۱۸/۳

(۴۵) مجکو ایک ٹکٹ ریل کا لینا تھا اوسکی قیمت ۲ روپیہ ۱۳ ر ۶ پائی تھی اور دس روپیہ کا نوٹ دیا تو باقی کیا رہا — جواب ۷ روپیہ ۲ ر ۶ پائی

(۴۶) ایک آدمی ۴۲ روپیہ ۱۳ ر ۶ پائی کا قرضدار تھا اوس نے ۳۵ روپیہ ۶ ر ۹ پائی ادا کیا تو باقی کتنے کا قرضدار رہا — جواب ۷ روپیہ ۶ ر ۹ پائی

(۴۷) ایک آدمی نے بنک میں ۳۶۷ روپیہ ۱۵ ر ۹ پائی جمع کیا اور دو نوٹ ۵۰ روپیہ کے تین نوٹ دس روپیہ کے کھو دیا تو باقی کتنا رہا —

جواب ۲۳۷ روپیہ ۱۵ ر ۹ پائی

(۴۸) ایک اسکول میں ۱۲۴۸۵ روپیہ ۱۳ ر ۱۱ پائی ماہوار کا خرچ تھا اور گورنمنٹ کی آمدنی ۹۵۷۸ روپیہ ۱۵ ر ۹ پائی تھی باقی آمدنی چندہ سے تھی تو بتاؤ کہ چندہ کتنا روپیہ آتا تھا — جواب ۲۹۰۶ روپیہ ۱۴ ر ۲ پائی

(۴۹) زید نے ۱۲۷۵ روپیہ ۱۴ ر ۳ پائی عمرو نے ۵۵۹ روپیہ ۲ ر بکر نے ۶۵۴۳۱ روپیہ ۳ پائی بنک میں جمع کیا بعد ایک برس کے زید نے ۱۷۵ روپیہ ۲ ر ۹ پائی عمرو نے ۴۹۹ روپیہ ۱۵ ر ۹ پائی و بکر نے ۵۶۹۰۷ روپیہ ۱۵ ر ۱۱ پائی واپس لیا تو بتاؤ کہ بنک کتنے کی قرضدار ہے — جواب ۹۶۲۱ روپیہ ۱۴ ر ۱ پائی

(۵۰) ایک کسان نے ۵۷۷ بیگھہ زمین میں ۱۳۹۷۸ من ۳۹ سیر ۲ چھٹانک گیہوں بویا اور یہ ۹۷۵۸۹۶ من ۲۷ سیر ۱۵ چھٹانک پیدا ہوا تو بتاؤ کہ کسقدر نفع ہوا۔

جواب ۹۶۱۹۱۸ من ۲۸ سیر ۲ چھٹانک

(۵۱) ایک سوداگر نے ۱۲۷۸ روپیہ ۱۱؍ ۳ پائی کا غلہ خرید کیا ۲۲۳ روپیہ ۱۵؍ ۹ پائی کا فروخت بھی کیا باقی غلہ خراب ہوگیا تو بتاؤ کہ اوسکو کتنے کا نقصان ہوا۔

جواب ۱۰۵۴ روپیہ ۱۱؍ ۶ پائی

عام سوالات ضرب مرکب

(۱)	پائی	آنہ	روپیہ	جواب	پائی	آنہ	روپیہ
	۱۱	۱۳	۱۱×۱۷۱		۱	۹	۱۸۹۰
(۲)	۱۰ ۳/۴	۱۲	۱۱×۱۸۳	ایضاً	۱۰ ۱/۴	۱۳	۲۰۲۱
(۳)	۲ ۳/۴	۰	۱۲×۳۷	ایضاً	۹	۲	۴۴۴
(۴)	۱/۲	۱۰	۱۲×۵۱	ایضاً	۶	۸	۶۱۹
(۵)	۳	۱۵	۱۲×۱۲۸	ایضاً	۰	۷	۱۵۴۷
(۶)	۵ ۱/۴	۱۳	۱۲×۱۷۱	ایضاً	۳	۱	۲۰۶۲
(۷)	۱۱	۱۳	۸۹×۵۶۹۳	ایضاً	۷	۶	۵۰۷۶۵۱
(۸)	انچہ	فٹ	گز	جواب	انچہ	فٹ	گز
	۹	۲	۳۱۴×۲۱۷۲۳	ایضاً	۰	۰	۷۷۳۸۵۴۹
(۹)	بسوانسی	بسوہ	بیگھہ	جواب	بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
	۱۱	۱۸	۶۵۴×۱۲۸۵		۱۴	۱۱	۱۱۰۴۵۹۹
(۱۰)	دن	ہفتہ	مہینا	جواب	دن	ہفتہ	مہینا
	۵	۳	۳۹۹×۸		۰	۲	۳۵۷۷
(۱۱)	گھنٹہ	دن	برس	جواب	گھنٹہ	دن	برس
	۲۱	۳۴۴	۴۳۶×۶۰		۱۲	۵۲	۲۶۵۶۳

(۱۲)	پائی	آنہ	روپیہ	جواب	پائی	آنہ	روپیہ
	۹½	۱۱	۱۰۷۱۷۵		۱۱	۱۵	۱۷۵۰۷

سوالات ضرب مرکب بوسیلہ اجزائے ضربی

(۱) ۲۳ روپیہ ۱۵- آنہ ¾۳ پائی کو ۱۵ میں ضرب دو۔

جواب ۳۵۹ روپیہ ۷- آنہ ¼۱۰ پائی

(۲) ۷۹ روپیہ ۱۴ آنہ ¼۱۰ پائی کو ۱۸ میں ضرب دو۔

جواب ۱۴۳۸ روپیہ ۱۱ آنہ ½۴ پائی

(۳) ۷ گز ۵ گرہ کو ۹۰ سے ضرب دو۔ جواب ۶۵۸ گز ۲ گرہ

(۴) ۳۰ بیگھہ ۲ بسوہ ۱ بسوانسی کو ضرب دو ۱۸۷ میں۔

جواب ۵۶۱۳ بیگھہ ۱۴ بسوہ ۱۲ بسوانسی

(۵) ۴۵ جریب ۱۷ گنٹھہ ۳ گز کو ۱۰۸ سے ضرب دو۔

جواب ۴۹۵۵ جریب ۸ گنٹھہ

(۶) ۲۲ روپیہ دس آنہ ½۸ پائی کو ۸۸ سے ضرب دو۔

جواب ۱۹۰۱ روپیہ دس آنہ ۸ پائی

(۷) دس روپیہ ۱۱ آنہ ¾۸ پائی کو ۱۷۰ سے ضرب دو۔

جواب ۱۸۱۹ روپیہ ۳ آنہ ½۷ پائی

(۸) ۶ من ۱۳ سیر ۵ چھٹانک کو ۸ سے ضرب دو۔

جواب ۵۰ من ۲۶ سیر ۸ چھٹانک

(۹) ۵ من ۲۷ سیر ۶ چھٹانک ۴ تولہ ۵ ماشہ کو ۲۵ سے ضرب دو۔

جواب ۱۴۳ من ۵ سیر ۱۲ چھٹانک ۵ رتی

(۱۰) ۹ من ۱۶ سیر ایک چھٹانک ۵ ماشہ کو ۳۲ سے ضرب دو۔

جواب ۳۰۰ من ۳۲ سیر ۲ چھٹانک ۳ تولہ ۴ ماشہ

(۱۱) ۳۴ روپیہ ۱۲ آنہ ¾۵ پائی کو ۲۳۱ سے ضرب دو۔ جواب ۸۰۷۵ روپیہ ۱۵ آنہ ۳ پائی

(۱۲) ۹۸ روپیہ ۱۵ ر ۳ پائی کو ۹۶ سے ضرب دو۔ جواب ۹۴۹۹ روپیہ ۸ ر

(۱۳) ۴۲ روپیہ دس آنہ ۹ پائی کو ۸۸ سے ضرب دو۔

جواب ۵۵۷۴ روپیہ ۳ ر ۱۰ پائی

(۱۴) ۳۷ روپیہ ۱۴ ر ۲ پائی کو ۸۱ سے ضرب دو۔ جواب ۳۰۶۳ روپیہ ۱۳ ر ۱۰ پائی

(۱۵) ۸۷ روپیہ ۴ ر ۳ پائی کو ۶۴ سے ضرب دو۔

جواب ۵۵۸۵ روپیہ ایک آنہ ۴ پائی

سوالات عبارتی ضرب

(۱) ایک زمیندار نے ۱۲۷ اشرفی فی ۱۱ روپیہ ۰ ر ۳ پائی کو فروخت کیا اور ۱۷ بیل فی ۴۴ روپیہ کو خرید کیا تو اشرفی کی قیمت سے کیا بچت ہوئی۔

جواب ۱۵۳ روپیہ ۷ ر ۹ پائی

(۲) ایک کاریگر ۲ روپیہ ۲ ر ۲ پائی روز پاتا ہے تو ۹ برس میں کیا پاویگا۔

جواب ۶۹۱۸ روپیہ — ۱۲ آنہ

(۳) ۱۷ لکڑی خرید کیں ہر ایک کی قیمت ۲ روپیہ ۲ ر ۶ پائی تھی تو کل کیا صرف ہوا۔

جواب ۳۶ روپیہ ۱۰ ر ۶ پائی

(۴) ۲۹ من گھی خرید کرنا ہے اور فی من قیمت ۲۴ روپیہ ۶ ر ۸ پائی ہے تو کتنا روپیہ چاہیے۔ جواب ۷۰۸ روپیہ ۱ ر ۴ پائی

(۵) اگر ایک تھان کی قیمت ۱۸۵ روپیہ ۶ ر ۹ پائی ہے تو ۹۱ تھان کی کیا قیمت ہوگی۔ جواب ۱۶۸۷۲ روپیہ ۱۵ ر ۳ پائی

(۶) ۸۷ مکانوں کا ماہواری کرایہ بتاؤ جب کہ ایک مکان کا ماہواری کرایہ ۱۷۸ روپیہ ۱۵ ر ۲ پائی ہے۔ جواب ۱۵۴۴۲ روپیہ ۱۵ ر ۶ پائی

(۷) ۴۹۷ گز کپڑے کی کیا قیمت ہوگی جبکہ ایک گز کی قیمت ۱۳ روپیہ ۱۳ ر ۹ پائی ہے۔ جواب ۶۸۷۷ روپیہ ۴ ر ۹ پائی

(۸) ۵۶۷ آدمیوں کی کیا تنخواہ ہوگی جب کہ ایک آدمی کی تنخواہ ۸۰۵۵ روپیہ

۹ ر ۱۰ پائی ہے — جواب ۴۳۵۶۷،۱۳ روپیہ ۰ ر ۹ پائی

(۹) ۶۲۱ من لوہے کی قیمت بتاؤ ایک من کی قیمت ۳۱ روپیہ ۱۰ ر ہے —

جواب ۱۹۶۳۹ روپیہ ۲ ر

(۱۰) ایک جہاز پر ۲۸۳ من لوہا ہے اور ایک من کا کرایہ ۳ روپیہ ۱۱ ر ۷ پائی ہے تو کیا کرایہ ہوا — جواب ۱۰۵۲ روپیہ ۶ ر ۷ پائی

(۱۱) ایک رم کاغذ کی قیمت ۹ روپیہ ۲ ر ۱ پائی ہے تو ۱۳۲۵ رم کی قیمت بتاؤ —

جواب ۱۲۴۳۳ روپیہ ۴ ر ۶ پائی

(۱۲) ایک گز کپڑے کی قیمت ایک روپیہ ۲ ر ہے تو ۲۰۶ گز کپڑے کی کیا قیمت ہوگی —

جواب ۲۳۱ روپیہ ۱۲ ر

سوالات تقسیم مرکب اعداد مفرد سے

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۳ ۱/۲	۱۵	۲ ÷ ۲۶		۳/۴	۷	۱۳
(۲)	۳ ۳/۴	۱۴	۳ ÷ ۱۲	جواب	۹ ۱/۴	۴	۴
(۳)	۸	۱۵	۴ ÷ ۵۶	جواب	۱۱	۱۳	۱۴
(۴)	۲	۱۳	۵ ÷ ۶۷	جواب	۱۰	۵	۱۵
(۵)	۳	۱۰	۶ ÷ ۸۴	جواب	۸ ۱/۴	۱	۱۴
(۶)	۹ ۳/۴	۱۰	۷ ÷ ۹۱	جواب	۸ ۱/۴	۱۱	۸
(۷)	۶	۷	۸ ÷ ۷۵	جواب	۱۱ ۱/۴	۶	۹
(۸)	۸ ۱/۴	۱۲	۹ ÷ ۸۷	جواب	۸ ۱/۴	۱۲	۹
(۹)	۴ ۱/۲	۱۴	۱۰ ÷ ۹۱	جواب	۴ ۱/۲	۳	۹
(۱۰)	۴ ۱/۴	۱۳	۱۱ ÷ ۷۴	جواب	۴ ۱/۴	۱۲	۶
(۱۱)	۰	۱۳	۱۲ ÷ ۵۶	جواب	۱	۱۳	۴
(۱۲)	۶	۱۳	۱۲ ÷ ۸۶	جواب	۱	۵	۷

سوالات تقسیم مرکب اعداد مرکب سے

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۵ ۱/۴	۵	۱۳ ÷ ۳۷۵	جواب	۱۱ ۱/۴	۱۳	۲۸
(۲)	۸ ۱/۴	۰	۱۷ ÷ ۲۸۹	جواب	۱/۴	۰	۱۷
(۳)	۸	۱	۱۹ ÷ ۲۷۵	جواب	۸	۷	۱۴
(۴)	۱۱ ۱/۴	۱	۲۳ ÷ ۴۴۵	جواب	۶	۵	۱۹
(۵)	۹ ۱/۴	۱۴	۲۹ ÷ ۴۶۴	جواب	۱۱ ۱/۴	۱۵	۱۵
(۶)	۹	۱۲	۳۱ ÷ ۶۴۱	جواب	۳	۱۱	۲۰
(۷)	۲ ۱/۴	۰	۳۷ ÷ ۵۱۵	جواب	۸ ۱/۴	۱۴	۱۳
(۸)	۷ ۱/۴	۲	۴۱ ÷ ۸۹۱	جواب	۹ ۱/۱۳	۱۱	۳۱
(۹)	۶ ۱۲/۱۳	۹	۱۲۳ ÷ ۱۷۲۰	جواب	۹	۱۵	۱۳
(۱۰)	۶	۳	۱۸۹ ÷ ۳۱۹۹	جواب	۸ ۱/۴	۲	۱۶
(۱۱)	۱۱	۲	۳۶۵ ÷ ۳۰۶۰	جواب	۵ ۱/۴	۱۳	۸
(۱۲)	۴ ۱/۴	۱۱	۳۵۴ ÷ ۲۹۳۵	جواب	۸ ۱/۴	۴	۸

سوالات تقسیم مرکب بوسیلہ اجزائے ضربی

	پائی	آنہ	روپیہ	جواب	پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۴	۶	۲۰ ÷ ۷۰۲	جواب	۱۱	۱	۳۵
(۲)	۶	۱۴	۱۴ ÷ ۱۸۷	جواب	۹	۶	۱۳
(۳)	۳	۱۵	۱۸ ÷ ۲۷۵	جواب	۳ ۱/۴	۵	۱۵
(۴)	۴	۱۴	۲۵ ÷ ۲۱۶	جواب	۴	۱۰	۸
(۵)	۵	۱۰	۲۵ ÷ ۳۴۵	جواب	۲ ۳/۵	۱۳	۱۳
(۶)	۸	۱۴	۳۲ ÷ ۳۵۱	جواب	۱/۴	۱۵	۱۰
(۷)	۶	۱۵	۱۲۰ ÷ ۴۸۵	جواب	۹ ۱/۵۲	۰	۴

نمبر	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۸)	۰	۱۳	۴۵۶ ÷ ۴۰۰	جواب	۳ ۳۳/۴	۲	۱
(۹)	۶	۱۴	۲۰۸ ÷ ۳۶	جواب	۱۰ ۱/۴	۱۲	۵
(۱۰)	۱۰ ۱/۲	۱۱	۳۶۲ ÷ ۴۲	جواب	۲ ۱/۴	۱۰	۸
(۱۱)	۰	۵	۱۹۲ ÷ ۸۰۰	جواب	۰	۱۰	۱۴
(۱۲)	۰	۱۴	۱۱۳۰ ÷ ۲۴۰۰	جواب	۸۷/۱۰۰	۷	
(۱۳)	۹	۱	۳۴۷ ÷ ۴۵	جواب	۵	۱۱	۷
(۱۴)	۰	۱۴	۴۲۱ ÷ ۶۰۰۰	جواب	۱ ۱/۲	۱	
(۱۵)	۰	۵	۱۹۴۵ ÷ ۳۶۰۰	جواب	۷ ۳۲/۴	۸	
(۱۶)	۹	۸	۴۱۵ ÷ ۵۴	جواب	۱ ۱/۴	۱۱	۷
(۱۷)	۹	۶	۴۷۰ ÷ ۷۷	جواب	۹	۱	۶
(۱۸)	۲ ۱/۴	۱۴	۳۷۳ ÷ ۸۱	جواب	۱۰ ۱/۴	۹	۴
(۱۹)		۲	۴۷۱ ÷ ۹۶	جواب	۶ ۱/۴	۱۴	۴

سوالات تقسیم مرکب جسمیں مقسوم و مقسوم علیہ دونوں مرکب ہوں

(۱) ۱۳ روپیہ ۳ ؍ ۹ پائی کو ایک روپیہ ۹ ؍ ۳ پر تقسیم کرو۔

جواب ۹

(۲) ۲۸ روپیہ ۷ ؍ ۷ پائی کو ۴ روپیہ ۱۱ ؍ ۱۱ پائی پر تقسیم کرو۔

جواب ۶

(۳) ۱۲۸ روپیہ ۲ ؍ ۳ پائی کو ۱۴ روپیہ ۳ ؍ ۹ پائی پر تقسیم کرو۔

جواب ۹

(۴) ۸۵ روپیہ ۶ ؍ ۱۰ پائی کو ۳ روپیہ ۲ ؍ ۷ پائی پر تقسیم کرو۔

جواب ۲۷

(۵) ۸۵ روپیہ ۶ر ½۱۰ پائی کو ۹ روپیہ ۷ر ½۱۰ پائی پر تقسیم کرو۔ جواب ۹

(۶) ۲۵۶ روپیہ ۴ر ½۷ پائی کو ۴۲ روپیہ ۱۱ر ¾۵ پائی پر تقسیم کرو۔ جواب ۶

(۷) ۸۵۵ روپیہ ۷ر ۶ پائی کو ۹۵ روپیہ ۱۰ پائی پر تقسیم کرو۔ جواب ۹

(۸) ۲۱۳ روپیہ ۳ر ½۱۰ پائی کو ۷۱ روپیہ ۴ر ½۷ پائی پر تقسیم کرو۔ جواب ۳

(۹) ۱۲۱ من ۳۶ سیر ۱۴ چھٹانک کو ۴ من ۲۰ سیر ۱۰ چھٹانک پر تقسیم کرو۔ جواب ۲۷

(۱۰) ۲۳ تولہ ۵ ماشہ ۷ رتی کو ۴ تولہ ۸ ماشہ ۳ رتی پر تقسیم کرو۔ جواب ۵

(۱۱) ایک من ۲۷ سیر ۴ چھٹانک دو ماشہ کو ۹ سیر ۹ چھٹانک ۳ تولہ ۸ ماشہ پر تقسیم کرو۔ جواب ۷

(۱۲) ۳۵ روپیہ ۱۵ر کو ۱۵ روپیہ ۵ر پر تقسیم کرو۔ جواب ۲

سوالات تقسیم مرکب عبارتی

(۱) ۱۸۷ روپیہ ۸ر کو ۳ آدمیوں پر اسطرح تقسیم کرو کہ ایک آدمی کو بہ نسبت اوروں کے ۳۷ روپیہ ۸ر زیادہ ملے۔ جواب ۸۷ روپیہ ۸ر ایک کو

(۲) ہزار روپیہ کو ۷ مرد اور ۶ عورت پر اسطرح تقسیم کرو کہ ہر ایک مرد کو بہ نسبت عورت کے دو چند ملے۔ جواب سو روپیہ

(۳) ۷۳۹۵ روپیہ کو ۱۵ مرد اور ۱۳ عورت پر اسطرح تقسیم کرو کہ ہر ایک مرد کو بہ نسبت عورت کے سہ چند ملے۔

جواب حصہ مرد ۳۸۲ روپیہ ۸ر حصہ عورت ۱۲۷ روپیہ ۸ر

(۴) ۲۶۱ روپیہ ۱۱ر ۶ پائی کو ۴ مرد ۶ عورت ۸ لڑکے پر اسطرح تقسیم کرو کہ ہر ایک مرد بہ نسبت عورت کے دو چند اور ہر ایک عورت کو بہ نسبت لڑکے کے سہ چند حاصل ہو۔

جواب مرد کا حصہ ۳۱ روپیہ ۶ر ۶ پائی حصہ عورت ۱۵ روپیہ ۱۱ر ۳ پائی حصہ لڑکا ۵ روپیہ ۳ر ۹ پائی

(۵) کس عدد کو ۶۹ سے ضرب دیں کہ ۹۸۴۳۶ روپیہ ۵ر ۶ پائی حاصل ہو۔
جواب ۱۴۲۶ روپیہ ۲ر ۶ پائی

(۶) ۲۳ آدمیوں نے ملکر ۲۵۹۹ روپیہ سے تجارت کیا نفع ۱۰۰۲ روپیہ ۱۴ر ۳ پائی ہوا تو بتاؤ کہ ہر ایک کو کیا نفع ہوا۔
جواب ۴۳۵ روپیہ ۴ر ۹ پائی

(۷) ۳۴ قفل کی قیمت ۳۷۴ روپیہ ۶ر ۶ پائی دکاندار چاہتا ہے تو بتاؤ کہ فی قفل کتنے کو فروخت ہوگا۔ جواب ۱۴ روپیہ ۵ر ۶ پائی

(۸) ایک بزاز نے ۱۱۰ گز ریشمی کپڑا ۹۷ روپیہ ۱۵ر ۶ پائی کو فروخت کیا تو فی گز کیا قیمت ہوئی۔ جواب ۱۴ر ۲ پائی

(۹) جبکہ ۶۴ سیر کی قیمت ۱۳ روپیہ ۱۲ر ۶ پائی ہے تو ایک سیر کی کیا قیمت ہوگی۔
جواب ۳ر ۲ پائی

(۱۰) ایک سوداگر نے ۹۸۹۴۳۷ روپیہ ۱۳ر ۸ پائی ۴۰ برس میں جمع کیا تو بتاؤ کہ ہر سال اوسط کے حساب سے کیا جمع کرتا تھا۔
جواب ۲۴۷۳۴ روپیہ ۴ر $\frac{19}{20}$ ۱۱ پائی

(۱۱) ایک آدمی کو تحصیل علاقہ سے ۱۴۲۵ روپیہ ۱۲ر ۶ پائی سالانہ اور تنخواہ ۷۴۵ روپیہ ۹ر ۲ پائی سالانہ اور کرایہ مکان سے ۳۷۲ روپیہ ۰ر ۱۱ پائی سالانہ اور تجارت سے ۲۷۵ روپیہ ۱۵ر ۶ پائی سالانہ آتا تھا اور ۲۳ برس تک برابر یہی آمدنی تھی بعد ۲۳ برس کے اپنے ۸ لڑکوں کو برابر تقسیم کیا تو ہر ایک اسکا حصہ کیا ہوگا۔ جواب ۱۰۱۹۱ روپیہ ۱۲ر

(۱۲) ایک آدمی ۳۲۵ روپیہ ۱۳ر ۴ پائی ماہواری اور دوسرا آدمی ۵۷۳ روپیہ ۱۳ر اور تیسرا آدمی ۴۰۰ روپیہ ۹ پائی اور چوتھا آدمی ۵۱۲ روپیہ ۲ر ۱۱ پائی ماہواری پاتا تھا اور تین برس تک سب اپنا مال ایک جا سے رکھتے تھے بعد تین برس کے برابر تقسیم کیا تو ہر ایک کو کیا ملا۔ جواب ۱۰۱۴۱ روپیہ ۵ر

(۱۳) زیدکو ۵ ر ۶ پائی عمروکو ۳ ر ۹ پائی بکرکو ۲ ر ۸ پائی روز ملتا تھا بعد ۹ دن کے تینون بھائیون مین تکرار ہوئی تو باہم برابر تقسیم کیا تو زید و عمرو و بکر مین ہر ایک کو کیا ملا ـ

جواب ۲۲ روپیہ ۱۵ ر ۹ پائی

(۱۴) ۶ مزدور کافی مزدور ۲ ر ۶ پائی اور ۸ کاریگر کافی کاریگر ۴ ر ۹ پائی اور ۴ لڑکے فی نفر ۱ ر ۳ پائی اور ۴ لڑکے فی نفر ۵ ر ۹ پائی پر مقرر ہین بعد ۱۴ دن کے مالک نے چاہا کہ کل روپیہ کو جمع کرکے سبکو برابر تقسیم کرین تو بتاؤ کہ ہر ایک کو کیا ملیگا ـ

جواب ۴ روپیہ ۱۵ ر ۱۱ ۷ پائی

(۱۵) ۴ سوداگرون نے ملکر ۲۲۵ روپیہ ۱۵ ر ۶ پائی کا ٹکٹ لیا اور ۱۵ سوداگرون نے ملکر ۵۰ روپیہ ۱۳ ر ۳ پائی کا ٹکٹ لیا اور ۱۲ آدمی نے فی ۷ ر کا ٹکٹ لیا اور ۱۶ آدمیون نے فی ایک روپیہ ۱۴ ر کا ٹکٹ لیا اسیطرح ۱۲ روز تک جاری رہا بارھوین دن ۶ شرکاے ریل نے برابر آمدنی تقسیم کیا تو بتاؤ کہ ہر ایک کو کیا ملا ـ

جواب ۶۲۴ روپیہ ا ر ۶ پائی

بیان آنہ پائی وغیرہ

۳ پائی = ایک پیسہ

۱۲ پائی یا ۴ پیسہ = ایک آنہ

۱۶ ر آنہ = ایک روپیہ

۱۶ روپیہ = ایک اشرفی انگریزی

من وغیرہ کا بیان

۸ خشخاش	=	ایک چاول
۸ چاول	=	ایک رتی
۸ رتی	=	ایک ماشہ
۱۲ ماشہ	=	ایک تولہ
۵ تولہ	=	ایک چھٹانک
۴ چھٹانک	=	ایک پاؤ
۴ پاؤ	=	ایک سیر
۵ سیر	=	پنسیری
۸ پنسیری	=	ایک من

دن وغیرہ کا بیان

۶۰ منٹ — ایک گھنٹہ
۲۴ گھنٹہ — دن
۷ دن — ایک ہفتہ
۴ ہفتہ — ایک ماہ
۱۲ ماہ — ایک برس

واضح ہو کہ جنوری مارچ ومئی جولائی واگست
واکتوبر ودسمبر ہر ایک ۳۱ یوم کے ہیں اور
اپریل وجون ستمبر ونومبر ہر ایک ۳۰ دن کے
ہوتے ہیں وفروری ۲۸ دن کا مگر چوتھے برس
۲۹ دن کا ہوتا ہے —

انگریزی گز وغیرہ کا بیان

۳ کھڑا جو — ایک انچھ
۱۲ انچھ — ایک فٹ
۳ فٹ — ایک انگریزی گز
$5\frac{1}{2}$ گز — ایک پول
۴۰ پول — ایک فرلانگ
۸ فرلانگ یا ۱۷۶۰ گز — ایک میل
۲ میل — ایک کوس

بیگھہ وغیرہ کا بیان

۲۰ بسوانسی — ایک بسوہ
۲۰ بسوہ — ایک بیگھہ
ایک بیگھہ ۱۲ بسوہ — ایک ایکڑ
گٹھہ × گٹھہ — بسوانسی
گٹھہ × جریب — بسوہ
جریب × جریب — بیگھہ

ہندوستانی گز وغیرہ کا بیان

۸ جو چھوٹی سی چپا ملا — ایک انگل
۲۴ انگل — ایک گرہ
۸ گرہ — ایک ہاتھ
۲ ہاتھ — ایک گز
۳ گز — ایک گٹھہ
۲۰ گٹھہ — ایک جریب ہندوستانی

جوابات

جواب نمبر ۱

(۱) سینتالیس - ساٹھ - اٹھاسی - ستانوے - اونسٹھ - بارہ - اکیس - اونیس - پچیس -

(۲) پینسٹھ - اٹھتر - نواسی - ستانوے - اونہتر - چورانوے - اونتالیس - اونچاس - اوناسی -

(۳) ایک سو آٹھ - دو سو نو - اونیس - چار سو تیس - چھ سو انتالیس - اسی - نو سو چالیس - نو - نو سو پینتیس -

(۴) چار ہزار چھ سو پانچ - پانچ ہزار اٹھتر - پانچ ہزار آٹھ سو نوے - چھ ہزار نو سو - چھ ہزار نو - دو سو اٹھاون - دو ہزار پانچ سو اسی - سات ہزار اونچاس - آٹھ ہزار دو -

(۵) بیس ہزار سات سو چودہ - پینتیس ہزار اونیس - چونسٹھ ہزار دو سو پانچ - اکہتر ہزار آٹھ سو نوے - نواسی ہزار آٹھ سو سینتالیس - پینسٹھ ہزار پانچ سو چھپن - اٹھاسی ہزار - نوے ہزار - چھہتر ہزار آٹھ سو سینتالیس -

(۶) دو لاکھ پینتالیس ہزار نو - پانچ لاکھ چھیالیس ہزار آٹھ - سات لاکھ اسی ہزار پانچ سو چھبیس - آٹھ لاکھ گیارہ ہزار نو سو - چھ لاکھ سات - تین لاکھ اونسٹھ - نو لاکھ پانچ سو سینتالیس - چار لاکھ پانچ ہزار تین سو آٹھ - دو لاکھ تیس ہزار آٹھ سو ترپن -

(۷) تیس لاکھ آٹھ ہزار پانچ سو اکتیس - چالیس لاکھ ترپن ہزار اسی - نو لاکھ پانچ ہزار چار سو بہتر - تیس لاکھ پانچ سو ترانوے - ساٹھ لاکھ چھہتر - اکیاسی لاکھ اونیس ہزار چار - چھہتر لاکھ بیاسی ہزار دو سو اڑسٹھ - چون لاکھ ساٹھ ہزار نواسی - تیس لاکھ پینتالیس ہزار ستانوے -

(۸) چار کروڑ اٹھتر لاکھ ترانوے ہزار نو سو چھبیس - دو کروڑ سات لاکھ اڑسٹھ ہزار

تین سو دو — چھ کروڑ اسی لاکھ چھپن ہزار دو سو اٹھتر — تین کروڑ اٹھتر لاکھ پانچ ہزار
تین سو چھیاسی — سات کروڑ ستاسی لاکھ بیس ہزار پانچسو تہتر — پانچ کروڑ
ترپن لاکھ بیاسی ہزار پچاسی — آٹھ کروڑ چھہتر ہزار نو سو چار — آٹھ کروڑ
تین سو پانچ — سات کروڑ تین —

(۹) چوہتر کروڑ اٹھانوے لاکھ ستاسی ہزار دو سو پانچ — اٹھائیس کروڑ ستر لاکھ
سینتیس ہزار آٹھ سو تین — چھیاسی کروڑ پانچ لاکھ باسٹھ ہزار سات سو ایک —
تیس کروڑ اسی لاکھ تینتیس ہزار چھ سو اسی — ستاسی کروڑ ستائیس لاکھ
سات سو تئیس — ترپن کروڑ پانچسو اناسی — اٹھانوے کروڑ چوبیس —
اسی کروڑ ستر لاکھ نوے ہزار اکتالیس — ستر کروڑ نو لاکھ آٹھ ہزار ایک —

جواب نمبر ۲

(۱) ۶۳ — ۸۱ — ۹۹ — ۴۰ — ۳۹ — ۱۳ — ۴۹ — ۵۵ — ۷۹ —

(۲) ۱۵۳ — ۲۵۹ — ۳۰۹ — ۴۲۰ — ۵۸۹ — ۷۷۱ — ۸۲۳ — ۹۴۸ — ۶۵۶ —

(۳) ۲۳۶۷ — ۴۸۴۵ — ۵۰۳۱ — ۳۰۰۴ — ۶۹۰۰ — ۸۷۴۷ — ۹۰۸۱
۷۸۶۰ — ۹۰۰۱ —

(۴) ۱۵۳۴۱ — ۱۱۱۱۱ — ۲۱۳۵۲ — ۳۰۵۳۴ — ۴۰۰۴۵
۶۰۰۰۵ — ۸۷۹۵۰ — ۷۸۲۰۰ — ۸۹۰۹۸ —

(۵) ۳۰۰۶۸۳ — ۴۰۵۳۰۴ — ۲۱۱۹۴۱ — ۴۴۹۳۵۹ — ۶۲۱۸۵۲
۵۰۰۰۰۱ — ۳۰۰۰۴۰ — ۷۰۰۴۹۸ — ۸۰۹۴۷۸ —

(۶) ۴۷۸۹۳۹۲ — ۲۰۷۶۷۳۰ — ۶۸۰۵۶۲۷ — ۳۷۸۰۴۹۸ — ۷۸۵۶۹۰۷
۵۴۳۸۲۰۸۰ — ۸۰۰۷۵۹۰ — ۹۰۰۰۵۰۳ — ۷۰۰۰۰۰۲

(۷) ۳۵۹۹۲۳۹۸ — ۹۷۳۰۲۶۷۰ — ۶۹۵۷۳۲۳۰ — ۸۳۰۸۵۳۶۱
۷۵۹۰۴۵۶۳ — ۹۶۷۹۸۴۰۸ — ۳۳۲۵۷۷۶۹ — ۶۵۱۰۸۳۸۲ —
۵۰۴۰۹۰۹۷ —

۸ — ۵۴۲۷۸۳۹۴۷ و ۹۸۷۱۶۴۲۵۰۸ و ۳۸۹۶۵۲۸۹۳ و ۲۳۷۴۳۹۵۰۶۷۸
و ۳۰۴۰۵۰۰۱۱ و ۳۰۰۵۰۴۸۰۰ و ۲۴۵۵۰۲۰۰۰۸ و ۸۰۰۰۰۰۰۰۰۰۱
و ۳۷۵۴۰۰۰۰۰۷ —

۹ — ۴۶ — ۴۷ — ۴۸ — ۴۹ — ۵۰ —

۸۸ — ۸۹ و ۹۰ و ۹۱ و ۹۲ و ۹۳ و ۹۴ و ۹۵ و ۹۶ و ۹۷ و ۹۸
و ۹۶۸ و ۹۶۹ —

۷۱۱ و ۷۱۲ و ۷۱۳ و ۷۱۴ و ۷۱۵ و ۷۱۶ و ۷۱۷ و ۷۱۸ و ۷۱۹
و ۷۲۰ و ۷۲۱ و ۷۲۲ و ۷۲۳ و ۷۲۴ و ۷۲۵ و ۷۲۶ و ۷۲۷
و ۷۲۸ و ۷۲۹ و ۷۳۰ —

جوابات جمع

نمبر ۳

۱ — (۱) ۲۲۱ — (۲) ۱۳۶ — (۳) ۱۵۹ — (۴) ۹۰ — (۵) ۱۸۲ — (۶) ۲۱۵ — (۷) ۲۰۱ — (۸) ۱۴۰ — (۹) ۲۷۳

۲ — (۱) ۱۰۳۰ — (۲) ۱۰۸۹ — (۳) ۱۷۰۷ — (۴) ۱۶۸۲ — (۵) ۱۵۵۵ — (۶) ۱۶۹۲ — (۷) ۱۴۰۰
(۸) ۲۰۰۴ — (۹) ۳۰۲۱

۳ — (۱) ۸۶۲ — (۲) ۲۵۱۶ — (۳) ۲۳۷۹ — (۴) ۱۹۸۹ — (۵) ۱۸۰۸ — (۶) ۱۵۹۰ — (۷) ۱۶۳۱
(۸) ۲۱۸۹ — (۹) ۳۵۶۸ —

۴ — (۱) ۱۲۷۴۱۷۰ — (۲) ۱۶۳۴۶۰۷ — (۳) ۱۶۵۹۲۹۱ — (۴) ۲۳۳۳۳۳۱ — (۵) ۳۰۰۵۳۱۴
(۶) ۱۵۳۷۲۰۶ — (۷) ۱۶۴۸۱۳۷ — (۸) ۲۰۶۷۶۸۷ — (۹) ۱۶۵۰۶۴

۵ — (۱) ۱۴۹۵۶ — (۲) ۸۷۰۹۶ — (۳) ۴۸۸۸۸ — (۴) ۱۱۷۷۷۳ — (۵) ۹۲۴۳۸۱۷
(۶) ۳۷۸۲۰۴۶۸ — (۷) ۱۳۴۱۹۸۷۰ — (۸) ۱۱۰۲۷۶۱۱۷ — (۹) ۲۳۴۹۶۵۴۴۵۰

۶ — (۱) ۳۳۶۵۰۸ — (۲) ۳۲۳۹۱۵ — (۳) ۴۰۲۵۷ — (۴) ۲۵۸۰۰۶۴ —
(۵) ۱۵۲۳۷۵ — (۶) ۳۷۱۵۵۸۱۱ — (۷) ۲۴۶۰۱۷۵۸ — (۸) ۱۷۱۳۵۷۵۶۸
(۹) ۲۶۰۳۴۲۵۰۶ —

۷۔ (۱) ۱۳۰۱۷ (۲) ۱۴۱۷۸ (۳) ۱۵۱۳۷ (۴) ۱۸۲۶۶ (۵) ۲۴۳۶۴ (۶) ۲۴۱۳۲۳ (۷) ۲۹۳۸۵۲ (۸) ۱۶۸۹۰۴ (۹) ۶۱۶۸۸

۸۔ (۱) ۷۳۵ مزدور (۲) ۲۴۵۳۰ فیٹ (۳) ۴۴۷۵۰۳ روپیہ (۴) ۱۷۲۴ شلنگ (۵) ۷۲۴۴۳۷ (۶) ۱۶۴۴۷۲ میل مربع (۷) ۵۱۸۰۲ مربع میل (۸) ۱۸۴۶۱۹ (۹) ۴۶۵

۹۔ (۱) ۲۳۵۶۷۶ (۲) ۶۷۵۶۰۰ پیسہ (۳) ۳۱۸۱۷۱۰۸ (۴) ۲۳۲۰۱۹۸۲ (۵) ۱۳۹۴۸۴۰۰ روپیہ (۶) ۸۱۶۸ طالب العلم (۷) ۴۳۰۰۶۸۰ روپیہ (۸) ۹۵۵۸۷ (۹) ۶۵۷۸۷۲

جوابات تفریق

نمبر ۴

۱۔ (۱) ۱۷ (۲) ۱۵ (۳) ۳۵ (۴) ۳۸ (۵) ۴۶ (۶) ۲۲ (۷) ۲۶۹ (۸) ۱۸۶ (۹) ۱۵۱

۲۔ (۱) ۱۸۷۹ (۲) ۱۸۹۲ (۳) ۲۸۵۶ (۴) ۲۰۷۹ (۵) ۲۸۲۷ (۶) ۱۰۹۳۴ (۷) ۱۶۰۳۵ (۸) ۴۶۵۷۵ (۹) ۱۸۸۸۹

۳۔ (۱) ۵۶۶۴۴ (۲) ۲۲۲۳۵ (۳) ۲۲۹۸۴۴ (۴) ۱۵۷۶۴ (۵) ۱۸۶۸۷۵ (۶) ۱۶۹۳۸۷ (۷) ۲۶۴۱۹۹ (۸) ۱۸۸۴۳۱ (۹) ۲۳۵۶۴۹

۴۔ (۱) ۱۲۷۸۵۲۶ (۲) ۳۱۸۳۴۹۹ (۳) ۱۲۹۹۹۳۰ (۴) ۱۸۷۷۴۳۰ (۵) ۵۹۴۳۷۵۹ (۶) ۴۷۷۵۷۳۸ (۷) ۶۷۵۶۳۰۹ (۸) ۲۴۱۰۷۲۱ (۹) ۱۱۳۸۹۱۸

۵۔ (۱) ۲۲۱۳۹۲۹ (۲) ۳۲۸۳۸۰۶ (۳) ۲۶۱۰۴۱۶ (۴) ۴۴۲۴۰۷۵ (۵) ۴۹۹۸۲۴۹ (۶) ۳۷۳۵۶۳۴ (۷) ۴۰۴۳۵۷۸ (۸) ۵۸۹۹۴۹۷ (۹) ۳۲۱۰۱۲۷

۶۔ (۱) ۱۸۶۳۰۳۱۶۲ (۲) ۶۱۳۰۴۰۴۹ (۳) ۴۰۴۹۳۰۰۹۹ (۴) ۵۰۰۲۹۵۲۳۷ (۵) ۶۰۶۸۸۲۳۰۴ (۶) ۶۰۰۱۸۵۰۳۹

$\frac{۷}{۷۱۰۶۱۳۸۲۰}$ $\frac{۸}{۲۴۳۵۳۴۵۲}$ $\frac{۹}{۲۸۸۵۷۷۷۳}$ —

۷— $\frac{۱}{۳۱۸۲۶۳۵}$ $\frac{۳}{۱۸۴۵۵}$ $\frac{۳}{۹۷۷۵۴۳}$

$\frac{۴}{۱۷۲۱۳۲۲}$ $\frac{۵}{۴۴۹۰۲۴۸}$ $\frac{۶}{۳۹۹۴۲۸}$

$\frac{۷}{۶۳۸۰۰۸۹}$ $\frac{۸}{۱۴۴۸۵۱۲۲}$ $\frac{۹}{۲۳۸۸۶۵۳۶}$ —

۸— $\frac{۱}{۸}$۳ سال $\frac{۷}{۸۸}$۳ سال $\frac{۳}{۵}$۸ سال $\frac{۴}{۵}$۸۱ ورست $\frac{۵}{۵۵}$۴۶ بورہ

$\frac{۴}{۷}$۱ روپیہ $\frac{۷}{۰۰}$۲ میل $\frac{۸}{۷۶}$۳ روپیہ $\frac{۹}{۱۶}$۸ ظروف —

۹— $\frac{۱}{۳}$۵ بورہ $\frac{۳}{۳}$۳۳ میل $\frac{۳}{۱}$۵ $\frac{۳}{۹۰}$۵ فیٹ $\frac{۵}{۹۶۱۹۰۳}$

$\frac{۷}{۳۵۴۷۳۰}$ ۹۰ ۵ روپیہ آمدنی $\frac{۷}{۹۹}$۳۸ $\frac{۸}{۹۹۷۸۳۳}$

$\frac{۹}{۵۹۸۶}$ —

جوابات ضرب
نمبر ۵

جواب نمبر ۱

(۱) ۹۰۴۷۰ (۲) ۱۳۴۹۶۴ (۳) ۹۳۵۰۸ (۴) ۱۳۵۷۸۶

(۵) ۱۳۱۵۶۸ (۶) ۲۰۷۹۲۳ (۷) ۱۷۵۴۲۸ (۸) ۸۸۷۰۴

(۹) ۱۴۰۶۸۵—

جواب نمبر ۲

(۱) ۱۵۴۱۹۰۳ (۲) ۲۷۹۳۵۸۰ (۳) ۳۰۷۵۷۹۱۲

(۴) ۲۳۵۷۶۶۶۸ (۵) ۱۷۵۵۰۶۳۶ (۶) ۲۹۹۸۷۱۴۰

(۷) ۳۴۶۷۲۸۴۰ (۸) ۱۹۳۸۲۷۱۵ (۹) ۴۴۶۴۹۳۳۵

جواب نمبر ۳

(۱) ۱۳۳۸۶۳۶۶ (۲) ۱۹۹۶۶۸۴۸ (۳) ۱۱۳۷۲۳۸۸۰

(۴) ۷۴۵۵۷۴۴۴ (۵) ۱۲۹۵۹۷۲۴۴ (۶) ۲۰۲۱۵۶۳۵۰

(۷) ۲۳۵۳۴۸۵۸۸۸ (۸) ۱۸۷۷۵۸۱۹۲۶ (۹) ۳۲۳۲۸۷۴۸۹۰

جواب نمبر ۴

(۱) ۲۳۱۵۲۹۱۱۱۴ (۲) ۳۵۹۰۳۴۷۳۹۶ (۳) ۳۹۴۳۰۹۰۷۸۸ —
(۴) ۲۸۹۰۵۴۱۸۸۰ (۵) ۳۰۲۳۳۵۶۱۹۲ (۶) ۳۴۹۷۲۹۴۹۸۸
(۷) ۲۶۷۹۸۶۲۸۰۸ (۸) ۳۹۵۹۳۸۴۰۵۸ (۹) ۴۷۰۶۹۷۱۷۷۶

جواب نمبر ۵

(۱) ۱۱۴۳۱۷۰۱ (۲) ۱۳۸۹۴۰۵۹۴ (۳) ۲۵۸۴۵۸۰۰۵
(۴) ۲۰۸۴۰۱۵۰۱ (۵) ۲۹۵۶۰۵۳۸۱ (۶) ۴۶۶۶۶۶۹۸۰
(۷) ۴۳۳۲۲۸۵۴۹۲ (۸) ۵۵۴۶۳۸۷۳۲ (۹) ۵۱۶۵۱۱۸۵۱

جواب نمبر ۶

(۱) ۶۳۴۹۶۰۰۹۴۳۴ (۲) ۳۴۵۴۹۹۶۳۴۳۴ (۳) ۴۳۹۸۹۵۴۳۴۱
(۴) ۴۳۳۲۱۷۰۳۲۵ (۵) ۲۰۳۸۹۷۸۴۲ (۶) ۵۵۶۴۹۲۳۹۲۴
(۷) ۸۱۹۷۶۸۴۰۰۲ (۸) ۸۵۲۲۵۹۶۷۰۵ (۹) ۶۲۱۷۹۲۷۹۳۷

جواب ضرب نمبر ۷

(۱) ۲۳۶۵۶۰۸۶۷۰۵ (۲) ۳۴۴۹۴۳۸۶۵۰۰ (۳) ۵۳۶۶۹۵۴۱۵۰۰
(۴) ۲۴۱۴۹۲۸۶۰۰۰ (۵) ۱۲۴۴۹۹۳۲۰۰ (۶) ۵۶۴۶۷۹۰۲۳۹۵
(۷) ۵۲۸۹۲۱۴۶۸۰ (۸) ۴۴۱۸۶۴۸۱۷۱۲ (۹) ۷۱۹۸۰۲۲۷۴۶۰

جواب نمبر ۸

(۱) ۲۹۵۵ — آدمی (۲) ۳۴۲ (۳) ۲۱۴۲ (۴) ۹۶۹ روپیہ (۵) ۸۸۵۷۵ روپیہ
(۶) ۳۸۱۹ روپیہ (۷) ۱۴۷۸۴۰ فیٹ (۸) ۱۳۳۴۰ میل (۹) ۲۹۶۳۹۲ حروف

جواب نمبر ۹

(۱) ۷۶۰۳۲۰۰۰ (۲) ۱۹۵۷۵ (۳) ۱۶۲۴۰ میل (۴) ۱۹۵۶۵ میل
(۵) ۱۷۱۰۲۴۰۰ (۶) ۸۴۲۳۹ (۷) ۱۹۶۹ (۸) ۱۳۰۸۱
(۹) ۴۳۷۸۴ —

جوابات تقسیم نمبر ۶

(جواب نمبر ۱) (۱) ۲۳۹۸۲۶۹ ۱/۲ (۲) ۱۹۵۸۲۲۶ (۳) ۷۴۰۱۴۱ ۲۳/۳۴

(۴) ۵۱۷۹۳۵ ۲/۵ (۵) ۱۱۴۰۹۸۲۷ ۴/۹ (۶) ۸۴۲۴۲۶۵ ۳/۷

(۷) ۷۹۸۴۴۳۷۱ ۱/۸ (۸) ۷۷۱۹۸۸۳ ۲/۹ (۹) ۴۳۶۷۹۳۸۶ ۹/۱۰

(جواب نمبر ۲) (۱) ۵۹۵۳۵۷۹۷ ۲/۱۱ (۲) ۳۸۳۰۶۵۴۵ ۳/۱۲

(۳) ۳۲۸۹۸۸۳۰ ۷/۱۲ (۴) ۵۱۹۶۰۷۲۲ ۱/۱۳ (۵) ۴۱۹۷۸۱۸۲ ۱/۱۴

(۶) ۶۳۱۱۹۰۶۳ ۲/۱۵ (۷) ۵۳۵۴۹۳۴۲ ۴/۱۶ (۸) ۲۹۹۳۴۱۳۱ ۳/۱۶

(۹) ۱۷۵۳۱۵۴۲ ۱/۱۶ —

(جواب نمبر ۳) (۱) ۳۰۴۸۱۹ ۱۱/۱۸ (۲) ۱۴۱۳۰۹ ۲۰/۲۱ (۳) ۲۸۲۲۵۲ ۴/۲۲

(۴) ۱۲۴۴۸۵ ۱۹/۲۳ (۵) ۳۴۶۳۷۸ ۱۷/۲۵ (۶) ۱۱۴۸۶۸۷ ۱۶/۲۶

(۷) ۱۳۸۴۸۰۱ ۲/۲۷ (۸) ۲۳۵۲۷۳۳ ۲۵/۲۸ (۹) ۶۷۳۲۶۴ ۲۵/۳۰ —

(جواب نمبر ۴) (۱) ۲۸۷۵۲۰۵ ۵/۳۲ (۲) ۱۴۲۲۸۷۳ ۲۹/۳۳ (۳) ۱۹۴۱۳۹۰ ۹/۳۵

(۴) ۲۲۸۲۲۳ ۲۶/۳۶ (۵) ۷۳۶۴۵۲ ۱۳/۳۷ (۶) ۱۴۷۸۷۱۲ ۳۱/۴۲ —

(۷) ۶۵۵۲۱۹ ۱۳/۴۵ (۸) ۱۵۹۸۹۴۵ ۲۷/۴۸ (۹) ۱۷۳۲۳۶۲ ۳۰/۴۹ —

(جواب نمبر ۵) (۱) ۸۵۸۹۹۰ ۱۳/۵۴ (۲) ۱۷۸۰۵۰۶ ۱۹/۵۵

(۳) ۱۱۴۰۰۶۳۷ ۲۳/۵۶ (۴) ۱۰۰۵۵۲۳۲ ۴۳/۶۲ (۵) ۹۲۷۶۳۴۲ ۳۹/۶۴

(۶) ۷۲۵۶۸۰۸ ۵۵/۶۶ (۷) ۸۳۹۴۱۹۸ ۴/۷۰ (۸) ۵۶۸۱۷۶۹ ۲۸/۷۲

(۹) ۵۱۴۲۳۸۰ ۴۷/۷۵ —

(جواب نمبر ۶) (۱) ۹۰۲۳۸۸۹ ۲۰/۷۷ (۲) ۶۷۶۵۷۷۳ ۴۶/۸۱

(۳) ۹۳۵۱۱۱۶ ۴۳/۸۴ (۴) ۷۲۶۸۰۴۱ ۵۰/۸۸ (۵) ۲۰۹۳۳۸۹ ۶۴/۹۶

(۶) ۵۹۶۲۶۹۴ ۴۹/۹۹ (۷) ۴۲۰۲۷۴۱ ۱/۱۰۸ (۸) ۶۱۸۲۳۴۲ ۳۹/۱۱۰

(۹) ۴۴۷۰۲۱۱ ۳/۱۳۲

جوابات تقسیم طولانی

نمبر ۷

(۱) ۳۸۴۵۸۶۹ ۹/۱۷ — (۲) ۲۱۷۱۹۹۵۷۹ ۱۵/۱۹
(۳) ۱۸۰۳۸۸۷۲۱ ۱۱/۲۳ — (۴) ۱۹۵۸۲۵۶۵۰ ۱۷/۲۹
(۵) ۱۹۸۱۸۲۶۷۳ ۳/۳۱ — (۶) ۵۶۳۲۴۷۳ ۳۲/۳۷
(۷) ۸۵۴۳۸۶۷۵ — (۸) ۱۹۲۹۲۱۰۷۸ ۲۷/۴۳
(۹) ۱۲۵۹۵۳۶۴۱ ۱۰/۴۷

(جواب نمبر ۸) (۱) ۶۷۳۸۰۹۷ ۳۷/۴۷ — (۲) ۷۵۸۳۹۵۶۲ ۲۴/۵۷
(۳) ۵۹۸۲۶۴۷۲ ۵۱/۶۷ — (۴) ۱۲۰۶۷۳۷۸۴ ۳۰/۷۱
(۵) ۱۱۴۷۳۲۰۱ ۲/۷۳ — (۶) ۹۸۴۴۱۷۴ ۷۹/۸۵
(۷) ۴۵۳۵۲۲۱ ۵۴/۸۷ — (۸) ۹۱۹۵۴۳۹۲ ۳/۹۱
(۹) ۱۳۲۸۶۸۹ ۴۱/۹۳

(جواب نمبر ۹) (۱) ۷۵۹۱۳۸۲۴۸ — (۲) ۳۸۰۱۹۰۵۴ ۱۳۳/۱۴۳
(۳) ۵۳۶۷۴۵۹۲۸ ۹۱/۱۵۷ — (۴) ۳۶۷۹۲۴۷۳ ۹۱/۱۶۹
(۵) ۴۵۳۴۶۹۲۸ ۵۴/۱۷۳ — (۶) ۳۴۵۹۷۶۸۲ ۱۲۸/۱۸۵
(۷) ۴۹۵۴۳۸۷۶ ۱۰۶/۱۹۷ — (۸) ۲۱۸۴۲۶۷۹ ۵۴/۲۱۹
(۹) ۲۰۶۱۳۳۷۸ ۱۲۰/۲۲۳

(جواب نمبر ۱۰) (۱) ۲۷۶۶۴۷۶۰ ۳/۲۵۱ — (۲) ۲۱۲۶۷۵۵۹ ۴۳/۲۶۷
(۳) ۶۵۸۳۹۲۷۸ ۲۱۳/۲۸۵ — (۴) ۳۷۹۶۵۴۴ ۶۲/۲۹۴
(۵) ۳۴۷۶۵۴۹۸ ۱۵۹/۳۴۵ — (۶) ۵۹۶۳۸۴۲۷ ۱۴۰/۳۶۷
(۷) ۱۷۰۸۸۱۲۷ ۱۶۳/۴۰۷ — (۸) ۲۸۸۶۳۴۴۲ ۱۲۱/۴۵۹
(۹) ۷۷۴۶۹۸۱ ۳۳۷/۴۹۹ —

(جواب نمبر ۱۱) (۱) ۲۴۰/۵۳۷ ۸۶۲۴۷۹ (۲) ۵۳۶/۵۶۲ ۲۴۳۲۸۰۱۳

(۳) ۲۴۹/۵۹۷ ۹۷۷۳۴۷۶ (۴) ۵۳۵/۵۶۱ ۱۵۹۴۹۳۱۷

(۵) ۶۰۰/۷۹۴ ۹۲۰۷۸۶ (۶) ۲۲۲/۸۱۳ ۹۸۸۲۶۱۷

(۷) ۱۱۳/۱۳۹ ۶۸۱۵۵۵۱۲۹ (۸) ۱۲۵۳/۱۳۲۴ ۴۲۸۸۸۱۷۶۴

(۹) ۳۱۵/۱۵۳۴ ۵۵۵۹۹۰۷۰—

(جواب نمبر ۱۲) (۱) ۲۴۰/۲۴۷۳ ۶۸۴۲۳۷۲۰ (۲) ۲۵۷۵/۲۸۹۴ ۲۳۳۴۷۳۳۶

(۳) ۳۴۴۸/۲۹۵۶ ۱۶۲۱۷۳۳۹ (۴) ۳۱۱۷/۳۲۵۱ ۹۲۳ ۵۴۲۱

(۵) ۲۳۱۶/۳۹۶۷ ۱۳۹۸۳۲۷۲ (۶) ۱۳۱۷/۲۰۹۱ ۹۱۸۵۶۴

(۷) ۵۴۴/۴۹۶۷ ۶۱۹۰۱ (۸) ۵۴۴۱/۸۱۲۶ ۳۱۹۸۱

(۹) ۲۶۳۱۲/۶۹۰۲۷ ۱۴۸۵—

جوابات مشق تقسیم بسیط نمبر ۱۳

(۱) ۲/۵ ۱۱۲۶۰۵ آدمی (۲) ۱۱۸۸۶۹ مکان (۳) ۱/۱۲ ۲۰۷۱ گھنٹے

(۴) حصہ بیوہ ۲۸۴۷۹۲ روپیہ اور حصہ ہر ایک بھائی و بہن کا ۳/۵ ۱۱۳۹۱۶ روپیہ

(۵) ۴۷۵۹۱ (۶) ۲۰۳۹۱۲ (۷) ۳۲۵۰ (۸) ۵۳۸۳

(۹) ۳/۴ ۶۶۷۲۵ (۱۰) ۱۹۸۷۱ (۱۱) ۹ اور ۱۶۱۳ (۱۲) ۳۴ لڑکیاں

(۱۳) ۲۶ نارنگیاں (۱۴) ۲۷ روپیہ (۱۵) بھائی کا حصہ ۱۶۱ اور بہن کا حصہ ۲۳

جوابات تقسیم طولانی

(۱) ۲۴۰/۳۵۴ ۲۵۲۵ روپیہ (۲) ۱۳۰/۳۶۵ ۱۶۴۳۸ (۳) ۲۳/۲۹ ۱۲۹۷۳۰ مربع قصبہ

(۴) ۳۷/۹۱ ۱۶۱ (۵) ۲۱۶۲۴/۲۴۴۶۸ ۵۹ (۶) ۴۷۱۳۰۰/۲۴۰۵۲۸۷ ۱۰۰ (۷) ۷۰۰/۳۰۸۸ ۵۶۶

(۸) ۱۶۴۲/۲۹۰۰ ۵۰۶ (۹) ۹۴۶/۹۶۰ ۲۵ دن (۱۰) ۳۱۶۰/۵۴۰۰ ۴۹ (۱۱) ۱۷۹۹

(۱۲) ۱۸۰ (۱۳) ۱۴۱ (۱۴) ۴۸۰ بیل (۱۵) ۱۷۱۲۹

(۱۶) ۲۰ آدمی (۱۷) حصہ لڑکوں کا ۲۱۰ اخروٹ اور ۵۹۵ حصہ عورتوں کا

اور ۴۶۴۵ حصہ مردوں کا ہوا (۱۸) ۳۱ منٹ (۱۹) ۲ روپیہ (۲۰) ۳۰۳—

جواب سوالات مشق تحویل
نمبر ۷

(۱) ۱۱۴۲۲۵ محتاج (۲) ۱۵۳۶۰-آنے (۳) ۱۱۷۰۲۰۳ پائیاں (۴) ۱۲۰۰۰ دوانی
(۵) ۱۸۶۴۸-ادھنے پیسے (۶) ۱۳۵۳۳۹ پائیاں (۷) [illegible] (۸) [illegible]
(۹) [illegible] (۱۰) ۱۴۴۷ چونی-آنہ-پائی (۱۱) [illegible] ۱۲۵۰۴ اٹھنیاں
(۱۲) ۱۹۲۰۰-آدمی (۱۳) [illegible] (۱۴) [illegible] (۱۵) ۶ر۱۰ پائی

جوابات مشق جمع مرکب
نمبر ۸

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۱۱	۱۰	۴۴	(۲)	۱۱	۸	۲۲
(۳)	۶	۹	۲۱	(۴)	۹	۹	۱۹
(۵)	۰	۱۰	۲۵	(۶)	۱۰	۱۰	۲۱
(۷)	۸	۷	۴۱	(۸)	۵	۰	۴۷
(۹)		۷	۶۱	(۱۰)	۰	۱۲	۱۱۸
(۱۱)	۵	۳	۱۴۷	(۱۲)	۳	۸	۴۳
(۱۳)	۶	۱۲	۲۱۵	(۱۴)	۱	۸	۱۲۰

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۱۰	۳	۲۲۹	(۱۶)	۸	۴	۱۸۱
(۱۷)	۹	۱۳	۲۰۵	(۱۸)	۱	۱۰	۱۰۰
(۱۹)	۱۰	۱۱	۲۰۰	(۲۰)	۶	۱۳	۲۰۴ روپیہ
(۲۱)	۳	۱۳	۱۵۸	(۲۲)	۸	۴	۱۹۱
(۲۳)	۹	۱	۲۳۳	(۲۴)	۰	۱۱	۳۳۶
(۲۵)	۱۱	۱۰	۲۶۲				

جوابات نمبر ۹

(۱) انچ ۹ فٹ ۲ گز ۶۹ — (۲) انچ ۸ فٹ ۱ گز ۱۰۶

(۳) دن ۳ ہفتہ ۰ ۶ برس ۵۰۸ — (۴) گھنٹہ ۸ دن ۳ ہفتہ ۳۹۰

(۵) ثانیہ ۵ دقیقہ ۳ گھنٹہ ۲۰۱ — (۶) چاول ۳ سرخ ۱ ماشہ ۶ تولہ ۲۱۸

(۷) چھٹانک ۹ سیر ۳۶ من ۵۲۴ — (۸) چھٹانک ۲ سیر ۱ من ۶ پلہ ۵۰

(۹) ۲۰۹ ½ گز — (۱۰) انچ ۳ فٹ ۲ گز ½۱ پول ۱۷ فرلانگ ۲ میل ۲۸۸

(۱۱) ۱۲ گٹھہ ۷۱ جریب — (۱۲) ۷ بسوانسی ۱۱ بسوہ ۱۷۵ بیگھہ

(۱۳) ۷۵ انچھ مربع ۷ فیٹ مربع ۱۹ گز مربع ۳۶ پول ۳ روڈ ۲۳ ایکڑ

(۱۴) ۹۵۰ انچ مکعب ۰ فٹ مکعب ۱۱۵ گز مکعب — (۱۵) ۳ پائی ۱۴ آنہ ۱۲۰۸۶ روپیہ

(۱۶) ۴ پائی ۴ آنہ ۱۷۹۴۵ روپیہ — (۱۷) ۱۰ پائی ۱۵ آنہ ۱۳۷۹۲ روپیہ

(۱۸) ۷ [illegible] پائی — (۱۹) ۶ پائی ۰ آنہ ۲۱۱۸۲۳ روپیہ

(۲۰) ۲ پائی ۱ آنہ ۵۲۱۹ روپیہ

جواب نمبر ۱۰

(۱) ۱۵/۱۶ — (۲) ۹ پائی ۱ آنہ ۷۹ روپیہ

(۳) ۲ پائی ۷ آنہ ۱۰۳ روپیہ — (۴) ۷ پائی ۱۲ آنہ ۱۰۱ روپیہ

(۵) ۳ پائی ۱۳ آنہ ۳۱۳۱ روپیہ — (۶) ۵ پائی ۳ آنہ ۱۵۲ روپیہ

(۷) ۶ پائی ۱ آنہ ۱۲۵ روپیہ — (۸) ۳ پائی ۵ آنہ ۳۷ روپیہ

(۹) ۳ پائی ۱۲ آنہ ۳۴۸ روپیہ — (۱۰) ۲ پائی ۱۳ آنہ ۶۵ روپیہ

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۱	۹	۶۵۴۳۱	(۱۲)	۱۱	۱۱	۲۱۸۷
(۱۳)	۱۱	۹	۱۶۰۵	(۱۴)	۷	۱۵	۵۸۷
(۱۵)	۳	۵	۱۷۴۲				

جوابات تفریق مرکب

نمبر ۱۱

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۲	۴	۳	(۲)	۱	۴	۶
(۳)	۹	۰	۹۰	(۴)	۷	۱	۱۰۱
(۵)	۷	۱۴	۱۳۰۲	(۶)	۱۰	۱۱	۳۷۴۸
(۷)	۹	۱	۳۱۶	(۸)	۱۰	۵	۴۴۵۵
(۹)	۹	۱۴	۱۰۲	(۱۰)	۲	۷	۱۰۴۷۴۳
(۱۱)	۱۰	۱۱	۱۰۸۷۴۱	(۱۲)	۹	۱۱	۱۹۳۲۳۹
(۱۳)	۹	۱۰	۸۶۴۴۴	(۱۴)	۴	۱۱	۳۶۵۵۲

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۱۱	۰	۱۲۶۳۵۹	(۱۶)	۱	۱۴	۱۵۵۴۳۷
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۷)	۹	۱۰	۴۰۵۰۷۹۷	(۱۸)	۱۱	۱۱	۱۱۱۱۱۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۹)	۸	۷	۳۲۵۵۱۷	(۲۰)	۸	۱۰	۷۸۵۰۸۶۶۹
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۱)	۳	۱۳	۸۲۰۸۹۰	(۲۲)	۱۱	۱۱	۱۶۲۳۱۳۵
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۳)	۱۰	۱۵	۱۳۳۶۶۷۶۲	(۲۴)	۱۰	۱	۲۵۷۸۸۹۰۹
	پائی	آنہ	روپیہ				
(۲۵)	۲	۱۳	۳۳۳۳۳۳۳۳				

جوابات نمبر ۱۲

	چھٹانک	سیر	من			چھٹانک	سیر	من
(۱)	۱۳	۵	۱۵۰۶		(۲)	۱۰	۸	۱۵۲۸
	انچ	فٹ	گز			انچ مکعب	فٹ مکعب	گز مکعب
(۳)	۱۱	۰	۷۱۹		(۴)	۵۵۳	۲۳	۱۰۳۸
	انچ مکعب	فٹ مکعب	گز مکعب			دن	ہفتہ	مہینہ	برس
(۵)	۷۹۰	۱۰	۵۲۷۵		(۶)	۳	۳	۱	۳۳۹
	گھنٹہ	دن	ہفتہ			ثانیہ	دقیقہ	گھنٹہ
(۷)	۴	۳	۹۲		(۸)	۲۳	۳۷	۳۱۹
	چاول	رتی	ماشہ	تولہ		گرہ	گز	
(۹)	۶	۷	۲	۱۳۳	(۱۰)	۱۱	۱۷۸	

(۱۱)

انچ فیٹ گز پول فرلانگ میل رتی ماشہ تولہ

(۱۱) ۹ — ۲ — ۳½ — ۲۰ — ۴ — ۱۴۴ (۱۲) ۷ — ۳ — ۳۸

انچ مربع فیٹ مربع گز مربع پول روڈ ایکڑ گنڈہ حبہ

(۱۳) ۴ — ۵۵ + (۱۴) ۱۰۴ — ۸ — ۲۷¼ — ۲۳ — ۰ — ۴۷

الونسی کچوانسی بسوانسی بسوہ بیگہ سکنڈ منٹ گھنٹہ دن مہینہ برس

(۱۵) ۵ — ۱۲ — ۱۳ — ۱۲ — ۳۸۸ (۱۶) ۴۹ — ۰۰ — ۱۹ — ۲۵ — ۱ — ۶۹

انچ مربع فیٹ مربع گز مربع پول روڈ ایکڑ گرہ مربع گز مربع

(۱۷) ۱۲۷ — ۷ — ۲۸¼ — ۲۰ — ۰ — ۲۹۹ (۱۸) ۱۳۷ — ۹۵

انونسی کچوانسی بسوانسی بسوہ بیگہ انچ مکعب فیٹ مکعب گز مکعب

(۱۹) ۱۴ — ۱۰ — ۱۰ — ۱۵ — ۸۴ (۲۰) ۱۸۸ — ۲۵ — ۲

جوابات نمبر ۱۳

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۸	۱۲	۶۱	(۲)	۹	۶	۴۵۱
(۳)	۱۰	۶	۶۷۱	(۴)	۱۱	۲	۷۵۱۳
(۵)	۹	۷	۴۵۰۹	(۶)	۹	۸	۳۴۲۰۳
(۷)	۰	۸	۱۲۹۹۸۰	(۸)	۵	۱۱	۳
(۹)	۹	۱۰	۲۰	(۱۰)	۱۱	۱۰	۳۰۹
(۱۱)	۵	۱۴	۳۹۲۸	(۱۲)	۷	۱۲	۳۷۲۶۷

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۴	۱۲	۴۶۹	(۱۴)	۱	۹	۳۲۵۹
(۱۵)	۶	۳	۱۹۸۹	(۱۶)	۶	۱۱	۱۵۲۰
(۱۷)	۵	۳	۱۵۴۱	(۱۸)	۳	۴	۲۹۸۸۲
(۱۹)	۲	۱۵	۳۴۳۴	(۲۰)	۸	۱۳	۶۲۳۸

(۲۱) ۴ - ۱۲ - ۲ پائی آنہ روپیہ (۲۲) حصہ تحصیل زید [illegible] روپیہ [illegible] پائی حصہ تحصیل عمرو [illegible] روپیہ [illegible] پائی و حصہ تحصیل بکر [illegible] روپیہ [illegible] پائی

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۲۳)	۱	۱	۲۳	(۲۴)	۸	۱۰	۱۲

	فرلانگ	میل
(۲۵)	۶	۱۹۳

جوابات نمبر ۱۴

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۲	۱۳	۳۴	(۲)	۰	۰	۱۱۹
(۳)	۸	۹	۴۴	(۴)	۱	۳	۳۲۹
(۵)	۶	۰	۲۹۲	(۶)	۶	۵	۲۶۹
(۷)	۸	۱۲	۵۲۶	(۸)	۳	۱۵	۴۵۸

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۲	۱۴	۳۱۴۰	(۱۰)	۴	۵	۵۲۱۰
(۱۱)	۰	۲	۲۵۱۹	(۱۲)	۹	۸	۶۹۳۹
(۱۳)	۸	۱۰	۶۵۴۹	(۱۴)	۹	۱۵	۶۳۶۳
(۱۵)	۴	۱۳	۴۸۹۵	(۱۶)	۸	۱۰	۶۴۲۱

جوابات نمبر ۱۵

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۰	۰	۱۲۵۶	(۲)	۲	۱	۱۲۲۴
(۳)	۰	۰	۱۹۶۷	(۴)	۴	۵	۱۰۰۵
(۵)	۸	۳	۲۵۴۵	(۶)	۸	۲	۱۵۵۱
(۷)	۴	۱۱	۳۳۸۷	(۸)	۰	۷	۲۲۴۴
(۹)	۰	۱۲	۳۴۴۳	(۱۰)	۲	۱۳	۲۹۲۸
(۱۱)	۵	۱۵	۱۲۴۳	(۱۲)	۰	۸	۴۰۹۰
(۱۳)	۰	۹	۲۴۶۶	(۱۴)	۴	۱۱	۴۰۵۰۰

نمبر	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۶	۱۵	۱۳۸۳۹
(۱۶)	۳	۵	۳۳۵۹۰
(۱۷)	۰	۱۲	۱۳۳۸۶
(۱۸)	۳	۰	۳۸۹۹۱
(۱۹)	۰	۳	۵۱۷۴۷
(۲۰)	۰	۱۲	۹۴۳۲۴
(۲۱)	۸	۰	۳۴۹۳۰
(۲۲)	۰	۰	۶۴۸۷۷
(۲۳)	۴	۱	۲۱۷۲۴
(۲۴)	۰	۳	۵۹۴۹۳
(۲۵)	۰	۴	۹۳۲۴۵
(۲۶)	۰	۹	۳۵۸۲۵
(۲۷)	۹	۵	۱۰۶۰۳۸
(۲۸)	۰	۰	۱۶۱۵۱۳
(۲۹)	۹	۳	۳۶۱۸۶۵
(۳۰)	۰	۰	۱۹۹۹۳۷۷

جوابات نمبر ۱۶

نمبر	پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۶	۰	۹۷۸۲
(۲)	۸	۱۳	۳۹۵۶
(۳)	۶	۱۳	۱۲۲۲۹
(۴)	۷	۱	۶۲۸۲
(۵)	۱۰	۲	۱۹۷۳۱
(۶)	۶	۷	۲۵۱۹۱

نمبر	پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۹	۱۳	۲۲۹۴۴
(۸)	۶	۶	۳۶۰۴۹
(۹)	۳	۱	۱۳۶۸۱
(۱۰)	۳	۱۳	۳۱۴۱۰
(۱۱)	۲	۷	۳۰۳۳۳
(۱۲)	۶	۸	۶۳۱۷۸
(۱۳)	۳	۱۰	۲۳۲۸۵
(۱۴)	۳	۸	۲۸۳۹۳
(۱۵)	۸	۹	۶۲۷۹۸
(۱۶)	۹	۲	۲۵۹۸۸
(۱۷)	۳	۳	۱۰۸۵۰۱
(۱۸)	۶	۳	۱۲۰۷۶۱
(۱۹)	۶	۲	۱۶۳۶۳۶
(۲۰)	۷	۶	۵۰۳۰۸۸
(۲۱)	۰	۰	۲۵۳۸۹۴
(۲۲)	۹	۳	۱۶۵۳۶۱
(۲۳)	۱	۰	۱۶۰۴۴۳۱
(۲۴)	۵	۱۵	۹۹۱۲۲۲
(۲۵)	۰	۵	۱۵۵۱۲۲۰

جوابات نمبر ۱۷

نمبر	چھٹانک	سیر	من
(۱)	۹	۲۹	۵۷۳۰۴
(۲)	۱۲	۳۶	۴۲۲۷۳

	چھٹانک	سیر	من		چھٹانک	سیر	من
(۳)	۱۵	۲۱	۱۰۶۳۸۸	(۴)	۹	۲۲	۵۳۶۰۷
	رتی	ماشہ	تولہ		رتی	ماشہ	تولہ
(۵)	۷	۱	۵۴۸۶۸	(۶)	۶	۱۱	۸۴۷۷۵
	رتی	ماشہ	تولہ		انگشت	گرہ	گز
(۷)	۶	۰	۹۲۱۵۹	(۸)	۰	۱۲	۴۴۲۹۹
	انگشت	گرہ	گز		پول	فرلانگ	میل
(۹)	۱	۳	۲۰۸۸۰۳	(۱۰)	۵	۳	۱۸۹۹۱
	پول	فرلانگ	میل		بسوانسی	بسوہ	بیگھہ
(۱۱)	۲۹	۳	۴۷۸۶۰	(۱۲)	۹	۱۴	۶۳۸۲۹
	بسوانسی	بسوہ	بیگھہ		پول	روڈ	ایکڑ
(۱۳)	۹	۱۱	۱۲۵۶۶۴	(۱۴)	۱۵	۰	۱۶۴۸۸۸
	پول	روڈ	ایکڑ				
(۱۵)	۱۵	۰	۳۱۶۳۴۰۴				

جوابات نمبر ۱۸

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۲	۲	۱۶۰۸	(۲)	۱	۴	۲۶۸۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۸	۴	۱۲۶۳	(۴)	۰	۸	۲۵۹۷
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۰	۱۵	۱۱۵۵	(۶)	۳	۸	۲۳۸
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۹	۳	۱۳۴۰	(۸)	۱	۱۳	۲۳۳۵

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۰	۹	۲۹۷۳	(۱۰)	۸	۳	۱۳۱
(۱۱)	۲	۱۰	۱۹۷۲	(۱۲)	۹	۱۰	۲۳۸
(۱۳)	۶	۱۰	۱۰۹۷	(۱۴)	۴	۴	۱۷۱

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ تعداد نقصان جو ہوا
(۱۵)	۸	۳	۱۳۱۹ اسقدر روپیہ اوسکو ملا اور		۴	۱۲	۴۲۱۰

جوابات تقسیم مرکب
نمبر ۱۹

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۷	۶	۱۷	(۲)	۸	۱۰	۳۹
(۳)	۲	۶	۱۹	(۴)	۵	۱۳	۶۵
(۵)	۹	۱۰	۴۸	(۶)	۶	۱۴	۳۹
(۷)	۷	۱۳	۶۵	(۸)	۱۱	۱۵	۵۰
(۹)	۸	۱۰	۳۱۴	(۱۰)	۸	۱۰	۳۷۳
(۱۱)	۱۰	۱۴	۲۱۹	(۱۲)	۹	۱۱	۶۱۰

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۴	۱۳	۶۶۷	(۱۴)	۱۱	۱۴	۴۹۰
(۱۵)	۱۰	۱۵	۳۰۵	(۱۶)	۸	۱۳	۴۶۱۳

جوابات تقسیم مرکب
نمبر ۲

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۲	۰	۱۴۷	(۲)	۱۱ ۵/۱۱	۲	۱۶۷
(۳)	۱۰	۷	۳	(۴)	۱۰	۴	۲
(۵)	۱۰	۱۴	۱۹۷	(۶)	۴	۱۴	۱۷۳
(۷)	۰	۳	۷۵	(۸)	۸	۱۱	۱۲۴
(۹)	۱۰	۱	۸۸	(۱۰)	۰	۳	۹۸
(۱۱)	۴	۲	۱۷۷	(۱۲)	۱۰	۱۵	۲۱۹
(۱۳)	۴	۱۰	۹۶	(۱۴)	۱۰	۳	۱۳۹
(۱۵)	۹	۶	۴۰	(۱۶)	۱۱ ۱/۳	۹	۶۴

نمبر	پائی	آنہ	روپیہ
(۱۷)	۲	۳	۶۸۴
(۱۸)	۴	۱۲	۵۳۶
(۱۹)	۸	۱۱	۵۲۱
(۲۰)	۶	۱۴	۳۹۲
(۲۱)	۲	۱۴	۱۹۳
(۲۲)	۲	۶	۸۷۸
(۲۳)	۸	۹	۵۷۴
(۲۴)	۲	۲	۵۹۱
(۲۵)	۸	۵	۵۷۵

جوابات تقسیم مرکب نمبر ۲۱

نمبر	پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۴	۱۳	۶۹
(۲)	۹	۱۲	۷۴
(۳)	۴	۱۵	۸۱
(۴)	۸	۱۰	۳۸
(۵)	۵	۱۴	۹۰
(۶)	۷	۱۱	۵۴
(۷)	۸	۱۲	۹۶
(۸)	۵	۱۴	۶۷
(۹)	۶	۱۳	۸۵
(۱۰)	۹	۱۱	۶۹

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۱	۱۳	۲۷	(۱۲)	۶	۹	۸۴
(۱۳)	۱۰	۱۰	۴۵	(۱۴)	۱۱	۱۰	۶۷
(۱۵)	۱۱	۱۰	۲۱۹	(۱۶)	۷	۱۳	۵۲۴
(۱۷)	۱۰	۱۴	۱۸۵	(۱۸)	۹	۸	۳۴۶
(۱۹)	۸	۱۰	۶۳۸	(۲۰)	۴	۱۲	۷۶۵
(۲۱)	۱۱	۱۴	۳۹۶	(۲۲)	۱۰	۱۲	۶۷۵
(۲۳)	۳	۱۴	۲۰۸	(۲۴)	۵	۱۱	۴۵۰
(۲۵)	۷	۸	۶۴۷	(۲۶)	۶	۱۳	۱۹۶
(۲۷)	۷	۱۲	۵۴۳	(۲۸)	۶	۱۴	۶۳۰
(۲۹)	۶	۱۳	۵۵۴	(۳۰)	۴	۸	۲۱۵

جوابات تقسیم مرکب نمبر ۲۲

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۶	۱۱	۴۲۱	(۲)	۷	۱۲	۱۶۹

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۱۰	۱۳	۴۵۸	(۴)	۳	۱۰	۵۴۷
(۵)	۷	۶	۲۵۵	(۶)	۱۰	۱۵	۶۴۹
(۷)	۸	۱۲	۲۳۶	(۸)	۴	۱۳	۴۶۵
(۹)	۷	۱۴	۴۰۹	(۱۰)	۶	۱۵	۹۳۸
(۱۱)	۵	۱۰	۲۶۷	(۱۲)	۱۱	۱۵	۳۰۴
(۱۳)	۱۰	۱۲	۶۴۰	(۱۴)	۵	۱۰	۲۳۶
(۱۵)	۷	۱۳	۴۶۵	(۱۶)	۹	۱۲	۳۰۸
(۱۷)	۰	۱۵	۶۶۰	(۱۸)	۶	۱۴	۳۰۹
(۱۹)	۵	۱۳	۴۶۵	(۲۰)	۷	۱۴	۳۸۶
(۲۱)	۵	۹	۴۶۷	(۲۲)	۱۱	۱۲	۵۳۹
(۲۳)	۲ پائی	۱۳ آنہ	۲۹۳ روپیہ	(۲۴)	۱۱ $\frac{7}{24}$ انچ		۳ فیٹ

(۲۵) ۲۹ (۲۶) ۵۸ (۲۷) ۲۶ (۲۸) ۱۳۷۸۹۶ (۲۹) ۶

(۳۰) ۳ (۳۱) ۹

جوابات تقسیم مرکب

نمبر ۲۳

پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ	
۸ ۱/۳	۱۰	۱	(۲)	۱	۲	۳۰۳	(۳)	۱۱	۲	۱	۱۸

(۱) ۸ ۱/۳ پائی ۱۰ آنہ ۱ روپیہ (۲) ۲ پائی ۱۱ آنہ ۳۰۳ روپیہ (۳) ۲ پائی ۱ آنہ ۱۸ روپیہ

(۴) ایک شخص کا حصہ [illegible] اور باقی ہر ایک کا حصہ [illegible]

(۵) بڑے لڑکے کا حصہ [illegible] اور ہر ایک لڑکے کا [illegible]

(۶) قیمت فی پلہ [illegible] (۷) [illegible] (۸) [illegible] (۹) [illegible]

(۱۰) [illegible] (۱۱) [illegible] (۱۲) [illegible] (۱۳) [illegible]

(۱۴) [illegible] (۱۵) [illegible] (۱۶) [illegible] (۱۷) اول وارث کا حصہ [illegible] دوسرے وارث کا حصہ [illegible] تیسرے کا حصہ [illegible]

	دن	گھنٹہ	منٹ	سکنڈ		
(۱۸) [illegible]	(۱۹)	۳	۴۴	۱۲	۲۹	(۲۰) ۱۳ آدمی

جوابات ضرب

نمبر ۲۴

(۱)	۲۲۹۲۲۴۱	(۲)	۳۹۶۳۷۱۷ ۱/۳
(۳)	۴۲۵۲۰۰۴ ۱/۲	(۴)	۱۹۴۵۴۴۹
(۵)	۷۱۹۳۰۷۷ ۳/۵	(۶)	۲۵۴۲۸۳۸۵ ۴/۵
(۷)	۸۹۴۳۰۴۱ ۴/۹	(۸)	۳۳۴۹۱۴۱۸
(۹)	۵۸۲۹۵۳۴۷ ۶/۱۰	(۱۰)	۹۸۸۹۵۸۶۶ ۶/۱۱
(۱۱)	۱۷۲۴۶۶۳۵۰ ۶/۱۱	(۱۲)	۶۳۰۲۸۹۲۹ ۱۱/۱۲
(۱۳)	۱۱۸۰۷۴۵۵۳ ۴/۱۷	(۱۴)	۱۹۲۹۶۱۹۰۷ ۵/۹
(۱۵)	۲۵۵۰۶۰۶۱۷ ۳/۵	(۱۶)	۲۸۷۸۳۹۸۷۲ ۶/۷
(۱۷)	۴۲۸۳۹۲۳۱۲ ۱/۲	(۱۸)	۴۹۶۳۸۸۰۳۶۶ ۶/۱۳

(۱۹)	۴۴۴۴۲۵۷۲۵۶ ۷/۹			(۲۰)	۴۳۵۰۲۸۶۷۱ ۲/۱۱		

جوابات ضرب مرکب

نمبر ۲۵

	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۳	۲	۱۴۲	(۲)	۵ ۱/۴	۴	۲۳۷
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۳)	۳ ۵/۶	۸	۶۱۹	(۴)	۵ ۱/۷	۵	۸۸۷
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۵)	۱	۵	۳۶۳۶	(۶)	۸ ۵/۷	۹	۹۵۰۲
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۷)	۴ ۱/۱۰	۰	۹۱۲۰	(۸)	۴ ۱/۷	۹	۲۷۷۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۹)	۱	۴	۶۳۳۵	(۱۰)	۹	۱۵	۵۶۰۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۱)	۸ ۳/۵	۷	۱۳۳۷۰	(۱۲)	۹	۲	۱۰۵۰۳
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۳)	۹ ۱/۸	۸	۱۳۹۱۳	(۱۴)	۲ ۱/۹	۱۰	۹۴۲۰
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۵)	۲ ۱۰/۱۱	۰	۱۷۸۲۴	(۱۶)	۹ ۳/۵	۰	۴۳۶۶
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۷)	۱۰ ۸/۹	۱۲	۱۴۹۴۰	(۱۸)	۴ ۲/۷	۲	۱۴۹۸۱
	پائی	آنہ	روپیہ		پائی	آنہ	روپیہ
(۱۹)	۱ ۱۱/۱۳	۱۴	۱۹۷۸۶۷	(۲۰)	۹	۱۳	۱۷۱۶۴۰

جوابات تقسیم

نمبر ۲۶

(۱) ۲۷۷۷۵۲ $\frac{۴}{۵}$ (۲) ۱۷۵۴۸۱ $\frac{۳}{۱۰}$ (۳) ۶۲۰۴۵ $\frac{۱۱}{۱۴}$

(۴) ۱۳۳۴۳۲ $\frac{۵}{۱۰}$ (۵) ۳۸۹۶۵ (۶) ۱۱۶۸۳۹ $\frac{۱}{۵۲}$

(۷) ۵۹۰۵۱ $\frac{۵}{۳۸}$ (۸) ۳۱۶۸۷ $\frac{۸۹}{۹۳}$ (۹) ۹۲۷۲۴۸ $\frac{۴۱}{۹۲}$

(۱۰) ۱۴۱۱۵۷ $\frac{۲۴}{۱۲۵}$

جوابات تقسیم مرکب

نمبر ۲۷

	پائی	آنہ	روپیہ
(۱)	۰	۲	۱۲۳
(۲)	۶ $\frac{۱}{۲۹}$	۵	۵۱
(۳)	۴ $\frac{۳۳}{۴۵}$	۵	۱۴۱
(۴)	۲ $\frac{۵۵}{۶۱}$	۰	۱۱۰
(۵)	۸ $\frac{۴۸}{۱۱۴}$	۱۰	۹۱
(۶)	۵ $\frac{۱۳}{۹۷}$	۲	۵۸
(۷)	۱ $\frac{۲۱}{۵۹}$	۱۴	۱۹
(۸)	۵ $\frac{۱۰۹}{۱۹۹}$	۰	۴۳
(۹)	۱۰ $\frac{۹۰}{۱۱۵}$	۴	۱۱
(۱۰)	۳ $\frac{۸۰}{۱۲۵}$	۱۲	۵۰